

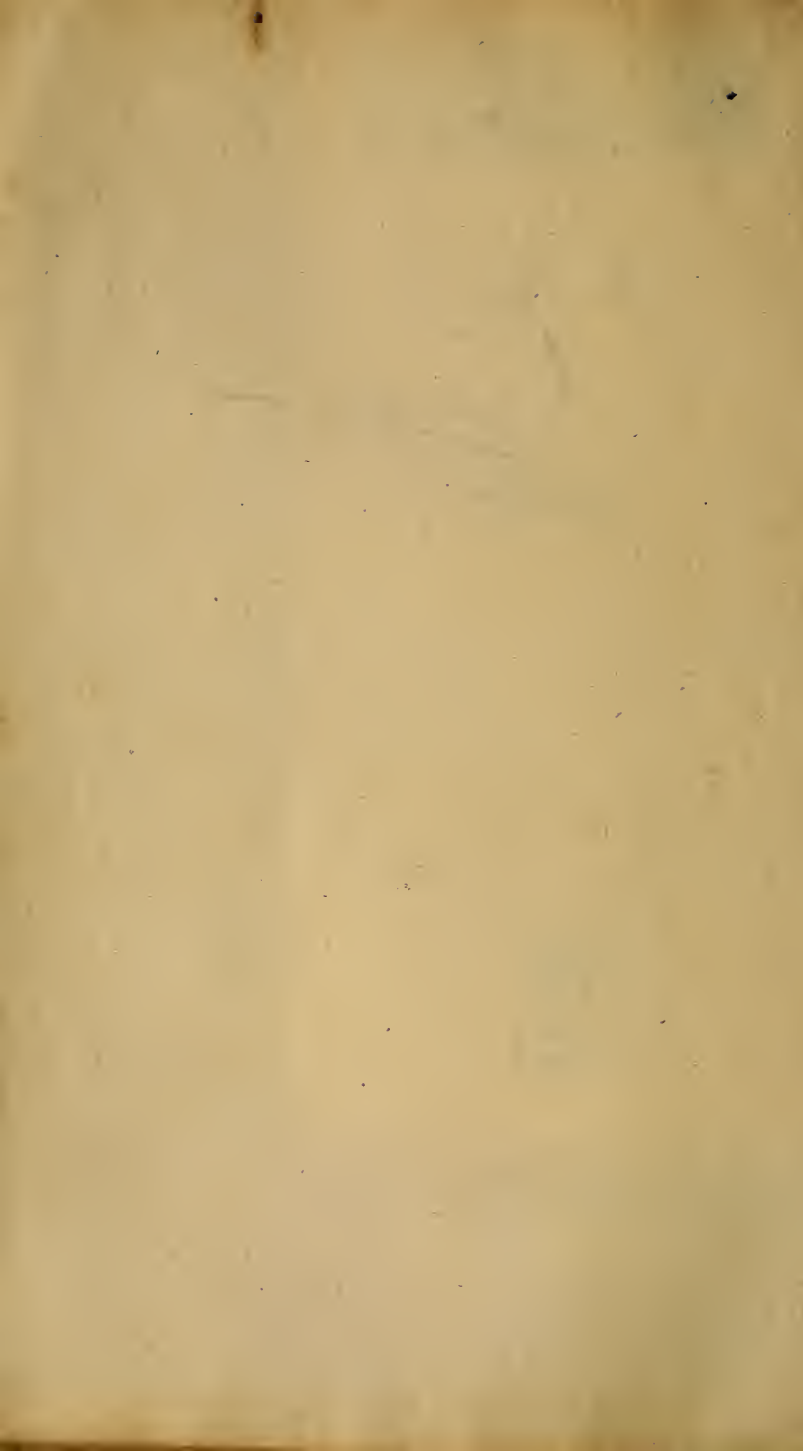
V. Sallé
#750-

BOSTON
MEDICAL LIBRARY

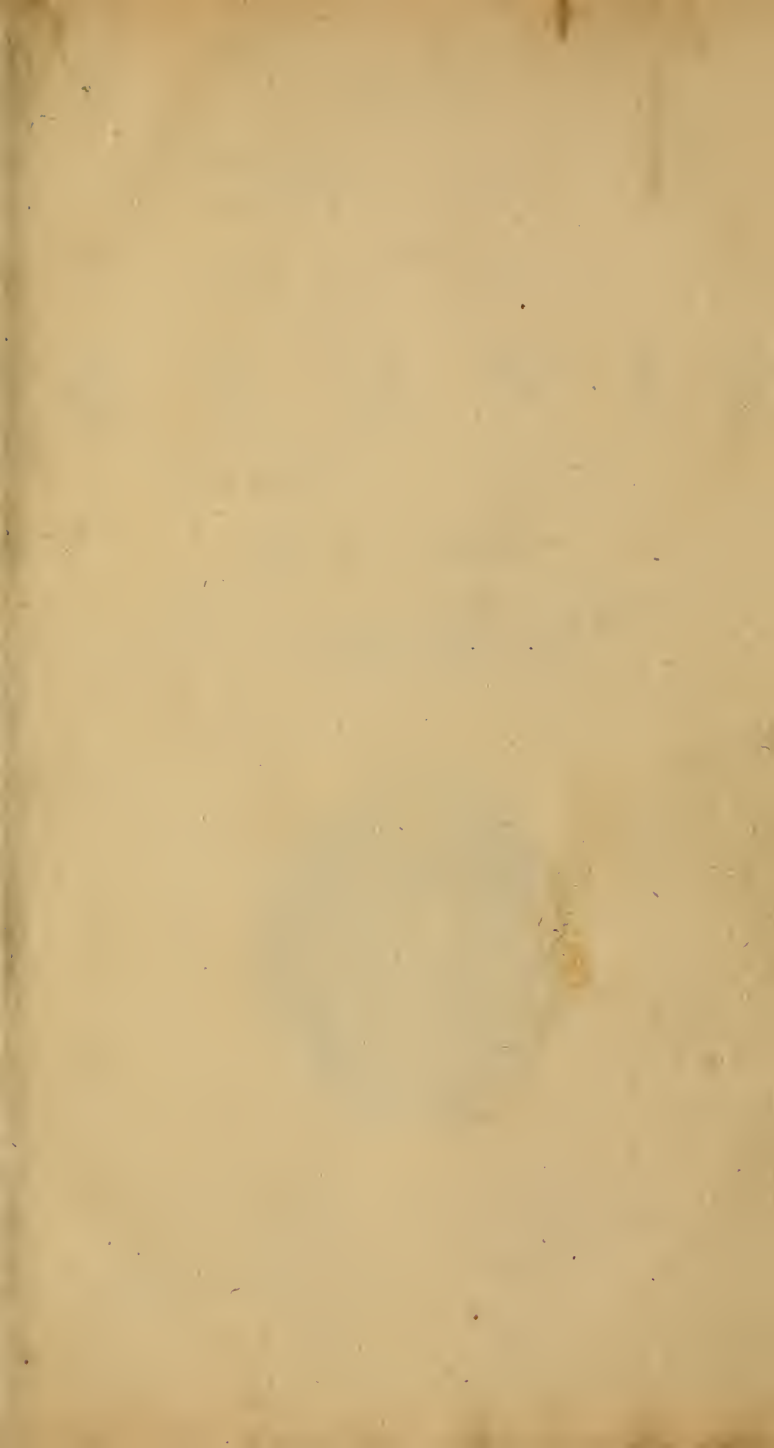

IN THE
Francis A. Countway
Library of Medicine
BOSTON

E. Libus
E. Libus

Double

IACOBI BERENGARI

Carpensis

*Chirurgia olim in Bononiensi Academia
Professoris celeberrimi.*

DE

FRACTURA

CRANII

LIBER AVREVS.

Hactenus desideratus.

Editio nova, ab innumeris mendis
vindicata.

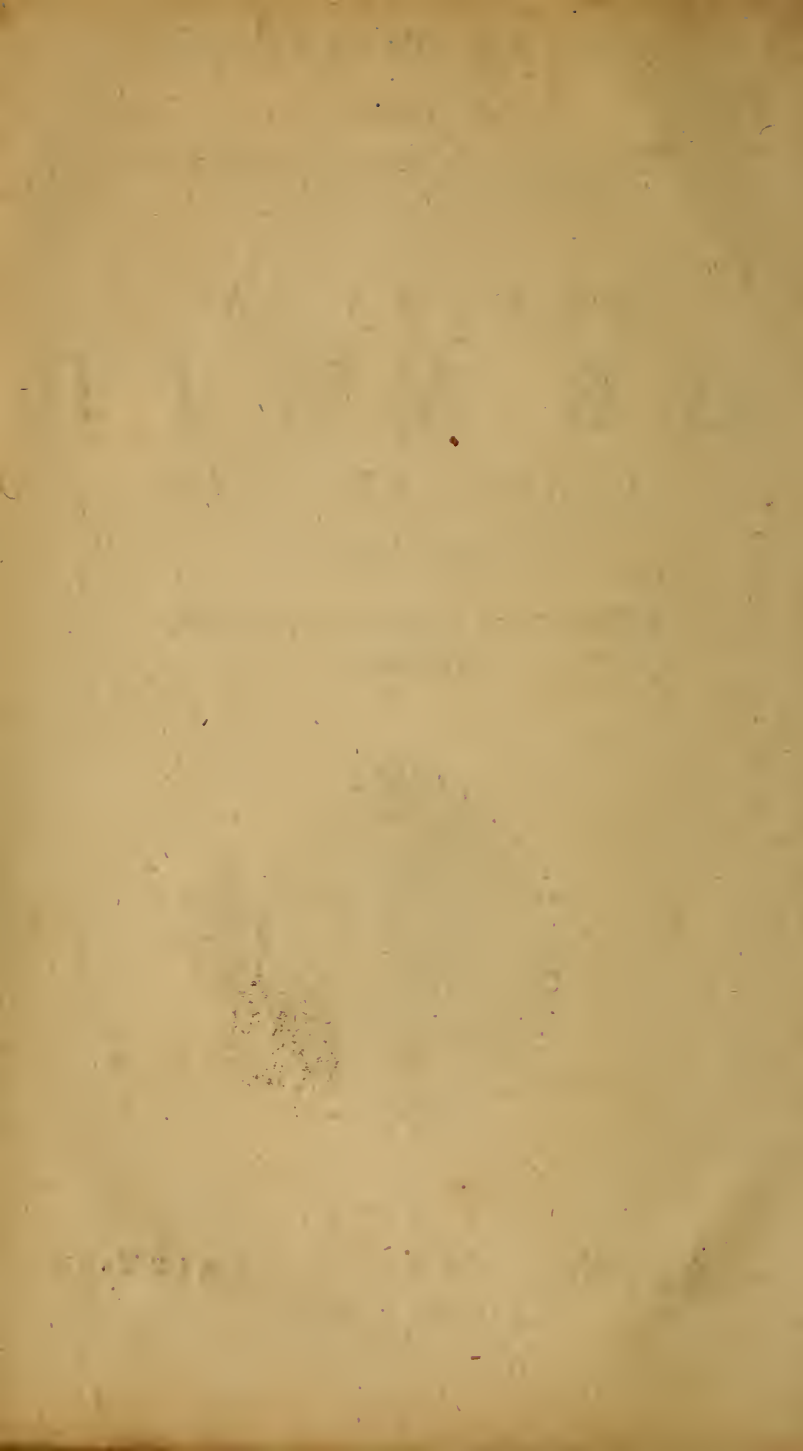

LVGDVNI BATAVORVM,

Ex Officina IOANNIS MAIRE:

clō Io. c. xxix.

1624

Iacobi Berengarij de Fractura cranij librum hic tibi damus, Lector benevole: opus paucishactenus visum, sed à plurimis desideratum. Fama certe maximi viri, & cui multum adeo res medica debet, quemvis ad lectionem monumentorum illius ingenij debuit allicere. Sed delituerunt illa jamdudum tenebris prope obruta, sive sermo incomptior sive aliudquidpiam quo minus frequenter ederentur obstiterit. Namq; hæc pestis hodie lepidos multorum invasit animos, ut nisi omnia verba sesamo conspergas aut papavere, illos non habeas lectores. Adeo delicatis sunt auribus ut ad robustiorem voculam quaque paulò asperius membranam radit nauseent confestim & palleant. Dignus hercules qui sonos meros audiant non voces. Sed in vocabulis mētis conceptus, in conceptibus veritatē quærere serie eruditionis consultus. Hanc si nanciscatur quacunq; demum illa induta sit veste, letatur ut qui amica potitur: in lucro deputat si nitidè eam videat excultam. Idcirco & nos indignum rati stulta adeo de causa perpetui situs damnari nobile hocce doctissimi viri opusculum, in lucem illud denuo producimus. In quo multa nova observata, multa obsoleta in artis usum postliminio reducta, omnia longa firmata experientia reperiuntur. Ut haud immeritò aurei titulo, tametsi non sine exemplo maiorum à nobis sit insignitum. Curavimus autem ut quam emendatissimè ederetur. Vnde infinita propemodum, quæ sive typographi sive seculi vitio erant commissa, aut correximus aut sustulimus: ita tamen ut infra audaciæ fines substituerimus, quam in ejusmodi negotijs haud pauci nimium quantur exercere.

HÆc auris ossicula antiquis Anatomicis (si eorū scriptis fidē præstamus) ignota fuisse, primusq; qui in lucem produxerit, fuit Jacobus Carpenſis, primus quoque procul omni dubio Anatomicæ artis, quam Vesalius postea perfecit, restaurator. Nam in Isagoge anatomica, & in commentarijs in Mundini Anatomia, luculentam duorum ossiculorum mentionem facit, quorum historiam postea divinus Vesalius explevit.

I D E M *l. de morbo Gallico c. 76.*

Prima ratio empirica, qua sanatus est morbus in Italia, fuit ab argento vivo sumpta: quoniam cum cæperat grassari morbus, chirurgici qui nitebantur omnem lapidem movere, cum legissent hydrargyrum nimium valere ad scabiem rebellem, cumque primis temporibus lues hæc ulcera afferret, experti sunt argentum vivum. Et feliciter quidem: unde multi divites facti sunt. Inter quos Iacobus ille Carpenſis, cum solus calleret secretam hanc medicinam, ita opulentus redditus est solo isto quæstu, ut testatus fuerit numeratam pecuniam 40000. scutatorum, præter argenteam materiam: quæ omnia Duci Ferrariensi reliquit: omnis enim aqua ad mare currit. Hic ita erat insensus Hispanis ut cum esset Bononiæ, geminos ex ijs laborantes morbo Gallico ceperit, & viuos anatomicis administrationibus destinaverit; qua de re profligatus Ferrariæ obiit.

MACCELLVS DONATVS *Hist. mirab. Med. l. 5. c. 4.*
Carpus in suo tractatu aureo de fractura cranijs inquit: Quod contingat cerebrū ledi & sanari-

IACOBI BERENGARI

DE

FRACTURA

C R A N I I

LIBER.

PROOEMIUM.

SERMONEM facturus de capitis soluta continuitate (stricto modo sumendo caput) live testæ, live calvæ, live cranij, dividam hunc tractatum in duas partes principales: Prima pars erit de causis à quibus veniunt nomina & species solutæ continuitatis. Secunda erit de signis & de prognostico sive judicio, curam etiam rationalem in se continens.

PARS PRIMA.

Capitis soluta continuitas duas habet causas; unam intrinsecam, alteram extrinsecam: de prima hic nihil vel parum intendo; secunda triplex est, sicut possunt esse tres modi notabiliter distincti. Primus modus est

A

à re

à reincidente : Secundus est à re contundente : Tertius est à re perforante, atque ita erunt tres causæ quæ à medicis primitivæ appellantur, adeoque tres species in universali solutæ continuitatis, tria nomina habentes, à quibus species descendunt particulares, de quibus infra latius dicetur. Prima species erit incisio, secunda contusio, tertia perforatio,

Ad intelligentiam quarum noto quòd quarto Ingenij dicitur, quòd non uno vocabulo denominatur solutio imparis, si in carne vulnus, si in osse fractura. Et sic dantur multa nomina. Et Theoricæ ab Haly distinguuntur species solutionis continuitatis penes tria : primo à natura particularum, quia quædam in consimili, quædam in composito : secundo ab esse solutionis, quia aut simplex aut composita : tertio à proprijs differentijs solutionis, ut à magnitudine, parvitate, & id genus. Et Avicenna secunda primi, doctrina prima, summa prima, Capitulo quarto inquit : *quod solutio continuitatis multas habet species : ut est vulnus, ulcus, fractura, apertura, disruptio, attritio, contusio, separatio, ruptura, & id genus alia.* Et idem doctrina secunda, summa secunda, capitulo secundo ponit differentias solutæ continuitatis penes causas efficientes ; inquit autem : *Causæ quæ extrinsecus sunt, sunt sicut corpus extendens, ut funis, & pondera, aut quod incidit ut ensis, aut quod adurit ut ignis, aut quod confundit ut lapis, aut corpus quod perforat ut sagitta,*

gitta, & similia, aut quod mordet ut vipera & canis. Sed quia auctores prædictos & omnes alios sæpe video prædictis nominibus solutæ continuitatis abuti, unum pro alio ponentes, ideo de nominibus à me hic non erit cura, eò maximè quia alibi latius de hoc dicturus sum.

Et ita differentiæ solutæ continuitatis in capite, à me de præsentī sumentur penes causas efficientes, & hinc trahent nomina sua. Et quamvis possint causæ diversæ diversas facere species solutæ continuitatis etiam in capite, (ut ignis urere, & morsus viperæ & aliorum animalium continuum solvere, & malam qualitatem venenosam capiti inferre) de istis hic nihil vel parum intendo loqui, intendo tantum de incisione, de contusione, & perforatione, in qua finaliter sit læsio cranij & annexorum, & si aliqua dicerentur de incisione, & perforatione, & contusione sive cranij fractura, hoc erit ad maiorem declarationem, per accidenstamen, quia titulus hujus libelli est de fractura cranij & annexorum. Quia igitur per me hæc tria nomina imposita sunt solutæ continuitati in capite penes causas, primò penes causam incidentem, secundò penes causam contundentem, tertio penes causam perforantem: videndum est quid sit harum quæque penes definitionem essentiæ ipsarum. Dico ergo quod incisio eveniens capiti est solutio continui pauci numeri, facta ab aliqua re incidēte, ut ense, gladio & similibus: quæ quia est in osse,

fractura deberet vocari, sed hic sumit nomen à causa. Contusio vero capitis est solutio continui multi numeri, facta à re obtusa contundente, frangente, & conterēte, ut à baculo, lapide, & id genus. Fractura verius nominata, si in ea contingat os le. i, sive manifeste frangatur sive plicetur: quia nec plicatura est sine aliquali fractura quamvis sit valde occulta magis tamen in corpore sicco; & hoc rimentur qui altiora petunt. Perforatio autem capitis est solutio continui pauci numeri facta à re perforante, ut stilo, sagitta, & similibus, suum nomen etiam trahens à causa. Reperiuntur à multis scripta esse diversa nomina solutæ continuitatis in capite, quæ omnia possunt reponi sub prænominatis nominibus, sed disputatio de nominibus parum aut nihil confert in cura ægritudinis, tamen ut junioribus satisfaciam, has pono species magis in particulari.

Primò dico quod capiti accidit incisio parva, vel non penetrans ad inferiorem superficiem cranij: vel penetrans & tamen subtilis. Est & sine læsione panniculi, quæ potest appellari Capillaris, & in cura ejus proceditur sicut in cura veræ Capillaris factæ à re contundente ut loco suo dicemus; hæc vocatur nono Practicæ ab Haly cap. 3. Ragamia, & in Pantægni nono Practicæ cap. 97 nominatur Darcam sive Rhagamia, à *ῥαγάς*, id est ruptura.

Alia est species in qua os est incisum superficialiter, cum remotione primæ superficiiei ossis,

ossis, quæ ab Haly supra vocatur Aberia, in Pantægni vero dicitur Angin.

Est alia species in qua totum os est remotum usque ad panniculos, quæ ab Haly dicitur Apostatissimos, in Pantægni Cutomatos & Apostatissimos. Hanc speciem Albucasis vocat Axialem, eo quia axia instrumentum sic operatur in ligno. Crederem ego quod Alberia sive Angini verius posset dici Axialis, quia carpentarij in lignis non movent axia nisi primam superficiem ligni: in istis tamen nolo contemere tempus.

Est alia species in qua frangitur cranium in partes plurimas, & descendit ad Syphach infra os sanum, ab Haly dicitur Empiasma, in Pantægni dicitur Antiaca & Empiasma. Ab eisdem datur unus alius modus rupturæ qui est similis isti, de quo non curo ponere nomen.

Est alia species in qua os frangitur tantum inferius versus panniculum, & dicitur Marusis ab Haly, in Pantægni vero Monefis vel Marusis. Hanc speciem credo ego esse plicaturam ossis; quando os plicatur, & intra tantum rumpitur & non extra.

Est alia species in qua os plicatur ad interiora, quemadmodum accidit vasi plicabili cum durum corpus illud percussit, quæ accidit ossibus mollibus ut puerorum. Hæc ab Haly vocatur Hæsenæ, & dicitur plicatura sine ruptura cranij: in ista credo ego aliquam ru-

pturam esse, occultam tamen, etsi corpus sit molle suo modo, maximè intra ipsum os.

Vnum scias volo lector, quod superius adduxi auctoritatem Haly nono practicæ, & nono practicæ adduxi in Pantægni ferè idem; sed nota quod Pantægni fuit compositum ab Haly, tamen à Constantino Aphricano mutatus est libri titulus, qui sibi Constantino tantos ascripsit labores, mutatis aliquibus contentis in libro Haly, qui Dispositionis regalis dicitur liber. Sed nuper quidam junior Symphorianus Camperius dictus, dicit Pantægni & librum prædictum Haly (qui idem sunt, mutatis tamen aliquibus) esse Isaac, dicens Isaac seipsum in libro de febribus allegare in Pantægni, quod verum est; sed credo quod sit alter Pantægni: sed quia idem dicit Rasim allegare Isaac in Continente, quod verum est, ideo dico hoc opus non esse Isaac, quia antequam esset hoc opus, erat Rasis, ut apparet in præmio libri Dispositionis regalis, ubi inter alios medicos, qui ante eum Haly fuerunt, laudatur Rasis. Ideo hac ratione motus teneo illud opus esse Haly, & etiam quia video tot & tantos doctos viros adducere auctoritatem Haly, & uni contra tot & tantos viros credere fatuum est, cui contradico habita licentia à prænaratis. Aliam habeo rationem quæ est, quod Rasis xv. Continentis adducit auctoritatem Isaac de sagittis extrahendis cum remedio ranæ suprapositæ: sed ubi nono practicæ
in

In Pantægni datur modus extrahendi sagittas, ubi fit amplissimum & optimum capitulum de hoc, nihil loquitur de rana, ideo dico istud Pantægni non esse Isaac, sicut dicit Symphorianus prædictus.

Reperio præterea alias species læsionis in capite, quæ carent peculiari nomine. Vna est quod interdum non fracto cranio rumpuntur aliqui nervi cerebri, vel aliquæ venæ in panniculis ejus ex motu. forti, vel ex casu & percussione cum re gravi, potente movere cerebrum, & maximè in corpore sicco, ut sunt corpora senum, quibus magis aptum est moveri & rumpi cerebrum propter medullam eorum exsiccatam & diminutâ, ut patet sexto Aphorismorum per Gal. co. 58. super illo Aphorismo: *Quibuscunque cerebrum motum fuerit ab aliqua actione, necesse est sine voce fieri statim.* Et experientia hoc anno vidi in Magnifico D. Hercule de Marschotis, qui plures habuit contusiones à re ponderosa, & nullam habuit in cranio rupturam, & adhibita omni cura per medicos mortuus est tandem: & non dico tantum ex ruptura nervorum cerebri (quia isti sine voce fiunt, maximè si patiuntur nervi à quibus oriuntur nervi reversivi, qui dicuntur nervi vocis) sed credo quod in ipso fuerit rupta aliquâ venula cerebri, & forte aliquis nervus, à qua venula inducta fuerit mors propter sanguinem ibi in loco non cognito putrefactum. Et ista species læsionis est mala, & interitus

A 4

causa,

causa, quia medici nesciunt locum venæ, quia si scirent, aperirent & mundificarent sanguinem & saniem, & ita posset ille sanari. Hanc opinionem de venis tenet inter alios Celsus cap. de curatione caluæ, istis verbis: *Aliquando tamen evenit ut os quidem totum integrum maneat, intus vero ex ictu aliqua vena in cerebri membrana rupta aliquid sanguinis mittat, isque ibi concretus magnos dolores moveat, oculosque obcecet.*

Est alia species læsionis à me ter visa in actu practico in capite, à qua decipiuntur medici, sc. quòd osse non fracto interdum à re gravi contundente, vel casu ab alto, pars cranij (qualiscunque sit pars, an anterior, an posterior, an lateralis) percussa, percutit partem sibi oppositam: ita quòd commissura percutit commissuram propinquam, & etiam longinquam, (dico *longinquam*: quia possibile est quòd os frontis impellat ossa bregmatis, à quibus componitur in eorum medio sagittalis commissura in osse Laudæ) & quia à commissura qualibet exeunt villi nervorum, & ipsa dura mater conjungēs se Almocati, & aliqua venula, nervi, & venulæ, & panniculus ipse inter duo ossa contunduntur, deinde in successu alicujus temporis putrescunt, (*quia omne contusum necesse est putrescere & in saniem converti*) & supervenit febris, & alia mala accidentia, & inde mors. Et in hoc hæsitant medici, & credunt aliqui, quòd stante cõtusione in una parte,

et.

etiam cum fractura illius partis vel sine, quod sit fractura in opposita parte, per apparitionem saniei in opposito loco, sine fractura cutis: quia ubi panniculus est coarctatus & contusus à commissura, ibi fit à sanie genita tumor aliquis, & saniei aggregatio: ut ego ter vidi anatomizando capita. Et similes casus reperi absque fractura oppositi ossis.

An autem os possit rumpi in opposita parte, suo loco dicemus; hoc sufficiat de speciebus solutæ continuitatis, quæ possunt esse ferè infinitæ respectu causæ: quia alia magna, alia mediocris, alia parva, & diversarum formarum; quæ omnes possunt reduci ad supradictas species, maximè ab illis qui sunt boni iudicii & solertis rationis, sine quibus ad hanc artem non accedant aliqui.

De nominibus specierum aliqua dixi ad juvenum utilitatem, non quod in his sit intentio mea, sed in curationis modo tantum intendo multa proferre. Sic igitur, quantum spectat ad primam partem, visæ sunt species solutæ continuitatis, & causæ simul & nomina. Ad secundam partem transeundum censeo.

P A R S S E C V N D A

C A P V T I.

Solent Medici postquam de essentia morborum, & de speciebus, & de causis eorum determinarunt, de signis alio loco dicere,

deinde de iudicio seu prognostico, deum de cura eorundem.

De signis primo dico quod facilius medici veniunt in cognitionem solutæ continuitatis in capite facta à rebus incidentibus & perforantibus an sint cum fractura cranij, & panniculorum læsione, & cerebri, quàm à rebus contundentibus: & hoc consonum satis est rationi & cuicunque experto.

Signorum ergo aliqua sunt quæ significant læsionem cranij tantum, & aliqua quæ læsionem cerebri, & aliqua sunt signa quæ significant apostemationem, & aliqua sunt signa quæ significant materiam defluxam & gravantem panniculos sive cerebrum, & aliqua sunt quæ significant cranium gravans sive pungens cerebrum aut panniculos, & aliqua sunt signa quæ significant panniculum durum esse separatum à cranio. Hæc sunt signa de quibus in præsentī pro cognitione specierum læsionum prædictarum intendo junioribus scribere.

Incipiamus ergo à signis læsionis cranij. Dicimus quod signorum alia præsumptiva sunt, alia sensibus manifesta. Præsumptiva sunt hæc, scilicet oculorum rubedo, bilis vomitus, loquelæ amissio, & casus ad terram tempore percussionis ictus robore, & febris, & mentis stupor. Hæc enim non sine ossis fractura veniunt: possunt tamen evenire hæc in cerebri commotione, ut loco suo dicemus. Etiam si nullum horum secutum sit, dubitari potest

test an os fractum sit : quia non necessario ad
offis fracturam talia sequuntur, sed considera-
ta rei lædentis qualitate, ut si lapide, ligno,
telo, vel ferro percussum sit, & hoc ipso leni,
aspero, an mediocri, an vastiore, leniter, an
vehementer: quia quo mitior ictus fuit, eo fa-
cilis os ei restitisse credibile est.

Signa vero sensibus manifesta non præsum-
ptiva sed verè vera, possunt tactu, vel visu, vel
utroque certificari. Inquit Celsus : *Ergo qua
plaga, est demitti specillum oportet, neque nimis
tenue, neque acutum, ne, cum in quosdam sinus
naturales inciderit, opinionem offis fracti frustra
faciat; neque nimis plenum, ne parvæ rimulæ
fallant: ubi namque specillum ad os venit, &
nisi lenis & lubricum occurrit, integrum id vi-
deri potest: si quid vero asperum est, ubi su-
turæ non sint, fractum os esse testatur; à su-
turis enim in fractura cranij se deceptum esse
testatur Hippocrates.*

Inquit Haly de signis fracturæ cranij : *Et
cujuscunque fracturæ quæ capiti accidit cogni-
tio ex corporis sit virtute, quod percutit capitis
cranium pondereque & duritie. Et ex per-
cutientis virtute, & ex accidentibus quæ per-
cussio accidunt, sicut scotomia, vocis amissio-
ne, & casu subito, significatur hoc quoque
cum os sub sensum cadit, maximè si fissura in
cute pateat, & magna sit: si vero parva, intel-
ligas hoc ex inquisitione, quæ cum organo sit
inquirendi, & fracturæ speculatione. Cognosces
etiam,*

etiam, inquit, ex sono ipso, quia rancé sonat. Species autem fracturarum distingue prout superius dictum est.

Adverte lector quod omnis species fracturæ est facilis cognitionis, excepta capillari, & excepta illa specie quæ ab Haly Marulis vocatur, in qua os plicatur ad interiora, & versus duram matrem ruptum est, non autem versus Almocatim: sicut interdum contingit in ligno sicco, vel in aliquo alio materiali, quod rumpitur intra manifeste, & exterius non apparet nisi diminuta ad intra compressio; & hoc magis contingit in sicco corpore, siue sit siccum per ætatem, siue per complexionem, siue per utrumque. Et ita interdum os Squirilis pungit panniculum, & interdum non pungit. Sed in interiori superficie cranij magis manifestantur fissuræ, quam in exteriori: quia exterius interdum nihil apparet. Et hic casus inter alios timendus est, quia medicus cum maxima difficultate potest judicare istam speciem læsionis, maximè sensu, sed iudicio tantum præsumptivo judicabit, vñs accidentibus quæ sequuntur ad talem speciem, scilicet præratis, scotomia, vertigine, febre, vomitu, oculorum rubedine, & similibus: addita cognitione causæ primitivæ, ut prius de mente Celsi & Haly dictum est; quorum opinionem multi alij, & recte, sicuti sunt, & maximè princeps noster Avicenna capite de cranij fractura, verbo illo: *Illud vero, in quo declinatur cum existimatione*
ad

ad reſtitutionem. (Alia litera dicit ad certiſicationem) eſt ut conſideretur cauſa fractura, & ultimatior virtutis rei frangentis in gravitate ſua, aut in ſua magnitudine, aut in ſua fortitudine, ut per illud ſciatur ultimatior qua oportet eſſe ex fractura; & ſimiliter accidentia ſignificant quandoque illud, ut apoplexia, vel ſcotomia, & deſtructio vocis, & qua ſunt eis ſimilia. Et notanter dixit quandoque, quia non ſemper, ut experto poteſt patere.

Nota quòd interdum rumpitur cranium & non cutis, & medicus ignorat locum, qui locus poteſt cognosci à medico, quia æger ipſe tangit locum qualibet hora, ut inquit Avicenna verbo illo: *Et multoties quidem ſignificat locum infirmus ipſe, quod tangit ipſum omni hora, & maxime quando infirmus non poteſt loqui, & in illo caſu in quo os fractum eſt, & quid vel pungit, vel gravat cerebri membranas, patiens ipſe præ dolore loci tangit manibus locum, quia naturale quoddam eſt.* Et hoc apparet in quocunque, quod ubi eſt aliquis dolor, patiens ipſe ſtatim ſuccurrit ſaltem cum manu. Et hoc omnibus eſt notum: non mirum eſt ergo ſi Avicenna poſuit tactum cum manu pro ſigno læſionis loci cui applicatur manus, ſive æger ſit in bono intellectu, ſive non, & non ſaltem ſuccurrit manu, etiam caput hinc inde movet quærens lenimen; utrum autem hic motus ſit naturalis, vel voluntarius, alibi dicemus.

Sed quia ſuperius dixi cutim non rumpi ſed
era-

cranium, intelligas cutim non ruptam manifeste, quia est rupta occulte, quia contusa est & soluta secundum numerum multum, tamen non est separata manifestè. Et aliter nolo quòd intelligas, quia divisa & soluta est sæpe cutis in partes minutas, sed quia est viscosa, remanet juncta simul, & non apparet soluta, maximè apud inscientes hujus artis.

Sunt & alia signa à junioribus scripta, scilicet quod infirmus capiat filum inceratum dentibus, & quidam alter teneat filum manu, & tenso filo percutiat filum baculo vel aliqua alia re, & si infirmus percipit dolorem in capite, maximè in ea parte in qua est læsio, dicunt omnino os esse fractum si non potest pati stridorem factum à filo. Aliqui dicunt quod astantes non possunt pati stridorem, quod ego non credo, pro signo sint aliqui qui naturaliter non possunt pati talia. Et aliqui dicunt quòd ille solus qui tenet filum manu non potest pati stridorem: sed ego credo si hoc signum habet veritatem, quod hoc solum contingat egro. Et aliqui capiunt filum manu, patiente eundem tenente dentibus, & violenter trahunt filum ictibus pluribus, si causatur dolor, ut prius, dicunt os esse fractum. Aliqui dant amygdalam, vel avellanam, vel nucem patienti, ut tentet eam dentibus rumpere, si dolorem causat in aliqua parte, dicunt in ea parte os esse fractum. Vel jubent aliquem nodum paleæ stringere, & tentare si eam potest rumpere, vel saltem
bene

bene constringere; & si non potest, dicunt esse fractum. Inter alia signa Lanfrancus ponit in cap. de fractura cranij, hæc duo esse certiora alijs, scilicet si caput sicco & levi baculo percussum mutè & raucè sonat, & à filo incerato cum unguibus attracto ad altum, retentum, ut supra, stridorem faciat.

Ista omnia ego expertus sum, & istis signis parum credo. Vidi plures homines rumpere testas nucum, & avellandarū, persicorum, & amygdalarum, & sine dolore, & tamen magnam habuerunt cranij fracturam, & ex eis nonnulli mortui sunt. Sed credo hæc experimenta causare dolorem, si fractura sit propè locum ubi alligantur muscoli mandibularum, qui læsi pro parte non possunt bene movere membra solita, & ita simpliciter masticando cibum sentiunt dolorem in aliqua parte ubi magis muscoli sunt læsi, vel materia fluxa, & propter vulnus vel contusionem magis est aggregata, impediens liberum motum musculorum, & consequenter motum maxillarum, ut patet bono Anathomistæ qui scit loca musculorum dictorum; nec crederem quod stridor sibi sit signum verum: quia ut supra dixi, multi sunt qui naturaliter non possunt pati stridorem dentium, nisi quærat prior an hoc sibi sit solitum nocere.

Sunt præterea signa quæ docent cognoscere si fractura Capillaris penetrat totum cranium. Primum est appositio humiditatis nigræ
supra

supra fissuram, & raspatorijs videre ad quem locum terminatur fissura. Et hoc est efficax, & verum, & indubitatum signum.

Est aliud signum, quòd clauso ore & naso patiens toto conamine impellat aërem à pectore ad caput, & si rimula penetrat, videbis aspiciendo aliquid exire ab ipsa rimulâ.

Est aliud signum, scilicet capiendò mastichem pulverizatum, & albumen ovi contusum tantum, quòd miscendo sit, sicut mel, solidum, & hoc extendere super petia vel corio, forma magna vel parva, ut possit poni supra os de quo dubitatur, & sic dimittendo per diem: tunc si ossis fractura penetrat, dicunt mastichem esse in directo fracturæ magis siccum quàm alibi. Hoc est dictum magni Guidonis, & etiam Nicoli; sed Bertapalea in suo libro de fractura cranij facit duo emplastra quæ applicat capiti, quibus cognoscit non fracta cute an cranium sit fractum: Vnum est hoc: *Recipe, thuris, cere, laudani ana. ʒ ij, misce, & capiti raso applica per diem, & ubi os est fractum ibi cutis sicca est.* Aliud emplastrum: *Recipe cere, thuris, laudani ana lib. 1. terebinthi aceti, farina fabarum ana lib. med. fiat massa, & capiti applicetur, & ubi cranium fractum est, inuenies emplastrum simul cum petia perforatum, sive emplastrum diminutum & exiccatum magis.*

Contra quos disputandi causa aliquid dico, & primò, vel nondum sanies aliqua est apta
exire

exire per fissuram vel sic; si non, dato etiam quod sit penetrans, potest esse quod indirecto fissuræ exeant aliqui vapores calidi exiccantes masticem in ea parte ubi est fissura, & maxime stante febre, & ita mastix in directo fissuræ erit magis siccum: Si vero esset aliqua sanies sub osse à virtute masticeis attractiva attrahitur sanies per fissuram, & ita in directo fissuræ adesset sanies vel aliqua humiditas, & ita hoc signum potest esse fallax nisi diligenter ruminetur.

Oportet ergo in quacunque specie fracturæ, advertere plura signa, & non uno, nec paucis contentari, sed majori parte. Et ubi potest medicus, non solum stilo sive proba sive specillo certificari, sed digito etiam debet tangere, in quo est verus sensus tactus. Et ita si medicus accedat ad ægros, sive sit rupta cutis, sive non, sive notabiliter, sive non, considerata causa si fortis sit statim prima hora aperiat cutem usq; ad os, triangulariter sive quadrangulariter, ut cognoscat egritudinem, sine cuius cognitione non curantur ægri. Et si differat hoc opus, postea tum ex inobedientia ægri, tum ex timore forte astantium, vel alia causa non audet medicus aperire, & cranium detegere, & potest alius medicus superveniens eum recte corripere. Et quia hæc ægritudo est acuta vel forte peracuta quæ non dat indutias, quanto citius potest aperiri, aperiatur, & ego laudo quod hoc fiat in prima hora, quia

—
—
No
Ja

tunc æger parum sentit, ob causam quam scit quilibet, etiam quia postea medicus potest operari modo libero & convenienti, & non prolongabitur ægritudo. Et si secus fiat, forte accidet mors, & hoc pluries contingit. Et non solum medicus debet esse sollicitus & celer in operationibus capitis, sed omnium aliorum membrorum, quia si talis operatio postponatur, licet alia remedia fiant, nequaquam tamen profunt, si talis operatio ut præmittitur necessaria judicatur. Et ut inquit Galenus v. ingenij cap. xv. tales medici sunt similes cuidam nautæ negligentiam suæ navi præstanti, usque dum frangitur, deinde dat unicuique tabulam jubens uti adjuvent se quatenus per eam possint evadere mortem. Hanc sententiam ponit etiam Mésue, cum inquit: *Per omnia, ô tu corporum curam gerens, auxiliari ne differas, quia semel pereunti nulla deinde suffragia profunt.*

Audaçter ergo quilibet aperiat, & detegat cranium: quia ex ejus detectione nullum sequitur noculentum: sed aperitur via ad operandum quocunque opere volueris operari, & trapanando, & raspando, & extrahendo ossa, & in omni negotio perficiendo. Nam cutis capitis est cum paucis sensu, exceptis partibus lateralibus & fronte, in quibus sunt musculi notabiles, quæ cutis si incidatur, paucum infert nocumentum, & cito sanescit, ut inquit Celsus cap. de cura caluæ, inquit: *Nec tamen magno negotio cutis sanescit, etiam si in frustra dissecta*

secta est. Tutius ergo est incidere cutem, & detegere cranium suspectum, & etiam in fronte & in temporibus si contingat, cum cautela tamen, scilicet secundum longitudinem musculorum, considerata tamen ægri virtute præ cæteris alijs considerandis. Nec sit ex verbis meis aliquis audax nec temerarius, sed mensuratis mensurandis tutè detegatur cranium.

Et hoc sufficiat quantum ad signa cranij, sed ubi de cura dicemus, dabimus etiam modum cautè procedendi in cranio & infra cranium, auxiliante nobis qui trinus & unus est.

C A P. II.

Utrum percusso capite in una parte rumpatur os in opposito.

SED antequam ulterius procedam, dubitatur utrum percusso cranio in una parte, possit fieri ruptura in opposita parte: super quo dubio diversas reperio opiniones. Primo Celsus loco prænominato, tenet quòd sic, & expressè ponit hanc literam: *Solet etiam evenire, ut alterâ parte fuerit ictus, & os alterâ fiderit: itaque si graviter aliquis percussus est, si mala indicia subsequuta sunt, neque ea parte qua cutis discussa est, rima reperitur, non incommodum est, parte alterâ considerare, non quis locus mollior sit & tumeat, eumque aperire, si quidem os fissum reperietur.*

Sunt multi moderni qui volunt Avicennam hoc idem sensisse cap. de fractura cranij illo verbo: *Et ut curetur fractura oportebit ut findatur à cute cum quantitate qua non retineatur virus, nisi fueris securus de additione apostematis, & inveneris apostema ruptum, & appareat fractura una: quandoque enim accidit inde error magnus, putatur enim quod non sit fractura nisi illa &c.*

Multi alij moderni sunt ejusdem opinionis, quod percusso cranio in una parte, sit fractura in opposita, & inter alios est Nicolaus Florentinus, qui recitat historiam, se vidisse quendam funaiolum, qui percussus fuit cum clavo in dextro tempore, & facta apertione cranium non erat fractum ibi, in vigesimo autem die supervenit ei rigor & febris, indie autem xxij apparuit livedo in opposito tempore, & mortificata est ibi caro, & facta amotione illius carnis, repertum est cranium fractum: ille tamen mortuus est.

Nota tamen quod prædictæ opiniones non negant si cranium rumpatur in opposito percussionis quin possit rumpi, & in loco percusso, & in loco sibi opposito: quia si concedatur oppositi ossis fractura, tanto plus in loco prius contuso potest esse fractura, & hoc planum est cuicunque ingenioso & experto.

Oppositas opiniones reperio contra prædictas, scilicet quod percusso cranio in una parte in opposita non possit fieri fractura. Quo-

rum omnium fundamentum sumitur à Paulo vi suæ chirurgiæ, cujus opinionem recitat ille subtilissimus Dinus de Garbo, & Gentilis de Fulgineo exponentes tractatum Avicennæ de fractura cranij quinta quarti, tractatu tertio, cap. primo, super verbis Avicennæ immediate à me adductis.

Et etiam hujus opinionis est magnus Guido de Cauliaco. Et multi alij. Gentilis tamen titubabat, dicens se habuisse à fide digno contrarium. Et rationes Pauli sunt hæc: quòd cranium non potest rumpi eo modo quo vasa vitrea, nec eo modo quo cucurbita sicca: primo, quia cranium non est ita frangibile nec ita siccum sicut ea, nec ita vacuum sed durius ac solidius, & cerebro plenum. Et quod plus est (& hæc ratio fortior est alijs) non est continuum, sed commissuris divisum, distinctum & separatum. Et ita re vera hæc ratio concludit, scilicet quòd ab una commissura ultra aliam nunquam transibit ruptura. Et hoc constat cuicunque experto, quòd percussa quacunque parte alicujus corporis contigui nunquam transibit à parte ad partem læsio, tacta una parte tantum.

Visa igitur inter tantos lite & controversia, non quòd meum sit inter ipsos componere lites, dicam tamen quid de hoc sentio.

Et primo dico, magnam esse Celsi auctoritatem, & illi satis credendum, quia antiquissimus est author & magni ponderis, hic post

Hippocratem ex primis est. Ejus tempore alia medicinæ adhibebatur cura, quàm nostris temporibus, & maximè parti chirurgicæ, ut testatur & noster Rasis, & Averrois, & magnus Albucasis: dicunt enim majorem partem chirurgiæ perijsse, & eam esse prostratam tempore suo. Ex hoc infero ante eos fuisse optimos medicos, quorum nomina in hac arte recitat pro parte Celsus libro suo vii. capite primo, ubi recitat conditiones chirurgici, & qui in ea claruerunt. Et tempore Celsi erant optimi chirurgici: & quamvis prædictorum tempore esset in manibus stolidorum, tamen etiam Avicenna, & Rasis, & Averrois, non dedignati sunt de ea tractare, sicut de potione & de diætâ, nam diætâ & potio indigent chirurgiâ & e contra, teste Galeno in libro qui introductorius medicorum dicitur c. x. ubi inquit: *curativa vero in diætâ, chirurgiam, & pharmaciam; diætâ quidem est ductio diaphoreticorum & compositorum, & digestivorum, assumpta in omnibus agris, dominatur vero in febricitantibus; Chirurgia vero est pars curativæ per incisiones, & adustiones, & eas quæ circa ossa articulationes sanans homines: Pharmacia vero est pars curæ per nuda pharmaca intrinsecus & extrinsecus passiones sanans, indigens quidem alterutra, Diætâ, quandoque autem & chirurgiâ egens, sicut & Chirurgia utitur Diætâ, et Pharmacia & c.* Hanc opinionem tenet quoq; Celsus: Inquit enim de chirurgiâ hæc verba: *Ea non quidem medica-*
menta

menta nec victus rationem omittit, sed manu plurimum præstat : estque eius effectus evidentissimus inter omnes medicina partes ; siquidem in morbis cuius multum fortuna conferat, eademque sæpe salutaria sæpe vana sint, potest dubitari secunda valitudo medicinae, an corporis beneficio contigerit : in his quoque in quibus medicamentis maximè utimur, quamvis profectus evidentior est, tamen sanitatem & per hæc frustra queri, & sine his, sæpe manifestum est : sicut in oculis deprendi potest, qui à medicis diu vexati, sine his interdum sanescunt. At in ea parte qua manu curat evidens est, ut aliquid ab alijs adiuvetur, hinc tamen plurimum trahere. Hæc autem pars cum sit vetustissima, magis tamen ab illo omnis medicina parente Hippocrate quàm à prioribus excolta est. Vides lector his verbis quid sit chirurgia, & quantum valeat, & cui parti medicinae magis credendum. Sed credo ego, chirurgiam postponi propter labores in ea cōtentos, & quia pauci audent tractare requisita in ea, & talia non sunt sine nausea & abominatione ; & de hoc satis dictum sit alibi. Latius de hoc.

Danda est etiam fides Gentili, ubi dicit se à fide digno habuisse per experientiam contra opinionem Pauli.

Dicam tamen quæ mihi in hoc occurrunt : & dico, quòd magis ego crederem Paulo & Dino & Guidoni & sequacibus quàm alijs. Nec dico auctoritatem Avicennæ esse in favorem eorum, qui dicunt Avicennam dicere,

cranium rumpi in opposito contusionis. Sed implicita est illa autoritas, & potest in eos retorqueri, ut expresse declarat Dinus. Inquit enim Dinus quòd Avicenna, in illa litera scilicet : *Et aliquando accidit error magnus, putatur enim quòd non sit nisi fractura illa* : intelligit, quòd interdum rumpitur cranium in aliqua parte propter aliquam contusionem, & non solum est una fractura sed plures; tamen non est manifesta nisi illa, & sic oportet aperire locum contusum, quia interdum sunt plures una, sed non sunt oppositæ, nec multum distantes, sed aliqua earum est manifesta à re contundente, & lacerante cutem, quæ est talis & tanta quòd apparet fractura una, tamen ibi prope sunt aliquæ aliæ occultæ & in istis casibus debet medicus consideratâ magnitudine causæ, aperire & plures fracturas inveniet. Et hoc ego in actu practico pluries ac pluries feci, & prænarrata vidi : ideo concurro in hoc cum Dino ad expositionem literæ Avicennæ. Nec solum hoc contingit, quòd sint plures fracturæ, sed una sola quæ satis est longior & major quàm fissura quæ est in cute: ideo optimum est semper ampliare fissuras & in latum & in longum, & ita operator fugiet errores & supervenientium medicorum calumnias, & ægro succedet quantum erit in medicina laudabilis finis.

Ad rationes adductas per Paulum, recitatas à Dino & à Gentili & ab alijs, dico: quod ratio
sicci-

ficcitatis, & continuitatis & vacuitatis in vasis vitreis & in alijs corporibus concludit, quamvis sint plenavento vasa illa posse rumpi in opposita parte, & in quacunque parte remota sive propinqua: sed ratio contigui concludit totum oppositum stante vera contiguitate, sive talis contiguitas sit in corpore plano sive in curvo: sed reperiuntur aliqua capita quæ veræ sunt contigua, divisa suis commissuris, sed aliqua reperiuntur quæ sunt continua vel quasi, ut ego pluries vidi mortuorum capita in cæmeterijs exiccata, aliqua enim sunt in quibus distinctæ patent commissuræ, aliqua in quibus cum magna difficultate videntur. Et si similibus capitibus contingat fieri contusionem gravem, credo & pono pro possibili, fieri rupturam in opposita parte. Verum est, quod operantium tanta est ignavia, quod unum interdum pro alio capiunt, ut ego viderem ut supra dixi illum modum læsionis in capite scilicet quod inter commissuras contunditur panniculus versus oppositam partem, qui postea aggregat materiam, & hic loci fit tumor & medici ibi inveniunt saniem & carnem corruptam & rimam commissuræ, & credunt esse rupturam causatam à prima contusione, & ita multi alij medici secum decipiuntur qui pauca considerant & pauciora sciunt.

Contingit etiam interdum quod aliquis percutitur in una parte cum lapide, ligno vel alia re gravi, & in ea parte non rumpitur cra-

nium, & sic forte ille cadit ad terrā in opposita parte, vel obviat cum capite in parte opposita parieti, vel alteri rei, & rumpitur cranium in opposito non rupta cute, postea vel statim, vel ad tempus manifestatur ea ruptura, & multi dicunt quod cranium est in opposito ruptum à prima contusione manifesta. Et in hoc multi decipiuntur, & forte aliqui de supradictis decepti fuere. Non nego possibilitatem, sed dico esse perdifficile, & dico quod multotiens dicunt medici fracturam esse in opposita parte, & dicunt purum mendacium: quia multi ad hanc artem accedunt qui ignorant prima elementa medicinæ.

C A P. III.

Signa, an panniculi sint soluti.

VHis signis cranij fracti, secundo loco dicendum est de signis panniculorum, si panniculi sint incisi, vel perforati, vel ab ossibus lacerati, puncti, & disrupti; de apostematibus eorum, & quando gravantur à cranio, & læduntur à materia defluxa, loco suo dicemus. Signa ergo læsionis panniculorum sunt hæc, scilicet si panniculi sint perforati, incisi, & lacerati, fit dolor notabilis capitis fixus, & intra caput, & dolent oculi, & simul cum percussione, vel parum post, venit talis dolor, & natura doloris est quod sit pungitivus, & fixus, & ac-

& accidit vomitus cholerae, quia illa est magis nobilis: & hoc accidit per compassionem stomachi ad cerebrum per illos notabiles nervos descendentes, teste Galeno tertio interiorum c. vii. Inquit: *quod stomachus sequatur in passione caput, & caput stomachum, causa est magnitudo nervi descendens à capite ad os stomachi: & propter hunc nervum os stomachi sensibilius est omnibus membris corporis, ideoque etiam semper sequitur capitis fracturam, quæ venit usque ad pelliculas cerebri, cholericus vomitus, & plurimum sequitur passionem capitis qualiscunque fuerit vomitus.* Et interdum fit colica propter eandem causam, & universalis intestinorum dolor: quia omnia intestina sensum habent à nervis prædictis, & appetitus dejectionis, & digestivæ & expulsivæ debilitas, & omnium virtutum simul, propter eandem causam, & oculorum rubedo: tunica enim oculorum ortum habent à panniculis cerebri, & venit febris ex dolore quæ est ephemera ex agitatione spirituum animalium in cerebro, maxime si læsio est notabilis, & quod subito accidat febris; potest tamen evenire & putrida febris, sed non ita subito ex putrefactione alicujus materiæ vel in venis, vel etiam extra venas, sive sit in capite, sive alibi. Et pustulae in facie accidunt ex humoribus ad eam elevatis, & sanguis ab auribus à palato & à naso fluit, & etiam interdum exit sanguis è partibus sub osse contentis, ab aliquâ venâ in panniculis

niculis læsa, & apparet nigredo linguæ, & etiam singultus, quod est pessimum signum.

Et hæc accidentia sunt majora & minora, secundum magnitudinem & parvitatem læsionis; & etiam secundum panniculum, quia majora sunt accidentia, læsa pia matre quam dura: & secundū locum læsionis, quia si lædantur isti panniculi in loco in quo sunt notabiles venæ in panniculis, (quod difficile est aliter fieri, maximè in pia matre) à venis illis exit sanguis qui putrefit, & facit sæva accidentia. Et etiam raro læditur pia mater quin lædatur cerebri medulla: ideo sequuntur apoplexia, destructio vocis, & rationis: quia læsa pia matre patitur totum cerebrum. Nam pia mater pro majori parte fit ab arterijs & venis, per quas arterias deferuntur spiritus vitales in reti mirabili præparati, sive, secundum aliquos, facti animales. Et hæc pia mater non solum tegit cerebrum extra & illud nutrit, sed etiam intra ventres ejus ingreditur, & per orificia arteriarum ejus ingreditur spiritus prædictus ventres cerebri. Hac de causa accidit destructio rationis & scotomia. Et accidit in istis vulneribus tremor & rigor, quia contrahitur in se cerebrum, fugiens & expellens nocitivum. Et ex eadem causa fit spasmus quamvis etiam spasmus fiat à materia transmissa ad nervos, qui spasmus esset de repletionē, sed potest esse etiam spasmus non proportionatus ad materiam: & uterque spasmus potest in

in brevi tempore supervenire : & ita etiam fit paralyfis & tortura , & ftupor membrorum à materia tranfmiffa ad illas partes.

Nota quod Avicenna prima tertij dicit ; *quod accidit laxitas in latere vulneris , & fpafmus in oppofito ut in pluribus*, tamen dico quod contingens eft evenire oppofitum, fcilicet in parte læfa fpafmum , in oppofita autem paralyfim. Item contingens eft evenire unum tantum & non aliud, nec horum aliquod, fcilicet nec fpafmum nec paralyfim.

Sed caufa propter quid accidit fpafmus in oppofita parte , & paralyfis in eadem , eft : quia pars propinqua vulneri eft magis debilis, ideo relaxatur quia non poteft contrahi, oppofita vero poteft contrahi.

Item alia eft caufa , quia ad partem læfam currit major materia & subtilior quia primo movetur ad partem debilem poftea ad fortem. Et subtilior eft mobilior, ideo citius ad partem læfam currit, & fic mollicat : groffa autem oppofitam partem fpafmat.

Et accidit apoplexia à materia oppilante ventres cerebri : & fyncope ex compaffione cordis , cor enim compatitur cerebro, & e contra.

Hæc omnia figna veniunt subito vel quafi, fi panniculi fint læfi , ut fupra. Si vero ifti panniculi effent contufi inter commiffuras exeuntes , quia dura mater eft ibi, talia accidentia
funt

sunt debilia, & veniunt ad notabile tempus tardius & citius, secundum magnam vel parvam læsionem, & secundum corpora munda & immunda, fortia & debilia, & secundum tempus anni, & secundum ætatem, & secundum regionem, & secundum regimen rerum non naturalium, & secundum modum curæ adhibitæ.

Sed accidentia, quæ sequuntur ad prædictam contusionem inter commissuras, non sunt per contusionem tantum, sed sunt etiam per putrefactionem panniculi læsi, vel quod aliunde illuc transmissa est materia, quæ non regulata à natura putrefit, & per modum continui se ipsam augmentat, quia quod tangitur à putrido putrefit, & cum venit ad certam quantitatem determinatam, incipit febris & alia accidentia, & tandem sequitur mors nisi cito succurratur, quamvis etiam tunc sit difficile succurrere, & dato etiam quod res à principio esset nota, & esset talis ut supra: sed tanto plus est difficilis, quantum est occulta sensibus, & non cognoscitur hoc, nisi jam facta sanie in loco, à principio enim est occulta, & nescit medicus quid agere nec ubi agere debet, quia ignorat ægritudinem & locum. Et talis species læsionis est inter alias mala & difficillima ad cognoscendum. Adsunt etiam vigilæ, & angustiat æger, & est totus prostratus.

Hæc sunt signa læsionis panniculorum; tamen interdum talis & tam magna est fractura

cra-

cranij, quod medicus non solum istis signis cognoscit læsiones panniculorum, immo certificatur visu & tactu.

C A P. I V.

Signa cerebri soluti.

Signa læsionis cerebri sunt eadem quæ dicta sunt de læsione piæ matris, addito hoc, quod exit medullaris cerebri substantia: quamvis sit possibile quod cerebrum sit læsum, maximè à re subtiliter perforante, vel à re incidente superficialiter & diminutæ tamen, & non exeat aliqua pars medullæ cerebri; exit tamen in pluribus, & teneas hoc esse cerebrum, si exit aliqua substantia alba quæ appareat medulla: quia non potest esse nisi cerebrum, & maximè si exit in primis diebus ante tempus generationis saniei: quia interdum aliqui dicunt cerebrum exire à vulnere, & est forte sanies. Non negamus quin & post notabile tempus, & etiam tempore quo adest multa sanies, possit exire substantia cerebri: quia circa xiiij diem vidi ego substantiam cerebri exire, & etiam supervixit ille.

Dico præterea, quod hæc signa à doctoribus scripta, habent veritatem in pluribus; tamen vidi ego læsionem in panniculis & etiam in cerebro, & non fuit febris, neque aliquid malum accidens, ut latius dicemus, quan-

quando de prognostico sermonem faciemus?

Prædicta signa sunt quando cerebrum læsum est à re incidente, contrundente, & perforante, cum manifesta cerebri & cranij læsione; & etiam cum occulta.

C A P. V.

Signa cerebri Commoti.

SEd quia interdum etiam contingit cerebrum lædi aliter; ut supra de speciebus læsionis capitis diximus, scilicet quod cerebrum à casu ab alto, vel contusione vel alio modo concutitur, vel movetur, & aliqui nervi in eo rumpuntur, vel aliquæ venulæ, ideo hîc de isto modo læsionis signa ponere intendo.

Et dico quod interdum contingit cerebrum moveri & agitari à causis prædictis non rupta cute nec cranio, vel interdum cute & non cranio, & rumpuntur aliqui nervi cerebri, & secundum nervos ruptos accidunt membris, ad quæ vadunt tales nervi, diversa accidentia. Sunt enim septem paria nervorum, quorum aliqui vadunt ad oculos, aliqui ad linguam, aliqui ad aures, aliqui ad stomachum, & aliqui ad intestina omnia, ad dandum sensum his membris (vel saltem ad pânniculos eos tegentes) & epati; & spleni, & alijs membris, prout notum est in bona anatomia: & de ista læsione nervorum mentionem facit: Gal.

7. aphor. commento 58. sicut ego supra ipsum adduxi, cum de ista specie læsionis sermonem faciebam. Et signum hujus læsionis ponitur à Galeno loco præallegato, dum dicit, *quod isti efficiuntur sine voce statim*. Et sic si ad manus tuas adveniat patiens qui loquelam subito amittat, & qui percussus fuerit à re potente movere cerebrum, vel quod ceciderit ab alto, cum conditionibus quæ te persuadeant ipsius cerebrum potuisse pati, etiam non rupta cute, vel rupta cute & non cranio, vel etiam fracto cranio: firma judicium tuum sub hoc, quod cerebrum possit esse motum visis malis indicijs, non solum de amissione vocis, sed etiam possunt evenire omnia accidentia prænarata, quamvis subito non eveniant, & ita non solum judicabis rupturam aliquorum nervorum prædictorum, sed forte rupturam alicujus venulæ panniculis contentæ.

Sed non ita cito veniunt accidentia venæ ruptæ sicut nervorum ruptorum, sed veniunt eo tempore quo sanguis incipit postea sub osse putrefieri, tardius & citius secundum quantitatem sanguinis & etiam secundum locum: quia si inter cranium & duram matrem tardius veniunt accidentia, quam si inter duram & piam, & tardius inter piam & duram matrem quam inter piam matrem & cerebrum, causas non recito, quia per se notæ sunt.

Et ista species læsionis est difficilis cognitionis

C

tamen

tamen possibilis, maximè per expertos, considerata ægritudinis essentia, & causa, & accidentibus: sed difficilior est cura, quia medicus fortè nescit locum sanguinis, & saniei, & necessario desistit à rationabili cura & sic moriuntur pauperes ægri. Quod sit difficilis curæ hæc species testis est Serapio primo brevii cap. de soda à percussione; inquit: *Et quando homo cadit ex loco alto, forte accidit ut disrumpatur aliqua ex partibus cerebri aut retis quæ dicitur secundina. & soda quæ accidit in ea est difficilis sanationis.*

Tamen si datur, curandi ratio talis est, scilicet quod totum caput medicinis debitis tegatur, ut latius dicemus quando de cura fiet sermo, quia ignoratur determinatus locus saniei ut prædixi, & etiam nervorum ruptorum ut plurimum.

Similiter ignoratur proprius locus in multis alijs capitis dispositionibus, teste Galeno interiorum cap. 3. 4. Inquit: *similiter nullam significationem inveniemus locum infirmum ostendentem in melancholia, in mania, in epilepsia, in lethargo & in stupore quem moderni medici dicunt congelationem in spasmo, & in titillatione, in quibus omnibus nullam significationem inveniimus esse quasi fundamentam passionis, nec duritiem, nec tumorem, nec dolorem, nec caloris pristini mutationem, nec aliqua de corpore egredientia &c.*

Adverte lector, quod accidentia prænarrata in

ta in læsione panniculorum & cerebri possunt fieri à sanguine putrefacto sub cranio secundum loca ad quæ vadit, & secundum quantitatem: ideo non mireris etiamsi non læsis panniculis nec cerebro, sed solum à venis ruptis, vel fortè nervis, accidant prædicta accidentia; quia etiam possunt accidere multa ex accidentibus prædictis non læsis panniculis nec cerebro, & maximè si contingat saniem aliquo modo descendere à superioribus per rimulam ossis, vel forte per porositates ossis resudare ad intra cranium, maximè quando sanies non habet à vulnere liberum exitum. Et hoc ego vidi in actu practico anotomizando capita mortuorum à simili casu, non rupto cranio, nec panniculo aliquo læso: à sanie enim descensa per poros cranij supra panniculos causatur febris & rigor, & vomitus & singultus, & alienatio, & alia accidèria similia prædictis, per compassionem membrorum inferiorum ad cerebrum & cerebri ad panniculos; propter saniem eos corrumpentem, & putrefacientem & tandem mors sequitur.

Sint ergo medici diligentes, & prudentes, & solliciti, quia periculum est in mora, & non dedignentur sæpe visitare ægros, quia per longam moram cum eis veniunt in cognitionem ægritudinis, & consequenter quoque curæ. Et hæc sufficiant pro signis commoti cerebri.

CAP. VI.

Signa cuiuslibet mala complexionis capitis.

ALio loco de mala complexionem cuius-
cunque modi, & de apostematibus ce-
rebri, & ejus panniculorum, dicendum est.

Dico igitur quod ex contusione, perforatione, incisione in capite, diversimode tamē factis & diversis temporibus & secundum individua munda & immunda, debilia & fortia, & secundum eorum regimen tam præsens quam præteritum, & modum medendi exhibitum, accidunt capiti malæ cōplexiones, & consequenter apostemata & alia accidentia has ægritudines necessario sequentia: quæ medicus totis viribus tenetur prohibere, ut inquit Avicenna; *nam de melioribus rebus quas intendimus in cura vulnerum est eorum apostemationē prohibere.*

Sed antequam fiat de apostematibus sermo, dicamus de mala complexionem calida & frigida, sicca & humida, materiali & immateriali, capiti contingente.

Et dico quod accidunt solutionibus capitis malæ complexionem omnium modorum, licet rarius frigida, materiales & immateriales: & eodem modo, apostemata cerebri & panniculorum omnium modorum, rarius tamen apostemata frigida contingunt quam calida; & ratio est duplex, primò: quia humores calidi sunt subtiles & primò mobiles, frigidi verò
econ-

econtra : & quia potest fieri apostema in membro solido cujus porositates sunt angustæ, & materia grossa est inepta figi; ideo frequentius fiunt apostemata calida quam frigida : ut etiam contingit de pleuresi, quæ raro fit à materia frigida. Interdum tamen fiunt apostemata frigida in capite, & maximè in complexione apta ad hoc, licet non sint verè frigida, sed mixta, *quia raro datur apostema singulare*: ut inquit Princeps tertia quarti cap. de apostematibus in universali.

Sæpè tamen accidit capiti mala complexio calida vel frigida, sicca vel humida, immaterialis & cum materia, sine apostemate, in capitis percussione, & frigida ut plurimum accidit ex aëre frigido illam introducente, & hoc est ex parte regionis vel ex parte malæ custodiæ, & inertiae ægri, & astantium, & interdum ex parte impotentiae agrotantium, qui non habent loca clausa & calida prout requirit anni tempus : quæ mala complexio introducta est causa apostematis, & est tanquam causa efficiens apostematis. Vnde si quæraratur; Quæ ergo est mala complexio quæ est in apostemate, cum non detur apostema sine ægritudine simili? dicitur : quodd est alia mala complexio introducta : quia primò in apostemate currunt humores qui solvunt continuum, & materia ibi retenta (quamvis etiam esset laudabilis in quanto & quali) acquirit ebullitionem, quia est extra venas &

non ventilatur, & sic causat malam complexionem; vel fortè, quod materia est talis, ut ex se sine ebullitione inducat malam complexionem, & etiam cum ebullitione. Sed de hoc infra. Et sic una mala complexio erit tanquam causa, & alia erit ægritudo integras apostema.

Signa igitur malæ complexionis calidæ sine materia sumuntur à causa primitiva ut plurimum; quia sæpe inducitur qualitas calida ab aere accidentaliter calido ultra debitum, vel quia tempus, & regio valde calida sunt; vel caput tenet calidis pannis tectum: vel ab aliqua medicina valde calida locali applicata, ut hodiernis temporibus faciunt aliqui imperiti cum aqua vitæ; composita ex diversis calidis simplicibus infusis & cum illa distillatis: vel cum emplastris & unguentis calidis indebite approximatis: vel ex ira & aliquibus animi passionibus: vel ex motu corporis: vel quia actu medicinæ debito calidiores approximatae sunt. Et hoc contingit in complexione calida de facili, & tardius & citius, secundum causarum concordantias.

Habitis istis causis apparet etiam ad sensum caliditas faciei & totius capitis. Ad sunt etiam vigiliæ, sitis, & oculorum immobilitas, & omnium animalium operationum agilitas, nisi sit quod impediat.

Inquit Avicenna prima tertij cap. xix.
Ipsam significant inflammatio, & privatio gravitatis, & vigilia & inquietudo in motibus, &
permu-

permutatio in imaginationibus, & agitatio, & velocitas in ira, et rubedo oculorum, & iuvamentum ab infrigidantibus, & nocumentum à calefacientibus.

Signa autem qualitatis frigidaë sunt sibi opposita, & in totum contraria, nisi quod adest gravitatis privatio; unde Avicenna ubi supra cap. 11. inquit: *Sentitur frigus cum privatione gravitatis, & pigritia & tepiditas, & albedo coloris faciei & oculi, & diminutio in imaginationibus, & declinatio ad timorē, & juvamentum à calefacientibus, & nocumentū ab infrigidantibus*

Signa vero siccaë complexionis sine materia, est levitas & antecessio evacuationum, & exiccatio narium, & multa vigilia.

Signa vero malæ complexionis humidaë sine materia: adest pauca gravedo, & pigritia, & tepiditas tactus, & quod effluit est paucum, adest oblivio & somnus multus.

Si vero ista sunt mixta signa sunt mixta secundum qualitates prædictas, & illas indicabit qui est boni judicij, ideo silentio transeundum putavi.

Scias tamen volo lector, quòd omnia nec possunt scribi, nec licet, quia legentes tædio afficerentur, nec hæc ignaris scribimus, sed eis qui alios viderunt authores, & qui naturali pollent ingenio. Inquit Damascenus: *ingenium naturale adjuvat artem & naturam regentem.* Istis ergo signis sint contenti legentes, & ad alios transeant autores, de labore tamen

nostro secundum merita gratiam referant.

Signa autem malæ complexionis panniculorum & cerebri, omnium modorum, cum materia, sunt ferè eadem cum signis apostematum.

Avicenna ubi supra cap. xxiv & xxv de signis dominij materierum calidarum, inquit: *Cholerica quidem: gravitas non superflua, & mordicatio, & inflammatio, & adustio vehemens, & siccitas, & strictura narium, & sitis, & vigilia, & citrinitas coloris faciei, & oculorum rubedo. In sanguinea: augmentum gravitatis, & fortasse pulsatio, & inflatio faciei & oculorum, & exuberatio venarum, & fortis somnus.*

At de signis materiæ frigidæ est frigus sensatum, longitudo læsionis, & assiduatio ejus, paucitas rubedinis faciei, oculorum pigritia & tepeditas, albedo faciei & oculorum, pravitudo citrinitatis cum gravitate sensata. Sed in materia phlegmatica major est pigritia, & subet fortis, & oblivio, & plumbeitas coloris in facie & oculis; In melancholica: gravitas minor & vigiliarum plures & alienatio & cogitatio corrupta & tenebrositas oculorum & faciei.

Et ita etiam, si materiæ sunt mixtæ signa sunt mixta, & signa dominantia arguunt etiam materiam dominantem, ut infra de apostematibus dicetur.

C A P. VII.

Signa apostematum interiorum capitis.

SEd apostematum signa, incipiendo à calidis, sunt hæc : continua febris, cujus calor non multum fortis est sub tactu, secundum Haly in nono Theoricæ c. 3. sed tranquillus & mediocris facies & caput calidiora reliquo corpore tactu, & mentis alienatio, & vigilia, & nonnunquam somnus accidit à quo excitantur cum clamore & saltu, & lingua nigrescit, & est aspera, & de vestibus quasi legunt aliquid propter phantasie corruptionem, nonnunquam lachrymantur oculi, quandoque ophthalmici quandoque sicci. Sed signa prædicta sunt ut supra, & maximè febris, si aliquid phlegmatis sanguini vel cholerae, vel utrisque mixtum est.

Cui autem sanguineum accidit apostema, insunt prædicta accidentia cum risu, sopore, & oculorum dolore, & garrulitate, & ineptia, & febris est intensior, & faciei color rubeus. Cum vero ex cholericum humore, faciei color ad croceum declinat, & insania comitatur, & saltus, & caloris tactus est acutus & pungens. Si vero sit aliquid melancholie illi mixtum, fiunt ineptie ac garrulitatis copia timorq; & fletus. At si adest notabilis phlegmatis admixtio, fit obstupescitio non continua. In istis tamen omnibus pulsus est debilis

lis parvus & durus, & varietas multa anhelitus, & spiritus quandoque angustia sequitur, & subversio stomachi, & tument ad sensum panniculi, & exeunt per fissuram cranij colorati colore materiæ, & efficiuntur immobiles.

Apoſtēma vero frigidum capiti eveniens est à prædominio phlegmatis sicut calidum à prædominio sanguinis & cholerae, & lethargia vocatur à nomine accidentis eam sequentis. Hujus signa sunt febris modica debilis & non acuta, stupefactio & sopor, & ægri non respondent nisi vix & raro si interrogentur; est etiam illis oscitatio multa & mentis confusio, & ora eorum aperta sunt tanquam claudere illa sint obliti, aliquibus est ventris solutio phlegmatica, & interdum constipatio ventris, & urina eorum turbida est ut asinorum, tremor extremitatum, & sudor, & facies livida & tumida, magnus pulsus & fluctuosus, ut peripneumonicorum, & anhelitus tardus & varius.

Inquit idem Haly, ubi supra; *quod obstupefactio ipsa accidit ex mala complexione frigida & humida, cerebro accidenti aut ex phlegmatica materia acuta febris causa, vel percussione quæ lacertis facta est temporum, aut appressione quæ cerebro accidit, aut à fractura ossium capitis aut laminarum quæ sub fracto osse ponuntur, cum istud curare vult medicus. Per vigilatio autem ex mala sit complexione sicca quæ cerebro accidit, aut materia melancholica aut cholericæ.*

Sed

Sed per *obstupefactionem* hic author intelligit lethargiam à prædominio : per *pervigilationem* verò intelligit phrenesin. Et ita inquit, quòd interdum componuntur calidi humores cum frigidis , & humidi cum siccis : & sic signa sunt composita. Inquit : cum vero que *pervigilationem* faciunt cause cum *obstupefactionem* facientibus componuntur , passio inde eritur que *cuma* vocata est, scilicet *obstupefactio* *pervigil*; & si *phlegma* amplius sit *obstupefactio* maior est , si vero *siccitas* superat , *pervigilatio* erit maior, cuius *pervigilationis* sic composita signum est *eger*, quod nec dormit nec vigilat oculi sunt aperti , & mens confusa , & omnino sunt composita ex signis *phrenesis* & *lethargia*.

Avicenna Haly secutus est, de tali distinctione apostematum : nam prima tertij tractatu secundo cap.4. inquit: *apostema* à quo venit *soda*, quandoque est in velaminibus cerebri & quandoque est calidum & vocatur *sirsin*, & quandoque est frigidum , & nominatur *lethargia*, scilicet *oblivio* : & quandoque est compositum , & vocatur *dispositio* habentis *dormitionem*, *vigilativam* & quandoque est durum, & quandoque fit in ipso cerebro.

Quod autem cerebrum posset apostemari, probat princeps contra Serapionem in multis locis, & maximè tractatu tertio, prima tertij cap. de *carabito* sive *sirsin*, sive *phrenesis*; idem enim est, quamvis secundum aliquos *phrenesis* magis denotet *accidentia* quam *morbum*.

An autem carabitus & firsen sit apostema panniculorum cerebri, vel substantiæ ejus, vel utriusq; vel alterius membri, vide Avicennam ubi supra: quia hic de istis multa proferre non est mea intentio.

Signa autem carabiti sunt: scilicet quòd superfluit alienatio, & quandoque abscinditur: aliâ vice est abominatio loquelæ, & pigritia ab ea, & permixtio intellectus: & plurimum horum circa quartum diem contingit; & in quinto extremorum frigus & agitatio: & spiritus agitato inordinatus & magnus, & extensio ossium pectoris ad superiora, & tremor & saltus membrorum cum ipso prænunciat ipsum, & somnus inquietus quandoque, & excitantur ab ipso & clamant, & quandoque vigilant & quandoque dormiunt cum phantasiis & somnijs corruptis cum voce diversa, & sunt illic inverecundia, audacia, & ira: & abhorrent radios: & agitantur linguæ eorum, & quandoque apostemantur: & multoties abscinduntur eorum voces: & desiderant aquam & bibunt ex ea parum, & eorum extremitates infrigidantur absq; frigore extrinseco faciente hoc: & urinæ sunt tenues; & pulsus duri propter apostema in membro nervoso, interdum autem sunt magni, & frequentes, & diversi, & tremuli, & spasmosi. Præcedunt autem carabitū oblivio rei propinquæ, & tristitia sine causa, & somnia mala, & sorda multa, & gravitas & repletio, & excantur

eantur oculi, deinde accidunt lachrymæ unius oculi tantum, & venæ oculorum sunt rubæ, & quandoque inquirunt villos & colligunt clausis oculis, & accidit destillatio urinæ cum cogitatione ipsorum aut sine, & obliviscuntur dolores si aliqui sint in membris ipsorum, immo si membra ipsorum dolorosè tangantur non sentiunt.

Quod si apostema est in anteriori parte capitis, corrumpit imaginationem, & tunc incipiunt colligere villos & paleas & similia, & imaginantur quæ non reperiuntur; si in medio, corrumpit cogitationem; si in posteriori, obliviscuntur ita ut quandoq; petant aliquid quod si eis præsentetur non recordantur se quæsisisse; si autem apostema sit super omnes partes, apparent hæc omnia.

Et si cum eo apostemetur cerebrum rubet facies & oculi, & exeunt oculi multum, si materia est sanguis; si vero est cholera, ad citrinum tendunt. Et ita res apparent rubræ & citrinæ secundum humorem prædominantem; Quod si sit à cholera adustâ est illud quod perimit: signa autem sunt quòd communitas accidentium ejus accidit cum dæmonio, odio, & rixa, & oculi sunt conturbati.

Nota unum lector, quòd communiter doctores ponunt frigiditatem advenientem panniculo grosso sive sit ex aere, sive applicetur actu, aliquid frigidum, causare calidum apostema, quamvis possit causare alia accidentia.

dentia. Et hoc sensit Rasis auctoritate Pauli. l. xv. Continentis cap. 3. in fine istis verbis : *accidit apostema calidū panniculo grosso ex ossē pungente, & pondere pannorum, aut ligatura dolorosa, aut à frigore affligente, aut eo quod non attenuatur regimen, & ex potu vini.* Hoc quoque sentiunt multi alij & maximè Avicenna, & causa potest patere consideranti.

Superius de carabito ad mentem Avicennæ posui signa apostematum calidorum in panniculis & in cerebro; nunc de signis frigidi apostematis ad mentem ejusdem sermonem facio. Et fortè mirabitur aliquis quod sim ita longus in ponēdo signa talium apostematum, hoc tamen facio quia est magna utilitas in istis signis: benè enim cognitâ ægritudine illa facilius curatur. Pono autē tantū signa Haly & Avicennæ aliorum fugiens doctorum commercium, quia quidquid bene dictum est ab istis medicinæ patribus miro ordine & industria dictum est, & omnes alios excedunt in signis & causis; rogans quemcunque hoc opus nostrum lecturum, ut non solum hæc signa à nobis posita videat, sed ad prædictos fontes recurrat, ubi inveniet sermonem plenū de carabito, & de phlegmone, & erysipellate cerebri, & quid sit sibare sive dæmonium cerebri, & quid sit lethargus, & quid sit subeth asahari; quod est apostema compositū ex calido & frigido humore, quod apostema ab

Haly

Haly suprà vocatur cuma : quia hîc de effentia talium ægritudinum nihil pono.

Signa igitur apostematis frigidi in capite, (licet raro contingat, tamen possibile est) si-
ve à causa antecedente si-ve à primitiva, (à
qua primitiva rarius contingit) sunt ista : pri-
mo est sôda lenis & febris lenta *necessaria enim
est febris ab humore putrefacto in cerebro*, in-
quit Avicenna, & propter hoc separatur à
subeth.

Adverte lector, quod quamvis in aposte-
mate phlegmatico vel alio morbo frigido
non sit vera putredo, tamen hîc loci Avicen-
na videtur velle, quòd apostemata frigida
phlegmatica, de quibus hic est mentio, sint à
phlegmate putrefacto, prout ipse testatur pri-
ma tertij cap. de signis lethargiæ, inquit: *enim
quòd est febris lenta & quòd necessaria est febris
in omni apostemate ab humore putrefacto in
membro principali, verum est lenta quoniam
ejus materia est phlegmatica.*

Vel vult, quòd in omni apostemate sit ali-
qua putredo quæ faciat febrem, maximè si
apostema sit in membro principali, & hoc
sensit Dinus *tertia quarti*, inquit enim : *quòd
in omni apostemate etiam frigidus est quedam ca-
lidity præter naturalis propter conculcationem
materiæ; super illo Avicennæ verbo: Et omne
apostema aut est calidum aut non calidum.* Re-
currant igitur ad Dinum, non tamen ubi su-
pra, sed *in principio tertiæ quarti*, ubi distinguit
quid

quid sit apostema & quomodo fiat apostema, & quid prius fiat in apostemate, an tumor an solutio cōtinui, an mala complexio, ubi dicit, *quod propter conculcationem ultimo loco fit mala complexio*, quæ iudicio cujuscunque bene ruminantis erit calida per oppilationem ibi factam, quantuncunque sit materia frigida.

Credo ego, quamvis sit aliqua mala complexio calida modo prædicto in apostemate, quò etiam sit mala complexio frigida à frigidityte humoris eam facientis; & sic erunt duæ malæ complexiones in apostemate frigido, sed, quia frigida est major, in cura illi magis est vacandum, tamen cura apostematis, in quantum est apostema, non est vacare malæ complexioni, maximè in materiâ frigidâ. Sicut in calida, puta in erysipelate in qua materia subtilis est & pauca, magis vacamus qualitati quam quantitati; sed in frigidâ, quia materia est grossa, cura est extractatio materiæ apostematis, & hoc fit cum solventibus puris & mixtis, secundum tempora apostematis. Et ita, quantumcunque sit pauca caliditas in membro tali quale est cerebrum, necessario adest febris. Et ista est mens Avicennæ secundum aliquos in loco prædicto de carabito cum dicit, quòd necessaria est febris.

Cui opinioni adhærent aliqui cum testimonio Hippocratis, dum inquit: *si in ventrem sanguis effuderit necesse est putrescere & in saniem converti*: qui volunt Hippocratem non solum

solum intellexisse de sanguine, sed de quocunque alio humore non regulato à natura, qui statim incipit habere aliquem modum putredinis cum est extra venas, & maximè ubi est conclusus non habens eventationem, modò ibi non sit ordine naturæ, sicut in apostemate: alias enim haberet modum putredinis phlegma in stomacho & in intestinis & in juncturis, si esset conclusum & eventatione privatum.

Et sane si quidem in istis membris esset putredo talis ut prædictum est, non tamen est tanta ut possit causare febrem: quia ut efficiatur febris oportet ut sit notabilis putredo, vel in loco propinquo cordi, vel in locò quo faciliè possit poni cor in calefacto esse: quia aliter non contingit febris nec continua, nec alterius modi. Et ita credo quòd in nodis & scrofulis sit aliqua putredo modo prædicto acquisita.

Et non est inconveniens, quod in uno apostemate sint duæ malæ complexionones, puta in apostemate frigidò: quia eo modo quo acetum dicitur calidum & frigidum, eodem possunt dici humores in apostematibus; & in veritate hæc est mens Dini loco præallegato.

Verum quidem est quod in apostemate valde duro, ad naturam lapidis converso, sit longè minor putredo, sed talia apostemata non adveniunt panniculis neque cerebro.

Quamvis Avicenna prima tertij tractatu

lib. 2. cap. 4. dicat, quod apostema capitis quandoque est durum, quia noluit negare possibilitatem; nec forte quòd in illo sit aliqua febris: sed cap. de lethargia inquit, quod plurimum ejus sit in meatibus, id est anfractibus cerebri, absque quòd fiat in velaminibus cerebri, propter rationes superius adductas: & quòd raro sit in substantia cerebri, quia est viscosa, densa, & humor phlegmaticus non potest penetrare corpus densum: tamen inquit, quòd est possibile ut veniat in velaminibus & in substantia cerebri. Et ego credo, quòd talia apostemata frigida non fiant nisi per modum paulatinæ congestionis, quia per modum defluxus non possunt fieri: si tamen fiant, hoc erit per choleram illi mixtam, subtiliantem phlegma, & illud facientem penetrare; aliter non contingit hoc apostema per defluxum. Credo tamen, quòd etiam in cerebro, sive per fluxum sive per congestionem, si fiat apostema quòd possit esse tale, ut non adsit febris, considerata qualitate & quantitate materiæ, & loco & tempore apostematis, & considerato modo terminationis ejus. Hæc dixi gratia juvenum.

Et hæc quidem febris, sed in prædicto apostemate, quandoque non sentitur & fit cum eo subeth gravis, & habet gravedinem in aperiendo & claudendo oculos & fit cum eo oblivio, & spiritus rarus, tardus, & debilis, & oscitatio multa, & singultus propter commutationem

tem stomachi ad cerebrum, & albedo in lingua, & tarditas in loquela & in motu palpebrarum; & permixtio rationis; & egestio humida; & urina sicut asinorum, & tremor & sudor extremitatum, & pulsus magnus; rarus; tardus, tremulus; ac undosus, sicut in peripneumoniâ : minores tamen istis prædictis sunt pulsus in apostemate cerebri quam in peripneumonia, quoniam nocumentum cordis in ea factum est minus & est cadens in medio.

Et si melancholicum est apostema dolor fit fortior; & rixa; & alienatio; & oculi aperti fixi in unum locum intuentes; & cum lethargus est in substantiâ cerebri subeth est fortior; & difficultas motuum major, & oculi ad exitum tendunt; si vero in velaminibus, dolor est fortior; & motus sunt leviores, & adest retentio urinæ propter oblivionem & debilitatem lacerti urinalis.

Si vero sit apostema calidum & frigidum mixtum, signa sunt composita ex phreneticorum & lethargicorum signis, ut supra diximus ex mente Haly.

Signa autem omnia superius posita ab Avicenna sunt etiam posita ab Haly, quem Avicenna secutus est. Pauca dicuntur ab Avicenna quæ prius non sint dicta ab Haly, qui fuit primus qui posuit ordinem medicinæ, cujus anima sit benedicta de tanto ingenio & labore.

Signa superius posita de apostematibus non

tantum sunt ab apostemate facta ex percussione & læsione capitis : sed sunt quocunq; modo fiat apostema, an per communitatem, an per essentiam, an per causam primitivam, vel per quamcunque aliam causam. Et signis apostematum capitis finem impono.

Sed quia accidunt in capite alia apostemata; scilicet quòd interdum apostematur caput extra cranium, scilicet ipsa cutis tegens caput, quæ pro majori parte est pauci sensus, quia in capite non sunt nervi, maximè in exteriori parte, neque muscoli nisi in temporibus qui movent mandibulas, & in fronte qui faciunt ad motum superciliarum : & interdum apostematur etiam pericranium; de istis ergo apostematibus aliquid dicamus, ut de apostematibus capitis nihil intactum relinquatur.

Est communis opinio, quod extra cranium in pericranio accidit apostema calidum & frigidum & mixtum sicut in alijs membris. Et panniculus exterior non est tanti momenti, sicut interiores, nec quo ad accidentia sequentia, si bene consideratur causæ accidentium, nec quo ad curam teste Galeno l. 4. sag. cap. 7. inquit : *nam fortiora conveniunt vulnerebus interioribus quam eis quæ exterius sunt ne medicina illorum antequam ad ea deveniant deficiat : unde debemus eam adeo confortare ut in via non possit deficere.*

Et ut patet 1. Tert. apud Avicennam tract. 3. cap.

cap. II. istis verbis: I. *Tert. Cura ipsum medicamine levio-
re ex cura firmitate tamen quod sis se-
curus in administratione fortioris in ipso.* quæ
verba declarans fidelis expositor Iacobus de
Partibus, quo ad curam dicit leviora localia
conferre parti extrinsecæ magis quam intrin-
secæ: quia de facili medicinæ virtus vadit ad
extrinsecum, nam pars intrinseca plus distat à
medicina, & cranium est durum & solidum
& grossum & intermediat ei, igitur non po-
test penetrare virtus nisi sit fortis. Ideo virtus
debilis plus convenit parti extrinsecæ quam
intrinsecæ: & major est labor, id est majus pe-
riculum, in virtute forti quam debili. Aposte-
ma igitur extrinsecum non est tanti momenti.

Adducit Iacobus, ubi supra, aliam rationem
dum dicit, quod pars extrinseca fortiores su-
stinet medicinas, quia minus periculum est
administrare eas exterius quam interius: quia
fortis medicina forte potest inferre nocumen-
tum; quod si inferatur melius est (id est mi-
nus malum) ut inferatur exterius quàm in-
terius.

Consequenter ergo dicamus, minoris esse
nocumenti apostemata extrinseca quam in-
trinseca, non solum non per rationes prædi-
ctas sed ratione nobilitatis membri & loci.

De apostematibus ergo panniculi extrinse-
ci claudam sermonem, quia rarissime fit, & si
fit credo quod fiat à forti causa, quæ etiam
causa ut in pluribus causabit apostema alio-

rum panniculorum per fortem colligantiam, (ut lumen majus offuscat minus) & ita medicus non vacabit signis apostematum pericranij, nec ejus curæ, sed majori ægritudini.

Si autem contingat, quod possibile est, signa de facili habentur, habitâ causâ an fiat à causa primitiva, & ita cura. Si vero fiat tale apostema à causa non primitiva, recurras pro signis & curâ ad principem nostrum Avicennam ubi supra.

Sed quia non tantum fiunt apostemata in cranio, sed interdum etiam aggregatur & aquositas & ventositas in capitibus, & maxime puerorum, etiam ibi habebis integram cognitionem & essentia, & causarum, & signorum, & curæ.

Et hæc sufficiant de apostematibus panniculorum & cerebri, maxime quoad signa. De prolixitate autem veniam imploro.

C A P. V I I I.

Signa materie supra panniculos.

Signa vero, materiam defluxam supra panniculos, vel ibi genitam demonstrantia sunt hæc. Scilicet quod adest febris intensa, tremor & destructio rationis, & alia accidentia prænarata in læsione panniculorum & cerebri, sicut inquit Avicenna cap. de fractura cranij in principio istis verbis: *Et accidunt ante saniositatem aut post ipsam ægritudines*

male

male ex febribus & tremore & destructione rationis & alijs. Alia litera dicit, & alia scilicet ægritudines, quæ accidunt apostematibus capitis, quia ante saniositatem in apostemate panniculorum & cerebri sunt prænarrata accidentia.

Posito enim quod apostema in capite non veniat ad saniem, adsunt & febres & tremores, & alia prænarrata accidentia; & ita à sanie contenta sub cranio potest fieri paralyfis, & spasmus, & apoplexia, & aliæ ægritudines à nobis dictæ superius: sicut etiam ait Princeps loco præallegato istis verbis: *Et cum verificatur necessitas extendendi (id est fricandi) os, & extrahendi ipsum, tunc festinetur & non expectetur complementum generationis saniei (scilicet, in fractura vel sub osse) quoniam pus est causa malorum accidentium.*

Verum est, quod apoplexia non evenit nisi ex oppilatione coarctoria à materia defluente ad ventres cerebri; & hoc potest fieri si panniculi sunt fracti, vel alio modo sanies sit in cerebro, puta si in pia matre sit rupta vena quæ causet saniem apoplexiam causantem.

Et ita etiam causabit diversa accidentia secundum loca ad quæ transmittetur hæc sanies; & secundum quantitatem & etiam qualitatem saniei efficientur majora & minora accidentia, & secundum quod talis sanies habet exitum liberum: quia stante etiam tali materia, quæ non expurgatur, faciet mala accidentia.

Vt ego Bononiæ in Reverendo D. Priamo de Peppulis, qui habebat fissuram capillarem in cranio per quam descenderat aliqua materia. Et adhibita cura cum instrumentis, ut videretur an rimula penetraret interiorem superficiem cranij, inventum est quod sic cum raspatorijs, & per fissuram dilatatam exivit modica & ferè nulla saniei quantitas, & cessavit febris statim acutissima, & inquietudines, & vigiliæ, & omnia mala accidentia quæ aderant; & hoc vidi etiam in quampluribus alijs.

C A P. I X.

Quibus signis dignosci possit an accidentia sint ab apostemate, an à solutione continui, an à sanie.

SEd dubitatur in iudicando, an accidentia talia sint per solutionem continui in panniculis & cerebro, an per apostema, an per saniem contentam sub cranio: cum prædicta signa sint communia omnibus prædictis dispositionibus.

Vt ergo removeantur tales dubitationes medicus sit prudens & diligens in iudicando: quia talia accidentia si veniunt subito, fiunt per læsionem panniculorum & cerebri. Et dicimus, illa necessario esse ex illa causa, etiam si veniant parùm post.

Et ultra hoc, medicus oculata fide videt notabilem

tabilem fracturam, vel incisionē, vel perforationem; vel si non videt certē considerata causa lædente, si fortis fuerit iudicabit illa accidentia sequi solutionem continui. Et quilibet est certus quòd si talia accidentia veniunt subito, vel parum post, quòd ibi non sit sanies aggregata, vel apostema; ergo fiunt per solutionem continui. Et ultra hoc accidentia prædicta veniunt fortia, & sunt subito in suo statu, & sic non contingit in accidentibus apostematum nec saniei contentæ, quia in illis talia accidentia habent principium, augmentum, & sua tempora longiora.

Sed quia accidentia saniei & apostematum, maximè calidorum, sunt, ut supra diximus, similia, & etiam conveniunt in hoc quod non veniunt nisi ad tempus notabile, erit etiam dubium an sint per apostema an per saniem. Pro quo dubio noto distinctionem accidentium prædictorum, & dico, quòd accidentia apostematis sunt majora quam saniei contentę intra cranium: quia apostema est majoris nocumenti cerebro & panniculis quam sanies, ut patet cuicunque ingenioso. Et ultra hoc dico, quòd medicus cognoscit esse saniem, quia aliqua sanies subtilis rufudat à fissura cranij si qua sit, & cranium est malè coloratum: ut latius dicemus infra de signis separationis panniculi ab ossē: maximè si sanies sit multa & malæ conditionis, (de qua sanie hic intendimus,) & si fissura sit angusta vel

fortè nulla sit fissura. Interdum enim est multa sanies supra panniculum, laudabilis tamen, & non facit mala accidentia; sicut contingit in vulneribus & fracturis, in quibus magna ossis pars est amota, & panniculus est detectus, à quo sanies liberè exit, & benè mundificatur & expurgatur. Sed sanies, faciens prædicta accidentia, est mali odoris. Sanies etiam labiorum est mali modi & majoris copiae quam in apostemate: quia in apostemate labia sunt sicca & mali coloris. Caput quoque est calidius in apostemate quam in sanie.

Quando verò sanies est infra cranium, ipso non fracto, per venulam aliquam ruptam in panniculis, cranium est malè coloratum, & æger sentit gravedinem in ea parte in qua est sanies, & interdum sanies exit per palatum per nares, & per aures.

Ultra alia verò signa medicus considerare debet causas apostematis, & causas saniei; ut: an corpus fuerit plethoricum, & qualiter regulatum, & cum quibus medicatum.

Et inter omnia, si medicus dubitat de sanie, debet aperire fissuram angustā, vel si non est, fissura debet cranium perforare & certificari an sit sanies: quia in omni fere ægritudine sunt signa dubia, ideoque cum diligenti solertia & cautelâ, & sine mora debent medici talia facere.

Dico, tamen quod in istis signis distinguendis est magna difficultas, & non cognoscuntur

tur nisi à valde experto qui conjectura aliqua hoc cognoscat, quia hæc signa non possunt integrè scribi; sed solum à bono ingenio diligenter ruminante, dividente & componente, & longo tempore in similibus experto, possunt comprehendi & judicari: quia multa sunt in medico quæ non possunt scribi, ut continuè videmus.

C A P. X.

Signa ossis gravantis vel pungentis panniculos & cerebrum.

SEquuntur signa ossis gravantis seu pungentis cerebrum & panniculos, quæ sumuntur à multis: & primo à natura rei lædentis; quia si causa fuerit sagitta, vel stilus, vel aliquid tale perforans, ut plurimum aliqua ossis frustula parùm infra cranium descendunt serrata à cranio, vel etiam separata. Fit autem hoc eo modo quo contingit aliquam laminam ferream vel æneam, ab aliquo stilo pluribus vel uno foramine perforatam, in parte extrinseca effici pungentem & asperam, ita ut pungat quicquid ei obviat. Tale est instrumentum commune ad triturandum panem, & caseum, ad usum quotidianum: quod à recentioribus Latinis scabula appellatur, à scabo scabis descendens, vel Græcè *τρῖπον* id est casitera, quod linguâ Bononien- si dicitur gratusa.

Vltra

Ultra considerationem hujus causæ, patiens sentit dolorem pungentem continuum, fixum in loco læso, & statim. Vel causa fuit contundens, rumpens cranium, & intra ipsum plicans; vel rumpens taliter ut medicus oculata fide judicet cranium ingravare & pūgere panniculos, cum relatione patientis si loquitur; si enim non loquitur tangit locum manu omni hora.

Et interdum ita comprimuntur panniculi & cerebrum ut inde accidat apoplexia, ut testatur Rasis, cujus auctoritatem recitat Nicolaus Florentinus; Inquit: *retulit mihi quidam, qui vidit quendam in quo panniculus grossus erat læsus, & quotiens oppressio fiebat ei inferebat apoplexiam, & dimissa illa oppressione reverbatur ad dispositionem naturalem.* Et subdit, fuisse tunc tempus æstivum; quod si hyems fuisset, statim illata fuisset apoplexia, cui nulla fuisset cura.

Nota lector quòd ex frigiditate fit apoplexia, quo modo fiat credo per compressionem, vel fortè per mortificationem & extinctionem spirituum animalium, & ita fit mors.

Quod etiam compressio, non tantum ossis, sed etiam alterius rei comprimantis, possit causare apoplexiam, inquit Rabbi Moses Part. 24. Aph. 60. his verbis, auctoritate Galeni: *Dixit etiam: quadam vice, per extractionem ossium fractorum capitis, necessario supposui*
illis

illis ossibus, salvationis via, instrumentum, salvatorium pellicula cerebri nominatum: & si instrumentum parum magis ipse impressioni & retentioni cerebri adduxissem, amisisset patiens tunc sensum, & omnem voluntarium motum. Amittere vero sensum & voluntarium motum non est nisi apoplexia.

Vides modo, quàm diligens debeat esse operator tali in opere.

Sed interdum contingit etiam, quòd ex contusione sic comprimente non accidit apoplexia, nec talia læva accidentia. Dicunt tamen quidam quòd osse plicato ad intra, absque ruptura cutis & cranij accidunt somnia mala (scilicet, quòd somniant hostes super se,) unde surgunt & clamant dormientes, & fugiunt, & arma invadunt ac si vigilarent; & hoc faciunt, quia eorum imaginationes læsæ sunt per gravamen à cranio. Nicolus etiam dicit quòd hoc est, si infirmus est puer, & si compressio est magna, quia apostematur dura mater & fortè cerebrum, & sequuntur accidentia mala.

Ego tamen vidi compressionem magnam & notabilem, in alia ætate quam in pueritia, absq; fracturâ ossis manifesta, & non erat rupta cutis, erat tamē concavitas in capite notabilis, & per emplastra sanati sunt, & non fuere mala accidentia aliqua. Nunc quoque habeo puerum unū in cura cui os est depressum de pressione magna, & nullum est malū accidens.

Et

Et quod accidunt somnia mala in compressione interdum ego sum testis, quia istum calum semel vidi in quodam Ricio auriga dominarum de nobili familia Piorum de Carpo; qui à gravi clavi in capite percussus habuit plicaturam cranij, & erat annorum 25, & non tantum in somnijs habebat talia accidentia sc. quod credebatur hostes invadere eum & clamabat, & interdum dormiens, interdum etiam in quiete erat sine clamore. Visis istis signis aperta fuit cutis à patre meo (quia nulla erat in cute fissura, sed sola erat contusio cum aliquali tumore) & osse detecto inventum est os ruptum & plicatum. Et altera die cum ferà subtili facta fuit operatio in cranio, secundum quod exigebat modus curæ, & extracta certa quantitate ossis suppositum fuit instrumentum quod dicitur elevatorium, & totum os compressum, quod erat frustum maximum, fuit elevatum ad situm naturalem, qui remansit in loco suo. Et sic in media hora redijt ad pristinum intellectum, & postea restitutus est sanitati, adhibitâ residui curâ.

Admiraberis lector, quia dixi magnum ossis frustum esse elevatum quod erat depressum, & ad situm naturalem reductum & ibi remansisse; sed est verum, & pluries hoc contingit ut magnum ossis frustum in fractura cranij, vel incisione à re gravi non subtiliter incidente, plicetur, & inferius notabiliter descendat, quod indiget elevatione, & elevatur,

vatur, & stat in loco suo ut prius.

Causa autem est quia potest nutriri : nam undequaque non est separatum, quamvis sit plicatum in una vel in duabus partibus, sed alibi adhæret cranio sano, & ab illo trahit nutrimentum; vel non est separatum à dura matre, à qua trahit nutrimentum, quia cranium nutritur à venis duræ matris & pericranij. Et semper dura mater in sanitate (id est dum caput non est fractum, vel apostematum) est alligata cranio per totum, ut latius infra dicemus, & sic ab ea nutritur & consolidatur, uti scis.

Quòd verò cranium nutriatur à dura matre vidi ego experientia Florentiæ in quodam puero, ætatis annorum 12. vel circa, filio cuiusdam tinctoris, qui fuit percussus à quodam mulo pede, & cranium erat fractum ad quantitatem hostiæ magnæ, & ad intra crassitie unius cultelli compressum, & undequaque separatum : Et ego cum Magistro Alexandro de Ripa Physico & quodam Tanfura dicto qui erat Chirurgus, fui vocatus ad curam & viso osse depresso, instrumentis aptis volebamus elevare totaliter illud, sed in elevatione vidimus unam notabilem venam ruptam, à qua multa sanguinis quantitas exibat, in qua cognovimus periculum magnum : & dimisimus os, quia retinebat sanguinem, cogitantes illud deinde suo tempore remove : & curantes vidimus os semper esse vividum, neque

que aderant ulla mala judicia . Et sic processu postea ego solus in cura , & vidi os à lateribus, mediante horosboth, consolidari; & reliqui os , & sic perfecte sanatus est. Vide-ram & alios prius, & vidi post, quos brevitatis causa relinquo narrare.

Vidi præterea compressiones plures in capitibus puerorum, à casu, aut per inertiam obstetricum factas alia ratione, quæ curatæ sunt quodam meo ceroto capitali (cujus inventoris anima requiescat) quod non habet sibi in orbe par in vulneribus capitis & fracturis ; (descriptionem ponam ubi de cura læsionum capitis agetur) & tamen in illis pueris non erant somnia illa , credo quia non erat compressio tanta sufficiens facere talia accidentia.

Contingit etiam os pungere & gravare panniculum, in notabili fractura cranij , non tantum à re contundente, verum etiam ab incidente; (quia arma non semper subtilissimè incidunt.) Nam quia ossa ut plurimum sunt frangibilia & vitrea, fissura notabili facta in cranio introrsum penetrante, aliqua frusta ossium cadunt deorsum supra panniculum, & notabilia sunt, quia sunt majora , id est cum majori fractura in secunda vel inferiori tabula , cranij, quàm in superiori : & pungunt sive gravant panniculos. In similibus debet medicus ferrare cranium lateraliter , & fissuram ampliare, & illud os extrahere : quia aliter non curatur talis dispositio.

Et

Et hunc casum ego habui notabilem in quodam Philippo Donello de Carpo, qui vixerat annum cum magno frusto ossis sub cranio. Vulnus erat notabiliter longum, & consolidatum integrè, nisi quòd extrema vulneris nunquam potuerint consolidari & perfectè claudi, erant enim ibi duo parva orificia, à quibus resudavit sanies ad minus per sex menses. Fuerat autem curatus à fratre suo, qui erat satis bonus operator, & à meo patre. Sed ego superveniens aperui totum vulnus secundum longum, & dilatavi in latum, & ferra amovi partem lateralem cranij, & inveni frustum longum & grossum supra panniculum, quod extraxi, deinde mundificavi panniculum, & liberè sanavi eum, vivitq; adhuc in bono statu.

Nota etiam, quòd sæpe sub osse sunt frusta ossium, etiam notabilia, & non pungunt neque gravant panniculos. Et hinc est quòd non adsint accidentia sæva; sed, si medicus est expertus, aliquo indicio cognoscet an ossa sint sub cranio, maximè quando viderit curam ultra debitū prolongari. Et cum viderit saniem sub osse exire, & non viderit accidentia sæva, tunc judicabit saniem illam esse ex frustulo ossis curam impediante: quia si sanies esset ex alia causa adestent accidentia sæva.

Et pluries ego à vulneribus capitis extraxi ossa de subosse in simili casu, sed si foramen est apertum natura ex se expellit talia ossa, tardè tamen, sed melius fit si ab arte juvetur.

Per alium modum etiam descendunt frustra ossium infra cranium. Nam interdum dum trepanatur cranium, instrumenta medici, non apta ad illud, rumpunt cranium, & ingrediuntur inter panniculum & cranium ossis frustula, & sic pungunt vel non pungunt, ut supra dictum est; atque ita gravant secundum quantitatem ossis, vel secundum modum per quem obviant panniculo: quia interdum secundum planiciem ossis tangunt panniculum & sic non pungunt, vel obviant panniculo cum acutie aliqua & sic pungunt, vel gravant si sint magna, sic trepanando tamen non possunt multum gravare, quia frustula sunt parva & levia.

Et istum casum, de descensu ossiculorum per trepanationem, vidi, excelsæ Princeps, in tuo capite, cujus curæ præfui. Nam per absentiam instrumentorum facta fuit trepanatio qualis potuit fieri, & tandem ossis aliqua portio subivit cranium, Dei tamen gratia adjuvante os eductum est, & sanitati esse restitutus. Absentia autem instrumentorum erat ex ignorantia essentiæ ægritudinis: quia ego fui advocatus, ut & aliqui alij, ad centum quinquaginta miliaria, equo præcipiti, non narrata ægritudinis essentia. Atque ita non habebantur hîc loci instrumenta ad tale negotium apta, ob quod evenit error in trepanando. Duce tamen divino auxilio sanus evasisti.

Ex prænarratis potest patere quantiponderis

deris & momenti sit os pungens & gravans, quia vel per se, vel aliunde potest inducere sævissima accidentia & mortem.

C A P. XI.

Quod dura mater adhareat cranio.

NVnc autem de signis separationis duræ matris à cranio dicamus. Sed antequam de istis signis agam, dico quòd non possum non mirari, quòd sint aliqui auctores & non pauci, qui tenent duram matrem semper distare à cranio, exceptis commissurarum locis, in quibus omnes conveniunt quòd ibi sit alligata. Sed illi sunt in puro errore, quales quales etiam sint quia purum fatentur mendacium.

Quod sit verum apparet autoritate Galeni, cujus autoritatem adducit Rasis l. xv. Continentis cap. iiii. circa medium capitis, istis verbis: *Aut pars fractura perveniet in toto sub eo, et fortè removebitur os à panniculo solido, aut forte non &c.* In istis verbis ponit cranium alligari panniculo duro.

Sed & l. 9. de juvenent. membr. c. 5. in fine ponit quod necessario debet alligari cranio. Dicit enim: *Et quia impossibile est, ut coopertorium spissum non sit applicatum cum testa propter remotionem eorum ad invicē, & fuit necessarium ut applicarentur, oriebantur ei ligamenta. Et ista ligamenta sunt coopertoria tenuia, quæ oriuntur à coopertorio spisso; & via eorū, per quam exeunt*
E 2   à testa,

à testa, est porus testa capitis, & cum exierint quodlibet eorum expanditur super locum ex quo exit, & expanduntur omnes super manifestum testa, & occurrunt & copulantur ad invicem, donec fiat ex eis omnibus coopertorium unum, quòd continet manifestum totius testa; & sic ligat coopertorium spissum cum testa.

Hoc idem tenet Haly, & Avienna cap. de fractura cranij quamvis forte alibi aliter sentiant. Et inter alios hoc idem tenet Paulus cujus auctoritatem allegat Rasis cap. præall: post auctoritatem Galeni qui est ejusdem opinionis; & multi alij, qui bene sentiunt duce experientia; nam hoc pluries ego monstravi in anotomiâ publicâ.

Et ita quilibet inveniet, si cranium circumquaque ferret (ut fit in anotomia communi) deinde incidat totum panniculum & cerebrum totum suaviter, ut separetur pars capitis ab alia parte sine violentia; & ita apparebit dura mater alligata per totum æqualiter.

Pluries quidem tentavi videre an magis adhæreat ipsa dura mater cranio in loco commissurarum, quam alibi, sed oculata fide fateor, quòd non. Dicant quid velint alij, credo per porositates ossis undique exire ligamenta, prædicta per Galenum & pericranio alligari, seu panniculum ipsum facere, & ita utrumque eorum pari modo reperiri alligatum cranio.

Dico tamen, me pluries fecisse anotomiam
foetuum

foetuum quatuor vel quinque mensium; in ijs commissuræ nondum sunt propinquæ, ut in perfectis, sed dura mater & pericranium sunt conjunctæ simul conjunctione forti, per totum ubi nondum est os. Atque ita indies natura augmētat & indurat os capitis inter pelliculas, sive ex materia prima spermatum parentum, sive ex alio nutrimento aliunde transmissio, & concocto & illi assimilato. Apparent ergo in loco commissurarum necessariò panniculi magis alligati & uniti, quia, in loco commissurarum, inter duram matrem & pericranium non intermediat substantia cranij.

Credo quidem quòd à principio, antequam cognoscatur esse cranium inter panniculos (qui complete priores sunt cranio) ligamenta ipsorum prænarrata sint per totum æqualia; sed remanent magis annexa & propinqua, completo capite, in locis commissurarum: per quæ loca, secundum aliquos exeunt plures nervi & ligamenta quam alibi. Sed ego, ut supra dixi experientia, non distinguo sensu, nec possum excogitare rationem illud probantem. Quæ autem sit causa commissurarum non est præsentis negocij; sed in nostra anatomia hac de re longum proferemus sermonem.

Et credo quòd ob istam causam multi dicant duram matrem per commissuras alligari panniculo exteriori, & per commissuras exire nervos & venas; Et sane est quia ita dura ma-

ter est tota nervea & venosa sicut sunt alij panniculi. Credo tamen quod sit nervosa æqualiter: quia nervi in panniculo non sunt distincti, nec invenio rationem propter quam debeant esse majores nervi in una parte panniculi quàm in alia. Et isto prædicto modo exeunt nervi per commissuras.

Verum etiam est quòd venæ & arteriæ in panniculis sint majores, in una parte quam in alia: quia semper debet esse paratum nutrimentum prope membra nutrienda, & sanguis non potest stare extra venas quia putresceret. Quare dico, per commissuras exire nervos & venas modo prædicto; hoc tamen non obstat quin dura mater, & nervi in ea & venæ contentæ, non excant poros cranij alibi.

Ponunt etiam isti periculum in operando circa commissuras: Profiteor tamen ego me vidisse vulneratos plures & curasse in commissuris & extraxisse frustra serratilia commissurarum, qui evasere, nec vidisse in istis differentiam illam magnam quam ponunt multi, qui magni sunt medici calamo & verbo. Credo ego istos indiligenter vidisse anatomiam.

Dico tamen in commissuris magis panniculos alligari quam alibi, quia illic non intermediat os, & propter hoc bonum est in operando cavere à commissuris: quæ, propter quem finem sint factæ, alibi dicetur.

Quod autem prius sint panniculi quam ossa testis est Galenus l. 2. complex. cap. 1. Inquit:

quit: *Existimamus ergo, animal jam incipere generari in matrice, ut sciamus qualiter est secundum ultimum humiditatis & caliditatis, & illud ideo, quoniam constitutio animalis prima non est, nisi ex sanguine & spermate. Et hæc quidem duo non sunt nisi calida & humida: quæ deinde incessanter & paulatim desiccantur, donec ex eis procreentur, primum panniculi, & tunica & viscera; nam vasa postea generantur, postremo ossa & ungues, & cartilagines &c,*

C A P. XII.

Signa separationis dura matris à cranio.

CUm autem maximum sit periculum in trepanatione, adhærente dura matre cranio per totum, ut dixi, & contingat sæpe eam separari (qua non separatâ non debet fieri trepanatio, ut loco suo dicemus) igitur signa separationis ponamus. Conveniunt autem illa aliquo modo cum signis commoti cerebri, cumq; signis materiæ contentæ sub cranio rupto vel non rupto; apertè tamen distinguuntur. Et quia os in fracturis multis reperitur separatum diversimode, ideò hîc intendere ponere signa separationis ossis à panniculo, quando non potest videri separatio (sc. cum os non est fractum, vel si est fractum, est cum capillari rimula) sanies tamen est inter os clausa: quia tunc debet fieri operatio.

Sed admirabitur aliquis, quomodo sit possibile quòd osse non fracto separetur dura ma-

ter à cranio. Dico; & tu lector bene nota, quod per contusionem interdum rumpitur in dura matre aliqua venula, inter eam & os contenta, à qua fluit sanguis qui ibi putreſcit, & neceſſario putreſcunt ligamenta illa parva duræ matris offi alligata, & ſic ſeparatur panniculus, & facit ſæva accidentia & mortem, niſi ſuccurratur.

Interdum etiam à contuſione non rumpitur aliqua vena ſed rumpuntur ligamenta illa duræ matris, à quibus reſudat aliquid, atq; ita etiam à ſuperioribus per eoſdem poros virus deſcendit. Hiſce vero niſi ſuccurratur accidunt ſæva accidentia & mors, ut ſupra quoq; dictum eſt.

Contingit etiam aliquam medicinam putrefactivam unctuoſam adjuvare prædicta. Et hoc ego pluries vidi: ſed inter alios modos nota iſtum. Contingit quòd à reſuſſeſſionaliter incidente removeatur aliqua cranij pars, nec multum profunda; ab hac facilius cadit dura mater: quia ejus (ſcilicet duræ matris) ligamenta quibus mediantibus per poros cranij alligatur almocati, ſunt in profundum magis incifa, & conſequenter relaxationi magis apta, & ita etiam ſuperficies offis remota quæ eſt denſior quam pars dia, & conſequenter ſanies eſt magis apta medeſcendere.

In iſto caſu ſæpiſſimè contingit mori. Primo quia qui ſciunt hanc artem plerumque ignorant iſtam cauſam: & licet ſcirent non
tamen

tamen id prodest ægro, nam nostro tempore reperiuntur multi Physici hoc nescientes, qui volunt chirurgos operari ex suo præscripto, quia eis dominantur. Præterea opus, quod debebat fieri in isto casu est trepanatio, & medicus insciens non vult, vel si velit (aliquando enim reperiuntur Physici periti, qui in istis casibus concordant cum chirurgo) æger & affines & astantes timēt tale opus, & ita cum benedictione vulgari moriuntur. Et tales casus ego multum timeo: quia apparet quod ægritudo sit levis, cum tamen ardua sit & pessima, ex illa autē levitatis apparentia sit impedimentum in opere medici à causis prænarratis.

Ponamus ergo signa separationis prædictæ. Et dico quod vel os incipit jam separari; vel jam separatum est, si incipit separari (puta per relaxationem ligamentorum prædictorum, vel per rupturam eorum) tunc os incipiet aliquantulum mutare colorem; quæ mutatio est per gradus diversos, modò multa, modo pauca, secundum quod os fuerit sine adhærentia panniculi, quia panniculus vivificat ipsum os, mediantibus venulis & arterijs in ipso panniculo existentibus, à quibus nutritur & vivificatur. Est autem os sanum (scilicet illud cui adhæret dura mater) coloris albi mixti rubedini, & quo separatio est major, eò major offis quantitas est mutata in colore.

Et oportet ut exerceatur medicus in cogni-

tione istorum colorum, quia quilibet non cognoscit; sed tantum ille qui est expertus & exercitatus in similibus: sicut experti cognoscunt gemmas bonas à fraudulentis & non bonis.

Atque ita distat ille color sanus à non sano secundum qualitatem saniei contentæ sub ipso osse, & secundum tempus longum, breve, vel mediocre materiæ contentæ: quia vapor elevatus à sanie exit aliquo modo per poros cranij, & ipsum colorat colore suo. Quales autem possint esse colores saniei, cuilibet notum est.

Ultra verò colorem cognoscitur etiam os eo quod sit siccius sano. Est quidem major siccitas si panniculus sit apostematus, vel si os sit separatum à dura matre, habente sanie liberum exitum: quia aliquo modo vapores sanie retentæ humectant os; Tamen in hoc casu est siccius, quàm si non sit separatus panniculus ab eo.

Et ultra colorem & siccitatem, quando incipit ista separatio, incipiunt aliqua sæva accidentia: ut febris, alienatio, stupor, vigiliæ, & accidentia prædicta in læsione panniculorum: quia incipit supra panniculum aggregari materia, quæ incipit corrumpi. Adsunt etiam dolores majores quàm si non sit separatus panniculus. Et ita paulatim augentur talia accidentia, sicut paulatim aggregantur materiæ inter ipsos.

Ex prædictis potes colligere quæ sint signa cum os incipit separari, & quæ sint signa cum jam separatum est, quæ etiam accidentia sequatur quantitatem & qualitatem materiæ, vel proveniant secundum naturam loci saniei. Nam si est propinqua alicui ex nervis cerebri, inducit spasmum vel paralyfin illorum membrorum, ad quæ vadunt illi nervi. Non ignoret ergo medicus membrorum colligantiam, ut sciat referre accidentium causas.

Potest autem interdum sanies esse inter duram matrem & sororem ejus, ex aliqua vena rupta in dura matre versus piam, vel in pia matre. Et tunc sunt majora accidentia propter nobilitatem loci. Fortè autem os non erit separatum à panniculo, fortè vero erit separatum. Et hic casus est de his à quibus non evadunt aliqui nisi nutu Dei: nempe si panniculus durus sit apertus sive ruptus, & factâ aperturâ in cranio, à natura forti, & à medico diligenter operante sanies exsicccetur.

Et ultra prædicta accidentia accidit etiam apostema calidum in panniculis ut dicit Rasis l. 15. contin. cap. 3. in fine, autoritate Pauli. Inquit: *Dico, debet dari signum fracture à qua removetur panniculus grossus. In primo debes scire dispositionem syphach: utrum sit adhaerens ossi, an non; videlicet, si adhaeserit ossi, non fiet in vulnere apostema calidum, & licet accidat, modicum erit, erugo manebit de ea modica, & putredo erit digesta: sed si fuerit remotum,*
vehe-

vehementiores erunt dolores & febres, mutabitur color ossis, & corrumpetur, & manabit putredo tennis. Quibus visis celeriter fiat incisio ossis fracti: quoniam nisi hoc sequatur, peiores conditiones erunt primis ad modum spasmi, & vomitus cholera aruginosa, alteratio mentis, syncope & febris continua. Quod si hac accidunt noli curare eum.

Prædictam sententiam ponit quoque Avicenna cap. de fract. cranij de verbo ad verbum, quam credo eum accepisse à Paulo istis verbis. *Si ad cerebri usque membranam plaga pervenerit, omissa rasura, utrum membrana abesse recesserit, an etiam dum affixa permaneat, considerandum est. Si enim manserit membrana mediocris inflammatio vulnus affligit, ager feбри paulatim liberatur & pus maturum apparet: si recesserit cruciatus augentur, & febris similiter, os alio colore tingitur, pus tenue & incoctum fertur: & si negligat medicus nec statim perforatione utatur graviora accidentia superveniunt, verbi gratia, bilis vomitus, convulsio delirium & febris acuta, quibus manuum administratio recusanda est.*

Prædicta etiam signa recitat Haly lib. 9. pract. cap. de fract. cranij: quibus signis in casibus prædictis ego addo rigores, quos nunquam vidi sine separatione prædicta, sive sit fractura cranij manifesta, sive occulta, prout longo tempore observavi. Observent ergo prædicta signa operantes, ut sciant tem-

tempus aperiendi cranium, ut suo loco dicemus.

CAP. XIII.

Signa prognostica lesionum capitis.

NVnc vero ad signa prognostica sive ad iudicia transeamus in quibus laudabilis medicinæ finis existit, cum actor in singulis futura perpendit, quamvis omnes minime curare possit. Et hæc est sententia divi Hippocratis lib. 1. Progn. Cujus prognostici utilitatem Galenus monstrat. cap. 1. lib. 1. Prognost. Inquit: tria sunt iuvamenta in prognostico; quorum unum est quod medicus quando utitur prognosticatione recipiunt infirmi ab eo quod eis præcipit: aliud est, quia quando prius cognoscit quod accidit infirmis in futuro antecedit ad illud tempore longo, & præparat se ad opponendum ei: tertium est ne existimetur de eo quod ipse sit causa mortis eius qui moritur ex infirmitate. Eandem sententiam ponit libr. de constitut. art. medic. cap. 16. Inquit: Prognosticatio enim inculpabilem ostendit de morte medicum, & obedientem exhibet laborantem, & ante multum præparat eum ad tempus auxiliorum. Inquit etiam lib. 1. Progn. cap. 4. medico possibile est omnino, ut antecedit & resistat omnibus accidentibus quæ accidunt, sicut sapienti navis gubernatori qui timet insultum commotionis maris super se.

Igitur

Igitur rogo summum Deum ut me dirigat ad vere prognosticandum : quia nil solidius, durius, aridius, & difficilius est in medicina quam iudicium rectum exponere. Vnde magnus ille Cous, cætera postponens, dixit *iudicium difficile*.

Et primo dico quòd medici sint cauti in prognosticando de læsione capitis : quia etiam levis læsio non caret suspitione, primò quia læsio est in nobilissimo membro, & de similibus vidimus multos periclitari. Nam pluries accidunt leves læsiones corpori cacochymo, & tali non adhibetur diligentia, vel ex se, vel aliunde, ex quo sequitur malus finis. Interdū enim non vocant medicum peritum, sed quilibet eis est sufficiens : vel si vocant, non credunt de periculo prognosticato. Arbitrantur multi medicum hoc agere honoris vel pecuniarum gratia, & inobedientes fiunt non solum chirurgico instrumento ; sed etiam dietæ & potioni & alio debito regimini. Et ex hoc ignarum vulgus detrahit medico quamvis malus sequatur finis remota omni medici culpa.

Non caret etiam suspitione capitis læsio propter operadores hujus temporis : quia rari sunt boni Chirurgi aut Physici. Dij boni quanti & quales reperiuntur medici ! certè in hac sola arte evenit, ut cuicumque se medicum profitenti credatur : cum sit periculum in nullo mendacio majus. Reperiuntur multi qui
magno

magno boatu disputant, & morientibus ægris Hippocraticos nodos Tulliano Itamini permiscentes, sinistro quamvis eventu, superbiunt: nec rerum effectibus, sed inani verborum elegãtia gloriantur. Hi quia non consilio sed eloquio pollent & velut insidiatores vitæ & venefici vitari debent.

Hodiernis temporibus medici dedignantur Chirurghi appellari: sed, ut pecunias extorqueant prædicant se hanc artem scire quidem pusillanimes autem esse in operando; ut tamen lucri participes fiant secum ducunt chirurgulos: & ita cæcus cæcū ducit & ambo in foveam cadunt. Verum salva ipsorū pace, isti non sunt medici: quia veri medici pollent triplici instrumento, & ut habet Guido de Cauliaco, usque ad tempus Avicennæ omnes medici fuerunt chirurgi & Physici. Equidem credo, multos de prædictis medicis operaturos si scirent modum operandi; sed potissima causa ob quam non operantur, est, quia nesciunt operari. Nemo enim est peritus chirurgus qui à pueritia non vacavit huic arti.

Testatur Diodorus Siculus, quod Chaldæi excedant alios in scientijs, quia pueri à patribus, progeniem secuti, addiscunt philosophiam, omni aliarum rerum cura posthabita: atque ita, tum quia à teneris annis in ea doctrina erudiuntur, tum quia diutius in ea perseverant, doctissimi evadunt. Idem dico de arte chirurgica, quoad agilitatem manuum in
suendo

suendo, ligando, secando, urendo, & alias chirurgicas operationes faciendo. Sed quia rari reperiuntur tales, maximè literis imbuti, ideo tanta eorum nunc temporis est penuria. Et propter hoc dicebat Hippocrates quod chirurgorum nomine quidem multi, opere autem fuerint paucissimi.

Verùm, ut par est, major est adhibenda fides Physicis præsentibus quam chirurgis, quæ est turba rudis & indigesta & quò debeat se vertere nescia. Parcant igitur mihi qui de Hippocratis stirpe sunt medici: de uno vel pluribus dixi non de omnibus: ipsorum autem nomina ad sydera eveho.

Signa prognostica sequendo, dico prænaratis, quod omnis læsio in capite est verenda, regulariter tamen operando dico quòd non. Affirmo enim quòd vulnera & contusiones, non penetrantes cranium & etiam penetrantes, absque læsione tamen panniculorum & cerebri, non sint mortales, adhibita diligentia curâ. (Cum dico mortale hîc & alibi, intelligo mortale ut plurimum.) Sed, si sint cum læsione prædictorum, dico quod tales læsiones sunt mortales plurimum, non quod fiantur aliqui ex eis.

Hujus dicti testis est Galenus lib. 6. Aph. illo: *Vesicam incisam, cor, cerebrum; renes, epas, & intestina gracilia, mortale;* qui inquit se vidisse quendam in provincia sanari in civitate Nubiæ qui notabilem habebat læsionem

in cerebro; & l. 8. de uf. part. cap. 10. meminit alterius cui unus venter cerebri erat perforatus, & ambo sanati sunt.

Et tamen Iacobus de Partibus exponens capitulum de plaga capitis 1. tert. auctoritate Zohar 19. Thefir cap. 1. inquit hæc verba: *Et quam nobile est dictum Galeni cum tractavit de fractura panniculi cerebri* (nam notum est apud omnes, & semper & ubique) quod impossibile est vivere illum cuius panniculus cerebri fractus est: *Et videns Galenus quendam cuius panniculus fractus fuit & exinde liberatus est, dixit ipsum à Deo liberari summa potentia atque sapientia.*

Hoc dictum est valde jejunum fortè quia Galenus quando dixit prædicta nondum viderat majora; & credo ita esse, quia alibi aliter sentit, ut patuit supra. Dicimus tamen, dictum ipsius à Zohare hic adductum, habere veritatem ut plurimum & magis in pia matre quam in dura.

Prædictam Galeni primam opinionem tenet Avicenna quarta quarti, dum inquit: *Membra, in quæ cum cadit vulnus & magnificatur nocumentum interficit ut plurimum, & non nisi raro non interficit, sunt vesica, cerebrum, renes, epas, & intestina gracilia, quamvis salvetur super ea cum vulnus est leve.* Item, quarta quarti c. de disrupt. & extract. sagit. Vbi ita ait: *quod si sagitta fixa fuerit in aliquo membro principali, sicut cerebro, aut corde, aut pulmone, aut*

ventre, aut intestinis, aut epate, aut matrice, aut vesica, & apparent signa moris; tunc oportet ut abstineamus ab attractione sagittæ, quoniam fiet inde inquietudo plurima: ne superveniat nobis locus sermonis stolidorum, cum hoc quod parum conferimus infirmo. Si autem non apparuerint signa mala ex quibus timeamus de accidentibus tunc permittemus sermonem in perditione quæ accidit ut plurimum, deinde incipimus in curatione. Multotiens enim de eis, in quibus accidit illud, salvatur aliquis absque spe mirabiliter. Et multotiens egreditur pars epatis, & aliquid de siphach quod super ventre & Zirbo, & matrix tota, & non accidit inde mors. Verum si nos demiserimus iterum in his membris principalibus, accidet mors secundum omnem dispositionem, & proportionabimur ad paucitatem misericordiae. Si autem abstulerimus sagittam fortasse salvabitur infirmus quandoque.

Tenet etiam idem Avicenna quod non solum cerebrum patiatur solutionem continui, sed quod etiam accidat cerebro apostema, suppuratur, & quod non moriatur, licet æget implicate hoc dicat, si tamen ruminetur eius dicta ponit possibilitatem salutis, ut patet tertia quarti cap. de exitur. calid. Vbi inquit: Et laudabilior eruptio eius est ad ventriculum membro proprium cui est via currens ad exteriora, sicut exstura stomachi. Ut enim rumpatur ad interiora eius & ipsius concavitatem melius est quam ut rumpatur ad exteriora eius & ad ventri-

ventriculū continentem mirach : sicut eruptio eius quæ ad duos in cerebro ventriculos anteriores laudabilior est, quoniam ambobus sunt meatus sicut nasus & nares. Sed Avicenna hoc totum accipit à Galenō lib. de mala complexione diversa cap. 4. dum Galenus inquit: Quod si fuerit illud in partibus stomachi, laudabilior erit collectio quæ erit in amplitudine, quam quæ in exterioribus eius existit, & ad quam ut plurimum fit saniei eruptio; collectio vero quæ fit sub siphac est mala. Et cum fuerit illud in partibus cerebri tunc collectio in duobus ventriculis eius anterioribus erit laudabilis; sed collectio sub duabus matribus & ventriculo qui est in posteriori cerebri, facta, est illaudabilis & prava.

Idem reperitur à Rasi lib. 13. contin. c. 4. istis verbis : *quod si exitura fuerit integumentis cerebri, congregatio eius & putrefactio laudabiliores erunt si fuerint ad concavitatem prædictam quoniam manabit ad narem & palatum & si congregatio eius fuerit sub matre pia & in concavitate posteriori cerebri malum.* Sed forte nec Galenus nec Rasis ibi intelligunt exituram in substantia anteriori cerebri factam; quidquid verò sit quod intelligatur ad minus esse in partibus imo sufficit nobis Avicennæ sententia.

Quod etiam contingat cerebrum lædi & sanari, tenet Conciliator differ. 171. & cum ipso multi alij: quod autem aliqui teneant contrarium est, quia pauci viderunt & minus sciunt. Ego mihi ipsi credo, & fateor,

quodd vidi usque ad hunc diem sex homines à quibus notabilis quantitas medullæ cerebri exivit & sanati sunt. Licet vero ex ijs aliqui non multo post tempore mortui sunt a poplæctici, aliqui maxime duo, semper passi sunt paralyfim unius lateris: vixerunt tamen per duos annos

Tres illorum vidi & curavi in terra Carpi, dum adhuc essem satis juvenis, & pro ætate non fui deceptus, nam habui fideles & peritos Physicos in societate; in prima autem vel secunda visitatione extraxi è labijs vulnerum magnâ cerebri partē quæ sponte sua cranium exierat. Vnum vidi in civitate Pistorij, quem curabat quidâ Angelus Hebræus, satis expertus chirurgus & sanatus est. Duos ipse curavi Bononiæ: unus fuit quidem dominus Vincen-tius Ragacia: alter fuit dominus Paulus, nepos Cardinalis Strigoniensis. Et apud hunc habui multos nobilissimos & doctos testes. Extraxi nam in prima visitatione aliquā portionem cerebri, deinde 13. die exivit alia notabilis portio & tandem usq; ad sexagesimum devenit diem sine aliquo malo accidēti. Erat verò foramen in cerebro valdè profundum: quia causa fuerat cuspis runchæ: & remansit tale frustū in cerebro perpendiculariter per diem eratq; longitudinis quatuor digitorum, quod tenaculis magno labore extraxi, quia vix poterat videri & capi. Et in eodem foramine tenui tentam per quinquaginta dies vel circa: quia semper
emana-

emanabat humiditas aquosa & multa; tunc tamen ad nihilum deducta fuit ipsa humiditas: & tunc extraxi tentam, quæ erat cannulata: & tentavi consolidare vulnus. Circa sexagesimum diem, ob materiam in cerebro contentam, supervenit maximus paroxysmus epilepsiæ, cum maximo omnium membrorum tremore & rigore. Hoc ego videns, jussi ipsam pedibus elevari & capite deprimi: & cum stilopaulatim aperui foramen illud prædictum sub cranio, in quo inveni magnam quantitatem materiæ aquosæ colore lacteo coloratæ, qua evacuata statim cessavit epilepsia, & æger sibi redditus est. Id videns, iterum posui cannulam, & lotionibus syringabam ita ut exicaretur illa planè humiditas. Et restitutus est sanitati, vixitq; postea longo tempore, & ascendit ad apicem Episcopatus. Deum autem testor quod ipse juraverit semper etiam à principio læsionis habuisse coitum cum quadam ancilla etsi non singulis diebus, alternis tamen, bibissetq; tres phialas aut quatuor malvatici singulis diebus à principio læsionis. Vnde credo ego istum fuisse sanatum nutu Dei. Iuro etiam quod unus illorum prædictorum quos sanavi in terra Carpi, cujus nomen erat Rumpha eratque villicus, comederit, tempore quo deterius se habebat, singulis noctibus, carnem falsam in magna quantitate cum pane & melle. Nam hic tempore noctis clam surgebat, & capiebat carnes falsas non lotas nec à sale

expurgatas, & sub prunis coquebat eas, & habebat magnam mellis quantitatem sub lecto & sic nemine sciente triumphabat.

Hæc dixi, ut contradicerem ijs qui non credunt cerebrum posse sanari, quos rogo ut velint dictis nostris acquiescere scio enim dignoscere & cerebrum & saniem, & alias medullas.

Quomodo autem vulnera sint letalia, & quæ sint letalia aliquo modo dictum est in suprâ narratis. Signa tamen aliqua iterum, salutem vel mortem indicantia, addam.

Itaque inter alia signa, cum medicus videt febrem & aliquod malorum prædictorum accidentium, cum depressione labiorum vulneris, & malo colore, sine sanie, arguat indubitatam mortem.

Et si videat denigrationem ossis, quæ non removetur ferro eam fricando, signum est quod non sit ex medicina: sed arguit saniem malam & corruptam sub cranio, quæ si corrumpit os etiam corrumpit panniculum, quia facilius est panniculum corrumpi quàm os. Præsentibus ergo prædictis signis prædicetur mors.

Vel, si panniculus est niger, & non est nigredo à medicina, sed quia corruptus est panniculus, tunc medicus arguat mortem.

Et hoc signum est positum à Paulo cujus auctoritatem recitat Rasis & Avicenna cap. de fractura cranij in fine.

Nota tamen, quod possit contingere ut os sit

fit nigrū, & non à medicina, nec propter corruptionem factam à sanie contenta inter os & panniculum: & non erit ita periculosum ut suprà. Quia contingit ut contundatur cranium in aliqua parte venosa cranij à qua rumpuntur venulæ illæ quæ sunt in porositatibus cranij, & fractura non penetrabit internam tunicam cranij, & sanguis in medulla cranij, id est in porositatibus & spongiositatibus ipsius, putrefiet, & ita fiet nigredo in osse, quæ non removebitur levi fricatione cum ferro. Itaque cum medicus videt talem nigredinem cum qua non sint sæva accidentia, sit sollicitus in aperiendo os & in removendo omne quod denigratum est, ne illa corruptio descendat: potest enim sanari, si vero mora interveniat succedet malum.

Sane potest, fortè sanguis ille à medicina exiccare & maximè in corpore mundo & obediens, os tamen illud denigratum necessario cadit, id est natura expellet (ut communiter facit alia ossa alterata abire) & à sanie & à medicinis: vel medicus debet removeere usque ad partem sanam cum raspatorio vel alio modo. Tutius tamen est aperire donec removeatur totum os dubitatum & causa nigredinis tollatur, si possibile est. Nam si est à sanie vel panniculo corrupto, facta apertura potest expurgari sanies, & ita fortè sanabitur; potest etiam mundificari panniculus. Quia pluries ego vidi panniculum detectum in no-

tabili quantitate, & alteratum in superficie, ubi cum mundificantibus processum est & ægri sanati sunt. Et hoc apud me fuit verificatum & etiam apud alios operantes, quos ego vidi oculata fide. Non relinquuntur ergo tales curæ, quia interdum sanantur aliqui absq; spe; ut supra dixit Avicenna.

De signis prognosticis dixit Albucasis: *Considera signa, & si videris ex accidentibus quæ significant significatione manifesta super timorem, sicut vomitus cholera, & amissio intellectus, & abscissio vocis, syncope & febris acuta, & egressus oculorum, & eorum rubedo & similia ysa accidentibus, in pluribus dispositionibus, mortem poteris predicere, nam moritur ager. Sed si videris accidentia non terrentia spera salutem; & incipe curationem eius.*

Sed, ut inquit Nicolus, non febriat, non intensum patiatur dolorem vel gravedinem cum caput elevaverit, nec tunc patiatur scotomiam, benè dormiat; benè se habeat ad motiones corporis, & mente letetur bene appetat, digerat, & assellet: Hinc autem sperans salutem incipe curationem. Hanc sententiam dat etiam nobis Hippocrates dum inquit: Letari mente, & bene se habere ad oblationes bonum.

Dicit quoque Nicolus auctoritate quorundam, quòd stupor universalis & desipientia, si magna fuerint & perseverarint, sint signa mortis; & nos habemus aphorismum Hippocratis qui idem inquit: *In vulnere aut percussione*

ne ca-

ne capitis stupor aut desipientia malum. Et ratio est in promptu: quia non fit nec stupor, nec desipientia sine nocumento cerebri, quæ nocumenta si magna sint arguunt mortem. Vnde Ioannes Mesue in c. de stupore inquit: *& si est à percussione aut vulnere non curatur.*

Idem Nicolus inquit, quod rigor in vulneribus capitis, sive cum fractura sive sine fractura & similiter in vulneribus nervorum nobilium eveniens, spasmus futurum prænunciat & mortem. Nam rigor in his casibus causatur ex materia quæ fluxit à cerebro ad nervos, ubi & spasmus faciet & tandem sequitur mors.

Nota tamen quod possit esse rigor in aliquo corpore, in quo sit solutio continui in capite, & non erit signum mortis: quia fieri potest ut rigor sit in tali corpore ab alia causa quam à soluta continuitate, nempe à sanie vel aposternate. Possibile enim est, ut sit febris, & continua, & interpolata in tali subjecto, & febris sit ægritudo, & non accidens ad prædicta; & ab istis febribus, causabitur rigor. Et quævis verè rigor sit à materia extra venas: (sic enim accidit in interpolata febre) stat tamen etiam ut sit cum continua: quia interdum est tanta materia, ut natura partem aliquam expellat extra venas. Et sic fit rigor in continua, rigor autem ille aut erit criticus aut paroxysmalis qui venit secundum naturam paroxysmi; criticus autem aliter, qui

quandoque bonus, quandoque malus: bonus est præcedentibus bonis signis, malus autem e contra. Nota tamen quòd nunquam fit bonus in die mala, puta in secunda vel in sexta, & in alijs malis diebus.

Et rigor aliud non est nisi motus concussivus lacertorum involuntarius, ad rem nocivam expellendam, ut docet Galenus 5. de accidenti c. 5. & per totum in libro de tremore & rigore; fitque à materia & calida & frigida, vel ut Galenus docet ex motu acutæ materiæ impetuoso super sensibilia membra. Nota tamen lector quod quamvis materia sit frigida, sit tamem acuta, quia putrida.

Conciliator autem probl. 29. primæ particulæ, probl. illo: *propter quid autumno & hyeme adustiones magis sunt in frigidis temporibus, æstate vero rigores*; dat istam distinctionem, quòd rigor horripilatio & frigus sunt quædam dispositiones antecedentes paroxysmos febrium, quarum materia continetur extra venas, quæ vocantur communi nomine typi, de quibus Avicenna prima quarti dicit: *Horripilatio est dispositio in qua invenit corpus diversitatem in frigore, & punctiorem in cute, & lacertis. Frigus vero est, ut sentiat in membris suis & dorsis lacertorum suorum frigus purum. Rigor est ut non possit continere membra sua ex commotione & tremore eveniente in eis motibus involuntarijs: & fortasse est frigus forte.*

Magi-

Magistraliter quoque dicitur quatuor esse typos : scilicet rigorem qui est à cholera, horripilationem quæ est à melancholia, & frigus phlegmatis, & timorem communem typum omnibus modis febrium. Et de hoc sunt hæc carmina :

*Est triplex typus : rigor, horripilatio, frigus;
Frigus ubi phlegma est : rigor est cum cholera
pungit ;*

Cumque poros claudit fex sanguinis horripilabit.

Atque tremor quartus circuit omne genus.

Attende etiam alia signa de rigore; nam qui rigent sunt plumbei coloris sive lividi : quia est absentia caloris in membris, & ita sanguis nigrescit, quia quasi congelatur teste Aristotele, octava particula problematum problemate primo ubi inquit : *Propter quid rigentes lividi sunt ? an quia sanguis congelatur propter frigus, congelatus autem nigrescit ?*

Attende etiam alia signa, quod qui rigent eorum extrema plus alijs membris frigida sunt; causam reddit idem, eadem particula problemate quinto dum inquit : *Propter quid maxime extremitates rigescunt ? an propter coangustationem ? nam pori in ipsis angusti existentes pauci sanguinis sunt, sanguis autem calidus.*

Attende etiam quod pingues à leviori causa rigent quam alia corpora, teste eodem dum l. Cit. probl. octavo inquit *Propter quid pingues*

pingues vehementer, pinguedine calida existente, rigescunt? an propter magnitudinem passionis ab interiori calido longe sunt extrema exterioris frigidi propinqua.

Conciliator exponit sic hoc problema; per magnitudinem dicit passionis Aristoteles intelligit pinguedinem: quia pinguedo reddit animalia de facili passibilia & senescentia, maxime cum fuerit superflua, ut apparet secundo de partibus animalium. Aut quia in se facile est passibilis. Nam pinguedo quamvis sit calida tamen comprimendo & coangustando venas impedit calorem venire ad exterius, & propter frigiditatem talem pingues rigescunt de facili. Inquit etiam, quod quia pinguedine abundantes modicum habent de sanguine, ideo sint frigidi, at tales de facili rigescunt & extinguuntur teste Hippocrati, qui inquit: *Crassi valde secundum naturam citius gracilibus moriuntur.*

Rigentes etiam habent aliud signum, scilicet quod eorum voces tremunt & etiam non sunt dearticulatæ, si sit notabilis rigor, teste etiam Aristotele l. cit. ubi probl. 13. inquit: *Propter quid rigentium lingua sicut ebriorum peccat? utrū à frigore congelata, & indurata, difficulter mobilis sit? hoc autem accidente non potest explanare. An exterioribus condensatis, propter frigus intrinsecum confluens humidū humectat linguam, propter quod non potest lingua quod sui est officij facere, quemadmodum dictum est de ebrijs. An propter tremorem qui est à rigore inordinato.*

*motu existente, non potest qua dicuntur arri-
enlare lingua, & propter hoc peccat.*

Quid etiam sit rigor, videl. 4. Aph. 29.
*quibuscunque in febris sextanis existentibus,
rigores sunt discreti sunt; & eadem particula.
Aphor. 58. A causone habito rigore superve-
niente solutio fit; & ibidem Aphor. 62. qui-
buscunque in febris quotidie rigores sunt, quo-
tidie febres solvuntur.* Ibi à Galeno & à Iaco-
bo Foroliviensi, & ab Hugone Beneio Se-
nensi & à Turrisano Monacho comment. 11.
l. 3. Tech. xi. copiose est explicatum quid sit
rigor, qui & rigor est mortalis, & qui non.

Sed rigor factus à vulnere in capite, stante
læsione cerebri, vel panniculorū, & stante sa-
nie contenta sub osse, arguit virtutis debilita-
tem, & consequenter mortem, si perseverat.

Similiter autem dicunt de contractionibus
evenientibus in nervis, sic de rigore. Et ego di-
co quòd etiam potest talis materia causare pa-
ralysim, eo modo quo dictum fuit supra, &
quòd stante virtute debili contingit indubita-
ta mors, & maximè si vulnera sunt sicca abs-
que sanie, natura seu virtute existente debili.
At si natura est fortis, potest adjuta ab arte ex-
pellere materiam illā ad nervos transmissam
ad vulnus, & æger allevari & sanari; qui vidit
dedit de illo, testimonium. Hoc ego vidi. Vnde
licet adsint sæva accidentia, si tamen virtus sit
fortis & labia sint convenienter tumida, & sa-
nies exeat multa & bona, non est desperandū.

Hinc

Hinc dicebat Hippocrates: *laxa bona: cruda mala*. Et iterum dicebat: *in vulneribus fortibus tumore non apparente malum*, talia autem signa non solum habent veritatem in vulneribus capitis, verum etiam in omnibus alijs vulneribus.

Inquit Avicenna prima tertij de plaga capitis: *separatio eveniens in dura matre & in servativa est mala; sed cum non pervenit ad ventres sed ad terminum velamentis subtilis est magis incolumis, & si incisio pervenerit ad cerebrum, & accidit vomitus cholera, & febris, non sanatur nisi raro, & sanior est ex istis illa quæ cedit ad duos ventres anteriores: illa vero quæ accidit in duobus ventribus posterioribus est peior: omnibus tamen peior est quæ est ad ventrem medium*. In istis verbis concedit etiam Avicenna vulnera cerebri posse sanari.

Signa vero prognostica in dolore capitis, arguentia malum ex alia causa quam à soluta continuitate, sunt urinæ subjugales: quia arguunt ultra vulnus ebullitionem humorum & pletoricam cacochymiam quæ si est cum vulnere aguit malum. Inquit Hippocrates lib. 4. Aphor. 71. *Quibus urina velut subingalium sunt, his aut capitis dolores sunt, aut aderunt*. Et Galenus in commento dicit: *Urina subingalis arguit conturbationem in humoribus: & urina prius turbida eveniens alba sine allevatione patientis arguit phrenesin futuram*. Vnde 4. Aphor. 72.

Qui-

Quibus urina limpida fiunt aut alba malum : maxime vero si in phreneticis appareant. Si vero in dolore capitis (fiat, à quacunque causa velit, dummodo non fiat à ventositate) & exeat aut sanguis, aut aqua, aut aliud per nares vel os vel per aures, sanantur si natura si fortis.

Inquit primus magister 6. Aphor. 27. *caput dolenti & circumdolenti sanies aut sanguis aut aqua per nares, vel per os, solvit ægritudinem.* Et Galenus commento dicit : *si apostema vel humor causat dolorem sequitur alleviatio : si autem sit à ventositate non sequitur illa.*

Vigiliæ & somnus superfluus in vulneribus capitis malum. Vnde 2. Aphor. 3. somnus & vigiliæ utroque modo facta, malum dicitur.

In phrenesi si contingat fluxus hæmorrhoidum bonum. Vnde 6. Aphor. 11. *melancholicis & phreneticis hæmorrhoides innata bonum.*

In phrenesi si urina aquosa malum. Inquit Avicenna quod qui habet in phrenesi urinam aquosam non evadet à tali ægritudine.

Hippocrates in capsula eburnea si super pollice phrenetici vesica oritur certissimum est signum mortis. Et 7. Aphor. lib. dicitur :

Quibuscunque cerebrum sphacelatum, id est corruptum, est, id est jam incipientem mortificari vel gangrenari cerebro, in tertia die pereunt : si vero, hos effugiunt sani fiunt ; si vero sit lethargia & sudor multiplicaverit & illa non minui-

minuitur, tunc signum est mortis, & si sudor est frigidus.

Inquit etiam Philonius : *si sanguisuga fronti appositæ illi non adherent adhibita diligentia signum est mortis, & si applicentur sternutatoria & non fiat sternutatio mortale est.*

Inquit Rasis l. 15. Continentis. Quod si percutiatur aliquis super caput & ei accidat inde syncope & vomitus, & cessabit inde emanatio sanguinis & non mitigabitur vitium syncopis, morietur.

Nec te fugiat illud signum de facie Hippocratica, utrum sit similis sano & sibi sano : vel si nares acutæ, oculi concavi, tempora plana, aures frigidæ & contractæ, & pulpæ earum inversæ, frons arida & tensa, & totius faciei color viridis, seu niger, seu plumbeus, seu lividus, aut pallidus. Ista signa in primo die, non præcedente fluxu notabili sanguinis arguunt malum : significant enim cerebrum pati & panniculos. In tribus etiam diebus, non præcedentibus vigilijs aut ventris solutione aut vomitu aut jejuniis, si accidant ista signa est malum, & necessario sequitur malum.

Per bona signa vero in facie apparentia, scilicet si assimiletur sano & sibi sano, non necessario sequitur bonum : postea sequuntur diversis de causis mala accidentia & mors.

Nec te lateat hoc, quod in vulneribus capitis sæpius contingat ægrum venire usque ad 20. diem sive 21. sine aliquo malo accidenti :
at cir-

at circa tale tempus superveniunt pessima accidentia, & moritur æger, & hoc ut plurimum contingit, à sanie retenta in profundo capitis.

Et ego miror, & aliqui alij, cur non ante superveniant talia accidentia quæ judicio meo, salvo semper validiori, non veniunt. An quia forte sanies tunc, vel parum ante, incipit aggregari, à superioribus descendens per poros cranij: vel ex malo regimine ægri in potu vel cibo, vel aëre, vel passionibus animi: vel forte à medico operante indebite: vel forte à virtute illius diei inter alios dies criticos & à similibus. (Et super hoc die & alijs diebus vide Conciliatorem, qui multa de crisi notat differentia centesima quarta) vel quòd à principio materia cucurrit in locum, quæ prius non est putrefacta fortè per medicinas applicitas vel à virtute illam regulante, & tunc incipit putrescere, & febrem & prædicta accidentia inferre à quibus causatur mors.

Eadem verò de causa Petrus de Argelata in suo de fractura cranij inquit: *& carissimi fratres in fractura cranij non faciatis judicium per pulsum de morte vel de salute: quia multotiens eritis decepti.* Ego vero miror de tali dicto, dico enim medicum debere semper advertere pulsum ægri: quia in ipso cognoscitur & salus & mors, immò (quòd plus est) à pulsu cognoscitur hora mortis, si benè fer-

ventur requisita in pulsu, cum cautela & prudentia. Ipse enim memini, & habeo in præfenti hora hîc Bononiæ multos Doctores testes, me fecisse prognosticum de præcisa hora mortis cujusdam filij Magnifici Domini Iacobi Mariæ de Lino, observata regula de pulsu incidente & decidente à doctoribus tradita, iudicio tamen existimativo. Non possum hoc integrè tradere scriptis, nisi quòd sic processerim : mensuravi primo virtutem in tactu pulsus, & singulis ferè horis visitabam ægrum, & judicabam semper pulsum decidere ; deinde consideravi horam status accidentium & febris : & ponderando virtutem ad decidentiam, addita etiam qualitate diei criticæ venturæ, quæ erat quartadecima, & per indicia habita judicavi ipsum moriturum inter secundam & tertiam horam noctis, per sex dies ante; quia hora illa erat hora status accidentium & febris. Atque ita revera contigit, licet libentius voluissem oppositum judicasse.

Sileat ergo Argelata noster, & dicat ipse & alij, quod pulsus indicat eo modo quo facies; nam bona facies non semper bonum, ob causas prædictas, & ita pulsus : mala vero facies & malus pulsus malum significant. Et fortè sic intellexit Argelata prædictus : aliter tamen sonat literæ sententia.

Ideo pro honore artis caveant medici à prognostico determinato, sed dicant illud aureum dictum Damasceni in suis aphorismis :

Si interrogatus fueris, semper velociter respondeas, dubitandum est. Et ante omnia ita dicatur coram vulgo: nec præsumat aliquod prognosticum facere nisi modo prædicto, quia idiotæ intelligunt unum pro alio: unde si aliquid, sinistri eveniat, ut contingens est, soli medico imputatur interitus causa.

Non tamen obliviscatur medicus alium Damasceni Aphorismum, dum inquit: *Oportet autem te infirmo salutem promittere semper: nec unquam illum à spe deponere etsi ipse desperes; complexio enim corporis animi affectui semper inhaeret.*

Non minus præterea in prognosticando aspicias oculos ægri quam faciem. Inquit idem Hippocrates: *Etenim si lumen effugerint nolentesque lachrymas effuderint, aut foras tanquam suffosato prominuerint, aut alter altero minor apparuerit, aut alba eorum in sanguinea commutata fuerint, aut tanquam vena nigriores intus in se fuerint, aut extra nimis extiterint aut intus multum delitnerint, aut tota facies horribilis apparuerit: hæc omnia periculosa & letalia judicabis. Oportet etiam te videre, quid de oculis in somno videatur. Si enim sola alba videantur, subclausis palpebris, nec solutio aut per se aut per catarticum præcesserit, neque ex consuetudine hoc evenerit, mortis signa timebis. Si vero palpebre inversa fuerint aut livida, siq; labia similiter fuerint livida, aut nares distorta, his signis, siue solis siue cum prædictis, mortem pro-*

ximam judicabis, cum conditionibus tamen à me supra dictis.

Ex modo jacendi etiam judicatur malum & bonum: jacere enim modo sano bonum econtrario vero malum &c.

Claudendi rivos de signis prognosticis jam tempus adest: ad majores fontes vadant qui majora quærunt: sed ad curam, ob quam prædicta diximus, transeundum.

C A P. XIV.

Lesionum exteriorum capitis cura.

QVia contingunt capiti vulnera parva & magna, & contusiones, & perforationes, telo, stilo, vel sagitta, etiam sine læsione cranij, primo eorum cura est ponenda, à debilioribus inchoando, ut nihil vel parum intactum relinquatur. Attende tamen lector, quòd de contusione non est confidendum, sicut de perforatione, & de incisione: quia semper ab ea decipiuntur medici & ægri. Dantur tamen etiam contusiones in capite sine læsione cranij & pericranij, sed difficilius cognoscitur contusio quam incisio & perforatio.

Ad quam cognoscendum fiat consideratio causæ lædentis. Contusionum autem aliquæ sunt cum disruptione cutis magnâ vel parvâ: quamvis raro sit magna disruptio quin attingat ad pericranium & ad cranium. Et aliquæ sunt

sunt sine disruptione cutis, quamvis cutis sit soluta secundum numerum multum: quia cutis est viscosa, & densa, & non ita facilè rumpitur, ac si esset dura, vitrea, sine viscositate, ut os.

Incipiamus ergo à contusione sine disruptione cutis. Vbi observandum quòd qui recte vult curare læsiones capitis tam leves quam fortes, debeat considerare totis viribus an patiens sit fortis vel debilis, & ætatem, & regionem, & tempus anni, & regimen præcedens, & an sit boni capitis & sit assuetus peti dolores capitis, & à qua causa, & quæ sit ejus complexio totius, deinde quæ sit complexio capitis ejus; & secundum prædicta se gerere in cura, quantumcunque sit levis.

Supervenienti ergo medicus levi contusioni sine disruptione cutis, prima horâ abradat pillos, eos humectando oleo rosato cum vino, vel cum oleo communi, vel cum altero eorum, & abrasio sit longe major loco contuso. Et quia in talibus contusionibus sine disruptione fit tumor statim major vel minor secundum causam fortem & debilem, huic tumori succurrendum est isto modo.

Primo fiat diversio phlebotomiâ, vel ventosatione, vel fricatione partium capiti propin quarum, puta spatularum, inferius descendendo ad brachia & per dorsum ad crura: &, si corpus sit plethoricum, prius evacue-

tur quàm fiant fricationes, cujus causa est nota : prius tamen applicata aliqua medicina locali in loco contuso, ut melius possint cum quiete ægri fieri prædictæ diversiones.

Advertat tamen quilibet, quòd impossibile sit ut medicus superveniat contusioni prædictæ, quacunque hora adveniat, quin reperiat materia actu fluxa in locum. Ideoq, non est puris percussivis procedendum: quia hic tumor arguit apostema esse in augmento notabili, quoad cursum materiæ.

Necque enim dubitet aliquis, quod hic non sit apostema: cum hîc sit tumor & solutio continui, & etiam mala complexio; super quo dubiò hic nolo conterere tempus.

Nec etiam percussivis est utendum: quia canonem habemus universalem, quod apostema factum à causa primitiva non debet reperi, propter clausuram pororum, & majorem conculcationem materiæ in loco.

Nec etiam debemus in istis uti resolventibus, primâ horâ, dum adhuc materia est in cursu; sed intentiones debent esse mixtæ. Unde communiter practicantes primâ horâ capiunt ovum, seu vitellum & albumen simul: (quia hic non requiritur sanguinis constrictio ut solum capiatur albumen) cui addunt aliquid olei rosati, & simul conquassatis, cum stuppa infusa, capiti applicant, prius loco inuncto oleo rosato tepido. Et in primo die naturali bis mutant talem medicinam, & est
val de

valde bonum : quia istam mutationem non impedit sanguis, nec aliud quidquam. Et ita sedatur dolor, & ex parte repercutitur cum ovo & oleo, quæ magis dicitur loci confortatio quam percussio. Et mediante vitello ovi fit levis resolutio, quia est temperatæ complexionis : quamvis aliqui dicant vitellum esse calidum, & albumen frigidum, & totum temperatum. Cui opinioni ego assentio : dico tamen vitellum non multum esse calidum, ut caliditate resolvat. Et ita isto modo ego processu diebus vitæ meæ: & semper mihi bene successit.

In secunda vísitatione (sc. in secunda die) addatur aliquid cymini, cum prædictis : & in forma emplastri applicetur actu calidum.

Elapsa quarta die, capiatur mel coctum secundum artem, & in eo ponatur cyminum prædictum, & forma emplastri applicetur capiti usque ad finem curæ, & erit conveniens. Hæc cura ut plurimum terminatur in decem diebus, vel parum ultra; nec dico plus de decimo die, quam de minori, vel de majori tempore, sed communiter prædictæ læsiones non transeunt tale tempus, vel ad summum 14. diem, sequens dictum medicorum, scilicet ut plurimum.

Alio etiam modo proceditur; scilicet à principio applicare oleum rosatum, vel camomelinum, infusis in eo tribus, vel quatuor specijs, atque unam super alteram applicare

capiti. Vel oleum rosatum, solum tepidum, quocunque tempore, ut citius actuetur; hie-
mis tamē tempore magis calidum: atq; ita liga-
turâ retentiva convenienti adhibita, pergere;
deinde transactâ quarta, aliquod emplastrum
vel ceratum resolutivum loco applicare usq;
in finem curæ.

Et prædicta olea mutantur bis vel ter in
die secundum necessitatem, nam si adsit fortis
dolor in loco requiritur frequens mutatio, &
non solum petias in oleo infundere sufficit ve-
rū etiam requiritur cū prædictis oleis em-
brocatio, quæ magis penetrat.

Et si dolor esset intensus valde debet medi-
cus considerare doloris causam, & illi se op-
ponere. Nam si causa esset materia in loco
aggregata & conjuncta, quæ multitudine sua
dolorem inferret, debet medicus cum molli-
tivis, & anodinis procedere: qualia sunt de-
coctio althææ, seminis lini, & fœnigreci: &
cum tali decoctione embrocare, vel fomenta-
re, & ex prædictis rebus, decoctis in eādē
aqua emplastrum conficere, & capiti appli-
care impinguando emplastrum cum oleo ca-
momillæ, vel cum oleo aneti, vel cum pingue-
dine gallinæ vel anatis, & similibus, vel oleo
amigdalarum dulcium; talia enim aperiunt
poros & sedant dolorem sedatione verâ.

Pinguedo enim gallinæ, ut dixi, dolo-
rem sedat, & etiam resolvit, maximè si in-
veniat corpus mundum, fluxâ jam materia.

Vnde

Vnde inquit Galenus 3. memiri cap. de difficultate auditus, ubi reprehendit Herophilum, & Apollonium, de medicinis ad dolorem auris, quæ totaliter contrariæ existunt, hæc verba: *Gallinaceus igitur & anserinus adeps, siquidem invenerit corpus prævacuatum, & nondum influentem, operantem phlegmonosam dispositionem humorum, secundum duplicem rationem contulit, scilicet mitigativam & curativam. Si vero influente adhuc adducatur dispositione, in nullo quidē iuvat, mitigat vero symptomata doloris.* Et hæc omnia fiant non omissis universalibus sc. phlebotomia, ventosatione, pharmacia convenienti, vel clysteribus, secundum quod potest & debet medicus.

Convenit etiam applicare loco affecto lanam œsypi, cum aliquo ex prædictis oleis; cessato vero dolore & à debilioribus semper incipiendo, resolvenda est materia. Resolutivum autem leve hoc est:

Recip. œsypi humida ℥iij. olei camomilla ℥ij. pulveris absynthij & betonica ana & fiat emplastrum.

Aliud fortius. *Recip. terebyntina ℥iij. œsypi humida ℥ij. betonica, matris silvæ ana ℥β. cymini ℥j. & fiat emplastrum.*

Terebyntina etiam sola cum cymino est mirabilis; vel terebyntina cum tantundem ceræ citrinæ, & sufficienti quantitate cymini additâ, fac emplastrum & loco applica.

Vel Recip. pulveris salviæ & maioranæ, stæ-

chados arabici, calami aromatici, rosarum rubrarum, absynthij ana partes aequales: & cum vino cocto & pauco melle, & modico therebintina, fac emplastrum & capiti applica.

Aliud etiam valde conveniens sub forma ceroti, quo ipse utor & appellatur à me cerotum betonicę. *Recip. therebintina, resina pini, cera nova ana ℥iv. pulveris betonica ℥ij. mastichis, thuris ana ℥ß. mumie ℥iij. fiat massa secundum artem & extendatur super corio & capiti applicetur.* Hoc cerotum dimittatur in loco per octo dies, antequam moveatur: deinde muta, aliud novum cerotum applicando, & videbis mirabilem operationem, etiamsi applicaveris prima hora, non existente forti, dolore.

Aliud cerotum etiam conveniens, & expertum. *Recip. therebintina, cera, resina pini ana ℥iij. liquefiant simul, deinde adde sandaracha, thuris, mastichis ana ℥ß. misce & utere predicto modo, super corio extendendo vel petia.*

Et convenit in istis casibus inter alias medicinas meum cerotum humanum appellatum, cujus descriptionem ponam inferius, cui medicinę non est par aliud etiam à principio. Ista tamen resolventia, rectius applicantur transacta quarta: sed in primis diebus semper procedatur vel cum oleis vel cum ovo, ut in primis dixi.

Dico præterea, quod interdum erit dolor à materia calida quę fluxit in locum affectum, quę

quæ fortè erit cholera, & tunc conveniunt valde frigida, ut oleum rosatum cum succo sempervivæ, vel solatri, vel lactucæ, vel nenupharis, vel portulacæ, vel psilij, vel polygoniæ, & sarmentorum vitis, & uvæ non maturæ, maximè in regionibus valde calidis & in ætate cholericæ, & in complexione cholericæ, & æstiva existente hora.

Papaveris autem & mandragoræ succum cavere oportet: non enim absque nocumento infrigidant; valde etiam stiptica nocent, & si stipticantium necessitas occurrit, parum de eis ponatur. Et ita parum permiscemus mali granati, vel citonij, vel mespili; melior tamen est succus granatorum acetosorum, & etiam valet succus cucurbitæ cum agresta.

Et si timeamus aliqua corpora vehementer infrigidari ab istis (sicut sunt corpora mulierum, & eunuchorum, & infantium, & aliorum carnem mollem habentium, & album colorem,) loco olei rosati administramus oleum camæmelinum. Prædicta omnia sunt antidota Galeni l. 2. Memiri c. de cephalalgia ex adustione, ubi dicit quòd etiam cephalæa fit à cursu humorum & vaporum ad caput.

Prædicta autem remedia conferunt in omnibus prædictis casibus: & convenit administrare aliquid aceti cum prædictis, ut medicinæ virtus penetret ad profundum: sive miscetur acetum cum prædictis oleis, sive cum emplastris, sive cum cerotis. Et maximè convenit

venit acetum, ubi non est rupta cutis aliquo modo, vel saltem dura mater non est detecta, ut inquit Serapio de cura sodæ à percussione: & post illud, ait, si velamen retale durum fuerit detectum, fundemus super illud oleum rosatum trepidum tantum: quod si non fuerit detectum, & algengemati fuerit sana, addemus oleo rosato parum aceti, & appropinquabimus ipsam matrem capitis, ut perveniat ad velamen durum retale; quod si apostema fuerit cum dolore, recedamus ab aceto: quod est, quia si cum apostematibus quæ fiunt in cute capitis, & panniculo circumdante super algengemati, non fuerit dolor magnus, tunc possibile est ut quiescat cum oleo rosato & parum aceti. Idem etiam dicit Haly lib. 5. Theor. cap. 10. mirabiliter enim acetum nocet nervis & capiti, si habeat viam latam penetrandi, sicut est quando est plaga & disruptio in capite. Celsus tamen cap. de fractura calvæ utitur aceto, lavando eo capitis membranas, de quo satis mirari nequeo, cum acetum ex se sit aptum dolorem causare sua acuitate. Et alij omnes auctores cavent ab aceto in capite, stante dolore & apostemate: tamen Avicenna & aliqui alij utuntur ipso aquæ mixto, etiam cranio rupto, ad sanguinem constringendum, ut dicetur inferius loco suo.

Galenus etiam secundo Memiri concedit acetum, etiam stante plaga. Dico tamen, quod Galenus acetum solummodo concedat, cum plaga est sine detectione ossis, & non est magna

magna plaga: Secundum hanc igitur excogitationē, inquit, si ipsi grossa meninge afferatur rhodinum (sicut in his, in quibus abscinditur aliquid ossis capitis, fit) solum afferimus purum tepidum facientes: quando vero, absque quòd denudetur os, volumus rhodinum, sano existente cranio, per bregma capitis transire ad meningem, permiscemus acetum ad id deducendum, cuius rursus virtutis vehementia exolvitur in via, & in permutatione rhodini. Quia igitur indeterminate Apollonius acetum rhodino misceri iussit, peccavit: cutis enim capitis vel pericranij, quæ est post ipsam, cum phlegminatio fortis fuerit, poterit utique juvari permixto modico aceto rhodino, offendetur autem cum fuerit magna: & doctorem inferet vehementem.

Sed sunt aliqui qui credunt Galenum concedere acetum, stante disruptione magna in capite, cui opinioni assentio, quia vidi experientia acetum magnum inferre nocumentum, nec bene explicite litera Galeni prius posita, loquitur an adsit plaga. Dicit tamen Galenus quod acetum confert in principio, rhodino mixtum: & ego dico idem; sed etiam dico acetum conferre, alijs temporibus, quia si admisceatur medicinis status in casu prænarrato, & medicinis declinationis facit eas penetrare, & hoc est notum omnibus. Volo hæc prædicta sufficere de levi contusione sine disruptione cutis.

Si autem contingat lædi caput, à re contundente

tundente, cum ruptura cutis sine cranij læsione, dico istam esse leviorē prima: quia sanguis contusus habet liberum exitum & potest facilius resolvi, sensibiliter vel insensibiliter: nam stante plagâ exit sanguis necessario. Et si non exit sufficienter, Medicus potest aliquare aspera labia vulneris confricare, & habebit intentum: quia hic modus satis juvat si venæ non sint magnæ.

Et teste Avicenna hic sanguis multum confert: nam quarta quarti inquit: *& fluxus quidem sanguinis, quantitate temperatus confert vulneribus: prohibet enim apostemationem, opilationem, & febrem.*

Hic sanguis etiam contusus resolvitur melius in saniem & vapores (ut patet cuicunque experto) stante plaga.

Factis ergo universalibus, videndum est an hæc læsio sit cum læsione pericranij, vel saltem cum detectione ipsius: quia interdum id quod est supra pericranium contunditur, postea putrescit, & cadit, & sic detegitur panniculus, qui etiam si sit alteratus, leviter tamen, cum convenientibus medicinis servatur, & carne tegitur.

Si autem pericranium sit læsum (quod cognoscitur sensu & existimativa) hæc cura non est post ponenda; sed indiget medico legitimo, quia periculum est ne nocumentum transeat ad duram matrem, mediantibus ligamentis eorum, per totum.

Cura

Cura ergo sit talis. In prima visitatione apponatur clarum ovi cum stuppa, & tenta sive stuelli de ea sint tales ut dilatetur disruptio cutis, ut liberè possint intronitti medicinæ & sanies non retineatur. Et si cutis sit (ut sæpe contingit in tali casu) in aliqua parte disrupta, & in aliqua non, sed tamen attrita sit hinc inde, & pericranium non sit detectum, & medicus considerata fortitudine causæ lædētis & magnitudine disruptionis & attritionis dubitat an pericranium sit læsum: statim rasorio, vel alio instrumento, debet totam contusionem dilatare, triangulari figura: quia fortè sic operando inveniet cranium, de quo forte non dubitabat, esse læsum, semper enim medicus judicat, quæ verè judicat; magis sensu quam imaginativa. Sed neque ferro, neque manu medicus amoveat pericranium à cranio in primo opere, verum detegat pericranium à carne contusa.

In secunda vero visitatione videat an pericranium sit contusum: & si possit dubitari de cranio, ferro, vel aliquo ingenio; separetur pericranium ab osse, ut videatur quid infra illud sit. Nec dubitet talia facere operator, quamvis sit membrum sensibile: quia paucus sit dolor stante prius forti contusione. Hoc infinities ego feci, & sic vidi ab alijs operatoribus fieri, & benè successit.

Si vero esset læsio quæ non poneret dubium de cranio, relinquatur pericranium in loco

loco suo, quia vel carne cooperietur vel cadet mundificando, ut requiritur in cura. Et facta tali operatione repleatur vulnus stuppa: ex qua fiant tentæ, stuelli sive lychnia (quæ idem sunt) & in ovo contuso infundantur. In tali autem casu, ubi ego non vereor magnum sanguinis fluxum, capio totum ovum simul cum modico rhodini concussum, quia magis dolorem sedat, & dimittantur per diem naturalem, ut stuppa bene exiccetur: quia cum magis exiccatur, labia vulneris magis aperta remanent. Et ita medicus melius postea operatur in aperto vulnere quam in clauso & cum minori dolore patientis.

Et hoc semper observent medici, maximè quando intendunt trepanationem vel aliam operationem, scilicet ut labia sint bene lata, ut operando in labijs non fiat contactus ab instrumentis. Ab illo enim contactu causatur dolor, qui est una ex causis cur infirmus nec velit nec possit pati tales operationes; imo quod plus est, si patiatur coactus & cum dolore, dolor ille potest esse causa mortis.

Memoretur etiam quilibet operator, in tali opere interdum incidi venam notabilem capitis; ideo habeat pulveres constrictivos & canones constringendi sanguinem semper paratos.

Si autem medicus non dubitat de pericranio læso, imo etiam cutis hinc inde est dissecta & attrita, fracturis sive disruptionibus inæquali-

æqualibus, tunc ex omnibus fiat una eas aperiendo leviter ferro: vel in unaquaque earum ponatur tenta ut aperta ferventur, & inde sanies libere expurgetur, & ut supra dictum est, cum ovo & stuppa in prima operatione curetur. In secunda vero visitatione ad alia localia transeundum est: quæ localia triplici de causa applicantur, primò ad dolorem sedandum, qui est de magis prostermentibus virtutem: secundò ad confortandum membrum ne recipiat materiam aliunde, unde fieret apostema: tertio ad dirigendum materiam conjunctam, & labia vulneris etiam dirigenda.

Et istæ intentiones reperiuntur omnes in oleo rosato omphacino, aromatico & recenti, quod anno illo confectum est ut inquit Galenus secundo Memiri cap. secundo de cephalgia ex adustione. Quod oleum rosatum sedet dolorem notum est omnibus: quia hoc facit sua unctositate poros aperiendo. Quod confortet membrum sua stipticitate, est etiam clarum propter immaturitatem & virtutem rosarum, quæ est stiptica leviter, & sicca & aromatica. Quod digerat etiam planum est, sua unctuositate & temperie, quia convenit in materia calida & frigida. Calefacta enim membra infrigidat & infrigidata calefacit. Digestio autem non est nisi æquatio qualitatum & substantiæ in humoribus penes medicos, igitur oleum rosatum, est digestivum,

H

quia

quia perficit prædicta in vulneribus.

Convenit etiam oleum rosatum, stante apostemate, in augmento. Nam in talibus contusionibus semper est tumor, qui in secunda die potest dici, & etiam in prima, augmentum apostematis : & oleum rosatum in tali augmento est medicina præcipua sicut inquit Galenus in libro de simplicibus distinctione tertia capitulo quinto & ultimo loquens de rosa & de oleo rosato. *Oleum vero rosatum, inquit quoniam in natura sua est medium, inter oleum & rosam, tunc est de melioribus quibus medicantur ista apostemata in hora augmenti eorum, & sua ascensionis. Et illud est, quoniam oleum rectificat ea, & confert eis in hora status eorum, sicut iam ostendi ex eo per experimentum, & dicam causam de hoc in libro de ingenio sanitatis. Verum oleum rosatum, propterea quod est medium inter duas medicinas simplices ex quibus componitur ; confert in hora media inter duas horarum, in quibus conferunt. Et illud est, quoniam in principio horæ apostematum oportet ut prohibeatur materia, & abscindatur attractio eius, & in hora status eorum oportet ut resolvatur resolutione cum qua non sit mordicatio, sed in hora augmenti & ascensionis oportet prohibere quòd effunditur de materia, & resolvere quod collectum est ex ea simul. Et hæc est res, quam cum homo audierit, non considerans de eo quòd præmissum est de ratiocinatione quam diximus, fortasse non recipit neque veridicat eam. At cum præmissa*

præmissæ sint istæ duæ ratiocinationes, necessario non scio aliquem qui perveniat ad hoc ex ignorantia sua ut neget hunc sermonem, & non recipiat ipsum & vindicet ipsum. Et oportet cum hoc necessario, ut significatio sumpta ex ipsa agritudine, secundum illud quo medicantur in hora augmenti horum apostematum & eorum ascensionis, significet super duas res contrarias. Et id est, quoniam permutatio subita de rebus stipticis, quæ aggregant substantiam membri, & stringunt ipsum, ad res quæ mollificant & resolvunt, est horrida neganda. In hora etiam quæ est inter principium apostematum & eorum statum, propterea quod sunt in dispositione augmenti, non est conveniens ut medicetur cum rebus quæ prohibent & abscindunt attractionem penitus, sicut fit in eis in principio ipsorum: neque ut medicentur cum resolutivis rebus, sicut fit in eis in hora status ipsorum; immo sicut in horis agritudinis est medium inter duas horas unicuique earum partium: similiter oportet, ut sit medicina quæ administratur in illa hora, media. Non ergo facit stipticitatem, sicut faciunt medicina quæ administrantur in principio: neque resolvit, sicut est resolutio medicinarum quibus curatur in hora status, omnis autem res quæ est media inter duo contraria, est permixta ex utrisque & ita est oleum rosatum.

Vides lector ex verbis Galeni quantum valeat oleum rosatum in prædicto casu, si benè rimeris prædicta. Oleum rosatum ergo est

de melioribus medicinis ad prædicta vulnera capitis : nam sedat dolorem , & confortat membra , & resolvit. Et tale oleum administratur purum, infundendo petias in eo, & fila. Et totum caput inungitur, maximè per totum tempus augmenti apostematis.

Sed dicit aliquis nonne etiam confert oleum rosatum in vulneribus alijs in quibus non est contusio, & consequenter in eis ubi non est talis prædictus tumor ? quia Avicenna & alij doctores utuntur oleo rosato etiam in detectione panniculorum, ut non fiat apostema : immò Galenus in fine sexti Therapeuticæ, laudat medicinam doloris sedativam in vulneribus capitis, ut est oleum rosatum, & dicit medicos Romanos eo fuisse usos.

Dicendum est : quòd oleum rosatum conferat etiam in alijs vulneribus, quamvis non sit ibi apostema. Nam in vulneribus capitis, & aliorum membrorum, requiritur doloris sedatio & percussio humorum à membro, & membri confortatio, & materiæ in labijs vulnerum contentæ aliqua digestio ; & talia sunt in oleo rosato ; igitur est præcipua medicina in prædictis vulneribus. Sed convenit in principio vulnerum, quod principium extendit se in vulneribus magnis usque ad securitatem apostematis, & parum ultra, quod tempus est circa decimum diem. Et hoc ego intelligo in vulneribus quæ non sunt composita cum alijs ægritudinibus, vel aliquo accidente

dente curam impediēte. Sed de isto modo administrationis olei rosati latius dicemus infra suo loco.

Notanter autem dixi, in magnis & notabilibus vulneribus : quia parva vulnera parvam habent cōsiderationem, quamvis etiam oleum rosatum conferat in parvis. Hæc principalius dicta sunt pro magnis quia parva facile curantur. Et si bene hic de parvis vulneribus sit sermo per ea hæc non sunt dicta : sed magis disputandi & veritatem inquirendi gratia dicta sunt quæ etiam medicinæ pro majori parte conveniunt stante fractura cranij.

Nota tamen quod sint multi qui à principio utuntur in istis vulneribus oleo rosato & vitello ovi ; & in forma unguenti, applicant loco, & circumcirca cum oleo rosato inungunt vulnus ; quod ego non multum laudo, quia ovum est facilè putrescibile, & quantum possumus debemus in vulneribus capitis putredinē aufugere, & prohibere ne putrescant panniculi, igitur plus laudo oleum rosatum purum. Neque verò convenire ovum poterit nisi tantum, in digerendo labia vulneris. Nullo autem modo debet administrari in profundo, osse detecto : sed potest applicari in vulneribus, & perforationibus, & contusionibus quæ sunt sine cranij detectione. Et hoc fieri vidi pluries & bene successit. Plus tamen laudo oleum rosatum purum in quocunque casu.

Sunt aliqui alij qui utuntur therebintina mixta cū vitello ovi à principio. Sed etiam ille modus non est bonus: quia in therebintina est aliquid nitrosi & aperitivi, nec est virtus stiptica in ea, nec fit percussio ab ea, quæ est necessaria in omnibus vulneribus capitis, ut patet consideranti. Quamvis ergo therebintina sit de melioribus medicinis ad vulnera nervorum, non tamen est iudicio mea conveniens in tali casu, maximè ideo quia etiam non reperio aliquem ex antiquis medicis qui usus fuerit eâ in vulneribus capitis. Parcant igitur qui ea utuntur. Etsi autem benè cum ea ponerent oleum rosatum, vel circa vulnus uterentur oleo rosato, therebintina tamen non placet mihi à principio propter prædicta. Et quamvis aliquibus bene eveniat hoc est per aliud, quia etiam errore ducti interdum sanant.

Reperiuntur & alij, qui utuntur emplastris suis calidis, & etiam siccis à principio, quos ego non laudo propter prædicta. Sunt & alij qui certis distillationibus calidis cum aqua vitæ utuntur quos etiam detestor: (quamvis aliqui ægrorum evadant.) Nam hi non solum peccant in localibus, verum etiam exhibendo dietam grossam cum vino & carnibus.

Cum vero prædicta vulnera sunt secura ab apostemate carne repleantur, lavando ea vino mellito & applicentur unguenta carnem generantia quale est unguentum basilicon, &
unguen-

unguentum rasinum, id est citrinum usuale; vel meum unguentum capitale infra describendum de matrisilva appellatum; pulveres item carnem generantes qualis est pulvis factus ex sanguine draconis, myrrha, aloë, farina orobi, & sarcocolla & thure & myrtilis: & his similia. Cum vero sunt carne repleta debet administrari aliqua medicina cicatrizativa, sicut est unguentum de minio, vel de litargyrio, vel de tuccia, vel de cerusa, coctis talibus unguentis, & ad formam ceroti deductis. Non debent autem administrari talia unguenta, nisi vulnera sint carne repleta totaliter. Quia etiam interdum caro crescit superflua, debet medicus illam superfluam carnem cum unguento apostolorum remove, vel cum alumine zucarino, vel alumine usto, quod longè melius est cæteris prædictis. Nam alumen tale ustum leviter aspersum carnem superfluam exiccat & cicatrizat, supraposito postea aliquo ex prædictis unguentis.

Sed ego sæpè utor aliquo ex prædictis cerotis, vel meo ceroto humano, vel aliquo alio ceroto, (puta ceroto de betonica, quod est singulare) usque quo completa sit sigillatio: & ita factâ cicatrice relinquo per octo dies aliquod prædictorum unguentorum vel cerotorum super cicatricem, ut ingrossetur & plus induretur illa caro callosa.

Et sic sit finis de vulneribus capitis, & de contusione sive fractura cranij.

CAP. XV.

De cura lesionum carnis & cutis capitis.

Quia contingit etiam caput vulnerari sæpè sine lēſionē cranij, cum deperditione cutis & carnis, curam ipsius ponere destinaui. Et primò dico quod præmissis univēsalibus, & constricto sanguine, & sedato dolore, administretur medicina mundificativa lenis, sine mordicatione, sicut est oleum rosatum & mel rosatum, minuendo simul quotidie de oleo usque quo veniatur ad mel rosatum purum. Meum etiam unguentum capitale est singulare. Valet etiam unguentum Basilicon majus & minus. Facta autem mundificatione simul cum melle rosato ponatur aliquid mastichis & sandaracæ, vel thuris, vel de omnibus, ut vulnus carne repleatur, cum verò est in termino ut possit consolidari sive cicatrizari, administrentur cicatrizantia prædicta.

Replent etiam carne ista vulnera successu miro : sanguis draconis in lachryma sic appellatus, thus, farina orobi, & similia mixta cum therebintina, cerâ & oleo rosato vel mirtino, & cum prædictis pulveribus unguentum facere est valde conveniens.

Possem ego hîc multa unguenta & emplastra ponere pro vulneribus capitis, sed illa suo loco relinquo : quia ponam & potiones, & aquas, & emplastra, & cerota, & pulveres, &
alia.

alia necessaria infra in cura vulnerum capitis, ubi ponetur cura per instrumentum potionis.

Scias tamen lector, quod in vulneribus capitis & etiam in alijs membris, possit administrari medicina in forma pulveris, maxime si intendit medicus cito ea carne replere, quia citius replentur à pulvere quam ab alia forma medicinæ (& hoc experientia longo tempore vidi) verum oportet ut vulnera sint talia, ut pulvis possit poni in fundo ipsorum. Unguenta enim, & aliæ medicinæ in forma liquida, petunt fundum statim cujussibet vulneris & ulceris, pulvis autem non; sed si pulvis potest poni in omnibus vulneris partibus citius generatur caro quam alia medicinæ forma.

Et hoc considerans Avicenna quarta quarti c. de nascentia carnis in vulceribus, dixit : *& creatio quidem carnis in eis cum emplastris convenientior est & tardior: sed cum pulveribus difficilior & velocior.* Vbi notat Dinus, & bene quidem, quod Avicenna dixerit difficilior ob rationem à me supra dictam nempe quia cum difficultate medicina in forma pulveris petit fundum & alias partes vulneris, ideo carnis generatio cum unguentis & emplastris est convenientior & faciliior, quia unguenta penetrant melius in quamcunque partem ulceris. Ponantur ergo in ulceribus superficialibus pulveres & non alibi.

Si autem contingat vulnerari caput non

amota carnis substantia, nempe si cutis pars magna sit incisa sed non totaliter remota à loco, & quidem ita ut vivat cutis prædicta, consideret medicus figuram vulneris, & si indiget futura, suatur in decliviori parte, relinquendo tamē aliquod orificium apertum cum tenta, ut si aliqua sanies generetur possit libere mundificari. Et hoc intelligitur si vulnera non sint in suprema capitis parte, quia si essent in suprema parte, sanies posset multa inducere accidentia, nam hoc loco sanies non expurgatur sicut à lateribus. Teneantur autem tentis aperta secundum artem sine futurâ.

Intelligas tamen, cum talia vulnera sint sine cranij læsione, quod curentur ut vulnera simplicia, semper præponendo universalialia & capitis abrasionem, ut localia possint applicari loco affecto. Itaque oleo rosato omphacino, in quo sit quarta pars therebintinæ vel olei abjetini, tepido in quocunque tempore, magis tamen calido in hyeme, inungatur vulnus: & circum circa & super futuram, si futum sit, ponatur pulvis consolidativus vulnerum simplicium, & conservativus futuræ, qui fit ex mumia, sanguine draconis in lachrymâ, & thure; hic enim mirabiliter conservat futuram & consolidat vulnera recentia. Sunt qui addant pilos leporis & mastichem; alij & myrrham, in duplo tamen ponunt de sanguine draconis & mumia. Atque ita consolidant.

solidantur talia vulnera, sed adhibita convenienti ligatura citius consolidantur ; quamvis enim non benè in capite possit fieri ligatura incarnativa propter formam capitis rotundam tamen etiam in capite medicus diligens & legitimus facit expressivam & incarnativam ligaturam , quamvis sit aliquo modo mendosa. Tales pluries ego vidi fieri , & feci : melius tamen fiunt tales ligaturæ in alijs membris.

Sunt qui non laudant futuram in capite , quamvis cranium nec almocati sint læsi : dicunt enim quod raro consolidentur talia vulnera ut simplicia, & quod sit periculum maximum si generetur sanies in illis vulneribus ne illud corrumpat panniculum & cranium ; quare volunt debere fieri unionem labiorum non completam cum ligatura levi, & vulnus tenendum esse apertum cum tentis , & ita curandum ratione prædicta sicut vulnus compositum : Nam facilè sic curari.

Huic parti ego respondeo, & dico me vidisse curare & curasse plures similes casus cum futura & ligatura, orificio tamen dimisso in parte declivi, ut prædixi , & isto modo operando, cum cautela, benè succedet. Quod autem futura possit fieri in vulneribus exterioribus est clarum quia etiam fit futura si talia vulnera ad intra penetrent nam l. 15. Continentis cap. v. in fine autoritate Tabri dicitur : *quod si ruptum fuerit os & apparuerit panniculum*

niculus qui est super cerebrum, fiat effusio super fissuram de oleo rosato tepéfatto: deinde extremitates vulneris suantur, & aspergatur super illud de pulvere prædicto, & involvatur pannus in albumine ovi & adhareat ei: deinde ligentur super ea pallotula infusa in vino & oleo ex utraque parte, & dissolvatur quolibet die bis aut semel.

Prædictam sententiam ponit ferè per eadem verba Serapio de cura sodæ à percussione: quod apparet inquit, quod os sit fractum tunc non est possibile ut redeat ad dispositionem naturalem: oportet ergo ut ingenietur in re eius cum rebus quæ stent ei statione incarnationis, & est ut calefacias oleum rosatum & fundas ipsum super locum eius, & connectas duo labia fissuræ quæ est in cute aut panniculo adinvicem, & suas ea cum filo setæ grossæ aut lini, post suturam vero administra hunc pulverem cuius præmissa est rememoratio, & permisce cum vino pontico aut albumine ovi, & line ex eo super pannum lini, & ennecte super locum dolentem post suturam, & constringe locum constrictione bona, & solvatur in omnibus duobus diebus, & fac cum eo illud donec resolvantur apostemata, & conglutinetur percussio & c.

Quia superius dictum fuit, aspergi debere pulverem post suturam, hic est pulvis descriptus à Rasi: *Recip. de aloe, vitriolo, camphora, sanguine draconis, & de balaustys; non ponitur dosis. Hic vero est pulvis Serapi-*
nis

nis: *Recip. aloes & sarcocolla ana ʒj. farina thuris (i.e. furfuris corticum thuris) ʒij. sang. draconis ʒβ. aliqui ponunt omnium æquales partes &c.*

Sed ut ad nostrum revertar negotium credo ego futuram à prædictis autoribus factam esse periculofam, etiam stante in parte declivi vulneris orificio aperto, ut fit in alijs vulneribus, maxime si adsit notabilis fissura in cranio: in exterioribus verò vulneribus potest fieri ut apparet per dicta & dicenda.

Sed medicus, sic operando cum sutura, debet suere à lateribus capitis tantum & non supremâ parte in qua facilè retinetur sanies propter situm, in lateribus vero suapte sponte expurgatur: debet etiam esse intentus ad accidentia, puta an superveniat febris, vel apostemetur locus, vel retineatur sanies, & illis visis removeat puncta statim, & res benè succedet. Quamvis etiam generaretur aliqua sanies in loco, & retineretur à sutura, hinc tamen non moritur æger, maximè si cranium sit detectum; sed facta diligentia in extrahendo saniem sanabitur. Suatur ergo si sutura indiget, & ut supra dictum est procedatur.

Quod autem sanies retenta à sutura non sit ita verenda sicut dicunt aliqui, patet expresse: quia nos videmus multa apostemata fieri, maximè in capitibus puerorum, in quibus est multa saniei quantitas, nec per hoc moriuntur, nec etiam illis venit febris, de quibus aposte-

apostematibus ego perforavi plusquam mille & sanavi. Tanto autem plus dico saniem non esse verendam, cum videam pueros illam pati sine prædictis accidentibus, & tamen ipsa sanies sit magis apta lædere pueros propter mollitiem ipsorum, & alias causas quas brevitas causa silentio prætermitto.

Nota tamen lector, quòd dixerim futuram fieri debere ubi os non fuerit læsum aut pericranium: quia, si in tali casu fieret futura, stante osse læso esset mortis causa: debemus enim detegere & aperire, non autem claudere & suere vulnera. Deum tamen testor, me vidisse unum casum quem narrare vix audeo ob magnitudinem. Dum essem juvenis accidit Carpi ut quidam Bernardinus Spacinus vulneraret Bernardinum Vicentinum (ambo autem erant milites Illustris Domini Marci Pij de Carpo) telo vulgo dicto roncha, & totaliter os frontis à superiori ad inferius usque ad supercilia separaret, ita ut cranium esset annexum cum cute frontis, cutis tamen circa supercilia non esset separata totaliter, sed incisa in superiori parte tantum & à lateribus. Et ita os & cutis frontis cooperiebant oculos patientis. Ad hunc vulneratum accessit genitor meus, & statim amovit os à cute frontis: & os illud erat latum & longum sicut tota frons & dura mater non erat in aliqua parte læsa. Est statim amoto osse fuit cutem frontis in loco suo, sine aliquo spiramine, & apposuit

posuit albumina ovi cum stuppa. In secunda visitatione applicuit meum cerotum quod humanum appellatur, à me inferius describendum, & consequenter simul in die mutabat cerotum; & in decem diebus hic fuit senatus, tanquam si fuisset vulnus simplex. (Certè apparent interdum miracula in natura) & iste vixit longo tempore, & semper apparuit motus diaстоles & systoles in loco in quo deficiebat os.

Hæc dixi ut faciam medicos animosos in curandis ægris, quia ipsis interdum magna contingunt, sivè hæc accidant à medico sive ab ægro propter aliquam siderum qualitatem, vel aliundè : multum enim, ut inquit, Celsus confert fortuna in curandis morbis. Sint ergo medici prompti in operando, & non desistant à necessarijs propter causas prædictas ab Avicenna cap. de sagittis extrahendis, ut supra diximus.

Si autem vulnus esset tale ut non indigeret futurâ, & esset simplex, curetur curâ vulneris & simplicis prout vulnus est. Sed quia talia vulnera simplicia transeunt sæpe in ulcus & fiunt composita, quia alterantur ab aëre, tunc curentur ut composita. Vt autem hæc rite fiant recurrant medici ad principem nostrum Avicennam ubi de vulneribus & ulceribus facit propria capitula : hîc principalius tractatur de cranij fractura.

Quod si vulnera sint à sagitta & à re perforan-

forante alterius ordinis curentur ut simplicia quia talia vulnera simplicia & non composita appellantur, si sint (ut dixi) sine cranij & pericranij læsione, & si sint recentia sine aëris alteratione, & sine alia causa vel accidente vel ægritudine mixta.

Laudat autem Albucasis in talibus vulneribus simplicibus oleum rosatum cum vino stiptico. Et Galenus tertio catagenis, ut dicitur lib. 15. Continentis, inquit: *si plaga est modica curatur myrrha, aloë, & secuta fiet conditio apostematis.*

Inquit Serapio: *si plaga fuerit in cute capitis, tantum super aspergatur pulvis ireos, & sanabitur: quod si fuerit concava usque ad os, curetur cum mirto, myrrha, thure, & aloë, & ligetur & non dissolvatur nisi in quatrIduo.*

Dixit Avicenna cap. de fractura cranij. *Vulnerum autem capitis usque ad terminum allocati cura est illa quæ iam dicta est in capitulo ulcerum & ante ipsum scilicet capitulum: quia ante ulcera tractat de vulneribus; in quibus capitulis stat omnis bonus modus curandi prædicta vulnera & etiam aliorum membrorum.*

Et idem Avicenna quarta quarti tractatu primo cap. 12. & ultimo de curatione vulnerum Alsehigi (id est capitis) inquit: *regimen quidem ossis in eis, & quid accadat ex accidentibus eorum timidis, iam dictum est in cap. ossium, & algebra verum in incarnativis ulcerum eorum, & quæ sunt extra ea, sufficiunt qualibet medi-*

medicina exiccativa, leves pulverizata super ea ex medicina. & medicina quidem est facta ex aloe, myrrha, olibono & sanguine draconis: & similiter medicina leves predicta in vulneribus. Quod si fuerit illic cursus sanguinis, tunc curetur cum eo quod diximus in capitulo fluxus sanguinis.

Albucasus etiam inquit: *si talia vulnera sunt parva pulverizes super ea de olybano partem unam, de sanguine draconis duas, de calce viva tres; constringatur vulnus & suprapone pulverem & non solvatur: quia si non apostemetur citò, curatur, & calx sola facit illud. Sed talis pulvis convenit hyeme magis.*

Galenus etiam in Catagenis laudat farinam hordei, cum unctuositate lanæ humida (id est œsypo) farino hordei, & mentastro montano. Laudatur etiam calamenium montanum.

Nicolus inquit quòd interdum accidat ut in contusione cutis à cranio separetur: & eam sanant, & faciunt adhærere loco suo folia olivarum contusa, & cum vino optimo emplastrare locum.

Dixit Avenzohar: *si vulnus vel contusio venerit usque ad panniculum exteriorem capitis, & non cesset dolor per appositionem olei rosati cum lana, adde medietatem sui de oleo vitellorum ovorum. Et inquit, quod lesio talis panniculi ideo sollicitè attendenda sit ne fiat apostema.*

Laudatur etiam decoctio corticum glandium, vel caudæ equinæ in aqua cum melle,

vel in vino. si & hæc vulnera laventur & supra ponatur unguentum de palma.

Quidam laudant vinum cum sale tantum. Alij faciunt emplastrum cum cymino, aniso, baccis lauri, & pulvere thuris & mastichis, deque istis parùm & furfuris multum cum prædicto vino miscent, & totum caput tegunt.

Sed & vidi ego multos Germanos solo sale replere sibi vulnera capitis etiam magna, & sanati sunt brevi tempore.

Prædicta volo sufficere pro cura vulnerum læsionum prædictarum exteriorum capitis; & si ibi supra dicta sunt aliqua quæ etiam spectent ad curam intrinsecarum læsionum, illa dixi quia non magna est differentia inter medicinas utrisq; convenientes, imo interdum constat medico solum de læsione extrinseca cum addest etiam intrinseca. Non enim absurdum est prædictis medicinis tam intra quam extra uti, ut constat perito & experto medico.

C A P. XVI.

De diætâ in genere observanda in vulneribus interiorum capitis partium.

EXpedita cura solutæ continuitatis exterioris capitis, ad læsiones particularum intrinsecarum deveniamus, Primò ponendo curam per diætam: Secundo per potionem: Tertio per opus manuale, seu per chirurgiam.

Exor-

Exordium autem capiam à diætâ quæ aliud non est nisi ordo. Dico diætâ hic loci in se continere regimen & nutrientia; quæ à medicis dicuntur res non naturales, & sunt sex; quibus si debitè utatur homo in quantitate & qualitate, in tempore & ordine res conservabit naturales; si autem aliter, fiet illi morbus, & si æger est, ejus conservatur & augmentatur morbus.

Horum omnium testis est Haly l. 5. Theoricæ cap. scil. *Dico ergo (ait) quod non naturales res quedam sunt & causæ quibus homo indiget ut vita eius duret, & sunt sex. Primum omnium est aer corpora circundans: Secundum est motus & quietis genus; Tertium est ciborum & potuum genus: Quartum somni & vigiliarum: Omnium evacuationum naturalium & constipationum: Sextum animalium accidentium est genus.*

Porro sub evacuationibus naturalibus balneum continetur, & coitus, & urina, egestio, emunctiones, & similes his evacuationes naturales; sub animalibus autem accidentibus, gaudium, ira, tristitia, cura, timorque concluduntur. Hæ etenim res, quemadmodum minimè naturales sunt, nec generationi hominis cooriginalis: sic & minimè extra naturam nec coalienæ. His ergo si quis quemadmodum oportet utatur & iusta proportionem in singulis corporibus, in quantitate, qualitate, tempore & ordine, res conservantur natu-

rales in sua habitudine, & generales illis fiunt, roboraturque corporis sanitas usque ad naturalis horam corruptionis; si autem aliter quam oportet quis illis utatu, naturalé egreditur habitudinem, fitq; illi morbus, & si quidem infirmum est, ejus statuitur morbus & augmentatur. Turislanus tamen tertio comment: Technes 7. vult tantum duas condiciones in rebus non naturalibus esse attendendas, scilicet qualitatem & quantitatem debitam: tempus verò & substantiam, & modum offerendorum reducit ad prædicta duo, quia tempus in medicina nihil facit nisi ut ab eo, tanquam à signo, exhibeamus debitam qualitatem & quantitatem.

Prædicta omnia recitat Galenus medicorum dux 3. Artis commento quinto. *Est igitur inquit, unum quidem ex continente nos aere: alterum vero ex motione & quiete & totius corporis & secundum partem: tertium vero ex somno & vigilijs: quartum ex his quæ offeruntur: quintum ex his quæ egeruntur & retinentur: sextum ex anime passionibus &c.*

Prædictas etiam sex res numerat Princeps Avicenna secunda primi summa prima cap. de causis, in fine.

C A P. XVII.

*Regimen aëris, in vulneribus interiorum
capitis partium.*

CVra igitur vulnere capitis per diætam incipienda est ab aere sicut prior est posita in ordine ab Haly, & ab alijs. Dico autem aërem esse eligendum calidum, sive sit calidus ex se sive per accidens, quia omne frigidum est summè nocivum membris capitis teste Avicenna cap. de fractura cranij, qui inquit: *Et stude ne frigus accidat velamini*, alibi etiam in eodem capitulo dicit: *in omni dispositione oportet ut vehementer caveatur frigus etiam in aestate, quoniam est in eo timor magnus*; frigiditas namque aëris potest causare apoplexiam & multa alia sævissima accidentia de quibus aliquid meminimus supra locis suis, & etiam causabit apostema calidum sive per se, sive per accidens, quia mordicando ponit humores in motu qui fluentes in capite faciunt apostema.

Ulceribus quoque frigidum mordax inquit Hippocrates, & Galenus ibidem: *sensus horrens sua contraria monstrat, et ubi sunt ulcera per cutis absentiam de facili frigiditas penetrat ad sensuum membra & mordet, & ita fit humorum agitatio, & tandem (ut supra dictum est) apostema causatur, & fiunt rigores spasmi, tetani, & febres.*

Inimicum etiam est frigus nerveis membris

I 3   teste

teste Hippocrate lib. 4. Aphor. 18. Vbi inquit : *Frigidum vero nervis inimicum, ossibus, dentibus, cerebro, & spinali medulla: calidum vero utile & amicum.* Nam inter alia nocumēta prædictorum membrorum, quia exanguia & frigida naturaliter sunt frigus calorem eorum naturalem suffocat, exterminat, & extinguit.

Per frigidum autem nocivum ulceribus, vulneribus & prædictis membris intelligas frigidum actu, non autem potentia : in potentia enim frigida, quia ipsis sunt similia, amica sunt : complexio enim capitis frigida est.

Et quia sæpissime in prædictis membris ulceratis est lapsus ad calidum, convenit frigida medicina ut naturalem conservet complexionem, & lapsum contemperet vel removeat : sed actu sit calida, calidior tamen & remissior remporis mensuratâ qualitate.

Quod à frigido causetur apostema calidum testis est Rasis lib. 15. Continentis autoritate Pauli : *dixit ; accidit apostema calidum panniculo grosso aut ex osse acuto pungente ; aut ex ponderositate pannorum & ligatura, quæ adsunt ei : aut ex frigore affligente : aut eo quod non attenuatur regimen, unde superabundat nutrimentum, & quod potus vini fiat superabundans &c.*

Eandem sententiam ponit Haly lib. 9. Theoricæ cap. 85. qui inquit : *hoc autem apostema huic accidit operimento, aut causa frusti alicuius ossis quod ipsum suo pungit acumine :*

aut

*aut ligationis & constrictionis vi, & lychniorum
que apponuntur : aut cibi multi copia : aut ex
frigore vel calore.*

Prædicta omnia etiam memorat Princeps capitulo præallegato. *Et non accidit inquit, apostema calidum siphac nisi, aut propter os emnens sub eo : aut propter gravitatem tentarum : aut propter frigus : aut propter multitudinem cibi vel vini : aut propter aliam causam occultam.* Vbi Avicenna per causam occultam intelligit causam intrinsecam humoralem, puta repletionem ; vel forte causam corporalem , puta malam complexionē vel forte utrumque.

Et quamvis dictum sit frigiditatem causare apostema, non tamen propterea debemus uti aliqua re valdè calida, quia caliditas excedens etiam calidum inducit apostema teste Haly loco citato.

Sit ergo aer tepidus ad calidum declinans, sicut meminit Rasis, ubi supra, Pauli autoritate, dum inquit : *& cura fiat celerior in loco tepido ne infrigidetur siphac cerebri &c.*

Et caliditas aeris non solum causat apostema panniculorum & cerebri, sed etiam ephe-
meram & putridam, faciendo humores ebullire : quin ab eodem fit æstuatio & resolutio virtutum. Quod considerando Avicenna secunda primi capitulo primo inquit, *aer calidus dissolvit & laxat.* Ideo & l. 3. ingenij dicitur : *considerandus est aer circumdans infirmum, quoniam affligit corpus medicina.*

Debemus ergo uti aere in vulneribus capitis non frigido, ne contingant prædicta: nec multum calido; consideratis semper complexione, ætate, regione anni, tempore, & alijs similibus. cōsideretur etiam an febriat an calidū patiatur apostema, & similia, quia indigemus alteratione ad contrarium, cum omnis cura perficiatur contrario, sed sæpe indigemus aere temperato, in quantum servatur complexio si sit æqualis. Si vero complexio est inæqualis aer ex parte sui debet esse talis ut sit sufficiens æquare. Vnde inquit Avicenna secunda primi capitulo quarto de judicijs temporum: *unumquodque etiam tempus complexionis agrotæ conveniens ipsius contrarium est.*

Testis etiam hujus rei est Galenus dum l.c. commento 10. & 11. inquit: *quando vero distemperatum fuerit continens, in tantum & contemperantias minui oportet in quantum & eucrasia corrupta fuerit, considerationes vero contemperantie in continente hac quidem sunt, neque rigere per frigus neque sudare per æstum.*

Adverte lector, quod quamvis sententia Galeni adducta sit de sanitate conservanda, potest tamen etiam reduci ad ægritudinem removendam; quia, sicut simile administratum simili debito modo conservat in suo esse sibi simile: sic in remotione contrarij contrarium efficax est. An verò id fiat formaliter aut effectivè, optime determinat Hugo quarta primi. Et quamvis Galenus in prædictis
magis

magis exemplificet de aere contemperando secundum eucrasiam mutatam, tamen etiam intelligit de alijs sex rebus non naturalibus, ut inquit Haly Rodoam prædicta exponens, licet aliter sentiat Plusquam commentator.

Sed quia prædictam sententiam seu regulam non possumus servare in vulneribus capitis, nec in vulneribus nervosorum membrorum nec frigidorum, ideo tale dictum intelligatur cum cautela: quia si ponatur quod sit vulnus in capite cum febre, non debemus uti uno & eodem aere, sed stante febre aliquantulum declinabimus à caliditate aeris, sine febre vero aliter ad alia accidentia respectum habendo: sed nunquam concedimus aerem frigidum, sicut fit in febribus, sine vulnere capitis.

Attende tamen quod stante febre, tempore in quo caput est tectum, & bene coopertum eligendus est aer remissior in calido, quam in tempore in quo medicatur & caput nudum & discoopertum est. Istam tamen viam medicandi remitto peritis Physicis, & ideo laudo, ut alias prædixi, ut chirurgi vocent peritum Physicum, ne contingat error qui incorrigibilis est ob causas prænarratas, etiam non stante febre.

Et ubi timetur aeris frigiditas chirurgi experti semper tegunt caput aliquo capitis calido levi, ex pelle agnina vel alterius animalis, vel aliquo capitis laneo, vel stappa & multis petijs, ita ut caput maneat tepidum,

& si conqueratur patiens de nimio calido vel de paucis, si sit in bono sensu, addant calidum & minuant secundum narrationem ipsius patientis. Si vero æger sit, ut sæpe contingit, desipientia involutus hoc remittatur existimativæ medici, qui aliter procedet in hyeme, aliter in æstate, aliter in temporibus medijs, aliter in capite naturaliter calido, & aliter in temperato vel frigido.

Quin secundum regionem etiam variabit aerem, quia regio etiam non parum variat hanc curam. Nam aliqua loca sunt in quibus aer est calidior, aliqua in quibus frigidior, grossior, & subtilior, quæ omnia diligentissimè sunt consideranda.

Nam. 1. Meteor. dicitur triplicem esse aerem, cujus pars infima dicitur esse calida & humida non solum essentialiter sed etiam accidentaliter. Humidus quidem & accidentaliter est aer propter vapores aqueos secum mixtos, & quia sic est in sui natura sicut etiam est calidus. Redditur autem & calidus per accidens propter vapores & exhalationes ad ipsius inferiorè regionem pervenientes ab aqua & à terra, qui quadam caliditate participant ratione agentis à quo producuntur quod est cœlum. Est etiam calida talis regio propter radios solis, à terra & ab aqua, ad ipsam reflexos, quorum est generare caliditatem.

Superior vero regio calida est & sicca; calida per se & per accidens; sicca vero per accidens

cidens tantum. Et talis redditur ex vicinitate ejus ad elementum ignis, & ex vicinitate ejus ad cœlum, à cujus motu circumducitur, & in ea caliditas augmentatur. Et talis regio non est habitabilis.

Media vero regio est frigida & humida, partim privatione causarum alias regiones calidas reddentium; ad eam enim non perveniunt radij solares à terra & ab aqua reflexi, sed illic incipit secunda regio ubi finiuntur radij reflexi, & ibidem finitur prima regio: est etiam satis remota hæc secunda regio ab elemento ignis, & ideo non calefit ab eo: est etiam remota à cœlo quare non movetur circulariter motum diurnum insequendo sicut superior facit regio. Redditur etiam frigida positivè à vaporibus aqueis in ea ad suam frigiditatem reversis: & per antiperistasin dum calorem superiorem & inferiorem fugit tanquam suum contrarium ipsa frigiditas. Talis media regio semper est frigida & humida, inferior vero non semper calida quia hyemali tempore & alijs temporibus etiam redditur frigida. Nam interdum à cœlo immediate redditur talis, interdum à pluvia, à nive, à grandine, à pruina, à glacie, & à ventis, & à privatione radiorum solarium, sive sit ex nubibus sive noctis tempore: caliditas tamen aliqua est in hac inferiori regione magis & minus secundum prædicta. Seneca tamen in quæstionibus naturalibus aliter sentit de quali-

qualitatibus aeris contra Aristotelem.

Visa aeris qualitate ad regionem deveniamus, & dico quod locorum habitabilium notabilis pars est circa inferiorem aeris regionem, & ista regio extendit se circa radices montium vel parum supra. Media autem regio est pars habitabilis, montosa, & alta, ac elevata satis, sicut sunt montes. Italiae & similes altitudines. Tertia est supra istam, ad quam attingunt summitates aliquorum altissimorum montium. Sed ad hanc summitem Arist. 26. problematum prob. 25. dicit ventos non pervenire, sicut & Albertus ubi de ventis agit. Hujus signum est quoniam antiqui in summitatibus talium montium certo tempore sacrificabant facientes ignem & cineres, anno vero sequenti praedictos cineres reperiabant in consimili dispositione sicut ipsos dimiserant, quod non contigisset si venti usque ad illum locum ascendissent.

Loca igitur omnia in media regione aeris sita sunt frigida, & consequenter vulneribus capitis suspecta & mala. Ideo varianda est cura ex parte regionis quantum ad regimen aeris. Et talia loca in Italia secundum aliquos sunt Perusia, Florentia & tota fere Tuscia & Hetruria, & alibi in locis montosis similes istis. Tamen credo ego, etiam talia loca esse in prima aeris regione, quia tamen propinqua sunt mediae regioni sapiunt ejusdem regionis qualitates. Vnde Averroes. 1. Meteor. dicit

dicit, quod in magnis montibus est frigiditas & humiditas propter propinquitatem eorum ad locum frigidum. Et ita puto esse prædicta loca frigida, propter eandem causam.

Dicunt etiam aliqui quædam loca esse mala vulneribus capitis propter subtilitatem aeris loci, & dicunt ventos subtiliare aerem resolvendo & exterminando vapores ab aqua elevatos, & ita subtilitatem frigiditati mixtam nocere quia aer talis magis quam grossus penetrat, adeoque citius imprimit frigiditatem.

Dicunt etiam aerem infrigidari à qualitate ventorum. Et hoc contingit Bononiæ, quæ non est montana quamvis montibus propinqua, nec infima est & depressa, habet tamen aerem subtilem & frigidum, non quod ibi sit media aeris regio, sed quia à boreali vento per reverberationem montium quibus propinqua est, aer efficitur frigidus & subtilis; hinc est quod ibidem capita fracta cum difficultate à tali qualitate tuentur.

Sunt tamen aliqua loca plana etiam montibus propinqua, in quibus aer calefit à vento australi ultra vapores à terra elevatos & ab aqua in eo existentes. Et talia loca sunt Roma, Pisæ & loca infima australi vento supposita.

Et ideo, sicut recitat Mapheus de Laude, quidam medicus in capite vulneratus fecit se transferri Florêtia in Urbem & ibi sanatus est. Florentiæ certè est aer subtilis & frigidus,
quia

quia est in montibus ubi venti subtiliant aerem, & est frigidus propter rationem prædictam: tamen interdum ibi flant venti australes qui calefaciunt interdum aerem, sed boreales ibi minimè possunt, nisi valdè à longo altè supra Apenninum sufflando, qui etiam frigiditatem inducunt.

Comparando tamen aerem Florentiæ ad Bononiensem dico, frigidiorē esse Bononiæ. Cujus signum est, quòd longe citius maturescunt fructus & semina & omnia olera Florentiæ quam Bononiæ. Sed aliqui dicunt hoc esse, quia Florentia est magis propinqua æquatori, & citius ad illam regionem venit caliditas solaris, ideoque citius ibi maturescere fructus & alia.

Sed sunt aliqua loca quæ sunt media, in quibus aer est medio modo, nisi per accidens calefiat vel frigeat, sicut fit Romæ & Bononiæ, ubi deberet esse aer temperatus, quia sunt inter infimam & mediam regionem.

Loca vero calida sunt loca infima & vallosa, sicut Ferraria, Venetiæ, Ravenna, & similia loca, in quibus debet esse aer calidus nisi mutetur ab aliquo accidente.

Hæc eadem comparatio aeris potest fieri respectu cujuscunque alterius loci ad locum, cæteris paribus, in qualibet regione: quælibet enim regio quantò magis meridionalis calidior est, quanto vero magis septentrionalis frigi-

frigidior est. Vnde in Germania magis, quam in Italia aer est grossior propter frigiditatem, cujus effectus est ingrossare. Hinc ibidem rarius moriuntur qui in capite sunt vulnerati quam in Italia, quamvis forte hoc etiam contingat robustæ & fortis virtutis causa. Galenus enim lib. 10. Ingenij cap. 4. l. 10. inquit: *fortis virtus contemnit & sustinet omnia, imbecillus verò succumbit.*

Medici ergo sint diligentes in consideranda regione, & contemperent aerem, quia meum non est hic particulariter loca describere.

Hoc unum observetur, quòd loca vallosa & plana sunt calida: & montosa, alta, sunt frigida; nisi à ventis mutetur eorum qualitas, ut præactum est: & media medio modo sese habent.

Dicunt aliqui, omnia loca saxosa esse valdè frigida tempore frigido, & calida valdè tempore calido, propter subjectum densum. Quid subsit veri per te considera, quia hoc facile solvitur.

Possunt tamen aliqua loca esse frigida & calida à natura particulari loci: puta si ibi thermæ sint & mineræ, quæ qualificant aerem. Quia aliquæ sunt ferreæ, aliquæ æneæ, aliquæ nitrosæ, aliquæ sulphureæ, aliquæ aluminosæ & alterius generis, prout constat in natura, & sic ab eis alteratur aer. Vel fortè coelum in aliquo loco particulari, mediante aliquo fide-
re si-

re fixo, influat aliquam qualitatem, quæ non est à causis prædictis.

Quod autem aer mutetur à prænarratis causis testis est Joannitius: *aeris inquit mutatio fit quinque modis, scilicet temporum mutatione, orta stellarum & occasu, ventorum impetu, terrarum situ ac fumositatibus vaporosis.*

Mutatur etiam aer in sua complexione per anni tempora. Aer enim Veris ponitur à Galeno & sequacibus esse temperatæ complexionis, ab Aristotele & à multis Philosophis calidæ & humidæ: Aestatis verò calidæ & siccæ; Autumni frigidæ & siccæ: Hyemis frigidæ & humidæ.

Mutatur etiam aeris complexio à partibus diei & hoc fit virtute solis. Vnde Haly lib. 5. Theor. cap. 3. in fine inquit: & sciendum quoniam inter diei & anni tempora est proportio quædam & similitudo, diei etenim principium simile est matutino tempori, aestas meridiei & confinibus, Autumnus ultimo eius, vespera scilicet, & nocti hyems &c.

Experientiæ loci ergo est standum, habeatque medicus pro indigentia ægri in locis frigidis cameras calidas benè clausas & angustas. Nam ubi aer est minor est calidior teste Aristotele sect. 25. probl. 18. propter quid quum inquit, est quod aer minor calidior est mater & coangustationes calidiores? quia moveantur magis, multus motus autem facit frigidum; signum autem quia calida mota infrigidantur. Ex
isto

Ex isto problemate fortificantur rationes à me adductæ superius, quare Florentiæ & Bononiæ, sit aer frigidus, est hoc scilicet propter aerem motum à ventis additâ qualitate venti.

Hic esset movenda quæstio in dictis Aristotelis, quia dicit ibi, motū causare frigiditatem, alibi vero dicit motum causare caliditatem: sed quia hæc quæstio clarificata est in scientijs physicis, ad illas recurrendum est, ne tædio afficiantur chirurgi; multa enim diximus contra eorum propositum, quæ magis honesti sunt ocij causa quam ad chirurgos spectantia.

Tales autem cameræ in quacunque regione eligantur in loco infimo, & depresso, quia alta loca supposita sunt ventis & evagationibus unde causatur frigiditas, teste Aristotele ibidem problem. 21.

Tempore etiam frigido teneantur cameræ calidæ cum igne; *non sit autem ignis carbonum* inquit Nicolus. Sed ego dico, quòd talis ignis debet esse ex ligno dulci bene digesto, à quo non elevatur aliquis malus fumus: quia vidi ego pluries carbones in locis clausis inducere stuporem, & sæva accidentia, & interdum mortem. Et semper teneatur aliquid ferri vel vitri supra prædictas prunas, quia à prædictis fit purificatio mali vaporis. Videntur etiam omnia sternutamentum inducentia.

K

Tempo-

Tempore vero quo medicatur æger teneatur aliqua portio ignis non multum distans à membro læso. Et inter alia sint quatuor vel quinque candelæ notabilis magnitudinis accensæ circa caput, quæ suo lumine faciunt medicum videre forte aliquid occultum, puta pilos, vel faniem, vel fissuram capillarem, vel talia : & ultra hoc calefaciunt aerem.

Ego inter aliam actu medicandi utor, vulnere existente detecto, tribus vel quatuor pannis lineis mediocriter grossis & albis calefactis, supra caput ponendo modo unum, modo aliud, dum opere manus mundatur vulnus & medicatur : quia à tali actuali caliditate multum juvantur ægri, calidum enim actu digerit & calorem naturalem conservat & confortat.

Sit autem ista caliditas conditionata complexionis, temporis, ætatis, regionis & similibus ; consideratis etiam accidentibus, puta febre, apostemate, & alijs venire solitis, & considerata causa talium accidentium, quia fortè caliditas augeret prædicta.

Et non solum debet esse conditionatus aer in caliditate, prædictum est, sed etiam debet esse purus ab omni fælore & malo vapore, quia posset sic conditionatus esse interitus causa. Vnde Avicenna secunda primi capitulo quinto inquit : *aer bona substantiæ est cui non admiscetur ex vaporibus neque ex fumis res extranea.*

Debet ergo esse boni odoris & suavis, quam-

quamvis dicant aliqui quòd aromatica repleant caput. Credo ego præmissis universalibus, & bene mundato corpore, & transacta suspitione de apostemate, aromatica temperata conferre in cura vulnerum capitis & quocunque tempore, stante debilitate virtutis factæ à resolutione spirituum, quia indigemus tunc instauratione. Est autem præceptum Hippocratis & Galeni, quòd cum volumus citissimè virtuti succurrere succurrendum sit aliquo subtili boni & multi nutrimenti. Et hæc ab Avicenna quarta primi de ordine cibandi, & in capitulo de his quæ proveniunt ex eis quæ bibuntur & comeduntur, ponuntur esse vinum, & aqua carnis, & ova forbilis. Cum autem citiori tempore volumus hoc facere fiat per odorationem, quia subitò restaurantur & generantur spiritus ex aëre.

Nutrit etiam aër boni odoris plus quam aer purus. Vnde Avicenna de medicinis cordis dicit: *duarum medicinarum equalium in virtute dulcior (id est melior) est aromatica.* Item docens succurrere syncopi; *Laboretur,* inquit *cum eo quod nutrit spiritum ex odoribus bonis, nisi in syncope ex præfocatione matricis facta, quia virius membrorum attractiva ipsam recipit fortius & spiritus inde celerius nutritur si potentiam habeat nutriendi & ab ea celerius patitur in quantum est medicina.*

Et inter alios odores mihi placet aqua rosata cum gariophyllis, ligno aloes, rosis, sandalis,

alis, & parum ambrae : superaspersis istis alicui laminæ ferreae leviter ignitæ in camera clausa : vel ut bulliant in aquâ. Hæc aromatica & alia multa dantur à doctoribus, & ita plures modi odorum ; qui administrantur prout requirit dispositio, modo cum calidis modo cum frigidis, modò cum mistis, prout videtur medico experto, dummodo aer tēdat ad siccum, omnia enim vulnera & ulcera, in quantum talia sunt, indigent exiccatione quadam, & maxime illa quæ in capite sunt : quia in ulceribus & vulneribus à contusione factis utimur mollificantibus & putrefacientibus & tali modo procedere in capite est periculosum, procedatur ergo cum exiccantibus. Ita ergo aer tendat ad siccum in vulneribus capitis.

Et inter omnes res ego laudo, quòd ponatur in camera notabilis panis quantitas à furno noviter cocti, quia calefacit aerem & mirabiliter confortat, sicut notum est ex historiâ Democriti, qui vixit per certos dies solo panis odore.

Quod autem odores nutrant & possint nutrire, hoc fulcitur ratione : quia omne mixtum est nutrire aptum, excepto veneno, maxime corrosivo & putrefactivo, quale est sublimatum & arsenicum & multa alia venena, omisâ historiâ de puella veneno nutrita. Hæc de aere sufficere volo, omnia remittens prudenti & legitimo medico.

C A P. XVIII.

Regimen cibi & potus, in vulneribus capitis partium internarum.

AD narrationem ciborum & potuum transcundum putavi, quæ strictiori aliquo modo dicta potest appellari; & dico prædictis dispositionibus læsos diætari seu cibari & potari debere secundâ naturam læsionis, & secundum virtutem, & secundum accidentia: ut simul adhibeatur cura ætati, consuetudini, & complexionis, & tempori anni, & tempori ægritudinis, & regioni, & his similibus.

A natura læsionis incipiendo dico, in qualibet capitis læsione diætam debere subtiliari, & in quanto, & in quali, ne expletoria accidentant apostemata, febres, & alia accidentia solita evenire in similibus: quia si natura non sit occupata in cibo digerendo, regulabit alia superflua si qua sint. Nam quamvis solutio continui sit ægritudo immaterialis, componitur tamen sæpe cum materiali. Atque ita æger evitabit naufragia & evadet.

Et quia læsiones diversorum sunt modorum, magnæ, parvæ, mediocres, minimæ, & majores, ita varianda est diætâ semper ad subtilitatem declinans usq; quo medicus cognoscat securitatem accidentium. Et, ut prædixi, non audeo ego dilatare habenas ægris meis præsentibus etiam bonis indicijis, nisi

transacta illâ notabili vigesimâ & vigesimâ primâ die, diu enim observavi, & multoties vidi circa talem diem portenta apparere. Quod si ægris meis aliquid concedo hoc facio cum protestatione & prognostico dubio. Et sic facientes sunt laudandi.

Meminerint medici aureæ illius Galeni sententiæ lib. 1. Aphor. super illo verbo *tempus acutum* id est timorofum: *non enim medicus est carpentarius, sed operatur in humano corpore: nec operatur in lapide, nec in corio, in quibus cum artificialiter laboramus nulla corruptio ferè subsequitur, si in eis facta non bene successerunt artificia, sed si hoc contingat in homine, subjectum destruitur, nec unquam potest refici.* Dixit præterea *judicium difficile*, ex quo infero medicum debere diætare ægros suos taliter ut videatur iudicium habuisse, & non moriantur ægri ex grossâ diætâ, quia neminem ægrum vidi ego fame & esuritione, mori. Habeat ergo medicus virgam serpente involutam manu, i. e. sceptrum & verum dominium super ægros cum prudentia, & non errabit sed salvabit se & alios.

Et consideranda est inter omnia virtus quæ conservatione indiget sine qua nulla profunt suffragia. Si virtus est fortis non est latior danda quam requirat dispositio; quælibet enim dispositio cum cranij læsione est verenda propter prænarrata, tantò magis si læsio sit infra cranium. Subtilietur ergo regimen, cavendo

vendo à vino & à carnibus, & ab omnibus calidis cibus: quia ut prædictum est de mente Pauli & Haly & Avicennæ, cibus multus vel vinum sunt causa apostematis calidi. Transeant igitur viginti dies cum subtili diætâ propter ea quæ supra narrata sunt.

Ante omnia autem meminerit medicus canonum cibationis febricitantium, primæ quarti Principis Avicennæ, quia raro sunt tales læsiones sine febre: & canonum ejusdem tertię primi, de regimine ejus quod comeditur & bibitur. Illis enim observatis regulariter diætabitur quilibet.

Debent igitur esse cibi paucæ quantitatis, & pauci nutrimenti, & facilis digestionis; nec debent esse evaporativi ad caput, ut illud repleant: & sint paucarum superfluitatum, & repressivi vaporum, & infrigidativi, & humectativi, & extinctivi caliditatis extraneæ.

Corroborat prædictas autoritates Pauli, Haly, & Avicennæ dictum Albucasis dum inquit: *caveat sibi à repletionem & vino & cibus grossis.*

Sunt tamen aliqui hodiernis temporibus qui in toto curæ processu dant vinum non solum in vulneribus capitis sed & pectoris imò in vulneribus omnium membrorum tam nervosorum quam carniformium. Sed hanc sectam debent omnes tanquam veneficam abhorreere & fugere; nam etsi aliqui sanantur id fortunæ est adscribendum, nec propter

hoc sequendus est talis modis.

Certè non reperio ego rationẽ nec autoritatem quæ hoc concedat nisi in uno casu, scilicet: stante virtutis debilitate maximâ ob resolutionem cum vinum sit velocissimæ penetrationis, teste Avicenna quarta primi capitulo primo, & Galeno l. 2. Aphor. comm. 18. ubi inquit: *omnium autem celerrime & subito nutriendum, patissimum est vinum.* Et cum virtuti intendimus succurre hoc potest, in prædicto casu, vino fieri, teste Avicenna eodem capitulo: *& nobis inquit est quidem necessarium nutriendum quod cito penetret, cum casui virtutis animalis volumus succurrere, & eius resolutioni, & non potest stomachus & virtus tolerare, ut nutriendum quod tardè digeritur digeratur.* Ista autẽ virtutis resolutio vel fit à qualitate vulneris si sit dolorosa, nam à dolore fit spirituum evacuatio & extinctio: vel fit à fluxu sanguinis superfluo in quo stat anima, unde cecinit Poeta: *purpuream vomit ille animam cum sanguine multo.*

Sed refecto vino virtute statim fiat abstinentia à vino, quia vulneribus inimicissimum est, & nullus est ex rationalibus medicis qui aliter sentiat.

Quod autem vinum conveniat in vulneribus in casu prædicto, testis est doctissimus Celsus libro 5. cap. de ratione victus & notis vulnerum curationibusque eorum, qui inquit: *multique etiam ex profluvio sanguinis intermorientes ante ullam curationem vino reficiendi sunt.*

sunt quod alioquin inimicissimum vulneri est.

Sed moderni audacius utuntur aliquo brodio bono vel caponis, vel phasiani, vel gallinæ, vel aqua carnis cum margaritis & floribus cordialibus & fragmentis de gemmis, & restaurant virtutem cum prædictis, cumque manus Christi perlato, vel alijs virtutem restaurare aptis.

Si tamen contingat dari vinum detur dilutum in quo prius fuerit mica panis infusa, quæ partes vaporosas possit amovere.

Vinum ego non laudo nisi cum conditione prædicta, & tantum quoad virtus sit resecta & relevata, quia est euaporativum ad caput, & subito nocet teste Principe tertia pri. capi. de regimine aquæ & vini. Haly l. 5. Theor. ait: *vini proprium est cerebro & nervis nocere.* Idem sentiunt multi alij. Non convenit etiam in febribus vinum, & rara sunt capitis vulnera ad intra penetrantia sine febre.

Fugienda est igitur exhibitio vini debentq; qui sunt læsi in capite, ubi imminet periculum, usque ad securitatem apostematis diætari ut supra dictum est, & deinceps cibus paulatim augmentari debet in quali & quanto maximè transacto die vigesimo.

Debent ergo in primis diebus vitari carnes omnes & ova forbilia, lac, pisces, vinum, & omnes nuclei fructuum, quia replent caput, & omnia alia quæ possunt comprehendi ex dictis. Vnde dicitur primo Continentis: di-

dixit Oribasius, quod sodam inducentia sunt mora Celsi, & rubi, & poma paradysi, & pinus, & maiores dactyli, eruca silvestris, crocus, apium, cape, porrum, vinum odoriferum, & uva in fece vini servata &c.

Et particularis diæta à Nicolo laudata est mica panis lota, & Kist hordei: & uti farre & avenâ, & oleribus mollibus, ut spinachijs, atriplici, blito, lactuca (quâmvīs lactuca ab omnibus non sit approbata quia replet caput, ego tamen ea usus sum in similibus & optime profuit) & cucurbitis: & in secunda mensa malis coctis, & piris, & cytonijs, & granatis, & aurantijs similibus.

Et si adforet ventris stipticitas sumant patientes duo vel tria pruna recentia vel sicca, cum saccaro vel sine saccaro ut libet, in principio mensæ.

Quod si cogerit te aliqua causa ad exhibitionem carnis tunc exhibe carnes avicularum bonarum: ut pullorum parvorum, vel pullorum perdicum, vel phasianorum (alteratas tamen benè, imo à contritas potius quam solidas, quin melius esset facere contusas carnes) modico brodij & agrestâ, & similium. potus sit aqua hordei, vel sine hordeo cocta cum saccaro, & vinum granatorum secundum omnem modum exhibitionis, & berberorum, & juleb rosatum vel violatum, & miva citoniorum, & gelaticum marenatæ, vel diacitoites vel granatina,

tina, (idest succus granatorum in gelu præparatus cum saccharo) & similia.

Avicenna vero quarta quarti capitulo de cura vulnerum alsehigi (idest capitis) inquit: *& oportet ut cibetur habens eam cerebellis gallinarum assatis quantum possibile est : ipsa enim , secundum quod testificantur quidam, confortant cerebrum & retinent fluxum sanguinis, licet sit in eis sententia alia ; & similiter aqua granati muzi, id est vino talium granatorum. Vna litera dicit, licet sit in eis sententia alia, alia litera dicit summa alia : id est licet sit in cura fluxus sanguinis alia via curandi, sicut exponit Dinus, aliter tamen sentit Nicolus. Vide utrumque, quia parum refert sic vel aliter esse.*

Rasis etiam lib. 15. Continentis cap. 3. in fine, autoritate Orbasij inquit: *dico, conferunt huic cerebella gallinarum data ei in cibo affluenter; & in eodem capitulo circa medium, autoritate Pauli inquit in memoriali, scilicet in libro sic nominato: percussio si accidit super caput, & exinde emittitur de cerebro sanguis, dandum est ei de cervicibus in potu (id est, de cerebellis gallinarum assis, in cibo toto) posce frequenter etiam de aqua granatorum muzorum.*

Sunt multi moderni, qui transacta suspicionem de apostemate & accidentium prædictorum, utuntur diæta grossa & viscosa, ut fiat citius orosbot & durius. Talia cibaria sunt ex pedibus & ex extremis vituli, hedi, & agni,

agni, item intestina prædictorum animalium, & triticum coctum, & similia his.

Sed quia inter omnes medicinæ partes hæc pars quæ Diætetica appellatur indiget clarissimo autore, teste Celso in principio sui libri qui inquit: *ea autem quæ victu morbos curas longe clarissimos autores habet, qui altius quædam agitare conati rerum quoque & natura sibi cognitionem vendicaverunt, tanquam sine ea trunca & debilis medicina esset; ideo rogo hujus artis operatores, ut fidem ac peritum vocent Phisicum, ut pluries præactum est, cui relinquatur sui lucri labor in diætando & pharmacando, aliasque omnes intentiones medicinales simul communicent, ut concordēs & unanimes sint ad salutem ægrotantium. Et hæc sufficiant ex parte nutrientium.*

C A P. X I X.

Regimen motus & quietis, Somni item & Vigilia in cranij vulneribus.

CIrca motum & quietem sint prudentes Cægri; motus enim corpora debilia turbat & fatigat, & movet humores qui de facili possunt currere ad locum debilem & causare apostema & alia mala accidentia.

Vnde Nicolus autoritate autoris compendij inquit: *quietum esse infirmum præcipe. Item: æger non debet se frequenter de latere in latus revolvere, nec se de loco ad locum præcipitare, sed*
jaceat

jaceat patiens super latere laeso, quia inde melius vulnus expurgatur nisi aliquid impediat.

Et ante omnia caveat à motu capitis hinc & inde, & à motu membrorum superiorum, quia per ipsum materiæ fit ad caput attractio, motus vero & fricatio inferiorum membrorum divertit à capite. Ego utor continuè talibus fricationibus, & applicatione ventosarum circa nares usque ad securitatem apostematis sine scarificatione. Atque hæc sint de motu & quiete satis.

Circa somnum & vigiliam contemperent se ægri. Nam Rasis primo Continentis inquit: *dicatur in libro problematum, longa vigilia inducunt sodam, quia impediunt digestionem & faciunt ascendere ad caput vapores calidos: & longus somnus similiter inducit sodam, quia facit digestionem extendere, et replet caput humiditate.* Fugiant; quoque somnum diurnum, nisi hoc sit in consuetudine, ut inquit Nicolaus, aut nisi malè de nocte æger dormierit & quieverit; & non dormiant post cibum nisi transactis ad minus duabus horis, ut non repleatur caput à vaporibus cibi.

Attende tamen quòd sæpe in vulneribus capitis dubitatur de subetia, ideoque bonum est ut non permittantur ægri profundari in somno, nisi corpus sit optime mundum, vel ex se (puta quòd sit paucorum superfluitatum) vel ab arte; sed quia nunc temporis major pars corporum est plena multis & malis humoribus,

bus, ideo medicus in hoc sit prudens. Sed si corpus sit mundum dico somnum conferre, dummodo non sit nimius, digerit enim & resolvit superflua, & calor interior redditur fortis, unde, expellit sanie & alia nociva. Cuius signum est quod semper omnia vulnera, comparando noctem ad diem & somnum ad vigiliam, emittunt maiorem saniei quantitatem & meliorem in nocte & in somno, quam in vigilia & in die.

Si vero medicus videat principium subetiæ nullo pacto sinat eum dormire, sed ligaturis dolorosis, & depilationibus, & clamoribus, & alijs remedijs in subetia fieri solitis evigiletur æger, quia si permittatur in somno profundari, & causa sit fortis, replebitur caput & apostemabitur, & succedet suffocatio. Cætera relinquo medico prudenti pro cura subetiæ.

C A P. XX.

Regimen evacuationum & repletionum in vulneribus cranij.

Quia sub consideratione evacuationum & constipationum continetur balneum, coitus, urina, sudor, egestio, emunctio & similes evacuationes, de his dicamus.

Balneum confert in læsionibus capitis ut plurimum divertendi causa. Aqua enim pura calida pungens extremis applicata divertit à capite

capite humores, & si adsit nimia vigilia somnum inducit, divertendo & evacuando aliquos vapores à corpore qui vigiliarum causa sunt.

Vel fiat decoctio in aqua pura ex corticibus papaveris albi, & ex violis & floribus camomillæ, & ex folijs vitis, & ex frondibus cannæ, quia hoc balneum extremis adhibitum inducit somnum. Confert etiam hoc balneum ad resolvenda apostemata cerebri, & communiter practicantes cum intendunt resolutionem apostematis, vel alterius materiæ in capite à qua veniat dubium de apostemate, faciunt balneum prædictum, vel aliud, addendo & minuendo, prout intendunt. Sinunt autem in illo bullire arietis vel agni pulmonem, deinde vel embrocando vel cum pulmone fomentando caput, vel cum spongijs vel alio modo procedunt. Et isto modo dicimus balneum conferre læsionibus capitis. Quamvis enim talia fortè etiam pertineant ad instrumentum potionis, hic tamen inserta sunt ut de balneo aliquid dictum sit, quamvis raro fiant talia.

Eodem modo quamvis de coitu (hoc est de spermatis emissionem) magis spectaret ad partem potionis quàm regiminis, cum propriè sperma non sit superfluitas, sicut sudor, urina, egestio & similia, quia est superfluitas utilis non prima superfluitas, sicut phlegma quod est primi alimenti utilis superfluitas sed secunda, cum sperma dicatur esse ultimi alimenti

menti superfluitas utilis; ut tamen Haly ordo fervetur, hîc de spermate seu de coitu inferendus est sermo, cui omnibus viribus adhibeant diligentiam medici, ne in eo contingat error, quia nullus est adeo prudens & continens præstitâ commoditate qui medicinæ in eo negotio servet mandata.

Dico igitur, coitum summè prædictis læsionibus capitis nocere quia inter alia membra cerebro nocet, & nervis, & oculis. Nam teste Hippocrate à venis circa aures mediante cerebro venit sperma, oppositum tamen tenent aliqui, & de hoc alibi dicetur.

Sed coitus humores bullientes reddit & currentes, virtutem prostermit, suffocat & debilitat, stomacho præ cæteris nocet cujus communitate læditur caput, corpus totum reddit frigidum, debile & exangue. Vnde Princeps Fen. 20 tertij capitulo 11. inquit: *coitus evacuat de substantia cibi postremi, quare debilitatem affert cuius similē alie non afferunt evacuationes: evacuat etiam de substantia spiritus rem plurimam propter delectationem; propter illud hi qui plus delectantur plus sunt cadentes in debilitatem.* Inquit etiam: *resolvit calorem innatum, & mortificat virtutem si superfluat, & debilitat auditum & visum, & facit tremorem in cruribus & dolorem, & inducit febres acutas, & tremorem, & nervorum debilitatem, & vigilias, & epilepsiam, & dolorem renum, dorsi, & vesicæ, & colicam.*

Tamen

Tamen in aliquibus casibus conceditur coitus, qua de re vide Conciliatorem differentia 186. & 129. quia omnia dicit juvamenta & nocu-
menta à peritis notata: dico tamen coitum in
læsionibus capitis summe nocere, quia agitan-
tur humores, & ponuntur in motu ad supe-
riora, & possunt causare apostema.

Quod considerans Aristoteles sect. 4. probl.
dixit: *propter quid coiens & moriens sursum
ducit oculos, dormiens autem deorsum? an quia
sursum calidum egrediens sursum vertit, ut quo
moveretur &c.*

Est etiam coitus nocivus quia debilitat vir-
tutem, quæ debilitas non convenit alicui æ-
gritudini in cura; ideo dixit idem problemate
sexto: *propter quid exoluitur maxime anima-
lium coiens homo &c.* Eandem sententiam po-
nit sect. 21. problem. cit. *propter quid coeuntes
exoluntur & infirmiores fiunt ut frequen-
ter &c.*

Quamvis autem dicatur ab aliquibus quòd
coitus infrigidat (quod verum est) non tamen
propterea non calefit totum corpus in actu
illo (à quo calore summè læditur caput per
rationes pluries dictas) sed corpus redditur
frigidum post actum coitus, maxime si sit ni-
mius.

Sint ergo medici prudentes in obstando
causis coitus, & custodiantur ægri die noctu-
que à tali actu. Atque hæc de coitu dicta sint.

Totis etiam viribus conetur medicus ex-

L

trahere

trahere superfluitates primæ & secundæ digestionis à languenti corpore, si natura ex se non facit: & circa egestiones, ad minus semel, singulo die faciat clysterem lenitivum, vel suppositorium ex melle vel lardo, vel raphani radice, vel aliquo simili. Vrinam quoque provocet si potest, verbis stimulando ægrum ut ipse exoneret vesicam, quia interdum non possunt mingere quia loca illa sunt mollificata vel spasmata, vel ipsi subetici & somnolenti sunt & obliviscuntur mingere. Non potest autem ita facilè retentioni urinæ medicus succurrere sicut egestioni, propter causas notas medico perito, ideo confricentur loca pectinis, & fomentetur locus confortantibus & mollificantibus, & resolventibus, pro ut est causa quæ requirit curam.

Et valet à proprietate oleum scorpionum circa pectinem, & fomentatio ex parietaria, butyro, & prædicto oleo: vel ponatur aliquid in capite virgæ quod stimulet naturam, sicut pediculus. Finaliter autem currat medicus ad canones de difficultate emissionis urinæ.

Nec est inconveniens quòd patiens quantum potest emittat superfluitatem sputi, quia exonerat caput ab eo: expurget etiam sibi nares à mucositatibus, cum levitate tamen in principio usque ad securitatem apostematis. Nam si aliquod os esset pungens & gravans nullo pacto utatur naso in motu aeris, nisi inspirando & expirando, cujus causa est nota
cuivis.

cuius. Sed in declinatione ego laudo sufflationem cum naso fortiolem : non multum fortem tamen , ne aperiantur aliquæ venulæ in capite. Nam temperata exsufflatio narium expellit sanielem si qua est sub osse . Et talis operatio fiat dum medicatur æger , ut medicus cognoscat an ita agere juvativum vel nocivum sit.

De superfluitatibus oculorum & aurium , quia non subjiciuntur voluntati , sermonem claudio . Vnum dico tamen , quod si casu natura tentaret expellere aliquid nocivi per aures (puta sanielem vel aquositatem) medicus debet juvare , abstergendo & lavando cum appropriatis , & etiam medicinas attractivas applicando.

Et quia interdum accidunt lachrymæ involuntariæ , dico etiam medicum non debere impedire naturam stante plethora , sicut faciunt astantes lavando oculos cum stipticis , puta cum aqua rosata & similibus : sed laudarem ego fomentationem cum aliquo levi calido puta cum aquâ calida pura , quæ attractionem juvat.

Quia etiam sæpè vel critiche vel symptomaticè natura expellit sudorem , dico naturam non debere impediri stante plethora ; sed cum sudor procedit à loco nimis calido , tunc medicus debet advertere virtuti & ægritudini , an sit corpus plenum vel non , forte vel debile , & sudori vel ejus causæ succurrere.

A vomitu debet cavere totis viribus , quia

est contra Aphor. *quæducere oportet &c.* Hæc certè non est conveniens regio : etiam si sit solitus habere vomitum singulis diebus, ut habent multi. Quiescat igitur ab eo patiens usque dum sanus efficitur.

Quia etiam sæpè contingunt læsiones capitis mulieribus lactantibus, hic gratia mulierum de eis aliquid dicamus. Et dico mulierem non debere lactari seu emungi aliquo modo usque ad securitatem apostematis: quia emunctio illa evacuat venas mamillarum, & ne detur vacuum à venis mamillas nutrientibus fluit aliunde in eas sanguis, & quamvis per mirach ascendant venæ ad mamillas sanguinem illis à matrice deferentes à quo fit lac, tamen etiam à superioribus venis circa costas superiores pectoris veniunt venæ ad coquendum sanguinem convertendum in lac, qui sanguis est longè etiam calidior sanguine inferiori. Illæ etiam venæ ne detur vacuum, tam superiores quam inferiores, trahunt à sibi vicinis venis, & ita ponunt humores in motu tam superiores quam inferiores: quia ergo venæ prædictæ superiores sunt propinquæ venis guiden & venis profundis quæ apoplectice sive venæ somni nominari solent, ideo possunt caput replere & capitis sanguinem ad motum ducere; quia guiden venæ & apoplecticæ sunt venæ à quibus omnes capitis venæ ortum habent. Ideo mulieres usque ad prædictum tempus quiescant ab emunctione.

Verum

Verum quidem est quòd facta evacuatione cum phlebotomia & ventris solutione, pro ut requiritur, emunctio tutius possit fieri: per hoc tamen non stat quin ponantur humores in motu. Securius ergo est ut transeant 20. dies præacti, vel ad minus transeat quarta decima, antequam fiat emunctio. Fiant igitur evacuationes alia viâ & modo quam cum lacte.

Hoc de inanitione & repletionem sufficere volo.

C A P. XXI.

Regimen animi passionum in vulnerebus cranij.

AD animi affectus, quæ est ultima res ex sex nonnaturalibus deveniendum. Docet Nicolus, præcipiendum esse patienti iram ac odium fugere, non minus ac timorem, tristitiam & furorem: item rerum gerendarum curam à se penitus expellere; quia hæc omnia ponunt humores in motu, à quo fiunt præacta mala accidentia. Vnde quantum potest gaudeat & lætetur, omnemque animi lætitiā quærat; fugiat tamen jocos, cantus, & omnia humores movere apta.

Loca clausa & obscura sint ne distrahat animus à lumine: & caveat à locutione, quia *de magis trahentibus materiam ad caput est locutio plurima*, ut inquit Avicenna

tertia quarti in cura scrophularum : locutio autem sit pauca & remissa.

Caveat etiam ab omni strepitu & murmure, quia ab istis moventur etiam humores: caveat & à quacunque re horrorem inducente, quia ab ea tristatur mens teste Aristotele sect. 7. problem. 6. ubi inquit: *propter quid si viderimus aliquem, cum inciditur aut cum aduritur, aut cum contunditur, aut cum patitur aliquid periculorum, condolemus mente? &c.*

Caveant ergo astantes loqui de omnibus contentis in prædicto problemate: caveant etiam à quacunque re stridorem inducente, quia horror inducitur & agitantur humores. Nam non solum fit passio animi per visum sed etiam per auditum, teste eodem probl. octavo: *propter quid inquit quadam quæ sunt tristitia per auditum horrescere nos faciunt, ut seracum acuitur, & pumex cum inciditur, & lapis cum mollitur &c.* caveant igitur astantes à prædictis, quia non solum ægri læduntur talia videndo sed etiam audiendo.

Ante omnia autem infirmus confidat de medico, quia ægri confidentia multoties sanat. Inquit Commentator: *de quo habetur fiducia quo? ipse sit potens scire naturam ægritudinis, est fiducia etiam infirmorum causa committendi se magis; & de quo confidunt infirmi, & illi cuius manibus se committunt, talis plus sanat ægritudines.* Ideo dixit Galenus *plures sanat ille de quo plures confidunt.* Vnde Avicenna inquit:

inquit: *actionem à confidentia dependentem efficaciorē fore quā id quod agit medicus medicinis suis.*

Inquit etiam: *sunt quaedam animæ tam grandium & mirabilium operationum, ut non modo operentur in corpore proprio, verum etiam in alieno absque medio, quale est opus fascinantis oculi.*

Sed revera dicunt aliqui istam confidentiam dependere ab imaginativa forti quæ à cœlo movetur, non enim omnem imaginationem facere casum, sed illam quæ à cœlo movetur. Sed tunc causa causæ erit causa causati, ut recitat Albertus libro de mineralibus, ubi quærit causas imaginum in lapidibus.

Quidquid sit, credo ego confidentiam ægri conferre in cura ægritudinis, quia pluries mihi hoc contigit quod visitans ægros nihil penitus mutavi de aliorum remedijs, quamvis mutare finxerim, & statim melius se habuit res. Vidi hoc idem contingere multis alijs medicis. Vnde inquit Conciliator: *videmus non raro infirmos in grandem convalescentiam deduci propter spem famosi medici & diu affectati, in tantum ut non raro visum sit illum magis operari.*

Vult tamen ipse quòd diversimode confidentia conferat, multas ponendo differentias: inter ceteras tamen vult quòd secundum vel intellectum vel imaginationem, seu quacunque virtute interiori sensibili fuerit species

confidentia recepta, comparatione illius quod actualius operatur exterius, conferat. Inquit : *confidentia in intellectu fundata minus confert ad salutem quam in imaginatione situata, & adhuc in hac minus valde quam in re externa, quia quod magis imprimit est quod sensu comprehenditur particulari.*

Dicamus igitur confidentiam conferre, & maximè cum videamus indies in fide Christi tot languentes sanari. Ideo & Apostolus dixit : *fides tua te salvum fecit.*

Quod autem confidentia infirmi conferat ad salutem monstratur, quia corpus patitur ab anima. Nam Aristoteles in Physiognomia inquit, *quod animæ sequuntur corpora, nec sunt impassibiles à motibus & impressionibus corporeis apparet in aegritudinibus ; sic & e converso corpus pati ab anima patet in timore, & in letitia.* Vnde Galen. libr. de motibus liquidis inquit : *corporis immutatio imitatur animæ mutationem, non in motibus tantum sed & alteratione coloris.*

Atque ita, si incantationes curant hoc solum fit per confidentiam, adeoque incantatio erit pars medicinæ, cum reducatur ad animi passiones quæ sunt una ex sex rebus non naturalibus antedictis.

Et sic finem impono primo instrumento medicinæ, scilicet Diætæ pro cura læsionum capitis : ad secundum, scil. ad potionem, sive ad medicinarum exhibitionem transeamus.

CAP. XXII.

*De fracturæ cranij curatione per phar-
maca: Prima medicorum sententia.*

CUm supra dictum sit secundum instru-
mentum medicinæ, hoc est pharmaciam,
esse partem curativæ medicinæ per nuda phar-
maca intrinsecus & extrinsecus passiones sa-
nans, teste Galeno, & hic loci de ea parte sit
intentio nostra tractare, ad intentum acce-
dendum putavi.

Sed quia, ut inquit Nicolus, tres sectæ re-
periuntur de modo curæ læsionum capitis,
quæ secta magis approbanda & eligenda sit
antequam ad medicinarum descriptionem de-
veniamus est videndum.

Vna est secta satis antiqua, non tamen ra-
tionalis sed empirica, maximè inter Hebræos
vigens, de quibus multos ego novi, cui sectæ
etiam adhærēt aliqui juniores, inter quos fuit
Vgo Lucanus, & Theodoricus, & multi
alij, ut inquit Nicolus, non minuti chirurgi.
Hi profitentur posse curari fracturam cranij
cujuscunque modi & cum læsione panniculo-
rum & cerebri, sive cum vulnere, sive cum
contusione, sive alio modo factam, cum pi-
gmentis & potionibus, quarum proprietas est
mundificare, abstergere, resolvere, & exic-
care, & consumere omnem cujuscunque mo-
di saniem sive materiam salutem impeden-

tem. Imò non solum in capite sed etiam in spiritualibus & naturalibus membris, & fistulas, & omnia mala ulcera prædictis medicinis ebibitis posse sanari.

Ipse dum essem satis puer vidi quendam Jacob Hebræum cui pater meus erat amicissimus, qui Jacob curavit divum Herculem Ferrariæ Ducē de pessimo ictu spingardæ, ut dicitur, in pede, & tali pigmento sanavit eum cum magno premio & honore. Sanavit & dominum magnificum Marcum de Pijs, armorum ducem, de fistula in dorso, cum prædicta portione. Sanavit & alium quendam Antonellum Neapolitanum, equitum ductorem prædicti magnifici domini Marci, de ictu balistæ, id est sclopeti in dorso, cum prædicta portione, propter quam potionem exivit pila plumbea prædicti sclopeti à vulnere. Et talis potio exibat per vulnus ita ut petiæ ulceri suprapositæ semper essent coloratæ colore potionis, & sic redolebant ejusdem odorem.

Hanc potionem Hebræus faciebat solus in aliqua camera clausus, sed credens ipse me esse de familia præfati Antonelli duxit me secum ad prata & ad agros, & ego vidi omnes herbas per eum collectas talem potionem ingredients, & argutè cognovi totum negotium, adeo ut ego pluries tali portione usus sim dum essem minorennis. Atque ita per ignem & aquam vidi modum prædictæ sectæ; & aliarum etiam sectarum modos, & ita non solum
illum

illum Hebræum hoc vidi facere sed multos alios de ejus lege sic operari vidi, cum modo tali potionum: compositio tamen potionum erat diversa, semper tamen ponebant folium caulis supra ulcera.

Dicunt autem ipsi prædictum modum operandi primum fuisse in natura ab eorum sapientibus inventum, & sic suis nugis & offitijs laudant se & suos sectatores, qui etiam non sunt pauci. Nam ut ego percepi à fide dignis, major pars chirurgorum in Germania cum istis potionibus curat vulnera cujuscunque partis, nec ibidem à Principibus nec à vulgo doctis chirurgis aut Physicis, aliqua in similibus dispositionibus adhibetur fides; quòd quidem absurdum horridum ac detestabile est. Certe ista secta non debet audiri teste Guidone, nam etsi isto modo aliqui sanantur hoc non est gratia potionis, sed hoc est à forti & robusta natura corporum illius regionis. Nam sicut dicit Damascenus: *multi medicamina experientes arbitrati sunt fieri id à proprietate quod plerunq; facit natura.* Sic ergo ista secta & aliæ Empiriæ tanquam omnes venificæ fugiendæ sunt, & maximè cum indifferenter ab Empiricis medicinæ administrentur omni complexioni, omni ætati, omni tempori, & omni virtuti. Et certè eorum medicinæ non sunt totaliter renuendæ si per legitimum administrentur medicum, qui cognoscat medicinæ & corporum conditiones. Ideo semper

per cum prædictis Empiricis sit ad minus unus peritus & expertus Physicus, qui suo temperato afflatu dirigat carinam in portum salutis.

C A P. XXIII.

De Curatione vulnerum cranij : Altera opinio.

ESt etiam alia secta Empirica, quæ tenet læsiones prædictas capitis, siue sint cum fractura cutis siue non, posse sanari absq; cutis aperitione, & ossis aliqua elevatione, solum medicinis simplicibus & compositis extrinsecus capiti applicatis. Harum enim virtutē seu proprietatem dicunt esse sufficientem attrahere quod sub cranio collectum est, vel illud resolvere, consumere, evaporare, vel exiccare, & tandem ossa si qua sint quæ in loco existere nequeunt extrahere, & ultimo loco fracturam ossis & cutis consolidare & cicatrizare.

Adducam autem rationes quibus innituntur in medium. Et prima est hæc : quod potest fieri per pauca superfluum est per plura facere, sed uti solum medicinis est æque bonum, ergo eis debemus uti, quia etiam si amovemus os requiruntur tamen & medicinæ

Secunda eorum ratio est, quòd illud debet fieri quod potest sanare, horrorem & alia virtutem terrentia non inducendo : sed tales sunt medicinæ, ergo eis utendum. Ossis enim amotio causat horrorem, dolorem, & agitationes,

tiones, & puncturam, & fortè rupturam, vel saltem compressionem aliquam in panniculis, & sanguinis fluxum, & exponit panniculum aëris impressioni calidæ vel frigidæ vel alterius qualitatis curæ contrarianti, & causabit forte apostema & alia mala accidentia. Tutius igitur est uti unguentis & emplastris & alijs medicinis, quam ossis amotione.

Tertia est. ad illum modum curæ est recurrendum qui melius removet curam impediens & prohibens: sed medicinæ sunt tales, quia emplastra & unguenta remonent sorditiem, & virulentiam, omnemque humiditatem & accidentia curam impediens, caputque confortant. Hoc fulcitur autoritate & experientia; autoritate quidem Galeni per totum opus de simplici medicina, & de ingenio sanitatis, & alibi: & Avicennæ in quarto per totum de ulceribus, & in tabulis pictis; experientia etiam constat, quia indies mundificamus, & exiccamus, aliaque mala eis accidentia sedamus & removemus, ac membrum confortamus. Ergo medicinis uti est melius.

Quarta est. qui intendunt ossis amotionem, illam non intendunt nisi ubi est ossis fractura (sive magna sive parva sit, ut infra videbitur:) sed novam fracturam addere fracturæ est malum malo addere, & isto modo non sanabitur æger, sed totum fiet oppositum. Ergo medicinis uti est melius quam
ossis

offis elevatione, vel amotione, seu incisione.

Quinta est. quòd etiam dantur medicinæ exiccativę fortes quæ saniem exiccant in exituris aliorum membrorum præter caput, quorum cutis tamen non est tantæ raritatis sicut ea quæ est capitis, ut constat de talibus medicinis l. 13. Continentis cap. 4. factis ex marcasita & aqua gummi Arabici. Nam ibi dicitur: *prædictum unguentum est ad exiccandum saniem de exituris maturis, & dissolvendum quod remanebit in eis immaturum.* Et de marcasita recitat Galenus, se vidisse miranda in apostematibus, ac si arte magica fuissent facta. Et alibi idem Rasis inquit: *dico hoc est medicamen dissolvens saniem: teratur lapis marcasita ad modum collyrij, deinde distemperetur cum aqua in qua dissolutum sit galbanum, & superponatur, quoniam galbanum per se dissolvit saniem prout dixit Bulgeric, & lapis marcasita idem facit.* Similia multa alia ibi habentur apud Rasin. Ergo medicinis est utendum, & non offis amotione.

Sexta est, quòd etiam dantur medicinæ attractivę fortes, quæ non solum possunt saniem extrahere sed etiam spinas, tela, & ossa. Quod hoc sit verum omnes codices testantur qui de istis sunt pleni. Inter alios Galenus 1. de virtutibus naturalibus cap. 14. inquit: *ego denique vidi quandoque infixam in pede iuvenis scolpam, digitis quidem trahentibus nobis violenter non consequentem, sed pharmaco appposito*
intri-

intrinſtanter & cito advenientem. Idem l. 4. ingenij cap. 3. & l. 11. cap. 15. dicit medicinam trahere ſicut ventofa. Dicit etiam Nicolus autoritate ejuſdem Galeni in caragenis, cōponi unguentum ad formam baſiliconis, factum cum mollientibus & calidis, opoponace, ariſtolochia & modico euphorbij, quod eſt fortius alijs unguentis attractivis, attrahens oſſa fracta & humores groſſos ad exterius. Et Dioſcorides ponit, betonicam extrahere oſſa fracta à capite ad emplaſtri formam. Idem recitat Avicenna l. 5. Canonis de emplaſtro relato ab Andromacho. Poterit ergo ſanies trahi ſi medicina trahit ut ventofa, & ſi trahit ſpinas & oſſa. Ergo medicinis utendum & non oſſis incifione.

Septima eſt, quòd ſi ſanies eſt ſub oſſe vel ibi eſt genita, vel per poros cranij aut per fiſſuram defluxa eſt. Sed quocunque modo fuerit, natura ab ea gravata & irritata eam expellet, & tanto magis à medicinis adjuta. Quod natura hoc poſſit facere probat Avicenna in capitulo de exituris, tertia quarti cap. 20. & Galenus in libro de mala complexione diverſa, capitulo quarto. & Rafis l. 13. Continentis c. 4. quorum verba formalia ſupra adduxi, ubi de prognostico locutus ſum. Hi dicunt quòd natura expellit ſaniem exiturarum in cerebro per naſum, & nares, ſive per palatum, ut dicit Rafis, maxime in parte anteriore capitis, & ſalvantur ægri. Quod etiam ſanies expel-
latur

latur per membra solida patet per Galenum l. 5. Interiorum capitulo tertio ubi inquit : *sed palàm videmus in fractura ossis sanguinem ad cutim exire, & ligamentum tingere.* Quare non erit negandum quod per subtiles panniculos possit penetrare, cum cutis sit grossior panniculis, ut ibidem parum supra ipse dixit. Et l. 7. Aphor. commen. 55. super Aphor. *quibuscunque inter renes & ventrem phlegma, dicit : forti natura nihil potest repugnare in expellendis licet materia sit grossa & via stricta sint; videmus enim quòd materia apostematis cum natura à quibusdam locis eam expellat, ossa etiam transit.* Ex hoc infertur quod etiam per cranium sanies possit expelli, maximè cum sit rarius cæteris ossibus, & tanto plus natura adjuta à medicinis. Ergo medicinis utendum, & non ossis amotione.

Octava ratio, quæ potest in favorem adduci prædictæ sectæ, est ista. Quia videtur Rasisim. 6. Almanforis c. 19. & in libro divisionum cap. 3. de læsione capitis, tractans de soda à percussione, & Galenum in cura sodæ factæ à percussione lib. 2. memiri cap. 7. & Mesuem de eadem soda in sua Grabadin cap. 13. & Haly l. 5. Practicæ cap. 10. etiam de cura sodæ à percussione, & Serapionem Breviarij cap. 12. & Avicennam in cura prædictæ sodæ prima tertij tractatu secundo cap. 26. quia videtur, inquam, illos omnes ubi est vulnus procedere cum medicinis, & non cum

amotione ossis. Avicenna etiam quarta quarti in capitulo de fractura cranij videtur velle concedere, ut inquit Nicolus, quod cum medicinis sit procedendum & non cum ossis amotione, dum inquit: in fissuris vero in quibus non est nisi fissura sed est plurima, & apparet cum ea illud inter quod et os nō est nisi cortex, multotiens, sufficiunt strictura, & ligamentum, & emplastrum, & infrigidantia. Verum illud quod est rectius est, ut incipiatur & fundetur super fissuram oleum rosatum tepidum, deinde aggregentur inter se duæ extremitates vulneris, & sufficiat; etsi necessarium est illud, pulverizetur desuper pulvis capitalis, & ponantur super eas pulvilli imbibiti vino stiptico concusso cum oleo, deinde reliqua ligamenta, & quiescat infirmus, & fiat delitiosus, & fiat ut dormiat, & phlebotometur si indiget. Et prima tertij tra. 3. cap. 14. & ult. de plaga capitis inquit: & principium quidem consistit in emplastris & erit eius rectificatio velociter. Cum igitur tam famosi medici cum medicinis procedant, ergo est dicendum procedi debere cum medicinis & non cum ossis amotione.

Nona ratio eorum dicta corroborans est ista: quod in cura carabiti & lethargiæ proceditur cum medicinis, quæ resolvunt materiam in panniculis contentam & inviscatam, ubi non est aliqua apertura nec in cute nec alibi: ergo medicinæ poterunt & hoc facere in prædictis læsionibus, ubi est via lata ad mate-

M

riam

riam educendam. Ergo medicinis utendum, & non ossis amotione.

Decima vero ratio in eorum favorem adducenda est hæc. Scilicet quod prius solvitur continuum, deinde accidit mala complexio, & semper currunt ad locum læsum materiæ, & non curantur vulnera nisi prius introducatur bona complexio, (ut docetur tertio ingenij cap. 4. quarta primi, & quarta quarti) & resolvantur humores cursi; malam autem complexionem & humorum cursum resolvit & curat medicina & non ossis amotio, immo prædicta auget. Ergo medicinis insistendum.

Vndecima vero & ultima & magis ipsi sectæ utilis & amica, est, quod ubique diffamatum sit quod multi curentur absque incisione & ossis amotione: & quia sic operando minus horrescunt ægri, & astantes, & alij, ideo istis à vulgo magis creditur. Fama autem quam omnes vulgant non est omnino falsa, ut inquit Philosophus. Igitur medicinis utendum & non ossis amotione, nec tot laboribus medicinæ, ut ipsi dicunt, insudandum.

C A P. XXIII.

De curatione vulnery cranij tertia opinio.

Tertia est secta, rationalis dicta, quæ capitis præactas læsiones sæpe intendit curare, nec aliter recte curari posse asserit, nisi ossis amotione, incisione, & elevatione simulq;

simulque medicinarum debitarum applicatione; de qua secta sunt illi qui famigerati habentur tam moderni quam antiqui medici, nam de duabus prædictis sectis nemo adhuc reperitur qui sit dignus aut famosus autor. Neque verò satis posset quis admirari, ut inquit Dinus, quod antiqui medici, qui causarum sublimium fuere indagatores ac effectuum earum inventores, non cognoverint tales medicinas sanâtes prædictâ sola earum applicatione. Sed quia doctis & expertis Medicis solum medicinis operari, ut infra videbitur, impossibile apparet sanare omnes capitis læsiones ut, (qui de secunda sunt secta, asserunt) ideo à prædictis famosis tertiæ sectæ autoribus alius modus & alia via medicandi est reperta, & approbata.

Ita Galenus 6. Ingenij cap. 6. & ultimo, loquens de instrumentis quibus removetur & aperitur capitis os, inquit: *nullum enim medicamen in ossibus capitis utilius hoc cognosco.*

Et ibidem etiam inquit: *item si medicamen huius actionis existens inquirere vellemus, nullum quod nobis sine ligamento sufficiat inveniemus; qua necessitate oportet nos locum fracturæ ab omnibus qua super os sunt discooperire, ut solum os remaneat, quatenus putredinem qua in eo coadunatur mundificare & desiccare possimus.*

&c. Sed ligamentum non potest fieri in capite, ut ipse ibidem inquit: *ligamenta que diximus in fractura ossium corporis convenire*

non possunt in fractura cranij fieri, nec possumus materiam ad illud venturam prohibere, neque cursam quam habet alio expellere, quæ duo nisi ab ossibus removeantur nullatenus sanari possunt. V. G. concedatur os brachij usque ad medullam fractum esse nec ligatum, sicut diximus existitisse, hoc sic existente cum sanies extrinsecus sub cute coadunatur & interius in medulla, dico medullam prius putrescere, deinde totum os, quod plurimum evenire videmus ipso non ligato, secundum quod oportet, existente. Quapropter cum tale quid in osse brachij contingat, quanto magis in ossibus capitis, cum non possit ligari. Ideoque, fracturam ossis capitis desiccare non possumus quoniam cum ligamento comprimere non potest &c.

Avicenna etiam in capitulo de fractura cranij inquit: & de illis quæ nocent ad illud, & faciunt esse necessarium, est, quod ab ossibus alijs præter ossa capitis convertit ligamentum redditionem (id est retropellit materiam) & hoc ligamentum non est possibile super caput; propter illud ergo necesse est accipere os & fracturam cui est quantitas, donec egrediatur virus sicut est necessarium. Et iterum: si accideret virus inter os instauratum, ligatum ligamento opprimente & expellente materiam, cum iam esset generatum illud virus ex ipso loco, & penetraret ad medullam, esset nobis necessarium ut discooperiremus & mundificaremus (supple in quocunq; membro alio à capite) non esset igitur excusatio de hac collectione, & incisione, & detectione loci, & prohi-

prohibitione incarnationis eius usque quo securus fueris. Ergo qualiter (id est quanto magis) in huiusmodi membro. scilicet in capite.

Et huius rationalis sectæ ultra Galenum & Avicennam etiam est Haly lib. 9. Practicæ cap. 84. & Albucasis tertio suo libro de chirurgia capitulo tertio, Avenzoar lib. 1. sui Theizir, tractatu secundo capitulo primo qui inquit: *si incisio usq; ad profundum penetraverit, tunc omnino indiget chirurgus & operatione manus. Et hoc primo incipere debet (scilicet panniculum à cranio excorticare) faciendo incisionem forma crucis, & facta excoriatione & incisione removeatur os quod fractum esse reperitur.* Et Averroës lib. 6. Colliget capitulo 26. inquit: *& si fractura sit in osse cranij, ut penetret usque ad telam, tunc necesse est ut circa fissuram os removeatur, ut mundificari possit à sanie tela, ne tela corrumpatur. Nam si sic non fieret, sanari non posset. Sed hoc in loco modo non invenitur qui hoc facere sciat.*

Hi omnes, inter alios famigerati Medicinæ cardines, una convenire videntur, quòd interdum in fractura cranij, de penetratione suspecta & non suspecta, necessarium sit os removeare nisi prius illud amotum fuerit sufficienter. Et huius amotionis necessitatem probant inter alios Galenus & Avicenna per rationes ab ijs supra adductas. Quin dato quòd etiam posset fieri ligatura in capite, tamen non sufficeret pro cura, quia prohiberet

materiam fluentem, vel etiam cursam expelleret, tantum ad extra caput, nequaquam autem intus fluentem impedire & prohibere posset, nec fluxam, si qua sit intra, ad alia loca transmittere esset sufficiens, sicut facit ligatura expressiva in alijs membris, quia fieret impedimentum à forma & à substantia capitis.

Cum autem ligatura hoc non possit facere (scilicet materiam intra fluentem prohibere, & fluxam ad alia loca transmittere) neque reperiatur medicamen sufficiens hoc facere posse, ut inquit Galenus, interim verò unum trium istorum modorū, scilicet vel ligaturæ vel medicinæ vel ossis amotio, requiratur ad hanc perficiendam curam, necessario ad ossis amotionem deveniendum est, cum hoc non agat semper nec medicina, nec ligatura, nec utrunque simul, ut supra patuit.

C A P. XXIV.

Declaratio & examen trium de curatione vulnerum cranij opinionum.

AD dilucidationem igitur & declarationem prædictarum trium opinionum deveniendum putavi, cum non pauci momenti ac utilitatis sint non solum ægris, verum etiam medicis.

Et primo dico : superius visum est quid sint solutiones capiti evenientes, & quæ sint ejus particulares species : quid etiam sit cranium
omni-

omnibus est notum qui hujus artis periti sunt & experti.

Secundo dico : curam fracturæ capitis, suspectæ & manifestæ, fieri debere per ossis amotionem, nisi ad sufficientiam amotum sit, & cum medicinis simul; quia puto nullo modo læsiones capitis prædictas ut plurimum curari posse, nec medicinis extra adhibitis solum, nec potionibus, ut asserunt duæ primæ sectæ. Non enim assimilantur tales fracturæ in cura fracturis aliorum membrorum propter rationes superius per Galenum & Avicennam adductas; sanies enim & virulentia sub osse existens exiccare & mundificari non potest nisi præstetur illi libera via per ossis amotionem, nec ad fundum læsionis penetrare medicina potest ad illam exiccandam. Sed & ex membri nobilitate hic loci non potest stare sanies quin inducat corruptionem membri, à qua sequitur indubitata mors.

Est tamen advertendum quòd sunt aliqui casus in quibus medicinæ solæ sint sufficientes sanare absque ossis elevatione & amotione. *Et tales casus sunt, sicut dicit Dinus, illi in quibus hac concurrunt. Puta quod corpus sit bonorum chymorum in quanto & in quali: & propter bonam dispositionem non sit timor de fluxu humorum ad locum vulneris, de quo fluxu multum sit curandum: & cum hoc orificium in cute & in carne est bene amplum: & fractura etiam ossis est ampla: (quæ omnia faciunt ad liberum*

exitum saniei) & quod hic non sit os attritum , nec pungens , nec comprimens , sive gravans panniculos : & quod panniculus non sit attritus & contusus , quia postea putrescit : & quod virtus expulsiua sit fortis : & cum hoc quod exterius applicentur medicina mundificantes , exiccantes , & attrahentes , & dolorem sedantes , temporibus suis . Quando ista concurrunt dicimus quod non sit impossibile vulnus cum fractura cranij esse , quod curari possit cum medicinis absque alia operatione manuum in osse , dummodo æger in alijs sit obediens medico , & medicus sit legitimus .

Tamen talis modus curationis non est eligendus (scilicet cum medicinis) quia ut in pluribus non sufficit , propterea quia rarissime accidit omnia ista prædicta concurrere simul ; quod si concurrant vel omnia vel saltem eorum major pars possibile est ut sanentur . Et hinc est quod isti empirici credunt sese sanare semper quia interdum talibus emplastris sanavere . Et hoc est quod decipit vulgares , inquit Gentilis , sc. isti cum emplastris curantes curavere tales læsiones in quibus erat magna fractura in carne & osse & patiens liberatus est : videtur autem interdum planè contrarium accidere in fissura capillari per ossis amotionem ; hinc nihil ultra considerantes arguunt : hic patiens per appositionem emplastri liberatus est & patiebatur fracturam tam magnam , ille autè parvam patiebatur & mortuus est

est per ossis amotionem : & existimant quòd
sille qui est mortuus fuisset curatus empla-
stris non fuisset mortuus sed vixisset. Hoc ita-
que videntes & existimantes, emplastrum glo-
rificant, & laudant operationem cum eo &
medicinis solis magis quam eam quæ fit ossis
amotione.

Quia ergo isti ignorant effectus causarum,
& nesciunt distinguere dispositiones vulne-
rum, sed indifferenter administrant talia em-
plastra in quocunque vulnerum, multos inter-
ficiunt, quia *si scirent*, ut inquit Dinus, *distin-*
guere sic non interficerent.

Licet autem talis modus curationis sine
ossis amotione sit possibilis, tutior tamen est
modus per elevationem, & medicus rationalis
debet potius ei adhærere. Et ratio est, quia ista
illorum emplastra & aliæ medicinæ aut habēt
virtutem attractivam, aut incarnativam, aut
repercussivam & confortativam. *Sub pluri-*
bus enim intentionibus, inquit Dinus, *non ad-*
ministrantur emplastra, nec alia medicina. Si
quidem habent virtutem attractivam, talium
usus in principio est suspectus & malus, quia
plures quam convenit trahent humores ad lo-
cum, & sic erit causa apostematis, quia in
principio ex se currunt humores, & non indi-
gent tunc attractione sed repulsionem, & loci
confortatione; nam hac de causa à principio
oleum rosatum ponitur in vulneribus & læ-
sionibus prædictis capitis.

Est etiam suspectus usus incarnatium à principio, quia in pluribus non sumus securi de effusione humiditatis supra panniculum & inter partes ossis fissi; quia ut plurimum corpora sunt immunda, & in pluribus non potest sic subita exiccatio fieri, quin aliquid humiditatis quæ est ibi, saltem in vulnere facto in carne, à superiori ad inferius defluat inter partes fissuræ, quæ humiditas nisi mundificetur & exiccetur putrefaciet alias partes. Et raro accidit ut tales læsiones non transeant in ulcera, propterea quia in capite, ex modo compositionis ipsius, non potest fieri ligatura constringens incarnativa appellata. Ergo ut plurimum transeunt in ulcera. In ulceribus autem continuè multiplicatur humiditas propter causam dictam à Galeno tertio ingenij capitulo tertio, qui inquit : *sed tamen cum in carne generantur quedam, duo efficiuntur, unum grossum & aliud subtile, quæ non in solis vulneribus, dum caro restituitur, oriuntur, sed etiam in toto corpore. Subtile autem quod de corpore dissolvitur aliquando dissolutione quidem occulta dissolvitur, aliquando palam. Causa autem est defectio caloris naturalis, aut multitudo cibi ultra modum suscepti, aut nimia & fortia exercitia virtutem dissolventia & pręgravantia. Grossum vero lutum fit quod in nostris corporibus efficitur. Subtile quoque vulnus humefacit, grossum vero illud putrefacit, unde duo medicamina necessario conveniunt, desiccativum videliset in hoc quod est humi-*

humidum, & mundificativum, eo quod putridum. Cum enim natura non deficiat à sua actione, necessario incessanter hæc duo in vulneribus oriuntur, igitur nullum tempus est in quo hæc duo medicamina non sint necessaria &c. Litera tamen Galeni est mala. Ideo ex prædictis concludendum est, quòd medicina incarnativa non convenit; quia non exiccat, nec mundificat tales humiditates, & ita incarnando (i.e. consolidando) tales materiæ ibi clauderentur, quæ postea putrescerent, & curam impedirent, & fortè mortem inducerent.

Si vero talia medicamina haberent virtutem repercussivam & confortativam, tunc usus talium sine ossis amotione esset etiam causa retentionis humiditatis, quæ jam est aggregata in loco à principio illuc fluxa & ibi retenta putrescet, & ut supra dictum est, mortem posset inducere.

Propter quòd dico usum medicinarum solum non convenire, quia non sufficit in pluribus: & maximè cum tales empirici semper procedant unâ medicinâ, tam in principio quam in medio & in fine, quamvis unus utatur una, & alter altera, quia tot sunt medicinæ quot sunt operadores. Et quia medicus debet semper eligere viam salutis & tutam, debet igitur hanc rationalem sectam imitari.

Ideo & prudens Avicenna dixit: *non est ergo excusatio de hac collectione, & detectione, & incisione, & prohibitione incarnationis, quousq;*
sis

sis securus; & si (id est dato) etiam quod non sit timor cursus virus usque ad interiora ossis , tamen incidimus. Ecce quod Avicenna dicit , dato etiam quod materia non currat ad intra , caput tutius tamen esse adhuc aperire & de-tegere os , nisi in casu , ut inquit Nicolaus , in quo cura per amotionem ossis non possit fieri , aut quia non fuerit idoneus operator : aut quia pa-tiens , & astantes , & affines omnino renuerint operationem chirurgi : aut quia aeger multum de-bilis sit , & similia.

Dicit autem Lanfrancus : novi longo expe-
rimento quod multo plures curantur medicina-
rum modis quam perforantium trepanorum. Et
subdit : ego autem non utor instrumentis ad re-
movendum os , nisi in duobus casibus ; primus est ,
si cranium adeo fractum fuerit ut pars fracta
partem sanam subintraverit : secundus si aliquod
frustulum ossis , quod duram pungat matrem , à
cranio separatum fuerit. Et subdit : in his duo-
bus casibus , quoniam dura mater compressa est
per casum primum , & puncta per secundum , do-
lores sentiens humores currentes suscipit & apo-
stematur , quod est causa malorum accidentium
& mortis ; & sic cogor nocivum os instrumentis
removere , in alijs autem fracturis alio modo pro-
cedo etc. Subdit etiam : Et cum mihi obijciatur :
quomodo potest sanguis & sanies sine ossis eleva-
tione exicari qui per rimulam supra duram ma-
trem derivavit ? respondeo : quod sicut materia
phrenesis multotiens , & quicquid magis est lethar-
gic,

gia, per emplastra exterius posita resolvitur, ubi non est cranij fissura nec vulnus in capite, multo melius sanguis levis & resolubilis qui per rimulam descendit, cum eadem rimula via sit, potest per eam melius exhalare; nec est sanguis ille in dura matris substantia, sicut in apostematibus, inviscatus, quare melius expulsionis natura meliusque medicinarum obedit attractioni.

Nicolus etiam autoritate quorundam dicit, quod in duobus alijs casibus est renuenda via medicaminum. Primus est quod si in osse fuerit contritio (id est comminutio) in frustra separata, tunc cura cum emplastris est omnino renuenda, quoniam si os comminutum intus remanebit necessario putrescet & corrumpetur: alter est, si fractura sit arcta, stricta, & capillaris, quia non potest emplastrum, quantumcunq; sit attractivum, sorditiem de subtus extrahere, obstantibus angustia fracturae & ossis densitate. Inquit etiam Nicolus: *sunt multi alij dicentes curationem cum emplastris sine alia operatione manus magis esse eligendam exceptis tribus casibus. Primus est ubi cutis non est aperta, tunc enim aperiatur sufficienter ante emplastri appositionem. Secundus casus est in ossis comminutione, in qua contingat frustum ab osse aliter separari, sive ab intra sive ab extra, unum vel plura, quoniam requiritur ingenium ad illius frusti amotionem quam emplastrum facere non potest, saltem si magnum fuerit; & etiam, si illud os, vel non separatum vel separatum*
pungat

pungat panniculos, est amovendum. Tertius casus est, si os esset placatum gravans, & comprimens panniculos; in hoc enim casu tale os est elevandum & à compressione prohibendum. Fa-
rentur tamen illi quod nostri temporis opera-
tores omnes cum emplastris sint idiotæ, impe-
riti, & ignorantes, & quomodo & quando &
quo emplastro uti debeant nesciant, ideoque
maximum esse periculum se ponere in mani-
bus eorum; sed si reperiatur vir probus & in
arte bene instructus qui sciret debitis & ratio-
nabiliter uti medicinis, ipsum magis esse eli-
gendum quam manualementem operatorem.

Conciliator etiam differentia 181. concedit emplastra posse sanare absque ossis amotione, exceptis tribus casibus. Scilicet, Primo quod non convenient ubi jam adsunt mala accidentia. Secundo, ubi propter contusionem ad intra supra duram matrem fluxi sunt humores fracto cranio: maxime si materia non habeat liberum exitum unde possit expurgari, puta quod ibi non sit foramen sufficienter latum vel si sit quod non sit in decliviori loco læsionis, à quo foramine non exeat libere sanies aggregata. Tertio quando fractura non penetrat & cursus factus est prædictus, quod ex accidentibus cognosci potest.

Pro declaratione aliquorum quæ superius dicta sunt, quia variæ recitatae sunt opiniones de isto modo operandi, (quia aliqui volunt in aliquibus casibus detegendum esse os, aliqui non,

non, ut præactum est) dico ego primo & ante omnia medicum debere esse virum prudentem & bene in arte instructum, & exercitatum, & debere ante omnia habere optimam cognitionem de compositione capitis per Anatomiam, & scire distinguere læsionem à læsione, an sit simplex vel composita, & cum quo composita, & non confidere etiam sibi soli, sed debere habere secum alium medicum sibi socium & amicum, ut inter se bene ruminent an casus indigeat ossis amotione vel non: nam ita operantibus succedet bonus finis.

Quamvis autem Lanfrancus dicat solum in duobus casibus prædictis debere os removeri: & quamvis Nicolaus etiam autoritate aliquorum quorum nomina non dicit, excipit primo duos alios casus, deinde tres: non obstantibus etiam exceptionibus à Conciliatore prædictis, sunt tamen aliæ species læsionum in capite in quibus requiritur ossis amotio. Sub exceptionibus tamen Conciliatoris multa continentur.

Et ego in hoc consentio cum solerti & diligenti Dino, scilicet quòd tutius sit ut fiat ossis amotio in quacunque prædictarum læsionum, nisi in illis in quibus sunt conditiones à Dino prænarratæ: quia nulla est species de prædictis à me supra, in qua aliquando non requiratur ossis amotio, & ideò maximè, quia raro concurrunt conditiones prænarratæ à Dino, scilicet ut corpus sit bonorum chymorum,

morum, & fissura ampla &c.

Dico quidem ego (& sic puto mentem esse Galeni & sequacium) quod interdum medicina ijs sufficiens (præsuppositis quæ à Dino supra ijs dicta sunt) sanare læsiones prædictas capitis absque ossis amotione; sed quod hîc dicitur contra empiricos dicitur, quod non semper sit cum medicinis procedendum. Lanfrancus etiam & alij à Nicolo recitati & ipse Conciliator perverse sentiunt, teste Guidone de Cauliaco cap. de fractura cranij, dum aliquem modum rupturæ excipiunt, quamvis aliqua species fracturæ sit deterior altera.

Verum est quod Galenus & alij rationales medici procedunt in osse amovendo diversimodè, modo subito, modo tardè, modo tardius; & ego sum hujus opinionis & propositi medicum qui recte vult procedere & operari, debere prius uti medicinis & semper usq; quò cogatur ad ossa removenda. An autem sic vel aliter sit operandum indicabunt accidentia, ut latius dicemus quando de chirurgico instrumento fiet sermo. Et hujus opinionis est Celsus de cura caluæ, qui inquit: *in omni vero fisso fractove osse protinus antiquiores medici ad ferramenta veniebant quibus hoc exciderent, sed multo melius est ante emplastra experiri &c.*

Sileant ergo Conciliator, & Lanfrancus, & sequaces, cum dicunt amotionem ossis non faciendam nisi in certis casibus.

Vnum

Vnum tamen dico, quod medicinæ quæ debent applicari ante ossis amotionem, non debent esse empiricæ, nec ab empiricis administratæ, sed debent esse rationales & à medico rationale administratæ.

Et hoc est quod dicit Nicolus quorundam autoritate, quod, si reperiatur vir probus & expertus, qui sciat uti medicinis loco & tempore debitis, ille modus sit magis eligendus, quam operator in osse amovendo. Ego vero aliter sentio, & dico quòd eligendus sit medicus qui scit uti medicinis & uti opere manus in osse amovendo, quia, quando opus erit, utetur medicinis debitis.

Sed unum valdè præcipuum nolo operatores hujus artis ignorare scilicet de melioribus intentionibus ad lésiones capitis esse, ut in prima hora vel saltem in prima die aperiatur taliter curis ut si contingat os amoveri, talis dilatatio sufficiat ad operandum, nisi prius sit lata sufficienter. Ex ista enim dilatactione sequentur juvamenta à nobis superius alias narrata.

Sit ergo hæc nostra conclusio, quod in con-
tusionibus & in perforationibus capitis habendus sit legitimus medicus, cui obediant ægri & astantes.

C A P. X X V.

Solutio obiectionum primæ & secundæ opinionis.

EX his quæ dicta sunt possumus solvere objecta maximè secundæ sectæ. De prima enim secta parum vel nihil cogitamus quia in usu non est, nisi apud deviantes à Fide Christianâ. Certe in læsionibus capitis minus illis potionibus credo quàm illi Hebræi Christo, sed in fistulis & malis ulceribus affirmo tales potiones conferre, & illis in hoc adhibeo fidem quia pluries eis usus sum, & illas in prædictis ulceribus laudo. In vulnere etiam spiritalium membrorum etiam illis ego usus sum, & vidi laudabilem effectum consequi, maxime si in pectore sit sanies multa quæ exiccatione & mundificatione indigeat. Tales potiones sunt tunc administrandæ, quia dubium est tunc de conversione talis dispositionis in fistulam. Hasce potiones hic infra describam, cum in hoc secundo instrumento potionis, ut promisi, de medicinis tam extrinsecus quam intrinsecus applicandis intendam determinare : ut ita aliquid de quacunq; secta in hoc nostro opere dictum inventiatur.

Solutio ad primam rationem. Cum dicitur, *quod potest fieri per pauciora etc.* respondetur, quod fiat ossis amotio cum medicinæ non perficiunt opus.

Ad

Ad secundam: *quod melius est sine horrore &c.* hoc est verum, sed tamen cum medicinæ non sunt sufficientes, ad opus devenitur manuale, in quo quæritur ut non fiat dolor nec ruptura nec punctura quantum fieri licet; interdum tamen dolor est medicina doloris.

Ad tertiam dicendum: quod medicinæ remonent sorditiem & omnem saniem si possunt pervenire cum sua substantia ad profundum loci læsi, at alibi non; & longè melius penetrant & ad locum perveniunt ossis amotione facta.

Ad quartam, *malum malo addere est malum etc.* dico: quòd per amotionem ossis non additur malum malo, sed removetur malum à malo; nec etiam in osse operari est tam grande malum, ut putant aliqui.

Ad quintam, *dantur medicina exiccantes saniem in exituris etc.* sed velle expectare exiccationē saniei in profundo capitis, esset expectare mortem, propter mēbri nobilitatē; *in membris enim nerveis & nobilibus non expectatur prefata exiturarum maturatio*, ut inquit Avicenna.

Ad sextam, *dantur medicina attrahentes ossa & spinas etc.* hoc est verum; sed non ita subito, & periculum est de mora saniei, ut supra dictum est.

Ad septimam, *per poros & fissuram potest exire sanies etc.* dicendum quod non semper, aut quia multa & grossa, aut quia virtus expulsiva debilis est; nec tunc tempore debito

juvabit medicina, atque ita tardè exiret sanies & ita sequeretur mors.

Ad octavam quod à Galeno, Serapione, ab Haly, & à tot peritis autoribus procedatur cum medicinis etc. dicendum est, ut dicunt quidam, quod illi intelligunt cum medicinis procedendum esse in illa fractura ubi sufficienter ossa amota sunt, non autè in fissura capillari. At alij dicunt, quod prædictorum autorum sermones referuntur ad solutionem capitis ubi cranium non est fractum. Alij dicunt quod prædicti autores ponunt talem modum cum medicinis, ut ostendatur quod talis modus interdum sit possibilis & dicunt quod etiam sic intellexit Avicenna cap. de fractura cranij verbo illo : *in fissuris vero in quibus non est nisi fissura etc.* Dicunt etiam, quod præfati autores ubi loquuntur de soda, ponunt solum modum curæ cum medicinis, quia eorum intentio hic loci principaliter non est loqui de vulneribus capitis; sed, quia præsupponunt sufficienter alibi de eis fracturis dixisse cum operatione manus in osse amovendo, ideo hic tantum dixerunt de medicinis, intendentes tantum ad doloris sedationem, hoc est soda.

Ad illud autem quod dicit Avicenna & principium quidem consistit in emplastris etc. dicitur; Avicennam velle quod à medicinis sit inchoandum, quia citius per illum modum introducit salus. Ita & ego supra dixi prius ab eis incipiendum esse & sic usque in finem proceden-

cedendum nisi sit quod talem modum impediatur, bruscatio enim, & raspatio, siue incisio in osse tardat curam. Rectificatio igitur, (id est sanatio) erit velox si medicina solâ possumus uti.

Ad nonam *quod cura carabiti & lethargiæ est possibilis cum medicinis etc.* nego similitudinem, quia materia in apostemate non est ita putrida ideoque nec ita mala nisi veniat ad exituram sicut in vulnere, nec ita in uno loco unita & aggregata; ideo minus nocet & resolutioni magis apta est, nec caput est ita debile in expellendo, sicut ubi est vulnus.

Ad decimam *quod oportet prius bonam complexionem introducere et.* dico, ossis amotionem malam complexionem remove inter-dum melius quam medicinam quia præbet iter ad expurgandum materiam malam complexionem inducentem, & illa uti debemus ubi non confert medicina.

Ad undecimam dicendum est, ut inquit Divinus, quod in fama quam dant laici & vulgares, qui non cognoscunt ea quæ sunt artis medicinæ, parva est ponenda cura, quia est mendosa: nec tali famæ est credendum, nec aliquid veritatis in se habet.

Et sic ex istis solutionibus, & etiam ex aliquibus superius dictis, puto objectiones secundæ sectæ solvi posse, immo sufficienter solutas esse.

CAP. XXVI.

De evacuantium usu in cranij fracturâ.

CVram quæ fit per medicinarum exhibitionem continuantes fundamentum incipiemus à dictis Galeni lib. 2. memiri capitulo de cephalalgia à percussione, qui inquit: *Contingit autem multoties in ruinis ex alto scindi aliquam earum, quæ secundum cerebrum aut meningem sunt particularum; quo contingente cephalalgia fit fortior & tota dispositio difficilior curabilis, & periculum acutius & vehementius. Optimum igitur est his, si neque ætas prohibet, neque vitalis virtus infirma videatur, principium sanationis à phlebotomia facere, & successivis embrocationibus in capite uti, in oleo dulci infundendo lanas & ijs illud cooperiendo. Si autem prohibeamus propter aliquod horum, vel propter ambo sanguinis ablationem facere, evacuabimus ventrem per clysterem. Et quidem evacuandi gratia ea quæ in ipso sunt; magis tamen adhuc gratia antispasmos humorum, qui consueverunt ad patientes particulas ferri. Deinde his quæ ad phlegmonas, utemur auxiliis. Hoc totum repetitur etiam à Rasi primo Continentis ejusdem Galeni autoritate.*

Ex prædictis autem cognoscitur excellentia clysterum in læsione capitis: quia evacuant & divertunt, & hoc fortè non faciunt aliæ medicinæ.

Laudantur etiam clysteres à Serapione in cura sodæ à percussione, inter alias medicinas, ubi inquit : *clyster igitur evacuat illud evacuatione meliori, quoniam inferius est longius locorum, & contrarium in rectitudine : quare attrahit materiam ad partem contrariam parti aggritudinis.*

Cura igitur à phlebotomia inchoanda est, nisi à vulnere sufficienter fluxerit sanguis. In qua phlebotomia facienda consentiunt omnes autores & Serapio, & Haly, & alij, in cura sodæ factæ à percussione.

Et *phlebotomia fiat in prima hora* inquit Paulus; id est quanto citius, tanto melius.

Sed Haly lib. 5. Theor. cap. 10. inquit. *Cui autem cephealea ex percussione aut casu super caput contingit, acceleranda est phlebotomia, sanguisque iuxta quod opus est educatur ut virtus consulit. Sed hanc phlebotomiam precedere debet ventris evacuatio, quæ fiat vel à natura vel ab arte.*

Inquit Nicolus voce aliena: *dicunt hoc, cum statim post percussione[m] ad patientem veneris, considera an adhuc cibum indigestum in stomacho habuerit, & sic vomitum provoca illius : si vero à stomacho descenderit, clysterem lenitivum impera, deinde phlebotoma.*

Ideo dicitur lib. 15. Continentis : *Dico, horribilis est minutio ante digestionem cibi, quæ est in stomacho meseraicis venis: quoniam facta mutatione attrahitur aliquid de eo quod in venis*

& stomacho est ad epar, & meatus ejus ad respectum vacuitatis sunt stricti. Et incongruum est ut attrahatur crudum, ne fiat in venis humor crudus nocivus eis, qui non digeretur sed putrefiet & augebit febrem, aut inferet ei aliquod peius. Ideo expectanda est minutio, si opportunum fuerit, donec integre fiat digestio; cuius signum habetur per urinam croceam & allevationem corporis, suscitato modico appetitu cibi etc.

Idem dicit Avicenna quarta primi cap. de phlebotomia. *A minutione inquit praterea cavere debes super cibi repletionem, ne materiam non maturam ad venas trahas loco ejus quod ab eis evacuasti: & oportet etiam ut tibi caveas ab ea in repletionem stomachi & intestinorum, facta ex fece jam consecuta & propinqua. Immo in evacuando eam stude, & illud quidem quod est in stomacho aut circa illum vomitu: & quod in intestinis inferioribus, quomodo poteris, & si non alio, saltem clystere etc.*

Tamen communiter practicantes fugiunt vomitum in dispositionibus capitis, sed expectant integram digestionem, & præmisso lenitivo clystere, si natura ex se non operata est, phlebotomant.

Et phlebotomia, secundum Rasim lib. 1: Continentis, & Avicennam in cap. de cura sodæ, fit ex cephalica aut ex nigra. Dicit etiam Rasis quod quater phlebotomandus sit in duobus vel in tribus diebus: intellexit autem qui est debili corpore, seu ut inquit Nicolus, qui

qui est consuetus phlebotomari & cui de vulnere multus exivit sanguis. In isto tamen casu moderni laudant ventosas, & aliqui sangui-
fugas: & ventosæ quidem in spatulis & in
natibus communiter in tali casu applicantur,
sanguisugæ verò circa venas ani.

Observant etiam moderni hanc regulam: quòd si non sit plethora minuunt cephalicam oppositæ partis, quãdò verò plethora minuunt nigram, & si major plethora prius nigram, deinde cephalicam. Aliquando fit de basilica vel de venis capitis longioribus, secundum quantitatem plenitudinis, quia quanto major fuerit plenitudo tanto plus à longo debet fieri. Nota autem quod non debet prolongari inter duos diametros, quia debilitaret & non educeret à loco læso.

Porro confert phlebotomia præ cæteris minutionibus ne fiat apostema sicut intenditur in principio omnium læsionum capitis prædictarum, & ab Avicenna in capitulo de fractura cranij docetur. *Quod si inquit apostematis calidi causa est manifesta tunc oportet ut abscindas causam illam velociter; quod si est ex causa occulta, (id est humorum repletionem) tunc stude in separatione eius & administra phlebotomiam venæ si non fuerit aliquod prohibens etc.*

Et ratio Avicennæ est hæc, ut ibidem dicit Dinus: quia sæpius apostema accidit ex fluxu sanguinis quam ex alio humore, tum quia sanguis maxime est aptus fluere, tum etiam propter

abundantiam ipsius maiorem; tum etiam propter nobilitatem ipsius. Iterum: etiam phlebotomia est evacuatio maxime distrahens; hoc autem à principio, quia apostema generatur maxime ex fluxu humoris: ideo competit illa: maxime autem competit distractionem facere ad partem oppositam. Et quia hoc maxime facit phlebotomia & cito etiam, hinc tanto supra frequentiores facit Avicenna mentionem de phlebotomia quam de alio modo evacuationis.

Conveniunt autem alij etiam modi evacuationum (scilicet per pharmaciam) maxime apostemate perseverante. Ideo ibidem parum infra dixit Avicenna: *quod si apostema calidum perseveret, & non sit aliquid quod prohibeat sumere medicamen solutivum, solvens semel fiat: ipse enim Hippocrates præcipit illud.* Et idem Dinus inquit: *competentia autem pharmacie plus est in apostemate perseverante, quia tunc per evacuationem queritur eradicatio humoris, qui est in membro apostemato contentus.*

Et Avicenna dicit hoc pharmacum debere esse leve, soluens semel, ut non augeat inflammationem, sicut faciunt medicinæ fortes. Et tale pharmacum est sicut cassia fistula, manna thamarindi & similia: interdum tamen aliqui utuntur rabarbaro & agarico. Dinus tamen inquit, quod Paulus dicat solutivum debere esse cholagogum, id est, cholæræ eductivum. Benè autem sentit Paulus, quia apostema quod generatur in panniculis genera-

generatur de materia subtili, in qua vel cum sanguine vel cum alijs humoribus semper est cholera: cholera ergo evacuanda est, cum medicina tamen levi, propter rationes prædictas.

Serapio & Avicenna in cura sodæ à percussione, facta phlebotomia ordinant clysteres etiam satis acutos cum sale & cum colloquintide. Inquit enim Serapio, quod in clystere sint duo iuvamenta; scilicet evacuant & divertunt. Sint autem acuti si non adsit febris: si vero adsit febris dicunt clysteres adæquari debere, scilicet ut nec acuti, nec etiam multum leves sint quia alioqui non deverterent nec evacuant. Et si clysteres non conferunt jubent dari pilulas cochias non stante febre.

Dicit tamen Avicenna *quod si habuerit calorem qui febre sit minor* (id est, si diminute febriat) *non prætermittas ipsarum potionem; necessaria enim est evacuatio, ut securetur ab apostemate.*

Nota autem quod tales pilulæ & tales clysteres non dantur nisi in complexione phlegmaticâ frigidâ; & in robusto corpore, & in frigida hora, & ubi non est febris; ratio est tacta superius. Verum est quod clysteres æquati (id est, temperatè attrahentes) conveniunt mirabiliter vsque ad securitatem apostematis; ultra vero illud tempus sint lenitivi, ad feces remolliendas, quantum ad majorem
eorum

eorum virtutem, aliququaliter tamen trahentes: puta cum decoctione maluæ, bliti, & foliorum violarum, cum modico furfuris, addito parum mellis rosati, vel sacchari rubei, vel vini cocti cum oleo violato, sale & vitello ovi.

Quando autem dubitatur de apostemate, addatur mercurialis in decoctione, & aliquid hieræ picræ & cassiæ: quamvis etiam cassia conveniat transacto apostemate. Si tamen intense febriat æger addatur lactuca & scariola in decoctione.

Quidam interdum faciunt clysteres fortiores addendo in decoctione parum stæcados, & parietariam, & diaphiniconis drachmas ij, & totidem de hiera: faciunt etiam fortiores addendo in decoctione colloquintidem, & alia mordicantia & attrahentia, maxime ubi dubitatur de apostemate, ante tamen quam fiat apostema.

C A P. XXVII.

De legitimo localium usu in cranij fractura.

FActis istis evacuationibus, ut corpus bene sit mundificatum, ad localia deveniendum est, non quidem quasi propter hoc medicus interea temporis debeat abstinere à rationabili cura sed quia rationabilius possunt applicari antidota mundato corpore quam ante. Et cura localis sit ista.

Primo

Primo & ante omnia ut inquit Avicenna cap. prædicto de soda, *si illic est vulnus, prius illud medicetur, & complexionem tempora.* Adverte autem lector quòd Avicenna & etiam Serapio ubi supra, non intelligunt de vulnere plus penetrante quam non penetrante, hîc loci cum dicunt : *& prius illud medicetur & complexionem tempora* : quia ibi magis intendunt curam apostematis & sedationem doloris quam vulneris. Cum autem dicunt : *cura vulnus & complexionem tempora* : remittunt nos ad alia loca in quibus fufius locuti sunt de soluta continuitate in capite , & maxime Avicenna. Recurramus ergo ad capitulum de fractura cranij quintâ quarti, & ad primam tertij de plaga capitis : quia ibi habetur modus curandi vulnus, & malam complexionem removendi ; qui modus est à me dictus supra de cura vulnerum exteriorum . Nam quamvis ille modus à nobis sit positus pro læsionibus, exterioribus ^{convenit} tamen etiam, ut supra diximus , læsionibus interioribus quantum ad localia multa .

Sed quia hic loci , ultra ea quæ dicta sunt superius de cura apostematum exteriorum , alia Antidota declarare intendo, de illis igitur sermonem aggredior . Et ne sim tædiosior in adducendo auctoritates , hic loci maximè tantum summam auctoritatem Avicennæ ex cap. de cura sodæ, quia eadem remedia & eadem intentiones sunt adductæ ab Haly , & à Serapione

pione quæ ab Avicenna. Ita autem loquitur: quod si non fuerit, (apostema) emplastretur locus cum eo quod locum confortat. Qualia emplastra sunt quorum aqua sunt sicut aqua mirthi & salicis, & quorum olea sunt sicut oleum mirthinum & liliaceum et rosaceum, & eorum permixtiones sunt, in quibus est stipticitas, subtilitas & resolutio pauca sicut rosa, camomilla, melilotum, calamus aromaticus, bolus armenus, & alumen iameni, cum vino odorifero. Et fortasse contentus eris oleis ex eis; recte autem agit qui eis utitur tepidis. sed fortasse dolor & timor apostematis facit necessarium ut parum per infrigidentur.

Inquit etiam: quod si locus incipit apostemari, tunc necesse est administrare frigida fortis stipticitatis & infrigidationis, sicut cortices granati, & balaustia, & lentes, & rosas; embrochando caput ex aquis eorum, & faciendo emplastrum ex fece eorum. Deinde post illud fiat permutatio ad illud in quo fit subtiliatio: qualia sunt cupressus, mirica & citonia, & olibanum etc.

Iste textus est bene mastlicandus, & iudicio meo sic est intelligendus. Scilicet quod medicinae ab Avicenna prædictæ sint stipticæ omnes (quamvis olea sint minus stiptica) excepto oleo liliaceo quod non est stipticum; & istæ medicinae sunt ex parte ordinatæ ad prohibendum cursum humorum ad caput, antequam incipiat fieri apostema, quæ medicinae dicuntur loci confortantes non fortis stipticitatis: ex parte sunt ordinatæ ad prohibendum

dum ne fiat apostema dum jam incipit fieri, & sunt fortiores in stipticitate : ex parte denique dum jam apostema factum est, hoc est, in declinatione, & sunt subtiliantia, id est resolventia.

Stante igitur tali sententia in dictis Avicennæ est cogitandum quod apostematur caput vel stante plaga, vel non : Dicendum autem est quod non, quia per ipsum dictum est: *nam si illic fuerit vulnus oportet ut medicetur* : atque ita deinde dicit : *quod si non fuerit* (supple *vulnus*, sicut dicit Jacobus de Partibus) *tunc emplastretur locus etc.* Dicatur ergo, quod ista conveniunt ubi non est vulnus. Atque ideo ponit curam humorum currentium & facientium apostema, in contusione capitis sine vulnere. Neque aliter potest intelligi.

Dicamus ergo talia remedia debere administrari cum cautela. Quin dico, quod talia remedia non debent applicari loco proprio læsionis, quia prima horâ, non rupta cute in contusione, ad extra caput currunt subito humores notabiliter apostemantes; ideoque non conveniunt talia in loco quia conculcarent materiam & eam redderent ineptam resolutioni, & forte essent causa putrefactionis membri. quæ est satis verenda in capite, cum percussio pura non conveniat augmento notabili, sicut docet Avicenna quarta primi, & tertia quarti de cura temporum apostematum in universali,

Non

Non conveniunt etiam quia tale apostema est factum à causa primitiva: nam & ipse Avicenna quarta primi prohibet talia reperiendum inquit: *ea autem quæ propter causas accidunt primitivas, ubi non est humorum repletio, medicari debent in principio rei, cum eis quæ fluxa faciant & resolvant etc.*

Apparet ergo quod tales medicinæ debent applicari circum circa locum & non in loco apostemato, quoad virtutem percussivam. Crederem tamen ego factis universalibus medicinam percussivam posse administrari in apostematibus capitis etiam intrinsecis, & aliorum membrorum, quantum ad eorum principium à causa primitiva factis, maxime si causa sit vulnus & non contusio: quia per percussionem in vulnerato membro non retinetur nec conculcatur materia, à qua causetur membri corruptio, sed fit membri confortatio, & materierum facientium apostemata repulsio; in contusione autem semper est materia quæ indiget mollificatione & resolutione. Ideo dixit Avicenna *recte agit qui oleis utitur tepidis*, & hinc applicat oleum liliaceum cum rosato & myrthino, quia ex istis omnibus redditur medicina leviter resolutiva & leviter stiptica, & sic resolvit membrum confortando. Neque aliter sunt intelligendi auctores nisi modo prædicto.

Apostematis vero intrinseci à causa primitiva facti una tantum est cura, scilicet prohibere

hibere ne fiat: quia si fit, raro evadit æger. Posita tamen est ab Avicennâ cura in capitulo de fractura cranij, quæ completur cum oleo rosato quantum ad localia, & interdum emplastris ibidem ab Avicennâ ordinatis, factis ex althea, fenugræco, & semine lini, & camomilla, item embrocatione cum decoctione prædictorum. Convenit etiam emplastrum ex farinâ hordei, & semine lini, & aqua & oleo etiam, cum adipe gallinæ vel anseris, lana: & distillare in aures olea anodina: & inungere caput, cervicem, & spondylia, & facere sedere infirmum in aqua calida, & ipsum inungere cum oleis prædictis. Evacuatio etiam tali tempore (scilicet in principio apostematis) confert eum levi pharmaco, ut supra tactum est.

Et hoc sit quantum ad ea quæ à nobis apparent dicenda super capitulo prædicto Avicennæ.

Quibus apostematibus, inquit Rasis primo Continentis autoritate Apollonij, melior medicina est reddere ventrem fluxibilem, & minuere cibum & prætermittere vinum. Et ibidem inquit de soda à percussione: dico quod si cognoscis quod soda sit ab apostemate, melior cura est phlebotomia, & clysterizare, ut trahatur materia ad inferiora. Et si cutis est salva super ponatur oleum rosatum, & acetum: at si apostema & soda sunt magna cave ab aceto, sed est ponendum solum oleum rosatum tepidum. Et cum est in

O

decli-

declinatione pone mollificantia. Et si apostema est durum pone in eis mentastrum, & absinthium, & similia.

Inquit etiam ibidem : inveni scriptam hanc medicinam conferentem percussioni, in qua movetur cerebrum, & multotiens fui ipsam expertus, & inveni eam magnæ efficaciam : tamen ignoro componentem ipsam. Recipe frondes mirthi, & vitis & mentastri, & sansucum terræ, & fac emplastrum, & capiti applica.

Inquit etiam ibidem : quando est soda causa percussione, si non adest vulnus curetur cum calefactorijs & oleo tepido, & caveat patiens à balneo, ira, vino, & cibis calidis.

Inquit etiam ibidem : Et in soda accidenti ex percussione fiat phlebotomia in principio : post accipe succum frondium salicis, & mirthi, & oleum liliaceum, & vinum odoriferum, & mirram, & melilotum, & calamum aromaticum, & alumen jameni, & lutum armenum : & fiat emplastrum capiti, & provocetur aßella, & subtilietur dieta.

Inquit etiam ibidem : cum soda accidit ex percussione calefac caput cum lana intincta in oleo calefacto : & provocetur fluxus leviter : & caveat à sole, balneo, potu vini, à labore, à cibis acetosis & acutis : & aspergatur super caput aqua calida, & si est in capite vulnus, pulverizetur de super resina vel aloë, & thus mixtum cum melle, & bene ligetur.

Vides lector quod medicinæ à Rasi positæ

NON

non sint à prædominio stipticæ; Apparet ergo textum Avicennæ, de soda à percussione, à me bene fuisse expositum.

C A P. XXVIII.

Digressio: cur Avicenna plurimis in locis non addiderit medicamentorum localium doses.

VNum nolo silentio pertransire: scilicet quod sunt multi qui admirantur quod Avicenna in uno capitulo ad quamcunque ægritudinem ponat multas medicinas diversarum complexionum, non ponat autem earum doses, si contingat ex eis componi emplastrum, vel linimentum, vel aliquid aliud locale.

Quibus admirantibus & dubitantibus dicam quæ mihi occurrunt: Nempe ideo id factum esse quod medicus præcise non potest ex simplicibus componere medicinam, quæ totaliter conveniat ægritudini, ut monstrabitur: quia una medicina convenit uni ætati & alteri non, & uni complexionem & alteri non, & in uno tempore altero vero non. Quod considerans Galenus l. 2. memiri cap. de cephalalgia à percussione, inquit: *Dispositio enim subnunciat nobis auxilia: quantitatem vero uniuscujusque & particularem in materijs differentiam, coindicat patiens particula, & crasis ho-*

minis laborantis, & cum his vitalis virtutis deinde atque & crasis continentis alijs alia fiens, secundum regiones & horas anni, & obtinentem constitutionem etc.

Non miretur ergo aliquis quod Avicenna non dixit doses medicinarum nec hic nec alibi: maxime cum etiam Galenus lib. 3. ingenij cap. 3. dicat: *quod autem non potest patefieri, nec in libro scribi, nec ab alio dici, unum quidem est, vera quantitas uniuscujusque particularis.* Subdit tamen Galenus *verum ad eas cum significatienibus appropinquare possumus etc.*

Sit ergo discretus medicus, & prædicta consideret, & applicet calida calidis, & calida frigidis, & alias qualitates, modo contrarias modo similes, prout requiritur in conservando similia, & in removendo contraria.

Quod autem hoc sit verum medicum non posse præcisum gradum invenire in medicina, nisi veniat ad actum experientiæ, probatur per Avicennam in multis locis, & nominatim quidem quarta quarti, cap. 11. de medicinis facientibus nasci carnem in vulneribus, ubi inquit: *Et experimentum quidem est illud quod scitur quod est ex exiccantibus & stantibus aut ex nascentia carnis secundum processionem, vel continuitatem, aut ex sordidatione.* Ibidem inquit: *quando prohibetur medicina à juvamento declina ad aliam.* Ibidem quandoque iterum est quibusdam corporibus proportionalitas cum quibusdam

busdam medicinis, absque aspectu operationis earum. Ibidem: scias quod sit quedam medicina faciens nasci carnem in corpore aut membro hoc & non sit faciens nasci in alio; & illud ideo: quoniam fortasse exiccat in hoc corpore & non exiccat in corpore alio propter complexionem diversam duorum corporum. Et secundum quod scivisti fortasse superfluit in corpore hoc, & non superfluit in corpore illo, neque est abstersio omnino; cum hac medecina indigeat exiccatione quadam & abstersione mensuratis secundum corpus, non autem absolutis: & res mensurata est diversa cum impressione in rebus, quæ non sunt convenientis quantitatis in passione etc.

Idem etiam affirmat quarta quarti tractatu tertio capitulo secundo, in canone curationis ulcerum: *medicamen* inquit, *unum quidem secundum quadam corpora facit nasci carnem, & secundam quadam eorum est corrosivum vehementis abstersionis, cum corpora illa sint levia valde etc.* Et ibidem oportet ut audias sermonem communem qui est, quod de illis quæ sunt necessaria est illud quo curatur ulcus aut conveniens est aut inconveniens. Conveniens licet non conferat in dispositione, tamen non associat ei nocumentum. Et inconvenientia diversificatio aut est quoniam ipsum est debilius; & significat illud additio eius; quod est contrarium ei quod ex ipso expectatur de exiccatione aut mundificatione, aut alijs præter corruptionem aliam: quare oportet ut addatur in virtute ejus. Aut est di-

veritas propter modos alios, nempe quia ipsum calefacit ultra quam necesse sit ei, quare facit accidere rubedinem & inflammationem: quapropter oportet ut minuatur de fortitudine ejus, & extingatur de inflammatione ejus cum emplastro infrigidante etc. Ibidem: multoties quidem non convenit medicamen, propterea quod complexio infirmi est superflua in calido ejus cujus medicamen oportet esse fortius in contrahendo illud calidum, adeo donec reducat ipsum ad complexionem suam: aut est debilis in calido ei conveniente.

Idem tractatu eodem tertio, capitulo tertio de cura ulcerum inquit: cum tu administra-veris medicamen & non inveneris humiditatem minui, aut videris eam augeri, tunc scias quod medicamen secundum illud corpus non est exiccativum, quare adde in confortatione ejus & maiore exiccatione, & adjuva ipsum cum abstersione pauca etc.

In hanc etiam sententiam venit quarta quarti, tractatu primo, capitulo sexto, de regimine vulnerum habentium apostemata & dolores. Oportet inquit ut observes illud ad quod convertitur dispositio apostematis Sicut situ administra-veris unguentum nigrum, & videris vulneris ruborem vehementem fieri, & vesicari, declina ad infrigidantia & ad unguentum album: & si videris ipsum mollificari aut indurari, & tu iam administrafti album, administra nigrum, & alia.

In præactam opinionem incurrit etiam quarta quarti, tractatu quarto, capitulo secundo, in canone curationis solutionis continuitatis nervorum, dum inquit : *oportet ut observet in medicinis eorum ne calefaciant ultra quam sit necesse, neq; abbrevientur in calefactione necessaria, & similiter in abstersione, & exiccatione, & in contrario utriusque.* Cum ergo videris quod iam calefactum est, tunc infrigida ipsum (scilicet membrum) cum mensura qua minuat additionem ab eo quod est necessarium. Et quandoque experimur cerata facta cum euphorbio super crus hominis sani, similis infirmo in complexione, & forma, & consideramus an superfluant in calefactione, an non calefaciant ipsum gradu aliquo de quo sit curandum, an vero calefaciant ipsum calefactione temperata, & tunc secundum illam quantitatem postea administrantur super infirmum, & experiuntur super ipsum secundo.

Ex prænarratis quilibet potest comprehendere qui fiat quod in uno capitulo Avicennæ sint diversarum complexionum & virtutum medicinæ descriptæ, & quare doses non sint positæ.

Hinc liquet medicum debere esse boni iudicii : quia medicina non traditur scriptis nisi aliquo modo universali. Atque ita si nostræ medicinæ superius scriptæ & inferius scribendæ, ab aliquo ponantur in actu, poni debent præmissa mensuratione illarum efficaciarum, sicut dicit Diuus Avicenna & illas debet medicus

mutare, & eis uti prout indicat eorum effectus. Et ita acquireretur legitimi medici nomen.

CAP. XXIX.

Iterum de legitimo topicorum usu in cranij fractura.

NVnc autem ad residuum medicinarum, prædictis dispositionibus capitis convenientium, deveniamus. Et dico quod in quacunque læsione (ut supra latius dixi) debet præponi capitis abrasio, postquam statim fiat fricatio cum mantili calido, ut pori aperiantur, deinde totum caput unguento vel emplastro vel alia medicina tegatur, propter rationes antedictas, & in petia, super qua ponitur tale locale, fiant incisiones & perforationes plures, ut vapores inde melius exeant, & aeris qualitate considerata, caput pannis, & capitio, vel alio ingenio, & ligatura dolorem non causante, tegatur. Nec talia nisi remisse calida, nec actu nec potentia, ponantur in primis diebus, & prius factâ evacuatione sufficienti.

Nicolus autoritate aliena inquit: *quod si fractura sit prope commissuras, quod illa melius sanatur, quam si distet, stante notabili apertione in cute & osse: quia ratione commissurarum melius resolvitur & evaporatur materia: ideo dicit quod ibi non requiritur tentarum oppositio, sicut alibi*

alibi maxime in cute sed quod in osse ponitur de cotone carminato etc. Et ego semper laudo tentas leves inter labia quia est tutior via.

Modus autem compositionis reliquarum medicinarum, læsionibus prædictis conferentium, est iste, primo est emplastrum relatum ab Andromacho, quod extrahit spinas, ossa, tela, & huiusmodi vulnera sigillat.

Recipe granorum quæ inveniuntur in fractu palmæ, quæ dicuntur armeli sive aumeli, & baurach rubei, salis armoniaci, aristolochiæ creticæ, rad. cucumeris asinini, terebintinæ, ana aureos 20. piperis, macro piperis, armoniaci, amomi, xylobalсами, thimi, mastichis, myrrhæ, resinæ siccæ, visci quercini, lactis arboris mori ana aureos 10: ceræ aur. 30: sepi caprini aur. 15. fecis olei quantum sufficit. Fiat emplastrum, & fiant magdaleones, qui malaxentur manibus inunctis oleo liliaceo, & servantur & usui administrentur.

Aliud unguentum Magistri Anselmi de Ianna, quod consolidat ossa fracta, & sanguinem sive saniem trahit de sub osse. Recipe terebinthinæ ʒvj, ceræ ʒiij. simul liquefacta in aceto ponantur, & malassentur per diem, post separa ab aceto & pone in lacte mulieris, vel vaccæ, vel asinæ (quantitas lactis sit lib. sem.) bulliant simul lento igne per mediam horam post adde succi bethonicæ ʒiij. pulveris herbæ de tunisi (i.e. cuiusdā herbæ sic nominatæ Pissis, & est herba cujus radices assimilanter ra-

dici herbæ valde bonæ, nisi quia meditullium harum est coloris crocei & sunt aromaticæ, at valde bonæ non). Quod si non habeatur hæc herba non refert. Lento autem igne, vel in sole, fiat unguentum, & administretur ut supra.

Aliud quod est expertum. Recipe gummi helleni ʒij: resinæ ʒiiij: ceræ ʒvj: olei rosarum ʒiv: armoniaci ʒij: terebinth. ʒiiij: succi betonice ʒv: Fiat unguentum.

Aliud. Recipe terebinthinæ ʒiiij: ceræ albæ ʒij: aceti, olei rosati, ana ʒijß: lactis mulieris ʒijß: succi betonice ʒv. Fiat unguentum.

Aliud quod expertum est, & ut dicunt aliqui consolidat omnia vulnera, & imprimis vulnus cranij fracti. Recipe resinæ pini, ceræ ana ʒj: terebinthinæ ʒiiij: betonice pulverizata, centaureæ, ana ʒij: bulliant omnia in sufficienti quantitate vini ad notabile tempus, post cola, & adde lactis mulieris, succi betonice ana ʒiiij: aceti ʒij. Fiat unguentum.

Aliud Recipe ceræ, terebinthinæ ana ʒijß: centaureæ majoris, matrisilv. ana ʒijß: bulliant simul in vino, post cola, & adde olei benedicti ʒiv: & fac unguentum.

Aliud. Recipe resinæ lib. i: terebinthinæ ʒß: ceræ ʒß: mastichis ʒiv. betonice, pimpinellæ, mellum granæ berbenæ, vermicularis ana manip. iv. bulliant omnia in sufficienti quantitate vini: cola, & adde lactis mulieris ʒß. Fac unguentum.

Aliud

Aliud. Recipe gummi helleni ʒij. opoponacis bdelij ana ʒβ. resinæ ʒj: ceræ q. s. & utere.

Aliud, quòd dicitur Emplastrum bovinum, quo communiter utebantur chirurgi Florentini, & à Petro de Argelata appellatur Vnguentum de matrisilva. Recipe terebinthinæ, ceræ, ana ʒiv. olei rosati ʒij. matrisilvę pulverizatæ ʒiv. bulliant omnia in bono vino secundum artem, & fiat unguentum.

Aliud quod est expertum. Recipe succi primi floris, succi betonicæ, succi gariofilatæ, succi matrisilvæ, succi pimpinellę, ana ʒij. terebinthinæ ʒiv. bdellij ʒβ. ceræ ʒij. boni vini ʒj. lactis mulieris ʒβ. bulliant omnia lento igne usque ad consumptionem succorum, deinde adde aristoloch. rot. betonicæ ana ʒij. & fiat massa.

Et hæc emplastra seu unguenta, hîc parum supra scripta, sunt à Dino & à Nicolo notata, & ab ipsis laudata. Multorum vero aliorum autorum ponam alia localia; sed illa localia quibus majorem fidem ego adhibeo in hoc toto opere reperiuntur scripta sic: *expertum est*: quia illa prius expertus sum.

Emplastrum de centaurea secundum Argelatam in capitulo de fractura cranij (sed est Guidonis) & *est expertum*. Recipe centaureæ majoris manip. vj: infundatur per noctem in vino: deinde bulliant usque ad consumptionem medi. vini; post colentur & bulliant usque ad
spissi-

spissitudinem mellis. De qua capias ꝑj. ceræ
ꝑij. lactis mulieris ꝑij. terebinthinæ lib. i. ce-
ræ ꝑij. resinæ ꝑb. thuris mastichis, gummi
arab. ana ꝑij. & fiat emplastrum.

Aliud; est autem Emplastrum de betonica
eiusdem ibidem, sed est Henrici & *est exper-*
tum. Recipe succi betonice, succi plantagi-
nis, succi apij, colatorum ana lib. i. resinæ,
ceræ novæ, ana ꝑij. terebinthinæ lib. i. Fiat
emplastrum secundum artem. Hoc est per
me expertum.

Aliud, Unguentum gratia dei dictum, quod
est expertum, & secundum Leonardum Berta-
palam etiam est expertum, & descriptum in
medicinis carnem generantibus: & valet in
vulneribus capitis cum requiritur illud. Re-
cipe ceræ albæ, resinæ pini, armoniaci ana ꝑvj.
terebinthinæ ꝑij. galbani, olibani, mastichis,
mirrhæ ana ꝑiv. rot. Aristol. ꝑij. cum vino de-
coctionis berbenæ, betonice, & consolidæ
majoris & minoris, centaureæ, pimpinellæ,
hypericonis, herbæ gratia dei, & bautiæ ana
m. i. Fiat unguentum, & malaxetur cum lacte
mulieris. (Quid autem sit herba gratia dei vide
apud Luminare majus) Valet in fracturâ cra-
nij, ad consolidationem maxime.

Convenit etiam similibus dispositionibus
Emplastrum Apostolicum chirurgicum ap-
pellatum, cujus descriptionem vide à Rolan-
do in capitulo de cranij fractura.

Aliud emplastrum, quod est positum à Con-
ciliatore

ciliatore pro cranij fractura differentia 181. ubi dicitur quod sanat absque amotione ossis, applicando tertia vel quarta die transacta. Fit isto modo. *Vinum* suscipitur *Doricum* sive *Malvaticum*, & *stuppæ* in eo infunduntur, deinde exprimuntur, deinde habentur pulveres *plantaginis* & *siliginis*, non vehementer tritæ: primo quidem *plantaginis* pulveres super *stuppâ* paululum asperguntur, deinde *siliginis*; sed in maiori quantitate de *plantagine*. Quidam aliquam partem *fabarum nigrarum*, & *grana tosta*, contrita modo prædicto, super hoc pulvillo addunt, & loco leso applicant: multosq; pulvillos, in eodem vino imbibitos & expressos, supra ponunt, & dimittunt per tres aut quatuor dies, maxime in hyeme. Demum, ut magis trahant extrorsum, ponunt emplastrum ex fermento; ipsius enim est materias ex profundo corporis evellere. Deinceps aliquo modo communiori consolidant. Hunc modum dicit Conciliator se vidisse valere, seque expertum esse.

Inquit etiam. Est autem alius modus artificialior, utilior, & communior iam factus *Saracenis*, ut post sanguinis hæmorrhagiam tale super applicetur unguentum, quod expertum est. Recipe *gummi helleni* ℥iij: *resinæ puræ* ℥iv: *cera* ℥vj: *olei ros.* ℥iij: *armoniæ* ℥ij: *terebinthina* ℥iij: et ꝑβ. Fiat unguentum. Et istud est Unguentum *gummi helleni* Conciliatoris, quo ego etiam usus sum, & laudo.

Est aliud unguentum ibidem, huic satis affine,

finē, multum laudatum à Bertapalea in capitulo de fractura cranij, sed ille non ponit opoponacum, nec bdellium : *est autem expertum*. Recipe gummi helleni ℥iij: opopanacis ℥ij: bdellij ℥β: resinæ pini ℥j: ceræ albæ. q. s. Fiat unguentum.

Aliud emplastrum per me *expertum* in contusionibus capitis, si sint sine cranij fractura. Recipe farinæ ordei, calamintæ, origani ana manip. i. camomillæ, asari, majoranæ, folij, itæchados Arab. foliorum lauri, absinthij ana m. i. & β: (si fiat sine folio non refert) cum aqua, & oleo ros. & oleo camomillæ, fiat emplastrum. Et est mirabile, factis universalibus, & non repercutit sed resolvit, & confortat.

Aliud emplastrum Bertapaliæ ponendum supra alias medicinas ad confortandum : & *expertum est*. Recipe calamintæ, meliloti, camomillæ, itæchados, florum lauri, asari, betonicæ, matrisilvæ ana manip. i. majoranæ, serpilli ana m. β: farinæ hordei ℥iij: croci ℥ij: cum aquâ & oleo rosato, & camomilla, fiat emplastrum. Hoc ego laudo, quia est singulare ubi non dubitatur de caliditate.

Alios pulveres & liquores, & alia unguenta ut & meum cerotum capitale humanum appellatum, referam ubi de opere manus fiet mentio.

Nota quod Nicolus inquit. *quidam dicunt rem mirabilem expertamque; quoniam aliquando*
contin-

*contingit cranium percussum ad interius compri-
mi & plicari & substantiam cerebri ladi, unde
patiens loquelam amittit: tunc violas contere, &
cum vino patienti da bibere: deinde considera,
si dextra pars cranij lassa sit violas sic contritas
iga sub planta pedis sinistri: Et si pars cranij si-
nistra lassa sit ponas sub planta dextra; statim e-
nim miraculose os resiliet & loquela redibit etc.
Hoc à me non creditur.*

Repertus est etiam quidam alius modus
primò à certis Hispanis nautis (ut retulit mihi
fide dignus quidam) deinde à certis Ianuensi-
bus in Italia, quem post multi sunt secuti & est
cum aquis & pulveribus infra describendis.
Illis indifferenter in omni ætate læsione, com-
plexione, & tempore, & ut breviter dicam
nullâ consideratâ differentia utuntur, sem-
perque pinguem diætam cibi, & vini potum
exhibent. Hic modus localium non totaliter in
aliquibus casibus est vituperandus, convenit
certe iste modus in vulneribus simplicibus ubi
cita requiritur exiccatio & consolidatio: con-
venit etiâ in læsionibus capitis, si applicetur in
capillari rima, ut exiccet humiditatē in ea con-
tentam, etiam si illa penetret usque ad siphac.
Complexio enim ossis & duræ pelliculæ talem
potest pati medicinam, quia siccissima est, ut
inquit Galenus. Sed non debent tales aquæ
administrari in principio, nec in tempore ca-
lido, nec in complexione calida. Ideoque pos-
sunt hæc remedia administrari, utendo tamen
rationa-

rationabiliter diæta, & potione, & manuali operatione, prout supra dictum & infra dicendum est. Sed quia talia remedia carent legitimo inventore, & actore; à me totaliter reprobantur: nec eis aliquo pacto auderem uti.

Isti autè qui sic operantur isto remedio nautico capiunt hanc aquam. Rec aquæ vitæ ℥ij: mirrhæ ʒj: aloes ʒij: croci. ʒij: sarcocollæ, thuris ana ʒij. (aliqui addunt granorum hypericonis ʒiv:) infundantur omnia simul, & dimittantur per sex dies sic infusæ, deinde fortiter exprimantur: & ea aqua usurpetur ut infra dicam. Sunt qui prædictam infusionem noviter sublimant sive distillant per alembicum, & eâ utantur. Sunt tamen alii, qui fingunt prædictam aquam multa alia simplicia ingredi; & in modum elixirii eam distillant; sed decipiunt in hoc vulgares, & hoc faciunt ut suæ medicinæ habeantur in cariori pretio. Elixir autem illius talis est descriptio: Recipe gariophyllorum; calami aromatici, ben albi & rubri, aloes, thuris, mirrhæ, cinnamomi, galangæ, nucis muscatæ, macis, ligni aloes, rosarum rubrarum & albarum, anthos, betonicæ camomillæ, matrisilvæ; sandalorum alborum & citrinorum, cardamomi, spicæ, cubebæ, nardi mastichis, margaritarum fragmentorum, omnium corallorum rub: cardui. benedicti, diptami albi, Zedoariæ, tormentillæ, bistorta, gentianæ ana ʒij: ficus pingues 6: musci, ambræ, ana ʒss: dactylos numero 2: passu-

larum ꝑvi: mellis ꝑiii: zuccari albi ꝑvi: aquæ vitæ lib. 4. distillentur: primò exit aqua clara, secundò lactea, tertio turbida; capitur secunda: in qua ponuntur mastichis, thuris ana ꝑvj: gummi elleni ꝑiiij: galbani ꝑß: cinnamomi, ligni aloes, cubebæ, nucis muscatæ, galangæ, ana ꝑi: terebinthinæ ꝑß: aquæ vitæ lib. 4. distillentur; prima & secunda aqua erit clara, tertia subrubea, & ista est ad vulnera, ut illi dicunt, quam ego detestor & abhorreo.

Uſus prædictarum aquarum est iste. Ponunt in vulnere de tali aqua, quantum retinere potest vulnus; deinde implent prædictum vulnus isto pulvere. Recipe aloes epatici ꝑii: mirrhæ ꝑvi: sarcocollæ, thuris, mastichis ana ꝑii: misce, & fiat pulvis; & utere ut supra. Et sic circa finem usque curant: postea aliquo unguento consolidativo sigillant.

Hæc est alia aqua. Recipe aquæ vitæ lib. 10: malvatici lib. 4: granorum hypericonis matur. lib. 2: thuris ꝑß: infundantur per mensem: postea cola, & utere ut supra.

Alia aqua. Recipe aquæ vitæ lib. 10: malvatici lib. 6: aloës ꝑiv: mirrhæ ꝑiiij: thuris, mastichis ana ꝑvi: radicam consolidæ majoris l. 2: centaureæ lib. sem. granorum hypericonis lib. 2: terebinthinæ lib. 2: misce per mensem, & cola, & uterè.

Sequitur alia aqua. Recipe aquæ vitæ lib. 6: malvatici lib. 2: granorum hypericonis, centaureæ, ana lib. 2: thuris, aloes, mirrhæ,

mastichis ana ℥ij. misce, distilla, & utere ut supra.

Hic est modus istorum hominum, quem pro majori parte damno; contra laudo istum liquorem infra scriptum, quo & audacter utor, quemque *expertus* sum, transacto tempore apostematis. Recipe vini malvatici lib. i. aloes, mirrhæ, olibani, sanguin. draconis, ana ℥ss: misce, & infundantur per octo dies, deinde prius simul conquassatis omnibus utere secundum artem, ponendo duas vel tres guttas mellis rosati prius in fundo vulneris.

Alio etiam quasi simili utor, cujus descriptio hæc est. Recipe vini malvatici lib. i. ireos, farinæ orobi, thuris minuti, aristolochiæ rot. corticum radices opoponacis, mirrhæ, sarcocollæ, sanguin. draconis, centaureæ, ana zi: infundantur, ut supra dictum est de alio, & eodem modo utere. Istum modum laudo: quia vinum conceditur in uulneribus & alijs læsionibus prædictis capitis, & ita etiam conceduntur prædicti pulveres ab Haly, Galeno, Avicenna & alijs in fractura cranij maxime cum administratur in hora sua, ut prædixi.

C A P. XXX.

De ratione curandi per potiones quas vocant vulnerarias.

HÆc omnia sufficere volo quantum ad medicinas extrinsecus applicandas: ad modum

dum autem primæ sectæ quæ cum potionibus operatur devenio. Dico autē idem quòd dicit Nicolus autoritate Theodorici, quòd audacius isti curant cum potionibus infra dicendis, si vocentur antequam alia via & alter medicandi modus tentatus sit, maximè in vulneribus sive contusionibus recentibus : in ulceribus tamen non curant si aliud actum sit. Sentio tamen cum Guidone tales potiones non multum convenire in primis diebus.

Aliquas alias differentias ponit Nicolus, ad quas lectorem remitto : neque enim diu rei huic inherebo, quia ut supra dixi, paucam adhibeo fidem istis potionibus.

Dico tamen ego quòd ultra potionem si sint & in vulnere & in ulcere, aliqua extranea, illa sunt removenda (puta ossa, tela, spinæ & hujusmodi.) Labia etiam solutæ continuitatis debent juxta posse teneri aperta cum tenta aliqua, maximè cum stipite caulium facta, quia convenit cum virtute potionis. Imo si indigeant talia vulnera futurâ suantur & ligaturâ convenienti uniantur, & exprimantur, prout requiritur in cura : sive ligatura debeat fieri retentiva, sive expressiva, sive incarnativa, prout sciunt operantes artis.

Potio autem à me visa & experta in dispositionibus à me supra narratis, est hæc quæ sequitur. Recipe foliorum & radicum rubear tinctorum, radicum aristolochiæ longæ & rot. foliorum & rad. plantaginis foliorum & radi-

cum consolidæ maioris & minoris, foliorum
& radicum gariophylli foliorum, & rad. cén-
tauræ maioris, ana manip. 2. radicum altheæ,
summitatum rubi, summitatum lapati acuti,
atanaceti, millefolii, pimpinellæ, pilosellæ,
arthemisiæ, summitatum cannabis, caulis ru-
bei, fragariæ, ana manip. 1. thuris albi ℥ii: sar-
cocollæ ℥i: vini albi bocalia. 15. ponantur
omnia in vase terreo vitreato, cuius pars me-
dia remaneat vacua & tegatur ut non respi-
ret, & bulliat per tres horas mediocri igne,
& coletur: cui adde mellis lib. 6. & deinde
bulliat usque ad quartæ partis consumptio-
nem. Dosis est ℥iv: singulo mane, & totidem
vespere, balneando vulnus cum eadem, su-
praponendo folium caulis.

Aliqui distillant, & dant tantum mane ℥iii:
ego nunquam distillavi, sed primo modo fa-
ctam dedi, & vidi quæ supra dixi.

Quidam Hebræus satis mihi amicus, & in-
ter empiricos fide dignus dedit mihi infra-
scriptam portionem, qua utebatur sicut usur-
patur præscripta. Recipe radicum rubiæ tin-
ctorum, seminum cannabis, diptami albi, be-
tonicæ, seminum apii, summitatum rubi, radi-
cum peoniæ, foliorum pilosellæ, foliorum
pimpinellæ, foliorum matrisilvæ, foliorum
matricariæ, radicum ciperi & acori, folio-
rum & radicum gariophyllatæ, radicum li-
quiritiæ, rad. gentianæ, foliorum & radicum
fragariæ, foliorum capillorum Veneris, folio-

rum

rum caudæ equinæ, foliorum agrimonix, foliorum centaureæ, foliorum caulis rub. foliorum & rad. consol. maioris, rad. aristolochiæ longæ & rotundæ ana ℥i: rabarbari ℥iv: squinanti ℥iii: mellis lib. 6: vini albi lib. 80: fiat potio ut supra.

Sunt etiam quædam aliæ potiones ab aliis descriptæ quæ parum laudantur à rationalibus medicis. Et inter alios Guido de Cauliaco, in capitulo de fractura cranii, totis viribus damnat hunc modum potionum istis verbis: *Non audiantur ergo verba illorum Theodorico- rum, & Ianuensium, qui se iactant omnem fracturam capitis cum suis pigmentis & potionibus absque chirurgia & ossis elevatione curare etc.* Quia tamen superius promisi modum curæ cum potionibus & pigmentis, describere illas decrevi.

Inquit Theodoricus lib. 2. chirurg. cap. 3. de cura fracturæ cranii: *sicut enim in cute superius dictum est, talis fiat in capite ligatura ut calor intrinsecus evaporare non valeat, nec exterior possit aer intrare etc.* Hoc facto detur pulvis quem dominus Hugo sibi appropriabat cum pigmento, quod ita fit. Recipe cinnamomi ℥j: zinziberis albi ℥ssiv: melleghetæ ℥j: galangæ, piperis longi ana ℥j: gariophyllor. numero 12: grana piperis numero 15: fiat pulvis. Vini albi lib. 5. mellis lib. 1. bulliat mel & vinum; paulo post de prædicto pulvere addatur tantum ut bene aromatizetur totum vinum:

& iterum bulliant omnia simul, ut fiat pigmentum : post clarificetur colando, de quo capiantur novem ciathi parvi, cui misce pulverem magistri Hugonis, qui est videlicet. Recipe pilosellæ, pimpinellæ gariofilatæ, gentianæ, valerianæ, de omnibus folia & radices, de gentiana radices tantum, ana (exceptâ pilosella, de qua capiatur, quantum de omnibus) ex eis fiat pulvis de quo ter, quantum potest tribus digitis capi, in prædicto pigmento ponatur; pro quolibet ciatho & crucis signo factò, in nomine P. & F. & Sp. S. & individuae trinitatis, dicatur: *dextera domini fecit virtutem, dextera domini exaltavit me, non moriar sed vivam, & narrabo opera domini.* Prædicta sic fiant, prius facta devota oratione ad Dominum, ut per prædictum pulverem liberet infirmum. Modus autem exhibitionis prædicti pigmenti est iste. In prima visitatione cum infirmus comedere ceperit, cum potum appetit inter comedendum dabis unum cyathum prædicti pigmenti, modo prædicto, scilicet cum signo crucis &c. in meridie inter cœnam & prandium dabis alium cyathum : in cœna alium : & si infirmus retineat prædictum pigmentum sine vomitu non solvatur caput, si vero evomat solvatur. Et si tumor adsit vulneri fiant pultes tales. Recipe folia maluarum cocta in vino, cum fure: fac emplastrum & super pone cum stuppa, semel mutando singulo die &c. Idem

Theo-

Theodoricus docet, quòd si fiat vomitus esse pessimum signum ; recitat etiam alias nugas quibus fidem non adhibeo.

Decoction stæchados sola multum laudatur : Libro etiam 15. Continentis mumia in potu data summè laudatur in fracturis. Aliam positionem ponit Nicolus, & dicit eam valere ad omnia vulnera, & sanare novem diebus, non mortalia tamen : abstergere quoque & ossa expellere. Recipe caulis rubei, sæniculi, petroselini, abrotoni, atanaceti fragariæ, foliorum rubi, herbæ Roberti, plantaginis, arnoglossæ, foliorum cannabis, apij, nucis muscatæ ana ; in vino bulliant cum melle. Bibatur manè & vesperè, & balneetur vulnus extra cum eadem, & super ponatur folium caulis rubei : & isto modo procedatur.

Reperiuntur multæ aliæ potiones ab alijs etiam antiquis descriptæ ad vulnera sananda, quos ne tædio afficiam legentes hoc loco non recitabo.

C A P. XXXI.

De curatione læsionis panniculorum cerebri, per medicamenta.

SEd quia de læsione duræ & piæ matris, & substantiæ etiam medullaris cerebri, non reperitur aliquis curandi modus ab ullo autore descriptus, ut hoc nostrum opus magis pingue ac delectabile & utile sit, de vulneribus præ-

dictorum membrorum aliquid nobis erit dicendum : & maximè cum interdum (ut prædiximus) ad manus nostras talia vulnera devenerint, quæ duce divino auxilio ad laudabilem finem terminate sunt.

Dico ergo, quòd si contingat vulnus esse in prædictis membris, ultra omnem aliam curam medicus totis suis viribus debet prohibere omnem motum fortem & animi & corporis ipsius patientis; nec debet fieri agitatio aliqua à medico, nec manibus, nec ferramento aliquo, nisi levissima in abstergendo, & lavando, & medicando, ut dicetur.

Neque sanies in labijs retenta debet abstergi opere manus : sed tantum aliqua lotionne earum quæ infra describentur, quia ex tactu & agitatione violenta in tam nobili & molli membro, quale est cerebrum & pia mater, fit dolor, & fortè nova solutio, unde fit exitus magnus medullæ atque ita tandem mors : Sed si non tangatur nisi modo antedicto natura succurrit loco, & consolidat vulnus. Atque isto modo tactus prædictus ita levis ad minus sit, usque transactus sit dies decimus quartus. Deinde audacius potest medicus tractare prædicta vulnera ; semper tamen hoc fiat leviter.

Et principio quidem constricto sanguine cum ovo & alijs rebus convenientibus, ponatur in fundo vulneris lac mulieribus ab ubere noviter mulctum, & cum lavatur vulnus his
vel

vel ter in omni medicatione, lac etiam sit actu calidum: vel lavetur tale vulnus vino malvatico, in quo bullierunt rosæ rubeæ.

Deinde repleatur prædictum vulnus lychnijs, uno vel pluribus secundum magnitudinem vulneris, ante intinctis in prædicto lacte, quæ tantum repleant fundum; cætera vero lychnia, quæ sint tanta ut repleant totum vulnus, sint imbibita in oleo rosato omphacino: & postea supra vulnus ponantur duæ vel tres peciæ lintear, magnitudine unius palmæ, imbibitæ in prædicto oleo: deinde totum caput etiam ungatur prædicto oleo: denique pannis debitis & stuppâ & fascia convenienti levissimè ligetur.

Is te modus curæ fiat per quatuor dies, usque ad sex & non ultra: deinde capiatur aliquod unguentum capitale de prædictis & ponatur super lychnia vel super syndone, & talia lychnia cum unguento imbibantur in oleo rosato omphacino & melle rosato, partibus æqualibus, & sic repleatur vulnus: fiat & de prædicto unguento aliqua petia magna & ponatur supra vulnus, ante tamen caput totum prædicto oleo rosato inungatur.

Et unguentum quidem quod à me est usitatum in istis casibus & probatum, appellatur unguentum matrisilvæ, quod infra describam cum meo ceroto humano & aliquibus alijs remedijs suo loco: hoc unguentum lavo lacte mulieris ter vel quater, illoque sic loto

utor, ad minus transacta nonâ vel decimâ die.
 Post illos dies utor prædicto unguento non loto
 (quia tunc requiritur medicina magis calida)
 & sic pergo. Paulatim tamen amoveo aliquid
 olei rosati, & addo tantum mellis ut circa
 decimumquartum diem utar solo melle ro-
 sato; & sic deinde cum lotionibus & pulveri-
 bus & meo ceroto vulnus illud carne repleo.
 Lavando tamen, si opus est, vel cum spongia
 embrochando, vel cum syringa leviter impel-
 lendo ad fundum vulneris vel ulceris, fit ut
 exiccetur sanies, quæ interdum est tanta ut
 medici dubitent de ipsius exiccatione. Sed pro
 hac quidem exiccatione habeatur recursus ad
 curam ulcerum profundorum, quæ cavernæ
 & abscessiones appellantur ab Avicenna
 quarta quarti: quibus tandem carne repletis
 adhibeatur consolidatio.

Sed quia rarò reperitur oleum rosatum
 omphacinum bonum, capio ego oleum myr-
 thinum & oleum rosatum partibus æqualibus,
 & illis utor: & mihi benè succedit.

C A P. XXXII.

*De curatione contusionis à sclopeto factæ
 per medicamenta.*

NOtent etiam juyenes quòd interdum
 contunditur caput aliquâ glande sive pila
 alicujus sclopeti, vel alterius similis instru-
 menti, cui contusioni ratione sulphuris & ni-
 tri

tri & ignis inducitur mala complexio calida in loco, & interdum escara: Talis læsio quantum opus manuale attinet curatur ut aliæ contusiones.

Medicinæ autem locales debent esse tales ut convenient & contusioni & ignis combustioni. Ego inter alias medicinas sæpe utor oleo rosato solo, quod optimè confert, transeundo ad exiccantia cum opus est. Inter alias medicinas vidi etiam istam valere. Recipe olei rosati ℥viij: olei vitellorum ovorum ℥ij: vitri albissimi subtilissimè pulverizati ℥ij: ceræ albæ ℥iſſ: corticis medianæ, virgultorum sambuci manip. i. bulliant omnia secundum artem & colentur. Habebis unguentum cui non reperitur par à principio usque ad vulneris à carne repletionem. Deinde consolidentur vulnera ut alia. Prædictum unguentum est mirabile in omni combustione ignis.

Sed in contusionibus istis prædicto unguento solum est utendum, usque quò mala qualitas calida sit remota, deinde curantur ut alia vulnera. Multa alia remedia possem adducere, sed volo medicos recurrere ad capitula combustionis ignis & contusionis, & suo iudicio componere curam læsionibus appropriatam, quæ facilis est legitimo medico.

C A P. XXXIII.

Cur fortioribus medicamentis opus sit in interioribus capitis vulneribus: quæve sint fortiora medicamenta appellanda. Digressio.

R Estat solvendum dubium à nobis supra positum de mente Galeni quarto ingenij capitulo 7. & de mente Avicennæ prima tertij tractatu tertio capitulo undecimo, scilicet cur fortiores medicinæ requirantur in vulneribus & apostematibus interioribus capitis quàm exterioribus.

Cujus quidem dubij solutio hæc est: scilicet, si medicina debet ad intra penetrare debet esse fortis, ne resolvatur ejus virtus in via, & maximè in apostemate sine vulnere, ubi est cutis densa, & pericranium & cranium & alij panniculi densi.

Sed & ubi est vulnus requiritur fortis medicina: quia illa membra sunt solida & dura exceptâ cerebri medullâ, & longe sicciora membris exterioribus. In vulneribus etiam exterioribus minor saniei quantitas aggregatur quàm in interioribus propter magnitudinem & profunditatem: ideoque ut ferventur membra in suâ complexione, & ut excicetur major saniei quantitas requiritur fortior & potentior medicina.

Medicina autem altero duorum modorum dici-

dicitur debilis & fortis : primo quia est raræ substantiæ , propter quam facîle resolvitur ejus virtus. Sicut se res habet in rosa , & camomillâ , & similibus . Secundo vero modo ratione qualitatuum ejus dicitur medicina fortis & debilis. Medicinæ enim primi gradus vel temperatæ , dicuntur leves : aliorum vero graduum medicinę dicuntur fortes , sive sint ex mineralibus , sive ex plâtis , sive ex animalibus , magis tamen vel minus secundum eorum substantiam. Et hoc intelligit Galenus lib. 6. ingenij cap. 6. in fine , dum dicit : *est mirum si dura pellicula ablati ossibus forte non effugiat medicamen* (id est , valde siccum) *si non habeat magnum apostema , quoniam eius substantia siccissima est.*

Sunt tamen multæ medicinæ à nobis superius positæ in cura vulnerum exteriorum , quæ sunt convenientes læsionibus interioribus , ponderatâ qualitate vulneris & diversitate cõplexionum capitis , quas considerationes relinquendo considerationi periti & experti medici.

Notent tamen medici quod vulneribus intrinsecis in substantia medullari cerebri in quantum sunt vulnera non convenit medicina valdè fortis in exiccando ratione suę complexionis , sicut convenit panniculis solis læsis : ideoq; ad hoc toto suo ingenio advertant medici ; qui quidem si sint legitimi , duce experientia prius , ut de mente Avicenna sæpe dictum est , invenient præcisum gradum medicinæ administrandæ.

Et sic

Et sic cum Dei adjutorio dicta sunt quæ spectant ad secundum instrumentum medicinæ, cui idcirco finem impono.

C A P. XXXIV.

In fracturæ cranij curationes chirurgicas præloquium.

ARduum ac maximum omnium, ac ferè horrendum quod est in medicina, opus scilicet manuale, ultimum medicinæ instrumentum appellatum aggredimur; in quo, duce omnium rerum parente, non pauca utilia hujus artis successoribus, juxta virium nostrarum nostræque experientiæ quantitatem condonabimus, ponendo solum curam solutæ continuitatis capitis cum cranij fracturâ, & modum in quacunque specie observandum monstrando.

Veni igitur sancte Spiritus, & illumina non minus nostram mentem quam audentium, ad bene & lucide dicendum, & intelligendum, ea quæ à nobis hîc de ossis amotione, incisione, & elevatione, ubi necesse erit, dicentur. Nullû certè majus est periculû in alijs medicinæ instrumentis, quam in isto, maximè si indebite administretur. Si autem operari ut requiritur (scilicet debito ordine, modo, & tempore) contingat, ad tartara jam destinati revocantur ad superos. Et hic loci non inveniuntur

tur Januensium nugæ, simulque nec aliorum à via Hippocratica deviantium jactantiæ.

CAP. XXXV.

Quo tempore ossis separatio instituenda sit.

SEd antequam ad aliquam operationem particularem deveniamus, videndum est prius, quo tempore fieri debeat talis in cranio operatio. Nam earum alia subito vel quam brevissime fieri debet, nullis interpositis temporis inducijs: alia vero tardius, prout cogunt accidentium signa.

Et de tempore quidem eligendo quo os debet amoveri, ab antiquis autoribus ad plenum dictum esse reperimus, ut infra monstrabimus; sunt tamen aliqui, dicentes quòd absolute non potest scire medicus hoc tempus. Sed oppositum tenent Galenus, Paulus, Oribasius, Haly, & aliqui alij. Ego etiàm sum hujus opinionis, quòd præcise cognosci possit tempus tale, maximè si distinguatur species solutæ continuitatis cum suis differentijs.

Sit illa species, quæ empialma & antiaca appellatur, vel alia species marufis dicta sive monesis sive hessena: (quæ sunt species in quibus os pungit vel gravat siphac capitis, & cognoscuntur ex signis supra positis) amovenda

venda ossa absolutè dicimus, in prima hora, vel parum post.

Sit alia species, rhagamia darcam sive capillaris dicta, intus penetrans, in corpore cacochymo ægroq; existente & debito regimini medicinæ inobediente: quamvis adhuc nullum sævum appareat accidens, absolute tamen os amovendum dicimus, & quanto citius tanto melius. Sit autem eadem species, corpore vero mundo & forti, & medico obediante: dicimus etiam absolute sciri posse tempus tale, scilicet expectanda sunt accidentia, quæ ut plurimum veniunt in hieme ante 14 diem vel circiter, æstate vero ante septimam.

Constat ergo ex prædictis, tempus absolutè præcognosci posse in ossis amotione. Aliæ autem species eodem modo cognosci possunt quo prædictæ.

Totis igitur suis viribus insudet medicus differentias prædictarum specierum velle cognoscere, & ita absolute sciet an ossis sit facienda incisio, & qualiter, & quando.

Inter alia autem necessitatem ossis amovendi causantia, duo sunt principalia, naturæ horrida & extranea, primò sunt gravantia & pungentia, sive alia aliqua extranea idem facientia, puta, tela, ligna, sagittæ, & plumbi sive ferri vel alterius rei extrinsecæ frustula. Secundò est sanies non habens liberum exitum. De his igitur duobus principaliter sit sermo. Ab ijs enim tota fere est sumenda cura, quia

quia per chirurgicum instrumentum magis succurrere ijs possumus. Antequam autem id fiat probabimus optimis autoritatibus tempus amotionis ossis absolute cognosci posse.

Et primo dico autoritate Oribasij, quæ habetur lib. 15. Continentis, cap. 3. in fine, absolutè præcognosci posse tempus amotionis ossis in quacunque dispositione, qui inquit. *Debent sanari ossa in hora qua accidit fractura, quotiens pungunt, ex concordia chirurgorum: qua nisi pungant, expectetur per tres dies, secundum quosdam, aut plus minusve, ut colligatur sanies, & removeatur cranium à matre dura. Et aliqui vident quod debet fieri expectatio in quo nulla erit punctio, sub dubio nocuementi æruginis manantis & nocentis cerebro etc.*

Certe ex hisce verbis Oribasij potest colligi absolutè tempus amotionis ossis in qualibet dispositione. Vult enim Oribasius, (& non solum Oribasius sed & alij) quòd ossa pungentia sint subito extrahenda; si non secundum totum, ut tamen dicit Galenus, saltem secundum partem magis pungentem. Punctura enim est quæ facit accelerare hoc opus. Et si non potest fieri in prima hora saltem fiat in prima die.

Dixit hoc etiam Galenus ut apparet lib. 15. Continentis istis verbis: *In quo accidit punctio & infestatio, incidatur os in prima hora passionis, aut in ipso die; quod si non incidatur in toto, evellatur aliqua pars ipsius valde pungens.*

Q

Con-

Consentit etiam Avicenna cum prædictis in capitulo de fracturâ cranij inquiens. *Cum vero verificatur necessitas extendendi aliquid, & incidendi illud, aut extrahendi ipsum: tunc festinetur, & non expectetur complementum generationis puris in loco. Et hoc quidem nisi ubi non est panniculus nominatus dura mater coartatus aut punctus; quoniam punctura facit in dispositione apostema & spasmus, & fortasse perducit ad apoplexiam. Quare oportet ut extrahatur illud os statim, & redibit statim sensus si fuerit apoplexia.*

Vides lector à quibus autoribus habeas quod ossa pungentia sint statim extrahenda: vidisti etiam causam propter quam extrahenda sint, & hic & alibi; veruntamen si nulla sint ossa pungentia, non est ita festinandum: quod non tantum debet intelligi de osse pungente, sed & de quacunque alia re extraneâ.

Sunt tamen aliqui casus in quibus non debemus transire secundum vel tertium diem; puta si adsit manifesta perforatio, vel incisio talis & in tali corpore, ut necessario sanies aggregetur in profundo, & in osse non sit sufficiens orificium pro mundificatione necessaria: tunc enim quam scitissimè fiat apertio in osse, ut sanies possit expurgari, & medicinæ possint intromitti.

Sed quia communiter in prædicto casu sanies incipit generari tertia vel saltem quarta die, ante generationem ipsius debet aperiri

via,

via, ne inducantur sæva accidentia. Ideo aliqui jubent fieri istam offis amotionem secundâ vel tertiâ die. Vnde Rasis loco citato autoritate ut credo Galeni inquit: *Id quod debet ferrari de cranio capitis cum celeritate ferretur, & non expectetur ut accidat de eo descendere aruginem; sicut faciebant expectantes ut compleretur putredo & separaretur dura mater vel matercula à cervice. Vnde cum cautela hoc debet fieri, & ante quis certus esse quod dura mater non pungitur ab aliquo osse fracto. Sed si pungitur non potest vel debet fieri expectatio donec fiat putredo: nisi tamen fuerit aliquod prædictorū potest fieri expectatio in modo moderato ita ut non trāseat dies tertius; sed maior pars debet curari in die secūdo etc.*

Adverte tamen lector quòd superius dixi, me credere istam autoritatem adductam l. 15. Continentis esse Galeni. Hoc notanter dixi, quia credo Galenum fecisse capitulum aliquod quo caremus in fine sexti de ingenio sanitatis: quia re vera Galenus ibi in sexto capitulo incipit loqui de fractura cranij, & meo iudicio non complevit modum curæ vulnerum capitis. Igitur credo quòd deficiat septimum capitulum ejusdem libri: maxime cum Rasis adducat autoritatem Galeni in septimo capitulo sexti libri, quamvis à Rasi non dicatur cognomen prædicti libri sexti. Et hoc maxime dico quia video Galeni posteros, Paulum & Oribasium ad plenum dicere curam de læsione capitis cum fractura cranij, & cum videam

Galenum adduci à Rasi loco citato, & quia ipse inter alios fuit indagator causarum & effectuum medicinæ. Quare iudicò nos non habere sextum librum Galeni de ingenio sanitatis completum.

Sunt præterea aliqui casus, in quibus possumus expectare ultra tertium diem, immò usque ad septimum in æstate, & decimum quartum in hyeme, & ultra etiam secundum aliquos; qui casus sunt illi in quibus non sumus certi de ærugine seu sanie aggregandâ super panniculos, quod tempus potest præcise cognosci. Indicant autem hanc cognitionem principia accidentium à sanie venientium, quia certè sanies non potest stare in tam nobili loco, qualis est locus inter cranium & duram matrem quin faciat aliqua mala accidentia, puta febrem, rigorem, intellectus permixtionem, & his similia, maxime si sit ibi clausa sine ventilatione. Ideoque cum medici vident principia talium accidentium debent accelerare ossis apertionem & ipsius amotionem ut sanies possit inde expurgari. *Si autem confirmentur accidentia, spernenda est cura*, ut inquit Haly, *quia ager ad interitum tendit*. Galenus etiam dicit: *Si accidentia supervenerint* (i. e. si perseveraverint) *spernenda est cura*.

Et quia talia accidentia, ubi os non pungit vel non gravat, & ubi dura mater non est profunde incisa, non veniunt nisi à sanie contentâ, ut

tâ, ut supra dictum est, inter cranium & duram matrem: ideo autores dicunt determinatum tempus amotionis & incisionis ossis esse, cum dura mater est separata à cranio. Et hoc prudenter dicunt: quia si fieret operatio talis ut requiritur in osse amovendo, dura matre cranio alligatâ, maximum esset periculum de incisione ejus, immò impossibile est aliter esse quin lædatur, stante ipsius forti colligantia: quam colligentiam esse cum cranio per totum, contrâ alios recentiores medicos ostensum est supra.

Oportet ergo ut medicus volens operari in osse cognoscat tempus separationis panniculi à cranio, quia aliter egriis posset mortem inducere. Tempus autem separationis est cum adsunt præacta accidentia à nobis sæpius dicta, nam tunc amovendum est os cum incipiunt accidentia: causa est, quia tunc remotus est panniculus à cranio, propter quam remotionem sanies habet locum in quo moratur, quæ extractione indiget.

Advertant tamen legentes, quòd dura mater ad paucam distantiam circa læsionem est separata, maximè illis qui sanantur, quia si esset omni ex parte separata ultra commissuras, ut tenent multi, rari sanarentur. Neque enim posset exiccare sanies in distantia tali, scilicet à commissurâ ad commissuram, sed semper sanies peteret decliviorē partem vacui, atque ita necessario ferè omnes læsi

cum fractura cranij penetrante irent ad tartara. Credant ergo dictis nostris, & exerceant se in anatomiâ, non solis autoritatibus sed experientiæ fidem adhibentes.

Quod autem (tunc scil. quando dura mater est separata) debeat fieri ossis amotio, probatur autoritate Oribasij, qui loco prædicto subiungit talia verba : *Qua nisi pungant expectetur per tres dies, plus & minus, ut colligatur sanies & removeatur cranium à matre dura.* Inquit etiam : *Et aliqui arbitrantur quod debeat fieri expectatio in quo nulla erit punctio, sub dubio nocu-
mentum æruginis manantis & nocentis cerebro etc.* Hic infert Oribasius quòd, quando sumus in dubio an debeat fieri apertio an non, debeamus expectare nocumentum æruginis, seu saniei, cerebro nocentis, quod nocumentum cognoscitur ex accidentibus; ex illius ergo sententia accidentia monstrant duram matrem esse separatam, & cum illa adsunt tunc os est incidendum.

Quod etiam talis incisio non debeat fieri nisi sit separata dura mater monstratur lib. 15. Continētis autoritate Pauli: *Requiruntur* inquit *signa significantia remotionem panniculi, qua nisi inveniuntur, consolidentur.* Ecce Paulus vult quod non debet fieri operatio alia nisi consolidatio, si panniculus non sit separatus; quod quidem tempus separationis vel aggregationis saniei, si debeat aggregari aliquid, cōmuniter ab autoribus ponitur esse in æstate ante septimum

mum diem, in hyeme autem ante 14.

Quod tempus ponitur à Paulo l. c. ubi statim subjungit : *& si invenitur (scil. panniculus separatus) incide os , sed stude ad incidendum os in his locis (in ipsius regione) hyeme ante 14. diem, æstate ante septimam, antequam accidant illa accidentia mala prædicta.*

Advertè bene lector , quod ubi Medicus aliquo judicio potest cognoscere ossis amotionem necessariam fore propter causas à nobis supra dictas , quanto citius aperitur tanto melius est , nec expectari debent accidentia , nec prædicti dies , scil. septimus aut decimusquartus.

Nota etiam prædictam autoritatem Pauli esse adductam à Nicolo pro autoritate Galeni : sed est Pauli, prout patet cuicunque legenti , & credo quod sit error impressoris Nicoli.

Nota etiam quod Haly concordat de tali tempore cum Paulo , nam nono practicæ capitulo de fractura cranij inquit : *Si autem siphæos separatus est, & contingit patienti vulnus hyemali tempore, oportebit partes ossium omnino educere ante decimum quartum diem, æstate autem ante septimum, priusquam quæ diximus illi oriantur accidentia.*

Cum istis etiam de tempore tali concordat Albucasis libro tertio suæ chirurgiæ capitulo tertio inquiens : *Et si vides accidentia non terrentia te (id est, non multum fortia, qualia sunt*

in principio quando sanies incipit ebullire sub cranio) & *speras salutem, tunc incipe curationem eius. Quod si venit ad te vulneratus primis statim diebus, & est illud tempore hyemali, tunc oportet ut perficias ablationem ossis ante diem 14. secundum omnem dispositionem: si est in diebus æstatis, tunc oportet ut properes remove os ante diem septimum antequam corrumpatur quod est sub osse ex panniculo, & adveniant accidentia illa quæ narravimus.*

Ratio autem quare citius in æstate quam in hyeme operatio talis sit instituenda est, ut inquit Dinus, Nicolus, & alij, quia in æstate citius accidit ebullitio & putrefactio, in hyeme vero tardius.

Avicenna tamen visus est discordare ab istis de tempore, qui inquit. *Oportet ut non tardetur illud æstate ultra septem dies, in hyeme autem ultra decem quanto autem fuerit citius tantò erit melius, & longinquius ab hoc ut accidant nocumenta magna etc.*

Sunt qui dicunt quod cum decima dies non sit critica, textus Avicennæ sit corruptus & malè traductus: quicquid sit parum refert cum alibi dicat Avicenna; *quanto citius tanto melius etc.*

Miror autem quod Galenus dicat l.cit. quod major pars sit curanda in die secundo. Certè à Galeno ponitur tempus nimis angustum: credo tamen Galenum loqui de magnâ fracturâ propter quam medicus judicat stantibus alijs

alijs conditionibus ulterius non posse curationem differri. Differentia hæc inter prætatos autores à bono medico facile dijudicatur.

Nota tamen lector, ad prænarrata accidentia inducenda & ad incisionem accelerandam, concurrere præter anni tempus aliqua alia, scætatem, regionem, complexionem, humorum conditionem & similia. Credo sanè talia accidentia citius evenire in juvene & etiam tardius secundum corporis dispositionem quam in sene : & citius in complexione calida & humida quam in alia : & in humore calido & humido citius quam in alio. Causæ sunt alibi declaratæ. Ita autem & de regione est cogitandum, ideoq; dixit Paulus: *in his locis est facienda operatio*: scilicet in regione sua. Et fortè Avicenna dixit de decimo die, & non de decimoquarto quia ejus regio erat valde calida. Ex prænarratis etiã potest judicari qui fiat quod citius adveniant accidentia in uno quam in alio; licet ad accelerationem accidentium multum etiam concurrant conditiones læsionum; quia si magna est læsio citò veniunt accidentia, si mediocris veniunt & mediocriter & tarde accidentia, data vero paritate in læsione prædicta accelerantur & tardantur accidentia à causis antedictis.

Non est ergo mirum, si interdum potest transacta decimaquinta die fieri apertio in osse, sicut recitat Mapheus de Laude in sua quæstione de fractura cranij, qui post decimũ.

Qs

quintum

quintum diem amovit os certo Comiti in capite pro sanie expurganda, qui sanatus est.

Ad hoc propositum tamen dicit Nicolus. *Certe est putandum quod ossis incisio fieri non debet nisi necessitas cogat te: ista autem necessitas determinatur ex inceptione aliquorum accidentium malorum, quibus visis statim ad incisionem medicus debet devenire. Et ita re vera est procedendum.*

Adverte tamen lector quod interdum adveniunt accidentia prædicta, & tamen sine ossis incisione sanatur æger. Et istum casum coactus vidi. Curabam me quasi invito Bononiæ quendam Martinum boletarum nuntium, qui fuerat ense vulneratus in capite. in cranio erat fractura ferè capillaris, major tamen, & intro penetrans sine panniculi læsione. Circa decimam diem vidi accidentia separationem monstrantia: statim ergo volui os incidere, & fissuram ampliare, sed ille nunquam voluit consentire: processu ergo in cura cum attrahentibus, & semper per rimulam illam exijt notabilis saniei quantitas, cum ei imperarem; ut impelleret à pectore ad caput aerem: ita enim sufflando notabilis saniei quantitas exijt semper tamen habuit febres, & rigores, & inquietudines, usque ad quinquaginta fere dies. Tandem natura separavit totum os capitis à dura matre usque ad superficiem ossis, in quantitate hostiæ parvæ. Et sic dura mater carne tecta & iste sanatus est. Erat autem juvenis

venis & fortis complexionis. Hoc dixi ut monstrem quid possit facere natura etiamsi non fiat cura regularis. Vidi autem hoc etiam in alijs, & res bene successit adhibitis medicinis attrahentibus, & maximè stante virtute regitiva totius forti.

Ex prænarratis igitur tam hic quam alibi supra, potest cognosci tempus aperiendi & amovendi os. Dico tamen cum Nicolo quod os non sit amovendum nisi necessitas cogat: quia sæpe sanantur aliqui absque ossis amotione cum medicinis debitis quos medicus non cogitabat sic sanari posse; & hoc pluries apud me fuit verificatum, & apud alios etiam praticantes.

Quomodo autem ista ossis amotio debeat fieri infra dicemus particulariter, ubi secundum differentiam specierum differentem ponemus modum amovendi os, monstrando suis locis instrumenta ingeniosa ac satis tuta.

Antequam tamen ad hoc deveniam non nulla medicamina per me experta describam suo loco. Ne autem expectes à me multitudinem medicaminum, sed solum unum meum cerotum & unicum aliud unguentum, cum quibusdam pulveribus & certis liquoribus & lotionibus quibus ego fere semper usus sum.

Quamvis enim multa alia expertus sim, infra scriptis tamen nunc tantum utor, nec ad alias me converto medicinas sequens mandatum Ioannis Damasceni, qui in suis Aphorismis

mis inquit: *Tu autem ea quæ palam sunt & in quibus omnes conveniunt, & maxime quæ probasti tenè, quæ vero in dubio sunt & in quibus dissentiant omittè. Certè nullus rationalis medicus potest infra scriptas medicinas corripere, maximè si suo tempore ut decet administrantur. Idem etiam inquit: medicamina tibi pauca tenenda sunt, nisi quorum iuvamenta sapius expertus sit. Totius enim multitudinis notitia incomprehensibilis est: nam cum per singula volueris inquirendo discurrere multiplici diversitate sensuum distractus nulli poteris fidem habere. Rerum proprietas dubia est: ea namque multi olim experientes arbitrati sunt fieri à proprietate quæ plerunque faciebat natura. Avicenna etiam secundo canone & quinto inquit: scias quod medicina experta melior est non experta & parum medicinarum melius est plurimo earum una intentione. Haly etiam sermone secundo partis secundæ inquit: tutius est uti inventis quam uti novis experimentis; in experiendo enim medicamina in corporibus hominum periculum imminet animarum, in periculis autem communior & probabilior via est tenenda.*

Istis ergo motus contentus paucis remedijs sum. Multa tamen remedia superius notavi de mente autorum peritorum, quæq; per me experta sint dixi, ut si contingat unam medicinam non haberi possit haberi altera, ita enim hoc nostrum opus erit magis utile & acceptabile.

Ante-

Antequam verò ulterius procedam dicendum est etiam aliquid de loco in quo tutius operandum est in capite: deinde quanta ossis pars amoveri debeat, quænam item medicina magis conveniat sicca an humida videbimus: & tandem denique particulariter medicinas à nobis paulò ante dictas trademus.

C A P. XXXVI.

Quà in cranij parte ossis remotio instituenda sit.

DE loco autem eligendo ubi in cranio apertio & ossis amotio debeat fieri, notant autores quod sint tres intentiones quæ determinant locum incisionis in cranio.

Prima, est situs loci: nam debet fieri in decliviori loco, quia melius inde expurgantur superflua; Secunda, est ossis qualitas, quia interdum aut nimis grossum est os, aut nimis durum: quamvis convenit ex parte situs. Tertia ducitur à novorum processionibus.

Huic rei attestatur Galenus lib. 6. Ingenij. *Vidi inquit, aliquem cuius cranium fractum, & os temporali passum erat: tunc tempora dimittens os quod erat in cranio incidi, & ager sanitati est restitutus & adhuc vivit. Quod si cranium neglexissem necessario pellicula quæ sub eo erant computruissent priusquam os solidatum fuisset: nam nisi sanient à superioribus ad inferius sci-*
visse

vissens semper descensuram incisio ossis non fuisset utilis &c. Inquit præterea : alium vidi in capite sicut prior sese habentem : tunc arbitratus sum dimittere os quod superius erat, & incidere ea quæ iuxta illud erant, ut sanies haberet locum fluendi. Cumque grossiciem huius ossis & duriciem considerarem, vidi magis esse utile ut os quod superius erat abscinderetur quam ut in sanie studium imponeretur, quoniam timui ne cerebrum moveretur. Item recordatus sum quod si latum foramen fieret in ossibus lateraliter existentibus, huius causa cerebrum descenderet & foras exiret.

Prædictum textū recitat Guido sub alijs verbis dicens: *Vidi deniq; bregmatis quidem os fractum, quod vero est deinceps, os vocatū temporis, ubi squamiformes immisiones esse accidit, usque ad multum maximā habens fissuram: quam fissuram nos omnino non tangentes sed solum abscindentes ea quæ circa bregma sunt curavimus hominem ut adhuc vivat ab annis multis. Si vero os bregmatis reliquissemus putrefacta fuisset utiq; supposita mirinx antequam porosaretur fractura.*

Adverte quod textus primus Galeni obscurus est, secundus vero à Guidone adductus lucidus & est clarus, idem tamen dicunt & amborum eadem est sententia. Dicit ibi Galenus quod habuit quendam casum, in quo cranium erat fractum & etiam os temporum: caput erat fractum induobus locis (sicut etiam dicit litera textus Guidonis) scil. in supremâ parte

parte capitis ubi sunt ossa bregmatis (quæ sunt duo tantum , eaque cranium appellant medici , & maxime Avicenna prima primi c. de anotomia cranij) & in ossibus temporum. Galenus in operando tantum incidit cranium non autem partem inferiorem : ratio fuit , quia in temporibus erat magna fissura , sicut dicit textus Guidonis , à qua libere fluebat sanies : in superiori enim parte non ita libere potest exire sanies sicut à lateribus , sed si ibi sanies aggregetur illa corrumpit cerebrum , quia situs non est ita aptus ad expurgationem , sicut situs temporum. Atque ita ille quidem sanatus est.

Aliâ vice similis sese casus obtulit , in quo Galenus volebat partem inferiorem aperire , sed considerans os ibi in temporibus esse durum & grossum , dubitans quoq; de motu cerebri & de ejus exitu si magnum fieret foramen , de periculo item læsionis nervorum ab isto loco exeuntium : iterum aperuit in superiori loco , (h. e. in cranio sive bregmate) & iste etiam sanatus est.

Ideoque præter situm , etiam ossium qualitas & nervi exeuntes à cranio variant locum incisionis faciendæ. Nota tamen lector quod loca à quibus exeunt nervi ab osse capitis sint valdè profunda , quodque ossa temporum in aliquibus locis non sint crassa , etsi duriora sint bregmatis ossibus.

Quod si daretur casus in quo solum os temporum

porum esset læsum ego non essem tantæ audaciæ, ut in cranio (h. e. in bregmate) facerem perforationem, quia nescio modum per quem sanies ascendere posset sursum tam remotè, tanto magis si sanies sit inter duram matrem & os temporum: quia sanies semper aggregatur in loco percussioneis, & non potest ascendere ad ossa bregmatis, quia est inter tempora & ossa bregmatis dura mater alligata in aliqua parte cranij, quæ alligatio impedit ascensum saniei. Crudele etiam esset aperire cranium à temporibus ad verticem usque.

Ideoque quamvis Galenus dicat sese tempora non aperuisse propter duritiem & grossitiem, & propter nervos exeuntes & propter exitum cerebri: ego tamen audacius aperirem ossa temporum si ibi læsio adsit temporum, quàm bregmatis ubi non sit læsio, observans prudentiam, & faciens honestum foramen, & post foramen ordinans ita ægrotum jacendi cum capite ut sanies exire posset & non cerebrum: fugiens etiam loca nervorum, & quærens locum in quo os sit magis subtile; nam deinde bonis & tutis instrumentis operati minus crearetur periculi, quàm observanti exempla prædicta malè intellecta à multis.

Dicunt alij esse maximum periculum operari in loco commissurarum vel prope illum, quia per commissuras egrediuntur multi nervi & venæ & arteriæ, sicut dicit Avicenna
prima

prima primi cap. prædicto : immo si fissura sit continuata cum commissura, vel si sit propè eam, dicunt fieri debere amotionem ossis sani continuati cum osse læso longè à commissura.

Nota tamen lector quod quamvis arteriæ & venæ & nervi reperiantur inter commissuras non tamen, propter ea medicus semper debet commissuras fugere in operando: nam possunt reperiri aliqui casus in quibus non minus necessaria est ossis amotio in commissura quam alibi nempe si contingat caput lædi notabiliter in loco commissurarum ob quòd vel statim vel paulo contingat ibidem duram matrem esse separatam, tunc etsi commissuris operetur nullum fiet nocumentum venis aut arterijs, quia jam sunt separatæ & à cranio distantes.

Talem operationem ego pluries feci, nec cognovi differentiam aliquam ab alijs locis. Est itaque hoc modo operandum quia bene succedit res. Prudenter autem ad plura advertitur dum operatio in loco & ut locus bene expurgetur providetur.

C A P. XXXVII.

Quantam ossis particulam separare liceat.

DE quantitate vero amotionis ossis faciendæ notat Avicenna cap. de fractura
R cranij

cranij auctoritate Hippocratis & Galeni, non oportere incidi ex osse nisi quod est infirmum, nam illud quod ex eo est comminutum vehementer oportere omninò auferri. *Quando autem* (ait) *extenduntur fissuræ extensione plurimæ nam non oportet ut tunc consequaris fissuras usque ad finem earum. Et scias quod non accidit propter hanc causam res nociva modo in reliquis operationibus quæ oportet fieri fiant secundum quod oportet etc.*

Hæc sententia est etiam posita à Galeno l. 6 Ingenij c. 6. *Si uero inquit. os totum fractum sit necesse est totum auferatur, donec ad sanum venias locum: si vero non sit fractum neq; contusum, non totum auferatur, sed quod scitur esse nocivum & non posse manere. Hoc multoties ego feci & non incurri errorem.*

Nota tamen quod ista ossis quantitas mensuratur ab experto secundum quantitatem & qualitatem saniei contentæ: quia ubi est minor saniei quantitas requiritur minor via ad expurgandum, si sit grossa vel subtilis indiget magnâ viâ vel parvâ. Mensuratur etiam secundum quantitatem panniculi alterati, ut possit fieri abstersio & mundificatio etiam actu cum operatione manus & medicinis simul in panniculis. Mensuratur etiam secundum quantitatem alienæ rei extrahendæ. Mensuratur etiam talis quantitas penes locum: quia in vertice major pars ossis movetur quam ante & retro & à lateribus: nam
fitus

fitus juvat ad expurgandum saniem. In inferiori etiam parte capitis multa quantitas ossis non est amouenda, ne cerebrum foras exeat nevé ex magno foramine rumpantur nervi-caput exeuntes, qui sunt à lateribus & in parte posteriori magis quam alibi.

Ideoq; dicit Nicolaus ; *non est nisi maximum periculum in parte posteriori os remove, ut dicunt quidam, maxime cum dicant nunquam se vidisse nec audivisse aliquem qui evaserit in quo ossis amotio facta fuerit parte posteriore.*

Dico tamen ego aliquoties me vidisse oppositum. Et hoc inter alios vidi in Domino Paulo Vngaro, quem superius adduxi pro exemplo de incisione cerebri, qui inter alia vulnera habebat vulnus magnum in parte posteriori capitis inferius versus collum, à quo in prima visitatione amovi notabilem ossis partem, & tandem evasit. Est etiam tibi notum inclyte Princeps, quod cum instrumentis magnam satis ossis quantitatem in capitis tui parte posteriori amoverim, & tamen optime convaluisti. Aliquos etiam alios vidi. Verum hæc sufficiant de quantitate & loco amotionis ossis.

CAP. XXXVIII.

Qualia medicamenta capiti sint applicanda.

Viso tempore & loco & quantitate ossis amovendi, ad medicinas quæ sunt applicandæ est recurrendum. Videtur autem quod Galenus lib. 6. Ingenij capitulo sexto in fine ponat dubium inter medicinas approximandas, scilicet an debeant esse complexionis siccæ vel humidæ, istis verbis. *Restat ut de medicinis ossium capitis disputemus, & qualiter post incisionem sit studendum, notificemus.*

Dubitatur autem an osse capitis inciso medicina quæ dolorem capitis mitigat imponenda sit sicut pluries medici fecerunt hoc tempore, an alia vero huic rei opposita i. e. siccissima. Hanc certe Methos semper laudavit, similiterque quidam senior in civitate nostra solitus est facere; super pelliculas namque quæ sunt sub cranio, quas denudabat ab osse, mox ponebat unguentum quod dicitur ethisios, & super hoc unguento ponebat mel & acetum mixtum. Atque hoc quidem senex frequenter utebatur hac medicina, sed nec ab ullo eam in hoc loco fieri vidi, nec ego audaciam habui ut eam facerem. Hoc equidem illo sene testabor plures ab hac medicina curatos in Asia, quam ab illis qui medicinam doloris mitigativam ponebant. Qua propter volui eam probare cum in Asia degerem: sed nunc dum Ro-

ma

*ma sum eam postposui quoniam sequutus sum
chirurgos Romanos. Sed cum inquisivi essentiam
naturæ rerum, recordatus sum cujusdam rei quam
experimento probavi. Dico ergo foramen au-
rium ad quod auditus penetret non solum ad du-
ram pelliculam ascendere, sed etiam ad nervum
auditorium: quoniam ergo foramen illud isti vici-
nū est pelliculæ & nervo qui de cerebro oritur, &
fortem sustinet medicinam sicut diximus, non est
mirum quod dura pellicula ablatis ossibus ferre
possit forte medicamen, si non habeat magnum
apostema, quia substantia eius siccissima est etc.*

Alexander etiam medicus commendat se-
nem illum cum medicina sicca, ut inquit Ja-
cobus de artibus.

Sexto etiam magnæ artis capit. ultimo de
fractura cranij scribitur: *festinanda sunt que
carnem ibi creent, que siccativa medicamina
sunt; sed prohibenda sunt que mollificant & pu-
trefaciunt sicut cera & oleum & similia. Hæc
nisi fecerimus non sumus securi quod non orientur
molestissima & lethifera accidentia. Ossa vero
que sunt expellenda cum magno timore & cau-
tela extrahantur.*

Iste superior textus est adductus à Jacobo de
artibus, & non habetur in nostro megategni,
laudatur tamen etiam in nostro medicina sicca.

Verum ad declarationem talis dubij est de-
veniendum, cum etiam reperiantur aliqui qui
osse inciso & amoto solum procedunt cum
oleo rosato, sicut apparet apud Rasim lib. 15.

Continentis, ut autoritate Pauli inquit : *super siphac pone pannum infusum in oleo rosato & vino &c.*

Serapio etiam de cura fodæ à percussione inquit : *Si velamen durum detectum fuerit, fundemus super illud oleum rosatum tepidum tantum, quod si non fuerit detectum addemus ad oleum parum aceti.*

Avicenna etiam in capitulo de fractura cranij : *Amplius post curationem cum ferro accipe pannum lini extensum ad quantitatem oris vulneris, & infunde ipsum in oleo rosato, & cooperi cum eo os vulneris : deinde accipe pannum duplicatum aut triplicatum, & infunde ipsum in vino & oleo rosato, & linias vulnus totum oleo rosato. Ordinat etiam ligaturam levem latam & regimen contra inflammationem, & alia similia, & denique carne repleri jubet.*

Inquit etiam Albucasis. *Accipe pannum lini secundum quantitatem vulneris & submerge ipsum in oleo rosato & pone ipsum super orificium vulneris. Deinde accipe alium pannum duplicatum vel triplicatum & ipsum submerge in oleo rosato & vino, & pone ipsum super pannum primum & colloce istud quam levissime super illud ne gravetur siphac.*

Visis istis opinionibus contrarijs videndum est cui opinioni sit adhærendum, Galenus certè ad literam tenet medicinam exiccativam magis convenire in læsionibus capitis penetrantibus, prout superius ab illo dictum est ob experi-

experimentum in Asia visum, & rationem complexionis membri quod est siccum. Idem etiam dicit Alexander & auctor magnæ artis ait: *dicimus etiam duram matrem esse nerveam, sed in vulnere nervorum cum detectione ipsorum dato etiam quod attendamus ad prohibitionem apostematis, nunquam intra vulnus ponitur oleum rosatum quoniam putrefaceret: ita etiam dicimus oleum rosatum supra duram matrem non debere poni.*

Oppositum tamen tenet Serapio, Paulus, Avicenna scilicet, & multi alij: melius esse incipere post detectionem & in omnibus vulneribus intra cranium penetrantibus cum medicina doloris mitigativa (scil. cum oleo rosato) quam cum valde siccâ medicina. Ita etiam inquit Galenus tertio ingenij cap. 8. *prius est vacandum accidentibus quam solute continuitati, maximè apostemati & servanda est membri complexio; sed quia in omnibus vulneribus capitis post ossis amotionem statim currunt humores & quidem calidi ad locum affectum, ideo cum frigidis & aliquantulum stipticis est procedendum: qualis processus est cum oleo rosato.*

Avicenna etiam quarta primi cap. ultimo dicit: *quando invicem duo conjunguntur morbi, aut est suspitio ut conjungantur, incipiendum est à curatione illius quod est magis suspectum, vel illius sine cujus curatione alter curari non potest. Sed in prædictis vulneribus est aptitudo ut eveniat apostema in panniculo cooperiente, & spasmus,*

& alia quæ vulnere ipso molestiora sunt. Ideo post talem detectionem ossis in talibus vulneribus, etiam sine ossis elevatione, melius est administrare ea quæ doloris & apostematæ sedativa sunt maxime donec simus tuti à talibus accidentibus : & postmodum administrare ea quæ valde exsiccant, ut ulcus carne repleatur & consolidetur.

Attende tamen operator, quod licet tutius sit incipere post ossis amotionem cum oleo rosato propter rationes prædictas, in processu tamen cum oleo est attendendum ut quam citissime fieri potest removeatur ejus administratio, quia vulnere in quantum vulnus est non convenit, nec est conveniens complexio-
ni membri. ideoque nimius ejus usus inducit putrefactionem. Et in isto casu errant multi medici, sed communiter doctores laudant per tres dies vel parum ultra usum olei rosati tunc uti incipiunt permiscere illi mel rosatum & vinum & alia exsiccantia, magis & minus secundum accidentia visa. Et sic dicunt multi Galenum voluisse dicere lib. 6. ingenij, & Alexandrum, & autorem megategni.

Ad id autem quod dictum est, quod non ponimus oleum rosatum in vulneribus nervorum, dato quod in ipsis sit dubium de eventu apostematæ, est dicendum : quod quamvis panniculus sit nervosus non totaliter tamen convenit cum nervo, & in vulnere nervi non est tanta agitatio in humoribus sicut in vulnere capitis

pitis propter commotionem factam in osse amovendo. Quare convenit in capite magis usus olei rosati ut repercutiat & confortet, sed in vulnere nervi est alia ratio impediens, nempe ut plurimum materia est inhibita vel inhibenda in nervo, quia unde si administratur oleum rosatum fiet putrefactio illius materiæ & sic corrumpetur nervus; panniculus autem est subtilis in se paucam potens recipere materiam respectu nervi. Ideoque in capite convenit oleum rosatum in alijs vero membris ubi sunt nervi non. Atque ita apparet cur in principio conveniat olerum rosatum in fine vero medicina sicca. Et sic videtur esse responsum ad objecta.

Non semper tamen post ossis amotionem est ponendum oleum rosatum sed aliquando, & interdum etiam medicina sicca & absterfiva est ponenda prout requirit dispositio. Interdum enim medicus incidit os, & illud amovet, sub quo osse invenit panniculum sanum non alteratum notabiliter, & tunc procedit cum oleo rosato, ut supra dictum est. Sed interdum invenit panniculum alteratum, etiam paratum putredini, & tunc procedere supra panniculum cum oleo rosato esset extra propositum, quia augeretur corruptio & putrefactio. Sed tunc est procedendum cum mundificantibus & putrefactionem impredientibus, & talia sunt siccae complexionis. Ideoque non semper est proceden-

dum cum medicina doloris sedativa.

Quod si vero contingat ut ex commotione capitis & ex dolore causato in abstractione ossis currant humores ad locum affectum, illos divertimus alia via quam cum medicina locali doloris sedativa, puta evacuatione & diversione convenienti, & localia ponimus tantum circa caput, quæ sint sicut est oleum rosatum: aliter enim fieri non potest. Debens autem istæ medicinæ siccæ tunc administrandæ esse graduatæ secundum gradum alterationis paniculi: quia si non multa sit corruptio apponimus oleum rosatum simul cum melle rosato, modo quidem plus de oleo rosato, modo verò plus de melle rosato secundum alterationum diversitatem.

Rarissimè autem fit quin ponatur aliquid mellis rosati in oleo, maximè cum raro amoveatur os quin sub eo reperiatur sanies aliqua, si operatio sit canonice facta. Sunt enim aliqui qui interdum decipiuntur, scilicet ut amoveant os non admovendum & nihil sub illo reperiatur saniei aut alterationis: & tunc non convenit mel rosatum sed solum oleum rosatum. Interdum etiam canonice operatum est in osse amovendo & non reperta est sanies in loco affecto, quia nondum erat ibi genita. Puta si fuerit facta ossis amotio in prima hora, vel primis diebus læsionis propter os pungens, vel gravans, vel aliquid aliud, extraneum in capite fixum: aut si cito medicus amove-

amoverit os dubitans de necessitate an scilicet amoveri debeat.

In omnibus autem istis casibus, in quibus non est adhuc sanies, solo oleo rosato est procedendum, modo & via à nobis parum ante dicta. Et ita in qualibet læsione capitis, dato etiam quòd non requiratur ossis amotio, cum oleo rosato est, procedendum ut prohibeatur adventus apostematis, maxime in principio: atque ita per gradus veniendum est ab oleo rosato ad mel rosatū sicut currit tempus in prædictis vulneribus. Et quidem prædicta omnia remittenda sunt semper prudentiæ boni & legitimi medici: quia accidentia venientia & non venientia faciunt talem curam variare.

Licet autem supra dixerim oleum rosatum solum non convenire nisi circa tertium vel quartum diem quia est putrefactivum, ego tamen sæpe usus sum eo ultra septimum diem, sæpe etiam usque ad decimum, non sine fructu. Licet etiam dixerim quòd debemus cum illo miscere mel rosatū, modò plus modò minus secundum necessitatem mundificationis: nota tamen aliquos esse casus in quibus debemus cavere à melle rosato propter suam caliditatem & virtutem ipsius abstersivam, maxime ubi est periculum de fluxu sanguinis ab aliqua vena, vel in panniculis vel in labijs vulneris; & tunc enim utimur oleo rosato cum vino. Quod si item vereamur ne mel sua mordicatione in aliquo capite calido sit causa attractionis

traxionis humoris ad caput , & ita fit causa apostematis & alterius mali accidentis tunc enim loco mellis rosati sumitur juleb rosatum, quod minus mordet & est minus calidum. Atque ita prudenti medico semper hæc remittuntur, quia in capite calido & in tempore calido tardius devenitur ad mel rosatum, quam in frigido capite & in tempore frigido.

Vnum volo non ignorare operadores hujus artis, nimirum quòd quacunque hora fiat talis operatio semper ponuntur humores in motu, etiam si fiat ultra decimumquartum diem : ideoque optime tali tempore quæritur humorum refrenatio & distractio, pharmaciâ, phlebotomiâ, fricatione, ventosatione, sanguisugarum applicatione, & convenienti diætâ : (quamvis etiam de talibus aliquid ad sufficientiam actum sit à principio) quia nova causa indiget novo remedio, minus tamen & magis secundum conditiones læsionis & subjecti prout videtur rationali medico.

Hæc sufficere volo pro cognitione medicinæ, applicandæ in cura læsionum capitis ubi os inciditur & amove tur.

C A P. XXXIX.

Descriptio medicamentorum quibus potissimum in cranij fracturis auctor ipsemet usus est, eorumque legitima administratio.

Visa qualitate medicinæ, administrandæ facta offis amotione, videmur etiam sufficienter declarasse qualiter accidentibus sit succurrendum, reordinando universalialia ut fecimus, & apostema sedando, si sit vel futurum fuerit, per localia tam hic in tertio instramento quam supra in secundo, ubi de medicinis localibus egimus, indicat.

Nunc vero ad superius promissa devenio, scilicet ad localia à me magis dilecta, & quibus continue utor.

Dico autem primo quod inter cæteras medicinas capitales exterius approximandas, nullam unquam cognoverim parem ceroto meo capitali, quod humanum appellatur: appellatur autem ita, quia in eo ingreditur notabilis pars humanæ substantiæ, vel mumia.

Et nota quod semper viderim & audiverim hoc observari ab antiquis de familia mea, quod illa mumia quæ ingreditur hoc cerotum debet esse de parte capitis hominis. Est autem mumia de qua loquor caro humana sicca: & vidi ego Venetijs, corpora ferè integra de tali
mumia,

mumia. Servabant autem majores nostri (prout & à patre meo accepi & ipse vidi) unum & alterum caput domi suæ hujus mumia, de qua capiebant quicquid ad confectiorem talis ceroti requiritur.

Dicunt quidam quod propter similitudinem membri cum membro sit quædam symboleitas & amicitia, quodque magis juvet quam si de alio membro mumia illa acciperetur; quicquid sit ego vidi ab isto ceroto miranda præstari & credo quod si daretur via ad vulnera capitis sananda absque ossis amotione quòd hæc esset illa medicina sola, tanta est amicitia ejus cum complexione capitis. Revera enim sæpius vidi applicari tale cerotum capitibus, quocunque modo læsis, labijs siccis, & cum multis malis accidentibus, & cum sanie pessimæ conditionis: & prima vel secunda die applicationis vidi labia vulneris digeri, & saniem ad bonam qualitatem reduci, & accidentia remitti, & sic de bono in melius omnia succedere. Subintellige autem tales casus quorum cura non est desperata nec impossibilis.

Et de hoc solo rogo operantes si nunquam tale cerotum ab eis conficiatur, ut conficiant omni diligentia & bona custodia prout à nobis bono corde & læto animo in lucem clarissimam omnibus medicinæ fidelibus condonatum est. Deum equidem testor quòd pro isto ceroto viderim patri meo offerri magnam

gnam pecuniæ quantitatem : at ille plane re-
nuit dicens , hoc cerotum non esse dandum
alicui nisi proprijs filijs , quasi esset hæreditas
quædam præciosa. Ego tamen (fortè nutu
Dei) oppositum facio: sic autem facere credo
multa bona mereri esse. Qua vero custodia
& diligentia servari & confici debeat infra
dicetur.

Ceroti autem illius hæc est descriptio. Re-
cipe : terebinthinæ lotæ cum vino malvatico,
resinæ pini colatæ, ceræ albæ, ana ℥iij: mu-
miæ ℥i℥: liquefiant simul liquefacienda : po-
stea adde mumiam paulatim cum spatula mi-
scendo, usque quo omnia acquirant mixtio-
nem perfectam circa ignem semper ne coagu-
letur : facta convenienti mixtione omnia pro-
jiciantur in vas argenteum vel alterius materiæ
benè mundum , in quo sint l. 3. aceti rosati ex
vino malvatico. Hic loci dimittatur per diem
& noctem : postea manibus in eodem aceto
bene malaxetur usquequo acetum totum ex-
pressum sit à ceroto . Deinde pone cerotum
in vase vitreo vel terreo vitreato sine aceto, &
in tali vase pone lactis mulier ℥vj : succi tor-
mentillæ ℥j: succi pentaphylli ℥iiij : succi beto-
nicæ ℥ij: succi bryoniæ, succi plantaginis ana,
℥i℥: omnia lento igne bulliant super cineri-
bus calidis, usquequo consumatur de prædi-
ctis liquoribus tanta quantitas quanta fuit
lactis : postea adde succi verbenæ ℥j, succi
pimpinellæ ℥i℥, & pone omnia in ferventi
sole,

sole, eâ cautela ne à vento pulvere extraneo repleatur: cooperta itaque aliquo panno raro & subtili stent in sole, per mensem ad minus: addatur singulo die lactis mulieris puellam lactantis zij , succi betonicæ zj : & sic si sol ferveat semper lac & succus consumetur sive exiccabitur. Oportet autem ut singulis horis bis vel ter aliquis revideat cerotum in sole, & cum baculo ligneo mundo succum, lac, & alia quam fieri potest optimè simul ducat, ut fiat optima mixtio. Si contingeret ut sol non pisset exiccare tale lac & succum propter conditionem temporis (si videlicet aër esset nebulosus vel aliter dispositus) singulis diebus ponatur tale cerotum in aliquo cacabo mundo & terfo, & lento igne bulliant omnia usque ad consumptionem succi & lactis. Atque ita erit medicina confecta mirabilis.

Sed sic perfecto ceroto solebant sic facere nostri majores: capiebant cerotum, & habebant lac mulieris prædictæ conditionis in aliquo vase, in quo tenebant cerotum infusum per diem naturalem, deinde simul cum lacte illo malaxando optimè, manibus conficiebant magdaleones unciarum quatuor pro singulo, & sic in charta pergamenâ involuebant, post hoc in aliqua pixide ponebant, intra quam subet supra, & à lateribus ponebatur pannum lanæ coloris granæ finæ, & postea in capsâ aliqua benè clausâ servabant.

Cum vero opus erat eo, utebantur isto modo: sci-

do: scilicet faciendo peciam magnam circumdantem vulnus per quatuor digitos vel circa, pluribus foraminibus perforatam, & in vulneribus supra vel infra os (si amotum erat os) supra panniculum ponebant peciam parvam dicti ceroti extensam super sindone. Et sic aliqua alia tenta seu lychnio ex panno lini subtili & albo replebant vulnus, lenissime tamen, & hoc cerotum applicabant circa septimum diem, nisi sanguinis fluxus impediret, lavando semper vulnus cum vino malvatico in quo faciebant bullire rosas rubras & sic usque ad finē hoc solo ceroto procedebant. Semper autem ponebant duas vel tres guttas mellis rosati bene cocti in fundo vulneris. Atque hic erateorum & hic meus est processus.

Sed quia prædictum cerotum ingreditur pimpinella & tormentilla aliæque herbæ à quibus cum difficultate exprimitur succus, servabant istum ordinem: pistando tales herbas semper irrorabāt eas bono vino malvatico, & postea cum torculari extrahebant prædictarum herbarum succum sed magno labore, post primam etiam pressionem quæ fit cum sacculo grosso solido & denso) aliter enim non exiret succus) colabant succos illos cum pecia munda, cujus porositates erant satis angustæ.

Et iste est totus modus conficiendi istud cerotum humanū: quo ego utor si ad manus est: sed raro nunc ego utor, quia non sum in loco in

S

quo

quo possim habere tormentillam ad sufficien-
tiam : ideoque jam loco istius ceroti utor un-
guento infra scripto , cui etiam magnam ad-
hibeo fidem , vel utor ceroto meo betonicæ
superius in alijs medicinis meis descripto , &
dicitur cerotum betonicę expertum, ad quod
habeatur recursus.

Descriptio vero unguenti prædicti de ma-
trefilva hæc est. Recipe, terebinthinæ , resi-
næ pini, ceræ novæ, ana ℥iv: olei rosati ℥viij:
mastichis, thuris, ana ℥j: gummi helleni ℥ij:
matrifilvæ & betonicæ pulverizatæ, ana ℥iij:
matrifilva & betonica ponatur in infusione
secundum artem in lib. 10. optimi vini per
diem naturalem, postea adde omnia prædicta,
excepto gummi helleni thure & mastiche , &
bulliant omnia forti bullitione usquequo sit
consumpta media pars vini , & donec sic bul-
liendo appareat hæc mixtura coloris viridis
satis intensi, & tunc coletur & permittatur
coagulari . Coagulatum à vino separa , &
coagulatum totum accipe & pone iterum in
cacabo , & bulliant ita ut partes vinosæ
quæ remanserunt in unguento resolvantur:
cognoscitur autem hoc isto signo, scilicet
quod dum bullit non amplius facit spumam
nec stridorem. Hoc facto iterum cola, in co-
latura adde gummi helleni, mastichem &
thus, subtiliter pulverizata , & semper supra
ignem lentum misce usquequo optimè omnia
incorporentur , post hoc semper ducatur spa-
tulâ

tulâ in loco frigido usquequo coagulatum sit.

Hoc unguento utere conficiendo peciam maximam supra caput, ita etiam ut teneat talis pecia totum caput, & in labijs de eodem unguento pone super lychinia, procedendo continuo in fundo vulneris cum melle rosato mixto vel puro.

Simul autem cum isto unguento utorego pulvere capitali descripto à Galeno, Haly, Avicenna, alijsque medicinæ inventoribus. Qui pulvis est iste. Recipe, farinæ orobi, ireos, aristolochiæ longæ, corticum opoponacis, corticum thuris, ana: & fac pulverem.

Alij addunt huic pulveri mirram, sarcocollam, & sanguinem draconis: Brunus etiam & Lanfrancus addunt mirthi grana, & nuces cupressi: alij addunt & centaureum & hermodactylos. Ego autem prima tantum utor descriptione, mihi que bene succedit: alia tamen adjuncta placent mihi, imò etiam ego cum video carnem super crescere pono hermodactylos solos, quia magis exiccant, & sic carnem aliquam minuant, & si non sufficiunt addo aliquid aluminis usti. Prædictum autem pulverem pono transactâ decimâ quartâ die cum jam incipit caro generari; & sic lavando cum malvatico, & melle rosato superposito, deinde superasperso pulvere prædicto, & replendo semper vulnus filis prædicto unguento linitis, usque ad tempus sigillationis procedo.

Interdum tamen lavo fundum cum decoctione infra scripta, maximè si contingat virulentiam & saniem aggregari in fundo talis læsionis, quin lavando etiam cum syringa si opus sit. Decoctio autem hæc est. Recipe vini malvatici lib. 4. rosarum rubrarum, betonicæ, pimpinellæ, matrisilvæ, centaureæ, stæchados aromaticæ ana m.ß: aristolochiæ longæ, ireos, corticum thuris, ana ʒiv: bulliant omnia simul, usque ad duarum partium consumptionem: (sed rosæ bulliant bullitione una tantum) & colentur. Colaturæ adde mellis rosati optimè cocti ʒiv.

Ista lotio est mirabilis in sanie exiccanda in ulceribus profundis capitis. Et hæc est illa, Illustrissime Dux, quam ego ordinavi & feci manibus meis pro capite tuo: hoc liquore syringabam & interdum cum parva spongia embrochabam fundum ulceris tui capitis, à quo prius non parva saniei quantitas exibat. Et ab ista lotione fuit facta saniei exiccatio & carnis repletio, & una cum alijs auxilijs tandem consolidatio.

Admirabuntur forte aliqui istum modum procedendi in vulneribus capitis syringandi & lavandi: ut à nobis præmissum est. Sed non est quod quis miretur quia hæc non sunt admirationem inferentia, nam quilibet rationalis medicus hoc tenetur agere, vel istâ vel aliâ medicinâ, in ulceribus profundis, cavernosis, & occultis. Atque hæc est mens omnium peritorum,

ritorum, & maxime Avicennæ *c. de cura ulcerum*: & ita ego sum solitus operari in alijs, lavando & siringando cum opus est.

Notent tamen legentes esse istis medicinis non utendum à principio, sed transacto tempore apostematis, tardius etiam in æstate illis utendum esse. Sed à principio (scilicet transactâ quartâ) ego solitus sum lavare unguentum matrisilvæ prædictum cum lacte mulieris, & eo sic loto, utor per tres vel quatuor dies, quia non est ita calidum nec ita suspectum de attractione materiæ ad caput: utor interdum etiam aquâ rosatâ lavo maximè in tēpore calido & capite calido, & ubi imminet periculum de fluxu sanguinis, vel ubi adest febris intensa & magna inflammatio in capite. Interdum etiam tali tempore lavo vulnera lacte mulieris, ut alibi dictum est. Vtrum hæc committo prudenti medico, qui sciet uti calidis & frigidis & mixtis suo loco & tempore.

C A P. XL.

Descriptio instrumentorum chirurgicorum quorum in cranij vulneribus usus est.

SEd antequam ad offis amotionem aliquam deveniamus, necessarium putavi instrumenta prius conscribere, ut medici illa habeant parata. Sed quia diversarum formarum & quantitatum debent esse talia ferramenta, eorum formas, ut promisi, hîc ponam. Et quia

etiam aliquos auctores reperio dissentire de modo operandi, (alij enim prius incipiunt cum instrumento lato, alij cum subtili & stricto) super hoc etiam erit aliquid dicendum.

Et dico primo & ante omnia, quòd instrumenta seu ferramenta multis denominantur modis, ita ut interdum confundant audientes. Ne itaque operatores ambulent in tenebris, cuicunque instrumento seu ferramento nomen imponam. Atque ita invenies in pictura inferius posita eorum nomina, quæ à nobis hîc in quodam catalogo in universali necessario circumscribenda esse putavi.

Dico ergo à me omnia instrumenta à medicis descripta apta os capitis peforare & sine quibus non potest os perforari, Trepana appellari; sive sint rasoria, ut sunt scalpra & raspatoria: sive os terentia, sicut est terebrum vel terebellum: sive incisoria, ut est scalprum vel scalpellus, & forceps, & incidens quod tenalia dicitur à vulgaribus, & ferra parva incidens, & instrumentum lenticulare, vel colophyfos Galeni & similia.

Sunt etiam alia instrumenta capiti necessaria ad elevanda ossa, (quorum etiam nomina & formas ponemus,) quæ propria habent nomina: scilicet instrumenta elevatoria quibus elevantur ossa depressa: quæ instrumenta sunt etiam diversarum formarum, sicut sunt & alia ferramenta, quia necessariò ad ossa elevanda requiruntur diversæ formæ propter diversitatem

tem fracturarum & depressionum ossis.

Sunt autem omnium ferramentorum diversæ formæ propter diversitatem capitum & eorum partium: quia alicujus capitis os est grossius altero, & ita aliqua pars est grossior altera. Vna enim forma ferri convenit uni depressioni vel fracturæ, & alteri non, & uni capiti alteri non.

Atque ideo medicus prudens semper habet parata instrumenta omnium formarum, & multa numero, ut possit ubicunque opus fuerit ossa extrahere incidere, elevare, ferrare, rodere & terere, atque ita ubique consequi finem laudabilem.

Sunt & alia instrumenta ad ossa extrahenda, quale est forceps non incidens sed tenaciter tenens qui serpentina appellatur à modernis quia in eo sunt dentes parvi sicut in ore serpentis; sed horum omnium nomina dicemus sive pingemus cum formis loco suo.

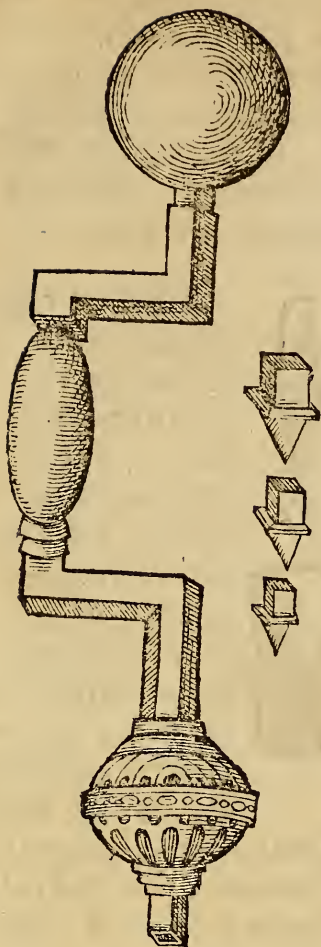
Sunt & alia multa instrumenta quorum nomina vel formas hic non ponam, quia ista sufficiunt: nam cætera committuntur prudentiæ medici, quia sicut dicit Princeps prima primi, *minimum quod necessarium est medico est id quod potest dari in scriptis.*

Non possum autem describere omnes formas instrumentorum, quia interdum venit ad manus medici casus nunquam visus; & ita medicus tunc præparat novum instrumentum pro casu illo. Et certè hoc pluries mihi

evenit, & statim feci fieri, imò ipse manibus meis feci nova instrumenta illi fracturæ apta, quibus postea nunquam usus sum, qualiaque ante nunquam videram.

Sic igitur de quacunque specie ferramentorum sint plura numero scil. minima, parva, media, magna & maxima. Ante omnia verò sit medicus ingeniosus & boni judicij, quia tunc non desunt instrumenta. Legitimi tamen medici habent vel habere debent scrinia plena prædictis instrumentis.

Sequuntur formæ ferramentorum.

Primum itaq;
Instrumentum
sive ferramentum
est illud quod pri-
mo loco vides, &
Vertibulum : sive
Verticulum à me
dicitur, quia dum
circūvertitur per-
forantur ossa se-
cundum formam
ferramenti in eo
positi. Habet e-
nim foramen u-
num in infima
parte, quod est
commune omni-
bus istis instru-
mentis parvis quę
t cerebra appellan-
tur : quia si unum

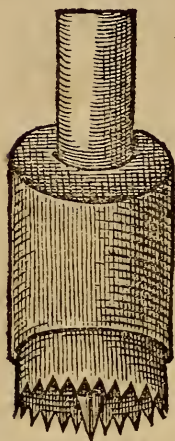

ex prædictis non sufficit ponitur aliud loco e-
jus, vel ejusdem speciei vel alterius, inci-
piendo semper à subtiliori & minori ad latius.

Primum autem hoc instrumentum appel-
latur receptaculum sive mater aliorum ferra-
mentorum : quia in se recipit & continet alia

ferramenta ad trepanandum apta. In summitate ejus est quædam pila rotunda mobilis, super qua tenetur leva operantis : & circa partem mediam prædicti ferramenti est quædam cannula mobilis, ut vertibulum melius circumduci possit. Ferramenta postea capiti affiguntur : atque ita perficitur opus.

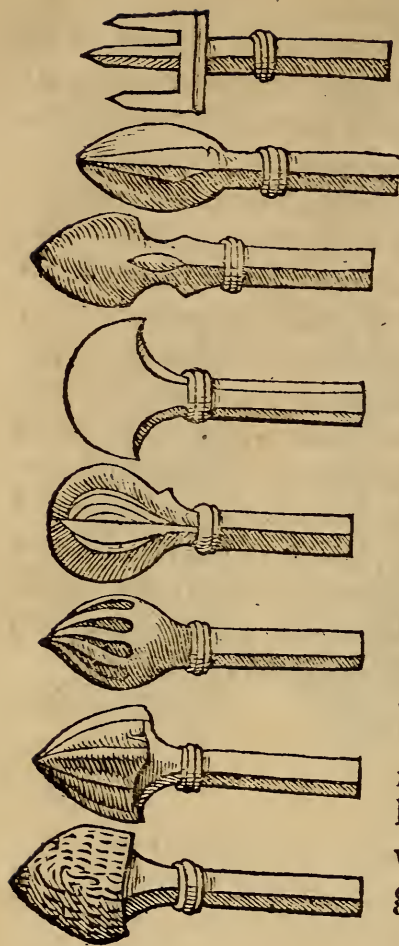
Est aliud instrumentum artificiose factum appellaturque *terebrum*, quod ponitur in foramine receptaculi antedicti. Est autem instrumentum canaliculatum & rotundum, ut vides, in cuius extremitate est ferra, qua mediante perforatur os. In ejus medio

est aculeus, paululum extra ferram exiens : & non est talis aculeus acutus ut acus, sed habet tria latera vel quatuor in cuspide in acutum tendentia, à quibus sicut à terebro roditur os ; & talis aculeus proprie appellatur *terebrum*, & mediante isto aculeo ferra figitur in osse facillime, & talis aculeus est taliter præparatus ut possit removeri ad libitum operantis, quia posset lædere siphac cerebri si fieret

fieret profundatio ipso non remoto.

Ideoque experti operatores vel remouent illud cum jam penetrarunt medietatem cranij: vel habent aliud simile instrumentum sine aculeo, & sic perficiunt opus ad secundā superficiem cranij penetrantes. Porro si hoc instrumentum aculeatum sit dicitur *masculus*, si sine aculeo *famina*. Vltcrius est hoc instrumentum spiculatum siue alatum, sicut hic videre potes, ejusq; alæ sunt subtilissimè incidentes: & istæ alæ faciunt instrumentum esse tutum à præcipitatione supra cerebrum, pars enim acuta penetraret nisi pars lata prohiberet. Isto autem vel alio fere simili instrumento semper usi sunt Bononienſes, sicut testatur Guido de Cauliaco. Et sane, meo judicio, hoc instrumentum excedit omnia alia, si manu experti & diligentis medici dirigatur.

Sunt

Sunt præterea octo aliæ species ferramentorū, hic ut vides, depictorum quæ itidem *terebræ* appellantur, inque eodem receptaculo (hoc est, in primo instrumento) ponenda sunt, prout videtur operanti. Formam cujuslibet speciei vides hic. Porro, ut prius dixi, de qualibet specie ad minus sunt habenda quinque instrumenta; scilicet minima, parva, media, magna, & maxima.

Sciat vero Chirurgus ex istis o-

cto instrumentis non nisi quinque apta esse ad operandū, ubi est prius aliqua fissura in cranio, propter ipsorum formam rectam linearem. Nam si linea recta ferramēti esset in directo fracturæ præcipitaretur cum supra pāniculos, & ma-

maxime fractura est figurâ lineæ rectæ Quod si verò esset semicircularis vel circularis, instrumentum etiam aliquod exprædictis posset administrari sine periculo præcipitationis.

Est præterea hic aliud instrumentum, ut vides, etiam *trepandum* appellatum non tamen profundans usque ad inferiorem ossis superficiem sed prope.

Hoc instrumentum, teste Haly dicitur terebellum estq; parvi capitis, ne forte ejus caput matrem cerebri perforet. Quare ejus capitis longitudo sit quanta est ossis spissitudo.

De isto etiam ferramento loquitur Galenus lib. 6. Ingenij cap. 6. *Medici quidam* inquit, propter

suspicionem foraminis talia fecerunt instrumenta quæ non nisi solam ossis substantiam penetrant. Quapropter multa & diversa sunt facienda, secundum quantitatem grossitiei uniuscujusque partis ossis.

Hoc

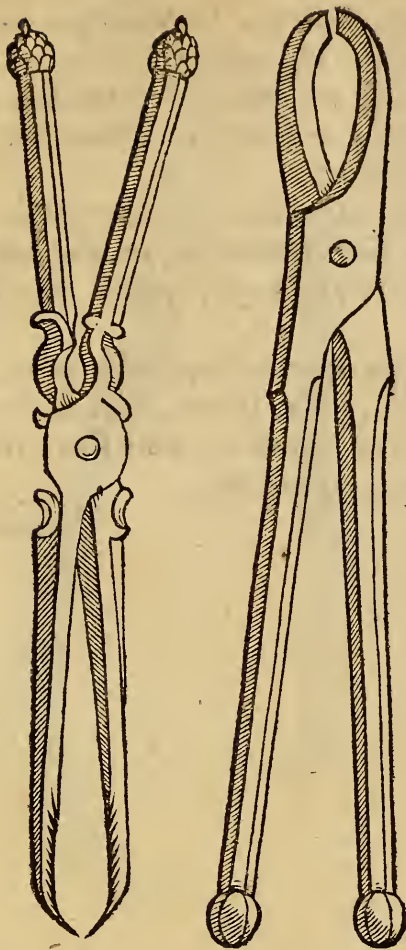
Hoc etiam instrumentum ab Avicenna nominatur *trepanum & perforatorium non profundans*.

Ab Albucasi etiam dicitur *terebrum non profundans*, quia, sicut ille loquitur, *non pertransit terminum cranij ad illud quod post ipsum est: (id est siphac) propterea quod habet extremitatem rotundam & circulum parvum prohibentem terebrum submergi*. Et ita est instrumentum hic pictum. Credo quod hoc sit illud instrumentum de quo loquitur Albucasis & Avicenna, & Haly.

Præterea modum operandi cum eo dant Haly, Avicenna, & Albucasis: sed ego non auderem operari cum isto instrumento nisi coactus, mihi autem magis placent prima instrumenta & quædam alia ex infradicendis, sed hoc instrumentum posui ut monstrarem saltem ferramenta quibus utebantur antiqui.

Laudat porro Galenus certum instrumentum colophisos dictum, quod à modernis non reperitur: sed credo quod sit illa ferra rotunda superius posita sine alis, qua etiam nunc temporis multi utuntur satis bene, quamvis non habeat alas: est tamen ferramentum periculofum, sed si habet alas antedictas tutius est instrumentis cæteris prædictis.

Sunt

Sunt præterea hic ut vides duo instrumenta quæ forcipes appellantur. Vnum est ad incidendum ossa, & dicitur *forceps incidēs*, quo quidem instrumento valdè indiget operator. Et certè si eo sciat medicus rectè uti brevi tempore perficiet omne opus ossis amotionis, maxime si locum invenit ejus usus, quia oportet ut prius huic instrumento sit præ-

stituta via, ut possit figi in loco in quo queritur opus.

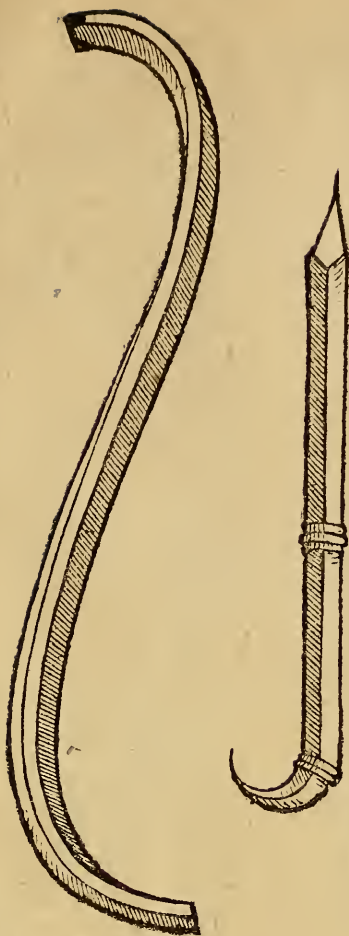
Cæterum hujus instrumenti facit mentionem Avicenna in cap. de fractura cranij dum inquit: *si os fuerit debile ex natura sua, aut ex fractu.*

fractura quæ accidit ei, tunc oportebit ut auferas ipsum cum incisorijs, ponendo quadam incisoria contra alia. Ista autem incisoria certè sunt forcipes sive tenaliæ incidentes supra dictæ, quia in hisce instrumentis unum incisorium est contra aliud.

De isto ferramento etiam loquitur Haly, dum inquit : *si os subtile inveneris, incidas cum incisorio quod falci simile est, positis ipsis in opposito &c.*

Est alius forceps aptus ad capiendas & extrahendas sagittas, tela, spinas, ossa, & huiusmodi extranea in capite vel alibi fixa, *tenalia sive serpentina* appellatus.

Sequi-

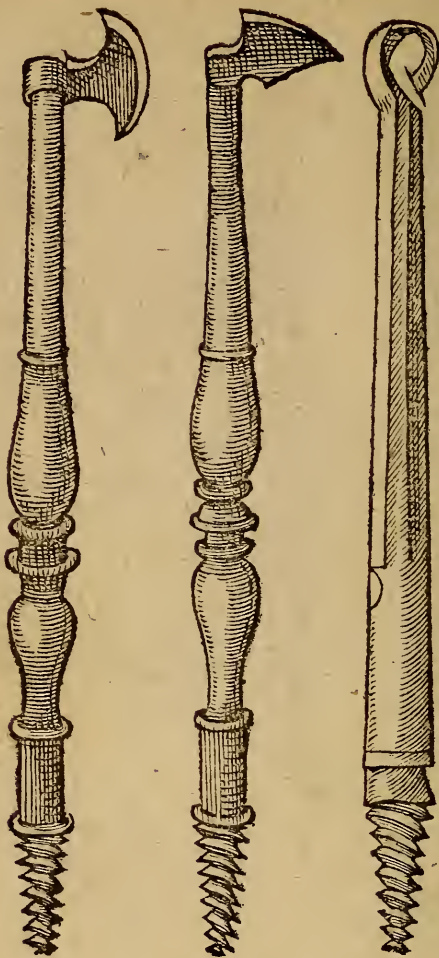
Sequitur aliud instrumentū quod *elevatorium magnum* appellatur: quo utimur ad elevanda ossa depressa, cujus extremitas ponitur sub osse, & elevatur os quantum intendit operator.

Sequitur aliud ferramentū, quod dicitur *rostrum accipitris*, cum quo etiam elevantur ossa ubi opus est, ut hic vides.

T

Sunt

Sunt etiam alia tria ferramenta *scalpra* dicta, ut hic vides, quæ à modernis *raspatoria* appellantur, satis tuta ad operandum sed laboriosa præ cæteris instrumentis, maxime quando quæritur integra ossis perforatio : & quodlibet ipsorum appellatur *scalprum aduncum*. Sed *scalprum* in.

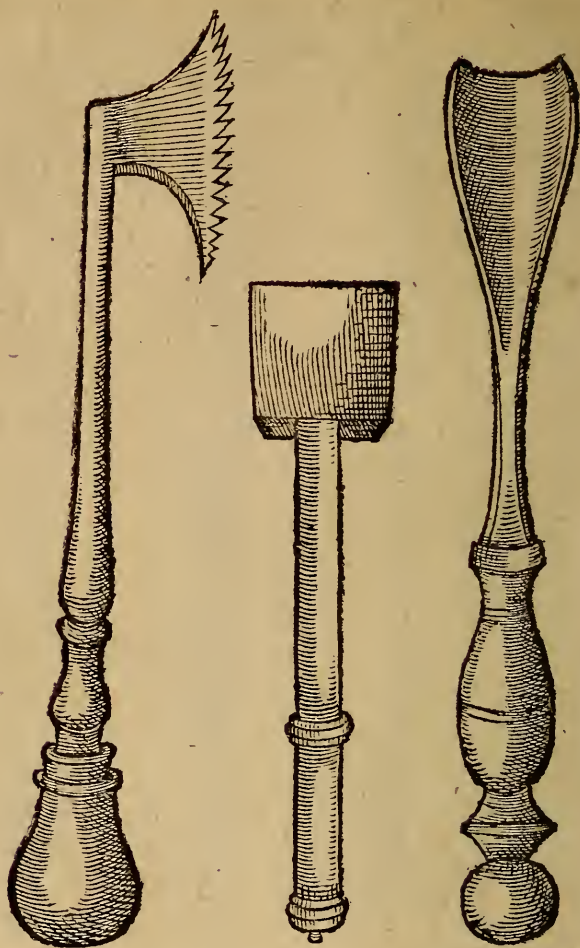
terdum capitur pro novacula sive rasorio : interdum pro phlebotomo, vel quocunque ferramento carnem & membra mollia incidere apto.

Istis autem *scalpris aduncis* debent operatores

tores uti in fissura capillari, tentando an penetret; incipiendum autem est à lato ferramento, ut latius dicetur infra. Instrumenta hæc ponuntur in manubrio osseo vel ferreo vel ligneo: pars ferramenti ingrediens manubrium est retorta sicut cochlea, ut sit firmior cum manubrio, ut vides in picture appositâ.

T 2

Sunt

Sunt ultra prædicta instrumenta alia quatuor, ut hic videbis, quorum unum est ad formam ferræ, quæ à lateribus est aspera, rodens ultima, ut hic vides.

Alterum ferramentum dicitur Scalprum rectum, sive Scalpellus, estque aliquantulum

COR.

con nexum & concavum in cuspide, ut vides hic, quod instrumentum est præcipuum ubi ossa sunt petrosa, in quibus alia ferramenta non possunt administrari propter strictum orificium vulneris, & maximè quando medicus non intendit integre os perforare. Hoc instrumentum percutitur malleo plumbeo hic inferius picto, ut vides.

Quartum instrumentum est *lenticulare* sive *lentiticiu*, à Galeno valdè laudatum inter alia instrumenta. Hoc etiam malleo plumbeo percutitur ut minorem inferat strepitum, cujus gratia minus læditur cerebrum patientis. Habet hoc instrumentum in cuspide portionem parvam ferri similem grano lentis ne pungatur siphac cerebri: & isto instrumento æquantur asperitates ossium capitis ne pungant panniculos, & inciduntur ossa si opus sit, maximè si prius sit in osse via & fissura qua mediante intra os possit poni tale ferramentum. Est autem hoc instrumentum descriptum ab Albucasi & Avicēna satis diffuse ex

mente Galeni: Galenus tamen capitulo sexto lib. 6. Ingenij non dicit de tali instrumento ea quæ dicta sunt à prædictis autoribus quare

in primam sententiam devenio, scilicet nos non habere sextum librum de Ingenio sanitatis completum, sed esse mancum, sicut supra dixi, ad minus carere nos septimo capite ejusdem sexti libri.

Et sic cum Dei adjutorio finitæ sunt formæ ferramentorum nostrorum: qui vult majora & plura ad alios recurrat codices. Hoc solum repeto quod omnium specierum ferramentorum prædictorum sint diversæ magnitudines ob rationes ante adductas.

C A P. X L I.

An ossiculi separatio lato vel stricto ferro ordienda sit.

VIsis nominibus & formis instrumentorum sive ferramentorum læsionibus prædictis convenientium, videndum est quibus utendum primo loco sit: maxime (sicut supra dictum est) cum reperiantur qui prius utuntur stricto & subtili deinde lato ferramento.

Inter eos & Albucasis est qui dicit: *ablatio ossis fit uno duorum modorum; & modus qui dem unus est ut incidas os cum incisore strictæ aciei, deinde administres incisoriū aliud latius & post incisoriū secundum aliud eo latius. Sit autem diversorum medico copia incisoriū quorum alia alijs sunt latiora &c.*

Inquit etiam: *sint illa in ultimo acuitatis, &*
ex

ex ferro Indo, & fiant cum facilitate ne commoveatur caput (id est cerebrum) &c. Modus autem secundus est ; si os est forte & durum tunc oportet ut perfores in circuitu eius, antequam tu administres incisoria, cum terebris, quae nominantur terebra non profundantia Porro ita nominantur quia non pertransseunt terminum ossis cranij ad illud quod est post ipsum, propterea quod terebro super illud quod est sub capite ejus acuto similis margini est parvus circulus, prohibens submergi & pertransire spissitudinem ossis. Et convenit tibi ut accipias ex istis terebris numerum multum, quorum unumquodque convexiat quantitati spissitudinis ossis, donec praesens sit terebrum, cujus extremitas acuta & quantitas in longitudine & brevitate sit secundum quantitatem spissitudinis illius cranij &c.

Oppositum tenet Avicenna, scilicet quod lato ferramento prius sit incipiendum & deinceps ad strictum deveniendum, nam in capitulo de fractura cranij inquit : *sint apud te fricatoria diversarum quantitatum, administra porro primum lata, deinde quae sequuntur illa : scilicet stricta. Ibidem etiam inferius paulo dicit : si os fuerit debile ex natura sua aut ex fractura quae accidit ei, tunc oportebit ut auferas ipsum cum incisorijs, ponendo quaedam contra alia : incipiendo autem ab eo quod ex eis est latius fiat permutatio ex ijs ad incisoria subtilia, deinde pervenias ad capillaria, sive ad subtilissima vel strictissima &c.*

Nicolus etiam dicit ad literam, quod modus illorum qui incipiunt cum strictori instrumento sit abjectus etiam in fissura capillari & stricta. In favorem suum adducit auctoritatem Albucasis talem : *oportet ut administres in abrasione tua, quia in primis radis os, latius illorum rasoriorum, deinde utere post ipsum subtiliore & non cesses facere illud secundum continuitatem, donec pervenias ad administrandum tenuissimum & subtilissimum eorum omnium.*

Præter etiam auctoritatem Albucasis dicit Nicolus, quod ratio propter quam debemus incipere à lato instrumento sit ista : quia orificium superius debet esse latius profundo propter periculum putredinis, quia melius expurgatur virulentia si orificium latum sit, melius etiam in eo ponuntur medicinæ & lychnia sive tentæ.

Adducit etiam auctoritatem Galeni sexto ingenij capitulo sexto dicentis : *oportet incipias cum lato instrumento* (id est à latiori & majori) *donec ad subtilem* (id est, ad minimum) *pervenias &c.*

In favorem suum adducit etiam Nicolus auctoritatem Avicennæ à nobis paulo ante positam, omnino inferens & pro conclusione ponens lato instrumento esse incipiendum.

Sed adverte lector ; Albucasis & Avicenna & Galenus optime sentiunt cum dicunt lato instrumēto incipiendū esse, optime etiam sentit Albucasis cum dicit quod stricto incipiendum sit:

fit. Sed Nicolus male expertus in operatione manus non distinxit modum, quando sit procedendum cum lato, quādo cum stricto instrumento, ideoque dixit solum lato esse incipiendum. Ne ergo hoc nostrum opus legentes confusi & involuti remaneant, dicendum est in quo casu prius lata, & in quo casu prius stricta instrumenta convenient ad operandum.

Propterea dico quod lato instrumento sit incipiendum operari in fractura cranij, quādo fractura non penetrat interiorem superficiem sive tabulam cranij, tunc enim medicus cura tentativa magis procedit quam vera cura, intendit tunc cum talibus instrumentis ad totum penetrare os. Ideo lato instrumento incipit, quærens solum rimulam capillarem detegere & videre an penetret, prius in ea posito atramento vel alia humiditate nigra: cum & non penetrat quærit talem fissuram ampliare in superficie, ne ærugo in ea retineatur, & causet aliquod malum accidens.

Quod hoc sit verum expresse ponit & Galenus & Albucasis. Galeni verba hæc sunt. *Fissura autem quæ penetrat usque ad locum qui inter utrasque partes cranij est subtilibus quidem opus habet, diversa tamen adsint instrumenta, ut primum incipias à lato, deinde à minus lato, donec ad subtile de necessitate pervenias.*

Albucasis inquit: *si fractura ossis non penetret usque ad panniculum & in illud quod abscinditur ab osse est facies ejus, & remanent in ip-*

so asperitas & satagiæ subtiles, tunc oportet ut radas illam asperitatem & eradices illas satagias cum rasarijs subtilibus: quorum copiam diversarum quantitatum preparasti, ut sit tibi possibile administrare ex eis in omni loco & hora illud quod maxime est conveniens & rectum, secundum illud ad quod perducit te operatio, & ipsum os fractum, & figura eius. Et oportet ut administres in razione tua, qua primum radis os, latius illorum raseriorum, deinde utaris post ipsum subtiliore &c.

Ultra prædictas auctoritates quæ de facto præsupponunt incipiendum esse à lato ferramento ubi fractura non penetrat, est ista ratio: quod cum lato instrumento operantes semper vident ad quem terminum intra cranium debeant profundare ferramenta, quod non viderent si uterentur prius subtili & angusto instrumento.

In fissura autem ad intra penetrante sufficit medico habere instrumēta apta ad penetrandū totum cranium, cum non nisi os remove intēdat, & semper panniculus sit separatus à cranio quando medicus trepanationem intendit, (sicut monstratum est superius) sive ossa pun-
gant, sive gravent, sive sanies sit defluxa, quæ omnia panniculum separant. Tunc an medicus utatur instrumento subtili ante latum non refert, quia mensuravit jam grossitiem loci cranij perforandi ad ferramentum, & sic non dubitat de panniculo. Sed ubi os non est fractum nisi fissu-

fissura stricta medicus metuit ne penetret & panniculum lædat, ideoque vult ante se habere viam latam ne incurrat aliquem errorem, & maximè cum talis operatio fiat & fieri debeat ante tempus separationis panniculi, ne sanies per rimam illam descendat & per cranij poros penetret & panniculum separet: quia alia de causa non fit operatio in osse fissura non penetrante, nisi ut sanies, ibi in rima aggregata vel aggregari apta, non descendat vel os corrum-
pat.

Est & alia fortior ratio quare medicus debeat uti instrumento angusto & subtili prius, dum intendit facere integram perforationem & ossis amotionem usque ad interius, hæc videlicet: medicus posset incurrere periculum de morte ægri prius operando cum lato instrumento: nam cum instrumentum habet viam latam ante se, facilè potest penetrare introrsum & præcipitare & cadere supra cerebrum, quia non habet à quo sustineatur nisi à manum medici, quæ sustentatio fallax est.

Ideo ab angusto prius est incipiendum, cum volumus totum os penetrare: & sic intellexit Albucasis quando dixit, prius à subtili incipiendum esse.

Porro quod hoc sit verum tu jam probasti excelsè Dux in capite tuo: quia quidam noster socius operari avidus prius incepit cum mediocri quodam instrumento, deinde usurpavit strictum & subtile ferramentum, & tandem
ferra-

ferramentum violenter introfit sub cranium tuum; quamquam verò illæsus evaseris non tamen non fuisti in aliquo periculo.

Sic ergo caveant operantes ab instrumento lato incipientes, dum intra cranium volunt penetrare cum instrumentis.

Quod autem potius incipiendum sit à subtili quam à lato ferramento dum totum os intendimus penetrare, patet experientia in omni alio artificio mechanico, sive quis operetur in ligno sive in lapide vel in alio corpore solido: semper enim artifices utuntur terebro subtili & parvo prius, deinde lato, & deinde latiori, quia etiam sic operando melius & citius perficiunt quicquid intendunt.

Ex prænarratis ergo videtur, Albucasin Galenum & Avicennam bene sensisse & optime dixisse: monstratum enim est quòd sint aliqui casus in quibus prius lato, & aliqui in quibus prius angusto & subtili ferramento incipiendum est.

Credo etiam quòd sit incipiendum modò cum subtili, modò cum lato, secundum varias species ferramentorum: quia si fit operatio cum scalpro (id est raspatorio) prius incipiendum est lato, si verò cum terebro & forcipe prius est incipiendum ab angusto & stricto, sive integrè perforetur os cum scalpro & terebro sive non.

Sæpe tamen contingit ut uno solo ferramento absque permutatione lati & stricti fiat
offis

offis apertio & amotio, imò ipse pluries vidi unicum ferramentum sufficere.

C A P. XLII.

Repetitio eorum quæ hæcenus dicta & cura primis observanda sunt.

SEd antequam ad opus particulare ferramentorum deveniam, dignum putavi hic in quodam catalogo fere omnia à me longo sermone in toto opere ante dicta perstringere, ut legentes facilius intelligant quid agendum & quomodo agendum & quando agendum sit. Nam etiam decies repetita placere solent, & ut inquit Seneca, *nunquam bene dicitur, quod satis non dicitur*. Galenus etiam lib. 1. de Crisi cap. 8. inquit: *Res quæ juvamentum præbet oportet ut iteretur multotiens, & incitetur*. In Megategni quoque dicitur: *geminata disputatio juvat, quia facilius memoria mandatur*.

Notandum est igitur, in vulneribus capitis notabilibus servandas esse intentiones sive canones omnes tam quia nobis dicti quàm qui dicendi sunt.

Fiat phlebotomia, ventosatio, sanguisugarum applicatio, & fricatio fortis partis contrariæ.

Ventris solutio sit cum pharmaco convenienti vel clystere vel suppositorio.

Observetur totum regimen sex rerum non naturalium.

Extra;

Extrahantur extranea sine ægri molestia.

Sanguis constringatur appropriatis & necessarijs, & prohibeatur ebullitio sanguinis choleram evacuando & refrenando.

Præserventur ægri ab accidentibus, & si jam adsint illa corrigantur, habendo recursum ad fidelem & peritum Physicum.

Quam primum potest fieri cutis incisio triangulari vel quadrangulari forma fiat in decliviori loco, & cum ovo & pulveribus sanguinem constringentibus, vel alia re, dimittantur labia vulneris sic plena ad minus per diem, ut deinde prædicta labia magis aperta & minus dolorosa sint.

Fiat ante omnia prognosticum de periculo, ut evitentur sermones stolidorum; periculum autem tale ponitur teste Guidone autoritate Rugerij, usque ad viginti dies, secundum Ictos ad quadraginta sex quia tunc est ultimum acutarum: & secundum Quatuor Magistros ad quindecim.

Præcipiatur ægro in prima visitatione ut confiteatur Deo delicta sua, juxta illud in Decretali, capitulo de penitentijs & remissionibus: *cum infirmitas multotiens ob peccata contingat prius vocentur medici animarum: quia sic faciendo evitatur excommunicatio, & melius etiam & citius sanantur ægri multis de causis.*

Non fiat offis amotio stante virtute prostrata, nec nisi urgente necessitate ante dicta: sed quanto citius tanto melius.

Aer semper sit calidus etiam in æstate, magis & minus tamen secundum conditiones antedictas.

Commisuræ relinquantur intactæ in operando, nisi siphac sit separatum, in quo tunc tute potest fieri operatio.

Talis operatio fiat in decliviori loco: quia est facilior ad expurgandum.

In dilatando non consequatur finis fissurarum, sufficit enim auferre tantum de osse, ut sanies possit expurgari. Aperiat tamen tota fissura fricatione levi, ita ut in ea non retineatur ærugo, & lavetur, & mundetur aliquo invento ne ibi fiat corruptio & saniei ad intra penetratio.

Quam citissimè absolvat medicus operationem, ne dum actu operatur debilitetur æger.

Eligatur bonus operator qui alios sæpe viderit operari, quique sit manibus expeditus, & boni visus, & tandem legitimus medicus.

Inter operandum claudantur aures ægri cotone, vel lana, ne lædatur ex strepitu ferramentorum.

Ferramenta sint plura numero & diversarum formarum.

In opere adsint semper aliqui ministri, ad minus duo, cum medico, ut juvent pro necessitate adveniente. Hi teneant ægrum ne moveatur motu tali ut fiat impedimentum in cura.

Quod

Quod si futura facienda est nunquam fiat stante læsione in suprema capitis parte.

Sive fiat futura sive non in suprema capitis parte, semper habeatur bona cura & diligentia ne ibidem retineatur sanies, quia potest ossa & panniculos corrumpere, ideoque in tali casu ægri situentur ita ut caput sit depressum, ne sanies retineatur.

In prædicto casu vulnera sæpe medicentur, & optime semper à sorde mudentur.

Oleum rosatum & aliæ medicinæ doloris sedativæ administrentur in principio solum, neque transeat quarta vel septima vel certè decima dies: deinde administrentur medicinæ siccæ, ut supra dictum est.

Oleum rosatum sit omphacinum, & anno illo confectum, quia aliter est malum.

A principio medicina sit percussiva, leviter tamen ne ab extra ad intra reperiatur materia.

Medicinæ multum stipticæ non laudantur, nec opilativæ propter eandem causam: ab eis enim conculcantur materiæ, & redduntur inobedientes arti & naturæ; sed circuncirca sufficit oleum rosatum & myrtinum tantum, & maximè in contusione.

Non sit medicina mordicativa, nec dolorem inferens: quod si est talis, necessario sit levis, quantum fieri potest.

Mutetur vulnus semel, bis, ter, & pluries secundum qualitatem & quantitatem saniei,
& se-

secundum locum in quo est, & secundum accidentia ab ea causata.

Super lychnia ponatur frustulum spongiæ, ut sugatur melius sanies à fundo vulneris.

Stante magna ossis amotione, ne ligatura & tentæ comprimant & gravent siphac, ponatur in medietate super primo lychnio, vel super syndone posito (ut supra dictum est) super panniculo, frustulum cucurbitæ siccæ, vel alterius rei levis majoris quantitatis, amoto tamen parum cranio.

Ligatura sit levis non gravans, maxime usquequo totum vulnus sit carne repletum.

A principio talis ligatura sit tantum retentiva, in fine vero sit incarnativa & expressiva, qualis potest.

Quod si ossa sunt alterata ab aëre, vel à medicina, vel à sanie, vel ab omnibus his, de duobus alterum fiat: vel expectetur ut ossa emittant squammam superficiale alteratam, cujus squamationis tempus est generatio porri orosboth; qui non fit ita fortis in cranio sicut in alijs ossibus, sed ut ego vidi, pluries in capite loco ossis deperditi generatur quædam substantia ligamentalis, similis duræ matri, cui substantiæ fortissimè alligatur ipsa dura mater. Hoc vidi anatomizando aliqua capita quæ prius curaveram cum notabili ossis amotione. Verum tempus illud communiter, si ossa sunt leviter & superficialiter alterata, est triginta quinque dierum vel circa.

Sed si ossa sint alterata secundum profundum, sicut etiam sæpe contingit, tardius fit squammæ emissio, & magis minusvè tardè secundum complexionem, & virtutem, & ætatem, & anni tempus: quia interdum durant ultra annum, nisi cauterio vel medicina juventur, cujus tarditatis sunt multæ causæ.

Si superficialiter ossa sunt alterata, Medicus ad minus singulis diebus aliquo raspatorio debet fricare ossa, & illa bene mundare ab alteratione, incipiendo transacta suspitione de apostemate; nam sic faciendo citius ossa carne teguntur, & replentur vulnera, & nullam squammam emittunt: fricatio enim ipsa mundat ossa & trahit nutrimentum ad locum atque ita citius perficitur cura. Et sic semper ego procedo, maximè si via sit lata, qua mediante possim uti ferramentis.

Volo etiam juvenes hujus artis unum scire, scilicet quod dura mater detecta semper carne tegitur, & tanta caro interdum super ea oritur ut aliqui credant ipsam pati apostema, & in cura utantur emplastris ex altera fenugræco, & semine lini, & pinguedine gallinæ, & similibus: sed tunc magis crescit prædicta caro mollis, & elevata interdum ad modum fungi: ab illo autè medicamine & ab illâ carne ita multiplicatur sanies, ut inde sequantur aliqua mala accidentia. Videant igitur prius operantes signa apostematis siphac, & iudicent an sit panniculus apostematus, an caro
super.

superaddita, & cura adhibeatur congrua.

Cura enim carnis superflua est ipsam exicare cum hermodactylis, & alumine, vel zucarino vel rocha usto, vel cum unguento Apostolorum, vel cum cucurbita aut spongia adusta, & cum similibus, in quibus nulla est venenositas nec malitia. De cura vero apostematis habeatur recursus ad ea quae dicta sunt supra de ejus cura. Interdum enim apostematur panniculus, & exit cranium sicut alfurati (id est sicut fungus) ut inquit Auicenna prima tertij cap. de plaga capitis.

C A P. XLIII.

De usu instrumentorum chirurgicorum in genere, & particulatim in capillari cranij fractura.

AD opus particulare ferramentorum in quacunque specie laesionum capitis jam deveniendum est, à qua operatione caveant illi qui legitimi medici non sunt. Nemo hercle deberet ad hoc opus ferramentorum devenire, nisi sit valde exercitatus in hac arte, quiq; non viderit saepius talia operari ab aliquo perito medico.

Sed, ut inquit Avenzoar. lib. 1. Theizi rt. 2. suo tempore (& forte nostro) pauci reperiuntur qui sciant operari in fracturis capitis cum ferramentis ratione & experientia. Ibidem etiam inquit, quod ad tale opus sit inveniendus homo, qui habeat intellectum & consuetudinē,

& qui ex natura sua & complexione habilis sit huic arti, & qui expertus sit in ea tempore longo: quoniam non debet recipi aliquis ad hoc exercendum nisi longo tempore fuerit discipulus magistri optimè perfecti, & ipse per semet longo tempore fuerit practicatus.

Debet etiam esse talis operator in anatomia capitis instructus, ut sciat grossiciem & duriciem partium cranij, & cognoscat loca à quibus exeunt nervi, venæ, & alia omnia in capite contenta. Sed ad rem.

Prima species fracturarum cranij est quæ *rhagamia darcam & capillaris* dicitur: quæ quamvis interdum totum non penetret cranium, metum tamen maximum infert medico de penetratione & de malis accidentibus futuris: estq; species hæc etiam non penetrans periculosa, si non curetur uti decet. Porro hæc species veriori nomine posset denominari *fractura dubia*: fit autem à contusione.

Hujus fracturæ per ferramenta cura hæc est. Hora prima læsionis, sicut ante dictum est, nisi aliquid impediatur, abrafo prius capite oportet fissuras facere duas, sese incidentes rectis angulis in modum crucis, quarum una sit secundum longitudinem fissuræ quæ à percussione facta est: dehinc quatuor excoriabis angulos ut ita totum denudetur os quod perforare desideras. Vt autem sanguinis fluxus inhibeatur, implebis fissuram hanc panno aceto infuso, & aqua aut panno sicco: & sic fascias appones

pones vino & oleo olivæ vel rosato infusas, ligationemque adhibebis competentem. Mane facto si malorum nihil acciderit accidentium, hoc opus impredientium, cavare os oportebit fractum.

Atque hic modus est Pauli, Haly, Avicennæ & aliquorum aliorum antiquorum; non quod ipsi ponant prima hora aut primo die hoc agendum non esse nisi in casibus ab eis antedictis: sed, ut ego supra dixi, si necessitas cogat laudo tale opus in prima hora propter rationes à me adductas, vel si non fiat prima hora ut quam citissimè fiat,

Advertant tamen operantes, quòd si metus esset de adventu apostematis propter fricationem cum ferramentis, aut quia corpus esset cacochymum, si item esset dubium de aliquo sanguinis fluxu propter operationem talem, vel si esset ebullitio in capite & in humoribus totius corporis dependens immediate ab alia causa quam à vulnere capitis; tunc melius esset expectare donec transiret tempus suspicionis apostematis, ad tale opus perficiendum. Sed hæc committo, ut multoties supra dictum est, prudenti & legitimo medico.

Recentiores tamen medici non semper orthogonalem faciunt fissuram, sed sæpe eis sufficit triangularis forma: nec utuntur aceto & aqua, (sicut nec ego auderem aceto uti in vulneribus capitis, propter ea quæ dixi de aceto supra) sed utuntur ovo & pulveribus

sanguinem constringentibus.

Cæterum post hæc, si accidentia aliqua non impediunt, mane ad ferramenta deveniendum est: hora enim illa convenientior est cæteris. Prius itaq; aures lanâ, cotone, vel alia re oppilantur, ne forte ferramentorum strepitus qui in ossis fit aperitione, illi noceant. Deinde soluto vulnere eoque absterfo, duobus ministris impera ut labia vulneris aliquo panno, vel alio ingenio elevent & aperta teneant. Deinde capiat operans aliquod ex prædictis ferramentis supra positis, quæ scalpra appellantur, barbaro tamen nomine raspatoria dicta sunt. Et secundum longitudinem rimæ fiat abrasio: à lato tamen ferramento incipiendo, & humiditate nigra prius posita in rimâ ut videri possit abradendo an fractura penetret, quia si rima totum cranium non penetrat, à ferramento removeatur omne humiditatis nigræ vestigium in rima prius visum.

Hæc autem rima si reperiatur non penetrare, curetur medicamento Galeni qui l. 6. Ingenij in tali præcise casu ossis facta abrasione docet curam fieri debere cum pulvere ireos, farina orobi, thure, aristolochia, & omni medicina quæ sine dolore, est mundificativa.

Et hic modus curandi ante dictus est præ cæteris eligendus, dato etiam quod medicus esset certus fracturam non penetrare: quia sæpe in fissura tali retinetur ærugo, (& maxime si illa sit in summitate capitis nam
non

non expurgantur talia vulnera sicut lateralialia)
quæ ærugo potest lædere siphac. Ideoq; medi-
ci in tali fissura sunt multum cauti, ordinando
situm talẽ ut sanies in labijs retineri non pos-
sit, aut vel per rimam per poros cranij descen-
dere introrsum & corrumpere cerebrum. Hinc
raspatorijs quam citissimè remonent rimam,
deinde exiccant & carne replent, & tandem
consolidant, adhibendo rationabilem diætam
& potionem, prout supra dictum est esse fa-
ciendum circa universalialia.

Porro in prædicta specie læsionis non expe-
ctantur accidentia separationis siphac: sed præ-
caveretur ne solũ ærugo ledat panniculum, des-
cendendo per poros ossis; sanantur tamen ta-
les ægritudines etiam sæpe sine tali opere ad-
hibita solerti cura. Tutior autem est prima via,
neq; enim in ea est metus de læsione pannicu-
lorum per ferramenta; immo ab eis est inci-
piendum ordine jam dicto, & post ad medici-
nas debitas deveniendum: & sic sequitur lau-
dabilis finis.

Notent præterea medici, quod non sæper ma-
nifestatur hæc rima ab humiditate nigra, quia
interdũ est fissura ita stricta ut eam nihil ingre-
di possit. Vidi hoc ego experientia, quia posui
super ossa de tali nigredine, & non remansit a-
liquod vestigium nigrũ, deinde aliquo post tẽ-
pore natura emisit squammam satis notabilẽ
prædicti ossis, in qua squāma apparebat fissura
notabilis. Contingit autem hoc, quia vivente
adhuc

adhuc offe est illud ubique humiditate plenum, quæ humiditas impedit extranea ingredi talem fissuram, cum autem os exiccatur tunc apparent fissuræ in eo si quæ adsint.

Si autem dum tentativè sic operatur reperiatur rimam intra cranium penetrare, nullo pacto audeat medicus ad intrinsecam partem cum instrumentis devenire, nisi prius adsint signa separationis panniculi, quia posset quocunque ferramento lædi siphac; Sed procedatur in cura cum medicinis dolorem sedantibus, & exiccantibus, prout requirit ægritudinis tempus & dispositio, quia sæpissime sic procedendo sine aliquâ ferramentorum operatione sanantur ægri.

Si autem accidentia cogant medicum os aperire & amovere usque ad siphac, ad alia ferramenta est deveniendum, quamvis etiam raspatoria prædicta apta sint totum os penetrare, & multi ijs solis utantur, alia enim ferramenta minus impediunt ægros & operantes, quia brevissimo tempore ijs ossa perforantur scalpro autem sive raspatorio perforantur, ossa longo labore & tempore: ideo ad alia ferramenta (scilicet ad terebras prænaratas) est deveniendum, quæ multarum sunt formarum.

Eligatur autem ea forma à medico quæ magis isti speciei læsionis videtur convenire: Ego uterer in tali specie vel ferramento
illo

illo ad formam limæ rotundo, vel ferrâ illâ rotundâ cannulatâ cum alis incidentibus, quorum ferramentorum formas superius vidisti. Seponenda vero omnino sunt illa ferramenta superius monstrata, quæ propter suam formam rectam secundum longitudinem rimæ sunt apta præcipitari intra cranium, si rima est rectæ lineæ; si autem rima est obliqua omnes terebræ prædictæ conveniunt, prout videtur operanti, quia uni medico placet unum ferramentum & aliud alteri.

Mihi præ cæteris placet ferra illa cum aculeo: quæ posita in vertibulo sive in receptaculo antedictō, figitur in loco expurgationi magis apto, & sic revolvendo ferramenta prædicta perforatur os. Prius tamen utendum instrumento angustiore & strictiore, deinde vel magis vel minus lato, prout requiritur via ad expurgationem virulentæ materiæ contentæ infra cranium. Dimittatur aculeus prædictæ ferræ usquequo perforatæ sint duæ partes spissitudinis cranij vel circa: deinde removeatur aculeus à ferramento ne ab eo siphac pungatur. Nam iste aculeus est ita positus in ferra ut ad libitum operantis removeri possit. Vel alia capiatur ferra sine aculeo æqualis cum prima magnitudinis, & perforetur totum cranium usque ad siphac. Atq; ita securè, & brevi tempore, & sine magno motu capitis egri perficitur opus.

Quod si contingeret ut dum isto instrumento vel alio aliquo operamur, post ossis amotionem remanerent aliquæ asperitates, squirlæ sive fatagiæ, aptæ pungere siphac: removeantur illæ cum forcipe incidente, vel aliquo alio ingenio, maxime cum lenticulari Galeni & malleo plumbeo, ponēdo extremitatem illius ferri lenti similem versus siphac, & partem ejus incidentem versus os amovendum, & malleo plumbeo percutiendo usquequo amoveantur squirlæ & asperitates prædictæ.

Perfecto denique ferramentorum opere abstergatur sanguis & sanies: deinde oleo rosato vel melle rosato (puris vel mixtis, prout indicat dispositio) procedatur, lychnijs debitis vulnus replendo: ponatur etiam aliquid syndonis inter os & panniculum, intincti in medicamento quod judicatur conveniens, usque ad repletionem carnis.

Sunt qui in tali loco ossis amoti ponunt frustulum cucurbitæ siccæ supra syndonem prædictam, ne tentæ gravent siphac: quem modum nec vitupero nec laudo, nam & ipse interdum eo usus sum & sine eo etiam sæpius processu, non minus bono successit. Vno in casu solum ego laudo applicationem talis cucurbitæ quando scilicet magna pars cranij amota est, & metuius ne ligatura & tentæ gravent siphac. Sane credo eam tunc multum convenire: quia prohibet apostematis

per

per gravamen tentarum adventum.

Cæterum super talibus lychnijs sive tentis, & syndone antedicto pono unguentum meum capitale, & mel oleumq; rosatum, prout requirit dispositio.

Semper tamen per septem vel octo vel decem dies post tale opus, inungo caput oleo omphacino : sive fiat tale opus in primis diebus, sive cum est sanies sub osse : quia ex ossis cum ferramentis amotione agitantur humores & currunt ad locum læsum, oleum autem omphacinum resistit ijs, caput confortando & sua stipticitate humores repellendo.

Porro non tantum humoribus motis resisto localibus medicinis, sed etiam diæta & regimine debito, & medicamentis, sicut supra ostensum est.

Quod superest curationis perficio syringationibus, & lotionibus, & pulveribus antedictis : & tandem consolidativis & cicatrizativis utor medicinis.

C A P. XLIV.

Vsus instrumentorum chirurgicorum in reliquis fracturarum cranij speciebus.

EAdem cura est adhibenda in illa specie quæ *aberia* dicitur sive *angin* : quæ est remotio primæ superficiei ossis : in qua specie si contingat duram matrem separari (ut supra dictum est quando de ista specie locuti sumus;

sumus: ubi de signis separationis panniculi dictum est, istam speciem esse verendam; & sane etiam hæc species est magis verenda cum est in summitate capitis, propter sanie ibidem magis aptam ad intra descēdere, propter situm) necesse est statim visis accidentibus ad os aperiendum devenire. Cæterum prænaratus modus ossis perforandi qui instituitur cum terebris, præ cæteris etiam huic speciei convenit. Inciso & remoto osse procedatur immediate ad saniei exiccationem, & curæ suprapositæ residuum.

Iste etiam modus suprapositus prædictæ curæ convenit illi speciei quæ dicta est *marusis sive monefis*: in qua introrsum cerebrum versus os est ruptū, non autem extra. Cura est facienda instantibus accidentibus, vel de sanie, vel de punctura, vel de gravamine ossis ad panniculum. Perpendant porro diligenter medici locum ubi fieri debet ossis perforatio, ne illa instituatursupra os pungens, quia ab instrumento introrsum magis os comprimeretur, & majorem faceret puncturam. Idcirco in operando ponatur perforatorium in confinibus læsionis, capiendo multum de parte sana ne os gravans vel pungens comprimatur. Ita enim bene succedet opus, quod tamen non nisi per expertum in hac arte quique boni fuerit judicij, faciendum est. Deinde cura fiat antedicta.

Con

Convenit hic etiam curæ modus illi speciei quæ *hesena* dicitur : in qua specie os est plicatum ad intra ; maximè si accidentia cogant medicum ad hoc opus, quia alias sæpe vidi tales plicaturas sine accidentibus malis per emplastra sanari, & quidem potissimum meo ceroto humano, & ceroto betonicæ antedictæ, maxime in corpore molli, in quo os ad pristinum redijt locum. Vidi etiam in quibus os remansit semper depressum, & nullum secutum fuit nocumentum. Quod si tamen accidentia superveniant prius perforandum est os terebro aliquo circa locum sanum, propè compressionem ossis. Fiat autem tale foramen ut possit sub osse poni aliquod ferramentum elevatorium. Et tandem elevetur os.

Quod si contingat totum os depressum esse separatum à matre dura, idem etiam ab alomocati totaliter removeatur ; si autem ambobus vel alteri eorum firmiter sit alligatum, ad locum suum elevetur, quia fortè ibidem consolidabitur, & maximè quidem si sit frustum natabilis magnitudinis : nam ut superius dixi, os trahit vitam à panniculis mediantibus arterijs & venis : sed si est parvum os, omnino removeatur propter rationem cuius perito notam. Hoc peracto, sive os removeatur sive non, cura localis sit illa quæ ante dicta est.

Hæc

HÆc eadem cura cum terebellis antedicta convenit etiam illi speciei in qua rumpitur aliqua vena in panniculo duro, cranio tamen non fracto. Quam apertionem fieri debere monstrant accidentia evenire solita in separatione panniculi à cranio. Locum autem talis perforationis faciendæ committo legitimo medico, quia possibilis est talis cura maxime si vena rupta sit infer cranium & siphac, & medicus loco convenienti ad expurgationem & exiccationem faciendam os perforet.

Quando vero vena est rupta inter duram & piam matrem, dura matre non existente perforata è regione apertionis sive perforationis ossis : cura est impossibilis, nisi à natura forti ad nares vel ad alia loca transmittatur materia. Ab ista tamen specie pauci ijque rarissimi evadunt, quorum eadem sit curandi ratio, cum potione & diæta quæ antedicta est. Porro hanc speciem bene perpendant operatori.

PRædictus etiam curæ modus cum terebris, convenit illi speciei læsionis, in qua panniculus contunditur ab ossibus inter commissuras. Itaque si contingat ut medicus cognoscat talem speciem ex aliquo tumore in loco commissurarum facto, vel alio aliquo signo, si adsint prava symptomata, audacter super commissuras aperiat : facta verò apertura, si videat quòd os sit ibidem denudatum & in colore mutatum, eo loco os perforet, quia panniculus

culus jam est separatus: deinde residuum curæ adhibeatur. Certè si datur & reperitur via, salutis huic speciei, ista sola via, aperitio scilicet ossis, est illa, quâ mediante sanari potest.

Eodem modo dico, quod si contingat os perforari in quacunque alia specie, si separatio adsit panniculi à cranio è regione commissurarum, tute posse fieri ibidem ossis amotionem & perforationem. Equidem talem operationem ego pluries feci, & mihi bene successit. Neque vero aliquam ego ponerem differentiam in loco commissurarum & alijs locis quoad operationem, dummodo per signa cognoscam duram matrem esse à cranio separatam.

Nec est tam grande periculum in commissuris operari, sicut aliqui dicunt; videmus enim cauteria fieri in commissuris, quæ omnino attingunt ad primum panniculum supra os, cui panniculo alligatur dura mater: & tamen nulum sequitur nocumentum. Sane quod si posset fieri apertio alibi quam in commissuris, ibi omnino instituenda est, quia in commissuris dura mater alligatur almocati sensibilius quam alibi, sicuti supra à nobis monstratum est. Cæterum in medicamentorum usu idem ordo fervetur qui supra positus est.

CVra autem illius speciei, quæ dicitur *apostatis* five *cutomatos* vel *aschialis*, estque illa in qua totum os est remotum usque
ad

ad panniculos, est ista. Debet medicus videre an præter os amotum sit adhuc aliud amovendum: quia interdum, & ferè semper, maximè in corpore sicco, quamvis os incidatur ense, gladio, vel simili re, scinditur etiam in partes diversas, quarum aliquæ sunt pungentes & asperæ, & remotione indigent. Et tunc quidem forcipe incidente, vel lenticulari Galeni os est applanandum. Quia etiam in tali specie, quamvis os usque ad siphac sit remotum, foramen illud non est sufficiens saniem intra contentam expurgare, ideo foramen illud est ampliandum vel forcipe, vel ferra oblonga, vel lenticulari, vel aliquo terebello grosso. Deinde medicinis debitis, cum residuo curæ est procedendum.

CVra vero illius speciei, quæ *empiasma* & *antiaca* dicitur, in qua frangitur cranium in partes plurimas, & descendit supra siphac infra os sanum, à quo osse interdum fit punctura & gravamen panniculo: hujus inquam speciei cura est ista; scilicet ut quam citissime medicus os confractum, quod in loco non est aptum vivere, removeat, & forcipe vel lenticulari vel ferra oblonga incidat os sanum quod prohibebat os ruptum & fractum exire: postea cura debita cum medicinis procedat, uti convenit.

SI autem contingat os perforari sagitta vel Stilo & similibus, extractis illis ante omnia curandum est ut modo antedicto cutis dilatetur. Deinde urgentibus accidentibus, si opus est, delatetur foramen ossis cum trepanis ad formam limæ factis vel aliquibus alijs, ut sanies si qua sit expurgari possit. Quod si vero accidentia illa proveniant ab apostemate, parum confert talis in osse operatio. Cæterum deinceps medicinis ad propositum facientibus exiccare vulnus & totam curam perficere oportet.

CAP. XLV.

Peroratio.

Istum per ferramenta curandi modum postposui omnibus alijs modis curandi prædictas læsiones, ut legentes & operantes cognoscant, omnia alia remedia prius tentanda esse antequam ad hoc opus se cōvertant: quia, ut supra latius diximus, prius altera illa via & alter modus est tentandus antequam ad ferramenta deveniatur. Quod si tamen necessitas postulet quanto citius ad illa devenimus tanto melius est.

Atque hæc sufficiant de cranij fractura: quæ à nobis paulo fusius sunt tractata. Sed prolixitatis veniam rogo. Potuisssem certe hæc strictiori sermoni includere.

Quoniam vulnerum cranij vetustæ appellationes, more barbaris seculis usitato, ab auctore nostro prolata plurimum à Græci sermonis, cui illas debemus, nitore abeunt: visum est hoc loco adjungere celebre illud Æginetæ fragmentum, ex quo genuina omnium capitis vulnerum nomina licet petere. Hoc enim satius esse arbitrati sumus, quam intempestiva ipsiusmet auctoris emendatione tenebras ijs parere, qui barbarorum scriptorū lectioni assueti sunt.

PAVLVS ÆGINETA lib. 6 cap. 90.

Fractura in capite peculiariter calvaria est divisio, nunc simplex, nunc multifida, à vi quadam exteriore facta. Porro differentie capitis fracturarum hæc numerantur: Rhogme, Eccope, Ecpiesma, Ecgisoma, Camarosis, in infantibus etiam Thlasia. Rhogme, calvaria per summa est divisio, aut rima profundior, in qua nequaquam os vitiatum foras emouetur. Eccope, calvaria fissura est, cum ossis offensi ruptura. At si à reliquo osse pars offensa discesserit, Apocseparrismon nonnulli vitium appellant. Ecpiesma in multas partes calvaria effractio est, in qua profundius ossa descenderunt, ut cerebri membranam contactu suo premant. Ecgisoma, calvæ ictus est, in quo os vitiatum ad interiorem cerebri membranam descenderit. Camarosis, divisio calvarie est in qua pars affecta camera modo exaltata relinquitur, ut Galenus tradit, ac intro à sanis fracturæ partibus ossa magis recedunt, membranaq; innituntur, quemadmodum in Ecpiesmate. sic enim ille existimat. Alij etiam Trichismon, quasi si dicas capillationem his adnumerarunt. Est autem Trichismus, arctissima rhogme, sensum plerumque fallens, eoque latens: quia quia non facile se ostendit, mortis causam sæpe adfert. Thlasia calvarie divisio non est, eo quod nec fracturam recte dixeris eiusmodi affectionem; verum est ossis calvæ in interiorem partem impulsio, aut inflexio, concavitate integra calvæ continuitate efficiens tantum; ut licet in plumbeis, ex crudove corio confectis vasculis, si foris percutiantur illa denturve, conspiciari. Porro Contusionis huius duæ existunt differentie; velenim calvæ per totam ipsius crassitiem contunditur, ut frequenter etiam cerebri membrana abscessu occupetur; vel omnino à calvaria hæc per totum, aut non per totum

totum premitur, sed iuxta exteriorem duntaxat superficiem usque ad laminam secundum deprimatur. Sunt qui his differentiis Apechema, quasi dicas ab Echo responsionem, addiderint. Ea est, à contrarià iectus parte facta calvarie fractura. At saluntur hi; quoniam non fit in hominis calva quemadmodum in vitreis quibusdam vasculis fieri illi docent. Illa siquidem vacua sunt, ideoque id patiuntur: calva autem hominis undique plena & alioquin solida est.

S E R I E S   C A P I T V M.

PRoemium

pag. i.

Pars prima

pag. i.

Cap. i. De signis vulnerum capitis.

p. 9.

Cap. ii. Vtrum percusso capite in una parte rumpatur os in opposita.

p. 19.

Cap. iii. Signa an panniculi sint soluti.

p. 26.

Cap. iv. Signa cerebri soluti.

p. 31.

Cap. v. Signa cerebri commoti.

p. 32.

Cap. vi. Signa cuiuslibet malæ complexionis capitis.

p. 36.

Cap. vii. Signa apostematum interiorum capitis.

p. 41.

Cap. viii. Signa materiæ supra panniculos.

p. 54.

Cap. ix. Quibus signis dignosci possit an accidentia sint ab apostemate, an à solutione continui, an à sanie

p. 56.

Cap. x. Signa ossis gravantis vel pungentis panniculos & cerebrum.

p. 59.

Cap. xi. Quod dura mater adhæreat cranio.

p. 67.

Cap. xii. Signa separationis duræ matris à cranio.

p. 71.

Cap. xiii. Signa prognostica læsionum capitis.

p. 77.

Cap. xiv. Læsionum exteriorum capitis cura.

p. 100.

Cap. xv. De cura læsionum carnis & cutis capitis.

p. 120.

Cap. xvi. De diætâ in genere observanda in vulneribus interiorum capitis partium.

p. 130.

Cap. xvii. Regimen aëris, in vulneribus interiorum capitis partium.

p. 133.

Cap. xviii. Regimen cibi & potus, in vulneribus capitis partium interiorum.

p. 149.

Cap. xix. Regimen motus & quietis, Somni item & vigiliæ in cranij vulneribus.

p. 156.

Cap. xx. Regimen evacuationum & repletionum in vulneribus cranij.

p. 158.

Cap. xxi. Regimen animi passionum in vulneribus cranij.

p. 163.

Cap. xxi. De fracturâ cranij curatione per pharmaca. Pri-

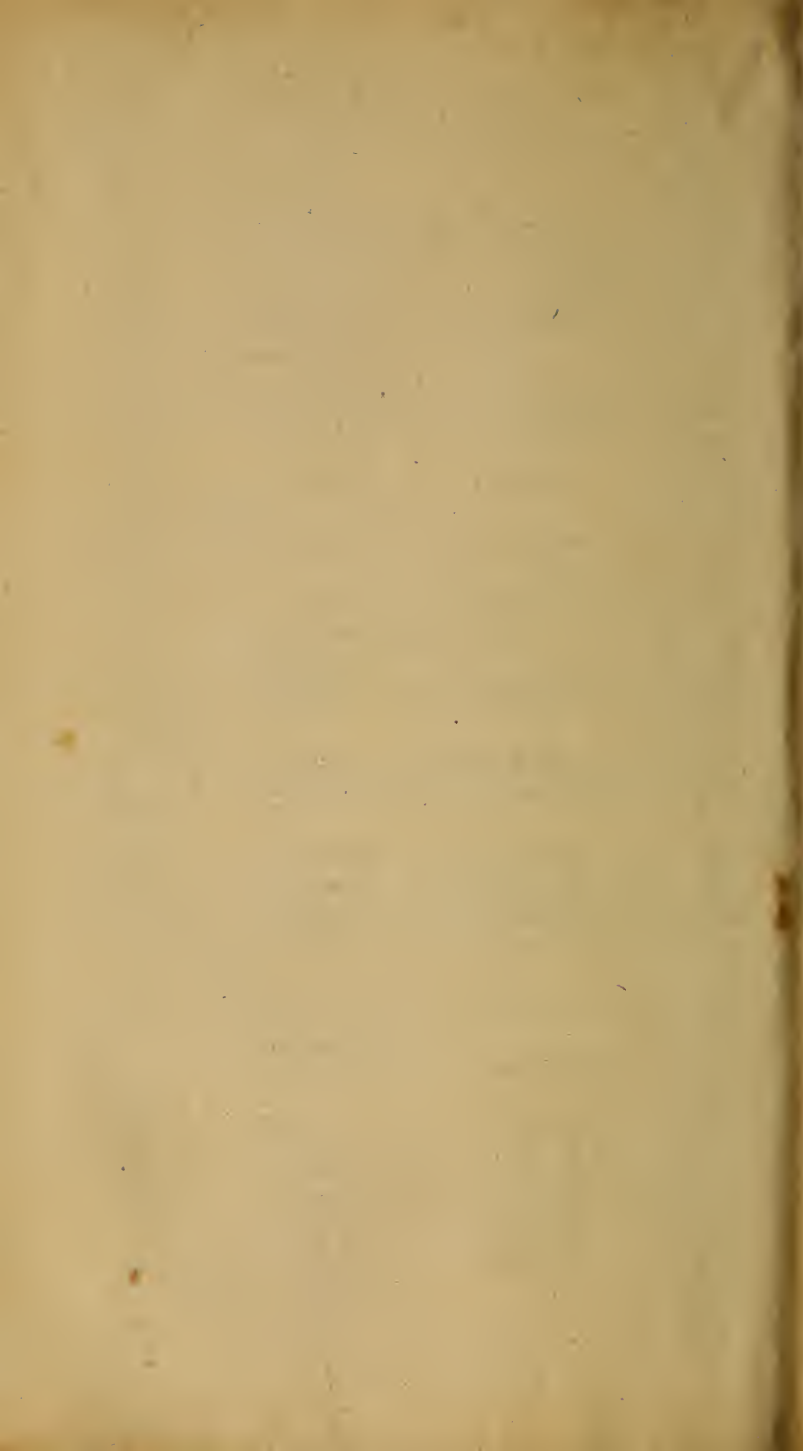
ma medicorum sententia.

- Cap. **XXIII**. De curatione vulnerū cranij. Altera opinio. p. 172.
- Cap. **XXIII**. De curatione vulnerū cranij tertia opinio. p. 178.
- Cap. **XXIV**. Declaratio & examen trium de curatione vulnerū cranij opinionum. p. 182.
- Cap. **XXV**. Solutio objectionū primæ & secundæ opinionis. p. 194.
- Cap. **XXVI**. De evacuationum usu in cranij fractura. p. 198.
- Cap. **XXVII**. De legitimo localium usu in cranij fractura. p. 204.
- Cap. **XXVIII**. Digressio: cur Avicenna plurimis in locis non addiderit medicamentorum localium doses. p. 211.
- Cap. **XXIX**. Iterum de legit. topicorum usu in cranij fract. p. 216.
- Cap. **XXX**. De ratione curandi per potiones quas vocant vulnc-rarias. p. 226.
- Cap. **XXXI**. De curatione lisionis panniculorum cerebri per medicamenta. p. 231.
- Cap. **XXXII**. De curatione contusionis à sclopeto facta per me-dicamenta. p. 234.
- Cap. **XXXIII**. Cur fortioribus medicamentis opus sit in inte-rioribus capitis vulneribus: quæve sint fortiora medicamen-ta appellanda. Digressio. p. 236.
- Cap. **XXXIV**. In fractura cranij curationes chirurgicas pralo-quium. p. 238.
- Cap. **XXXV**. Quo tempore ossis separatio instituenda sit. p. 239.
- Cap. **XXXVI**. Qua in cranij parte ossis remotio instituenda sit. p. 253.
- Cap. **XXXVII**. Quantam ossis particulam separare liceat. p. 257.
- Cap. **XXXVIII**. Qualia medic. capiti sint applicanda. p. 260.
- Cap. **XXXIX**. Descriptio medicamentorum quibus potissimum in cranij fracturis auctor ipsemet usus est, eorumque legitima administratio. p. 269.
- Cap. **XL**. Descriptio instrumentorum chirurgicorum quorum in cranij vulneribus usus est. p. 277.
- Cap. **XLI**. An ossiculi separatio lato vel stricto ferro ordien-da sit. p. 294.
- Cap. **LXI**. Repetitio eorum quæ hactenus dicta & in cura-tione primario observanda sunt. p. 301.
- Cap. **XLII**. De usu instrumentorum chirurgicorum in genere, & particulatim in capillari cranij fractura p. 307.
- Cap. **XLIV**. Usus instrumentorum chirurgicorum in reliquis fracturarum cranij speciebus. p. 315.
- Cap. **XLV**. Peroratio. p. 321.

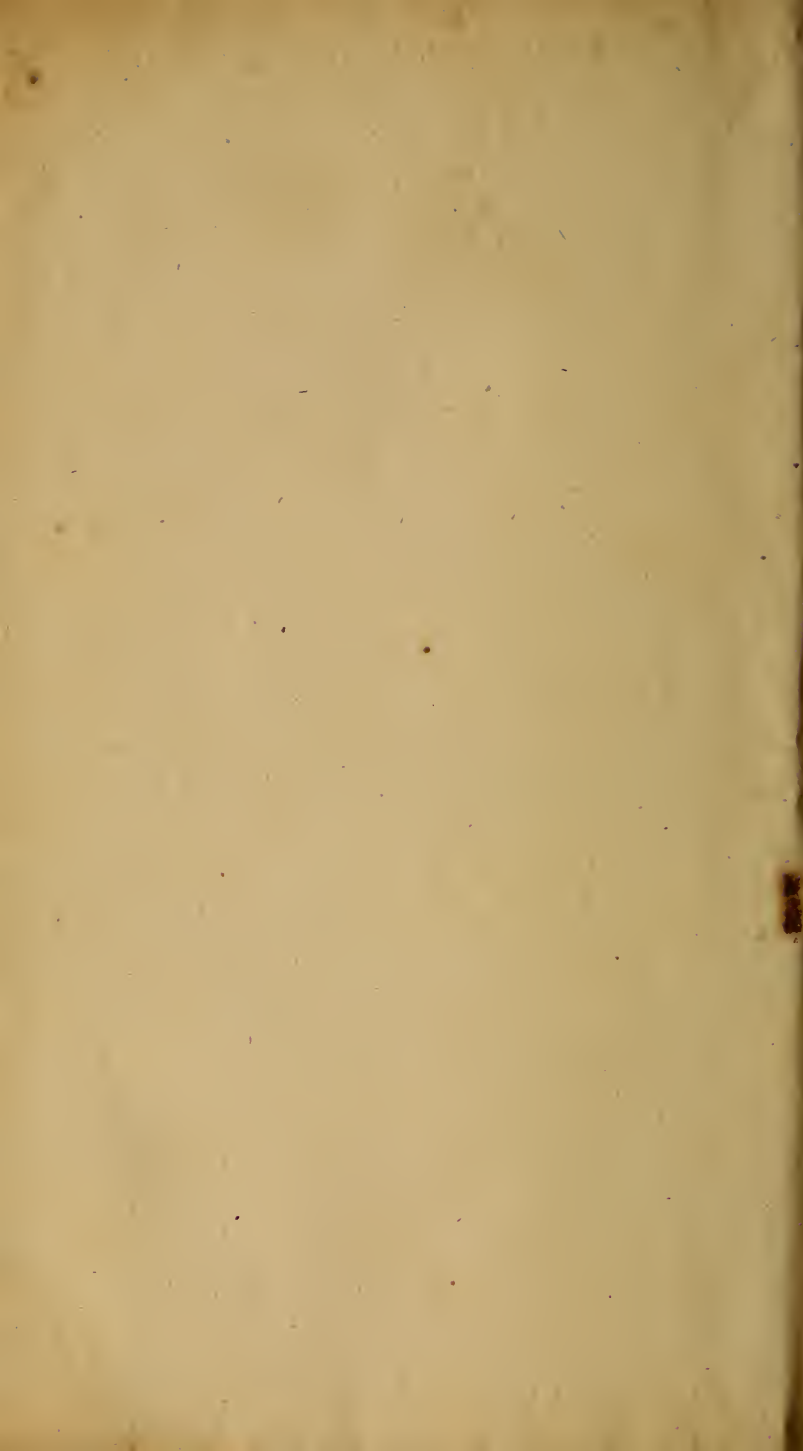
F I N I S,

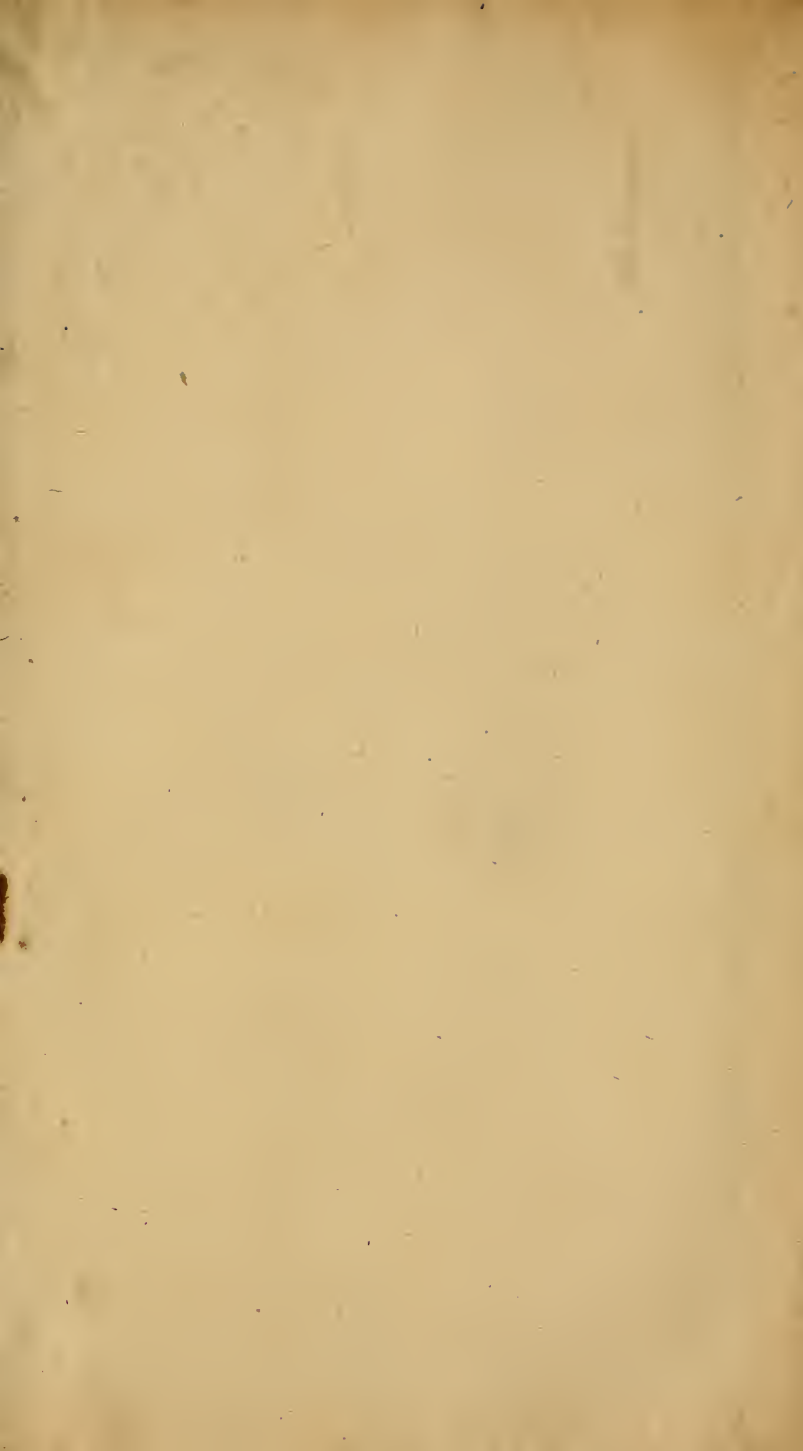

43
1

1850c

120
529
848
1629

